MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA NAȚIONALĂ ARHEOLOGICĂ

ISSN 2345-1394

ARHEOLOGIA PREVENTIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

- CERCETĂRI PREVENTIVE LA ŞANTIERELE DE CONSTRUCȚII
- STRUCTURI FUNERARE DIN ENEOLITIC PÂNĂ ÎN EVUL MEDIU
- RECUPERĂRI DE VESTIGII DIN DESCOPERIRI ÎNTÂMPLĂTOARE

VOL. III, 2016

MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA NAȚIONALĂ ARHEOLOGICĂ

ARHEOLOGIA PREVENTIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

VOL. III

Chişinău 2016

Toate articolele publicate în revistă sunt recenzate de specialişti în domeniu.
All the papers to be published are reviewed by experts.
Все опубликованные статьи рецензированы специалистами.

Agenția Națională Arheologică
Adresa: mun. Chişinău, str. M. Eminescu 50, MD-2065
www.ana.md
e-mail: arheologie.gov@gmail.com
facebook.com/AgentiaNationalaArheologica

ISSN 2345-1394

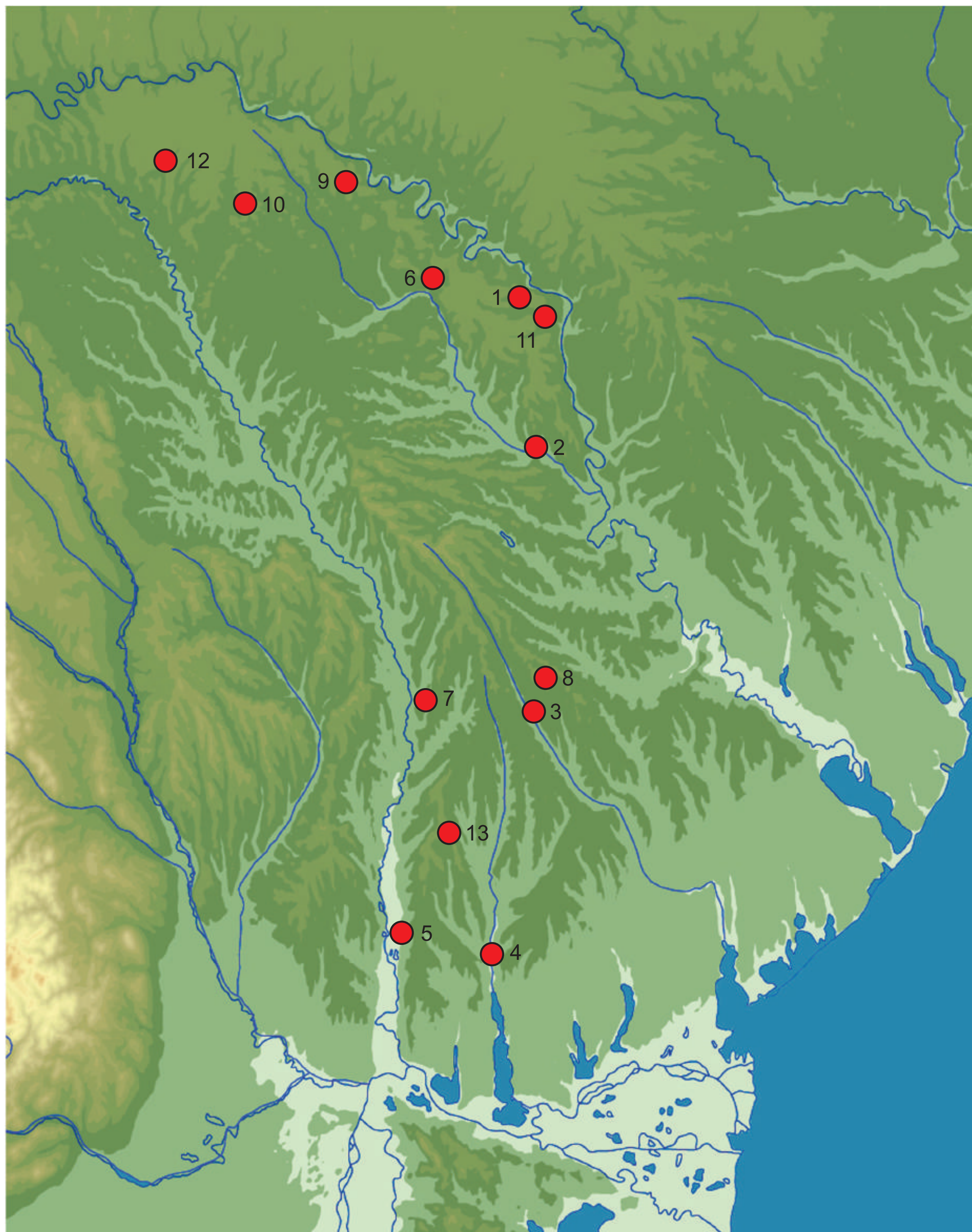
Pe copertă: Tumulul 8 de la Cimişlia
Design: Natalia Berebiuc

CUPRINS

CONTENTS

СОДЕРЖАНИЕ

Localităţile în care au fost efectuate cercetări arheologice preventive şi de salvare sau de unde provin materiale recuperate şi publicate în volumul de faţă:
1 – Alcedar; **2** – Butuceni; **3** – Cimişlia; **4** – Ciumai; **5** – Crihana Veche; **6** – Dumitreni; **7** – Filipeni; **8** – Lipoveni; **9** – Malcăuţi; **10** – Parcova; **11** – Păpăuţi; **12** – Trinca; **13** – Ţărăncuţa.

AŞEZAREA CULTURII CUCUTENI-TRIPOLIE DE LA PARCOVA (R-NUL EDINEŢ)

Sergiu BODEAN

Cuvinte cheie: eneolitic, Cucuteni-Tripolie, faza Cucuteni B, bazinul râului Ciuhur.
Key words: eneolithic, Cucuteni-Tripolye, Cucuteni B period, Chukhur river' basin.
Ключевые слова: энеолит, Кукутень-Триполье, фаза Кукутень B, бассейн реки Чухур.

Vestigiile arheologice din bazinul râului Ciuhur, situat pe Podişul Moldovei de Nord, au beneficiat de atenția cercetătorilor începând cu anii ´50 ai secolului trecut. Drept rezultat al primelor cercetări perieghetice, aici au fost identificate mai multe situri arheologice datând din paleolitic până în evul mediu târziu. Aşezările din diferite faze de evoluţie ale culturii Cucuteni-Tripolie, descoperite în acea perioadă, sunt situate practic pe tot cursul râului menționat[1]. În anul 1964, într-o aşezare din faza Cucuteni B, amplasată la circa 1 km nord-vest de satul Chetroşica Veche, r-nul Edineț, a fost descoperit un depozit care se compunea din două vase pictate de lut şi alte 270 piese (o unealtă de os, molari de cerb nobil, mărgele). Descoperirea a fost făcută în procesul de exploatare a unei cariere de piatră situată în perimetrul sitului[2]. Săpăturile arheologice sistematice sau preventive din zonă au luat amploare începând cu deceniul al şaptelea. Pe parcursul a circa zece ani de cercetări au fost realizate investigații în aşezările Costeşti IV, Costeşti IX[3], Duruitoarea I, Duruitoarea Nouă, Druța I[4], Văratic V-*Căsoaia cu apă*. Prin metoda aerofotometriei a fost identificat situl Stolniceni I (r-nul Edineț) din faza Cucuteni B/Tripolie CI, care, conform estimărilor, are o suprafaţă de 80-100 ha[5].

În anul 2015 specialiştii Agenției Naționale Arheologice au întreprins cercetări perieghetice în bazinul Ciuhurului pe segmentul cuprins între satele Goleni, r-nul Edineț şi Pociumbăuți, r-nul Rîşcani[6]. Ca urmare a acestor investigații de suprafață, au fost verificate şi descoperite mai multe situri din epoca eneolitică – evul mediu dezvoltat. Pe parcursul prospecțiunilor a fost identificat un lot de materiale arheologice provenit dintr-o săpătură neautorizată realizată cu ani în urmă într-o aşezare a culturii Cucuteni-Tripolie de lângă satul Parcova, r-nul Edineț. Colecția de materiale a fost recuperată integral, fiind prospectat şi situl din care aceasta provine.

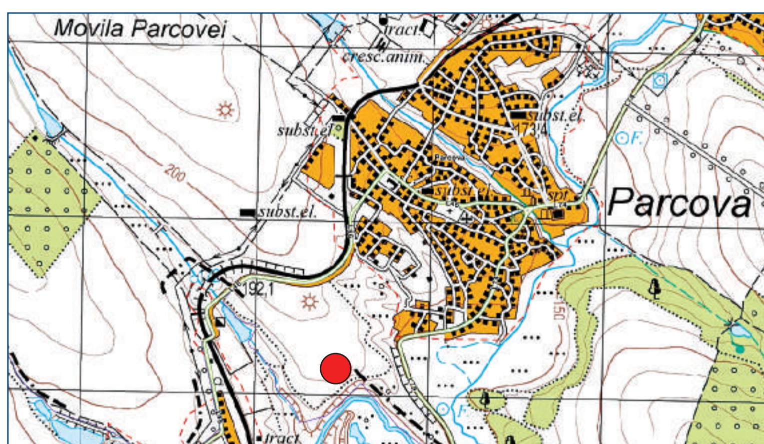

Fig. 1. Poziția topografică a aşezării de la Parcova.

Aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie (faza Cucuteni B, mil. IV î.Hr.) de la Parcova se află la 0,35 km sud-vest de marginea localității, pe un promontoriu stâncos cu malurile abrupte. El este format de confluența râului Ciuhur cu un afluent de dreapta **(Fig. 1; 2)**. Suprafața sitului reprezintă în mare parte teren arabil, restul ariei fiind, după toate probabilitățile, înțelenită. Prospectarea efectuată s-a soldat cu semnalarea unor resturi de locuințe de suprafață, fragmentelor de ceramică (în mare parte corodate) şi a unor piese de silex. Vizavi de acest sit, pe un promontoriu de pe malul stâng al Ciuhurului, se afla aşezarea Chetroşica Veche, din care provine depozitul menționat mai sus. Actualmente aşezarea este practic complet distrusă de o carieră.

[1] Кетрару 1964, 261-270; Бырня, Чеботаренко 1964, 273.
[2] Сергеев 1969, 84-86; Bodean 2004, 22.
[3] Маркевич 1981, 42-46.
[4] Sorokin 1997, 69-73.
[5] Бикбаев 2007, 14, 17.
[6] Prospecțiunile au fost realizate de către arheologii Vlad Vornic, Sergiu Bodean şi Ion Noroc, însoțiți de Grigore Guțu, locuitor al satului Parcova.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 7-18

Fig. 2. Vedere dinspre sud-est asupra aşezării.

Lotul de materiale de la Parcova constă din multiple fragmente ceramice, vase întregibile, greutăţi de lut ars, o figurină antropomorfă, unelte de silex, gresie, os şi corn. După cum reiese din gradul lui de conservare, putem conchide că el provine din locuinţele de suprafaţă. În cele ce urmează vom face o prezentare generală a colecţiei de materiale, valorificarea ei urmând să fie realizată şi în alte studii de specialitate.

Cea mai numeroasă categorie ceramică o constituie cea pictată. Ea este modelată din pastă fină, fără degresanţi vizibili. În unele cazuri pasta e nisipoasă. Arderea vaselor este oxidantă, în majoritatea cazurilor completă şi uniformă. O parte din ceramică poartă urme de ardere secundară sau are un anumit grad de corodare. Repertoriul acestei categorii ceramice cuprinde diferite forme de vase pictate monocrom şi bicrom. Prin parametrii pe care-i prezintă, se remarcă vasele bitronconice de dimensiuni mari, cu partea superioară semisferică sau rotunjită. Ele au buza dreaptă, evazată sau gâtul tronconic. Decorul lor este structurat în cel puţin două registre tectonice, delimitate de benzi circulare simple sau cu mediană roşie **(Fig. 3, 1, 3, 4)**. Marginea buzei pe interior deseori este acoperită cu festoane de culoare brună-închisă sau benzi multiliniare arcuite, dispuse simetric. Un vas cu înălţimea păstrată de circa 30 cm are partea inferioară tronconică, corpul bombat şi gâtul individualizat. Deasupra diametrului maxim are patru proeminenţe conice simetrice. Decorul monocrom este compus din benzi vălurite, tangente, benzi multiliniare arcuite, cercuri **(Fig. 3, 2)**.

Vasele cu partea inferioară tronconică şi gâtul evidenţiat sunt reprezentate prin mai multe exemplare întregibile şi numeroase fragmente. Decorul monocrom sau bicrom este structurat, de asemenea, în cel puţin două registre tectonice **(Fig. 4, 1, 3-6)**. Interiorul recipientelor de acest tip este bine netezit sau are urme reliefate de prelucrare cu diverse tipuri de unelte. Fundul unui vas poartă amprentă de ţesătură **(Fig. 4, 1)**. Străchinile prezente în lotul de materiale de la Parcova constituie un procent important în categoria ceramicii pictate. Exemplarele tronconice sunt pictate, de regulă, pe ambele suprafeţe. Predominant este decorul monocrom. Motivele decorative sunt diverse şi constau din benzi dispuse în cruce, semiove, benzi simple, festonate sau multiliniare vălurite etc. **(Fig. 5; 6, 1, 3, 4)**. O strachină tronconică restaurată are motivele decorative dispuse simetric şi rezervate cu brun-închis din fondul alb-gălbui. Pe fundul vasului au fost trasate trei cercuri concentrice, iar pe corp ove prevăzute cu tangente. Sub buză trece o bandă circulară, iar pe muchie una festonată. Pe exterior, la partea superioară s-a trasat o bandă circulară, iar pe corp trei benzi arcuite **(Fig. 5)**. Străchinile cu partea inferioară tronconică şi cea superioară rotunjită sunt, în general, de dimensiuni mai mici decât celelalte vizate mai sus **(Fig. 6, 2; 7, 1, 3; 8, 1, 2)**. La unele exemplare interiorul este împărţit în patru cadre simetrice prin două benzi dispuse în cruce. În interiorul fiecărui cadran s-au rezervat motive circulare prin benzi multiliniare, limita inferioară a acestora fiind, în unele cazuri, dinţată **(Fig. 6, 2; 7, 1, 3; 8, 1, 2)**. Pe interiorul şi exteriorul buzei acestor străchini au fost trasate triunghiuri cu vârfurile îndreptate în jos, precum şi benzi festonate multiliniare. Un exemplar este decorat pe interior cu ove şi benzi spiralice multiliniare de culoare brună. În spaţiile rămase libere sunt amplasate şiruri de romburi mici flancate de ovaluri sau grupuri verticale de motive în W **(Fig. 7, 1)**. Un alt tip de străchini sunt cele cu profil „S”-oidal. Ele sunt pictate pe ambele suprafeţe. Din categoria ceramicii pictate mai fac parte cupele cu corpul rotunjit **(Fig. 4, 2)**, amforele prevăzute cu două torţi pe diametrul maxim, vasele cu corpul bombat şi gâtul scurt uşor tronconic, vasele miniaturale **(Fig. 10, 5)**. De asemenea, în stare fragmentară sunt prezente şi craterele. Printr-un singur fragment pictat cu linii brune este reprezentat şi capacul tronconic, prevăzut cu două urechiuşe în partea superioară.

Fig. 3. Ceramică.

Fig. 4. Ceramică pictată.

Fig. 5. Strachină tronconică pictată.

Fig. 6. Străchini pictate.

Fig. 7. Străchini pictate.

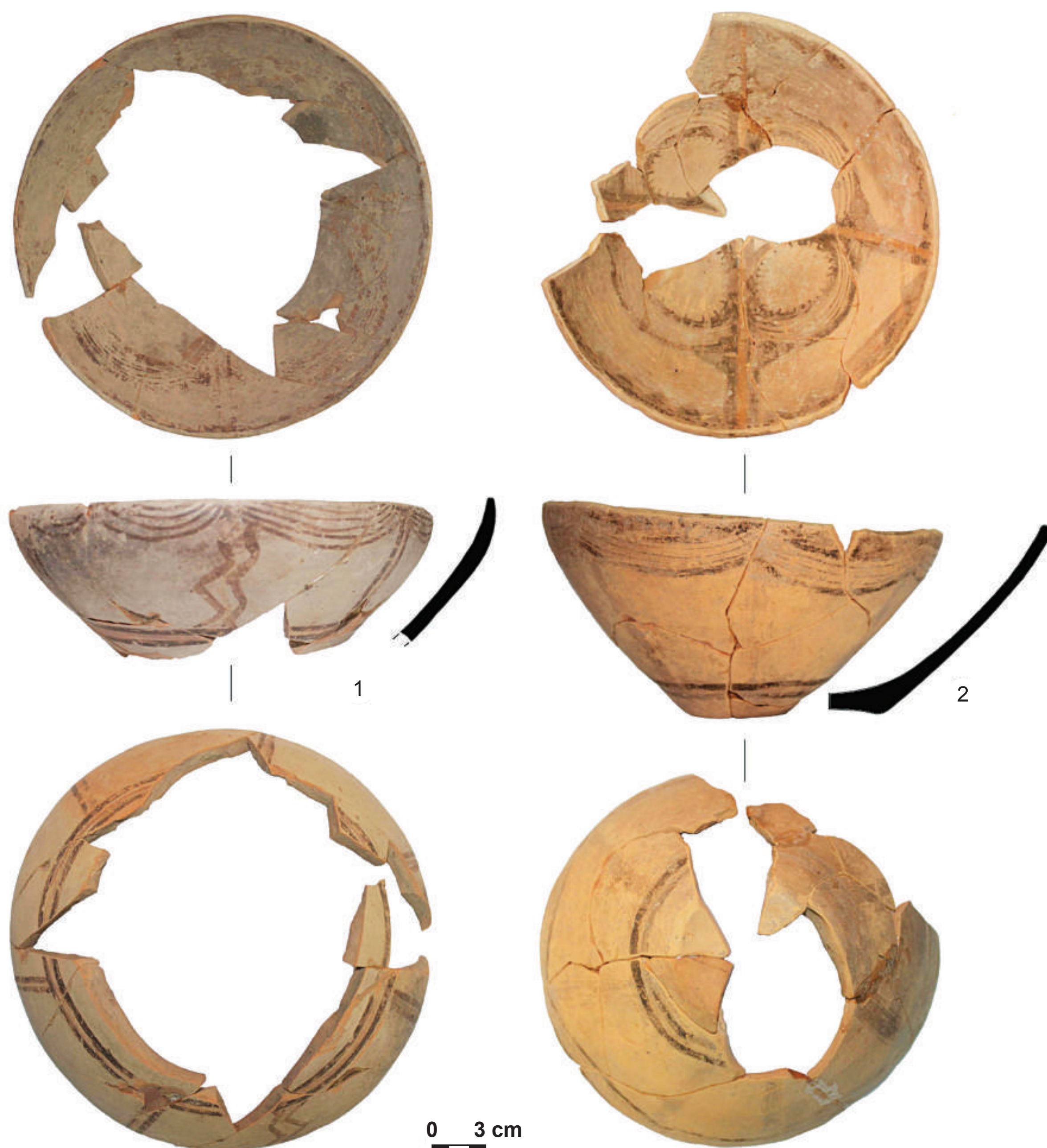

Fig. 8. Străchini pictate.

O altă categorie ceramică modelată din pastă cu unele impurități în compoziție este reprezentată de străchini, castroane şi vase cu partea inferioară tronconică şi cea superioară bombată sau rotunjită. Un castron cu înălțimea de circa 20 cm este prevăzut cu două rânduri de toarte – unul deasupra fundului şi altul sub buză. Baza vasului are amprentă de rogojină **(Fig. 3, 5)**. Vasele cu partea inferioară tronconică şi corpul bombat poartă la exterior urmele prelucrării cu unelte sau sunt acoperite cu barbotină. Gâtul lor este tronconic, cu buza puternic evazată. La baza gâtului sunt amplasate proeminențe **(Fig. 3, 6)**.

Ceramica din pastă cu adaos de scoică pisată este decorată cu impresiuni realizate cu şnurul, linii vălurite încizate **(Fig. 9, 1-4, 6)** şi gropițe. Pe umărul vaselor sunt amplasate proeminențe conice. Majoritatea recipientelor reprezintă vase cu gura larg deschisă, gâtul scurt, buza dreaptă sau îngroşată şi uşor evazată **(Fig. 9, 1, 2, 4, 6)**. Din această categorie ceramică fac parte şi străchinile tronconice **(Fig. 9, 5)**.

În colecția din aşezarea eneolitică de la Parcova sunt prezente şi piese de lut folosite la producerea textilelor. Fusaiolele sunt modelate din pastă de calitate diferită. Ele au capetele rotunjite, laturile relativ drepte **(Fig. 10, 1, 2)** sau concave **(Fig. 10, 3)**. O piesă de

acest fel are pe o suprafață două benzi de împunsături dispuse în cruce **(Fig. 10, 2)**. Greutățile pentru războiul de țesut au formă tronconică **(Fig. 10, 8, 9)** sau sunt aproape piramidale **(Fig. 10, 10, 11)**. Pe suprafața unui exemplar modelat din pastă prost frământată au fost realizate prin împunsături câteva şiruri verticale **(Fig. 10, 9)**.

Plastica antropomorfă este reprezentată de o figurină fragmentară din pastă fină, arsă oxidant cu fesele proeminente (înălțimea păstrată – 5,5 cm, lățimea în zona feselor – 3,1 cm). Individualizarea picioarelor şi a triunghiului pubian este realizată prin incizii **(Fig. 10, 7)**. Din peretele unui vas pictat cu grosimea de 0,7 cm a fost confecționată o rondea ovală, cu dimensiunile de 4,8x5,1 cm **(Fig. 10, 6)**. Două discuri ceramice fragmentare sunt modelate din pastă cu adaos de degresanți organici sau pietricele. Arderea lor este reducătoare, iar suprafețele sunt concave sau neregulate. Piesele de silex sunt reprezentate de aşchii, lame şi gratoare, iar cele de gresie prin fragmente de râşnițe şi frecătoare. Din os este confecționat fragmentul unei lame de „pumnal". El are suprafața lustruită, arsă în foc. Vârful lamei este rotunjit.

Fig. 9. Ceramică cu scoică.

După caracteristicile sale colecția de materiale din aşezarea de la Parcova aparține fazei Cucuteni B/Tripolie CI, careva incluziuni din alte faze ale culturii Cucuteni-Tripolie nefiind semnalate. Analogii apropiate pentru materialul ceramic le regăsim în aşezările de tip Bădragii Vechi[7]. Actualmente, datorită gradului insuficient de valorificare prin publicații complete a colecțiilor provenite din siturile cercetate (Bădragii Vechi, Konovka, Hancăuți I), este dificilă o comparație detailată a materialelor de la Parcova cu cele vizate mai sus. În complexul ceramic de la Parcova se evidențiază materialele de tradiție Vărvăreuca XV şi Şuri I (forma şi decorul străchinilor, amforele cu două torți pe diametrul maxim, vasele cu partea inferioară tronconică şi gâtul evidențiat ş.a.)[8]. Comparând motivele decorative pictate cu cele din siturile publicate sumar[9], menționăm prezența mai redusă la Parcova a celor

7 Маркевич 1981, 33, рис. 39; 40, рис. 40; Шмаглій, Рижов, Дудкін 1985, 50, рис. 6.

8 Маркевич 1981, 31, 32; Бикбаев 1989, 55, рис. 2, 56, рис. 3.

9 Маркевич 1981, 33, рис. 39; 40, рис. 40; Шмаглій, Рижов, Дудкін 1985, 50, рис.6; Ткачук 2005, 319-352; Ткачук 2014, 42-44, 46.

în formă de şarpe pictat cu roşu şi mărginit cu brun, precum şi a motivelor de linii sau benzi în zig-zag. De asemenea lipsesc şi reprezentările zoomorfe pictate, de felul celor întâlnite în aşezarea eponimă şi la Hancăuți I[10]. Această situație poate fi întâmplătoare sau denotă unele diferențe locale şi cronologice (?) dintre

[10] Маркевич 1981, 34, рис. 40, 2, 5, 6; Cucuteni 2009, 115, 117.

Fig. 10. Fusaiole (1-3), vase miniaturale (4, 5), rondea (6), figurină antropomorfă (7), greutăți pentru războiul de țesut (8-11).

situl de la Parcova şi restul aşezărilor cercetate de tip Bădragii Vechi.

Evidențierea acestui tip de monumente a fost posibilă la sfârşitul anilor ´70 ai secolului trecut, odată cu săpăturile efectuate în situl eponim şi acumularea unui volum mai mare de materiale din alte puncte. Pentru aceste situri s-a susținut legătura genetică cu cele de tip Vărvăreuca XV şi contribuția lor la apariția aşezărilor de tip Brînzeni III-*Țiganca*[11]. Într-un studiu recent evoluția siturilor grupei Bădragii Vechi este împărțită în două faze. Prima fază, încadrată în anii 3800-3700 î.Hr., este reprezentată, în opinia autorului, de aşezările Vărvăreuca XV, Şuri I şi Valea Lupului II[12]. În a doua fază (clasică) (3700-3650 î.Hr.), din care face parte şi aşezarea eponimă, are loc expansiunea acestor comunități spre nord, nord-vest, est şi sud-vest. Acest proces a avut loc, probabil, din cauza suprapopulării zonei inițiale de formare a acestui tip de aşezări şi lipsei pământurilor fertile pentru practicarea agriculturii[13]. Reprezentând o populație dinamică, purtătorii tradițiilor specifice siturilor de tip Bădragii Vechi au avut un rol important în formarea mai multor tipuri de aşezări din cadrul culturii Cucuteni-Tripolie. Cercetarea şi valorificarea prin publicații complete a materialelor va contribui la o mai bună cunoaştere a proceselor culturale care au avut loc în a doua jumătate a fazei Cucuteni B/Tripolie CI.

[11] Дергачев 1980, 119; Маркевич 1981, 61, 62.
[12] Ткачук 2014, 38, 64.
[13] Ткачук 2014, 64.

SUMMARY

SETTLEMENT OF CUCUTENI-TRIPOLYE CULTURE NEAR PARCOVA VILLAGE (EDINETS DISTRICT)

In 2015 the specialists of National Agency for Archaeology of the Republic of Moldova provided the archaeological prospection of Chukhur river' basin. Besides the survey of the sites known before, the new settlements of the different epochs were discovered. Earlier a big archaeological collection obtained by illegally came from one of these sites, found near Parcova village (Edinets district). This settlement is situated in 0,35 km to the SW from the village, on the right bank of Chukhur river.

According to the technical and technological features this collection consists of three categories of ceramics: painted pottery made from fine clay, sometimes mixed with sand; thick-coated burnished ware and the pottery made from clay with pounded seashells. Painted pottery is represented by large biconical vessels, biconical vessels with highlighted neck and bent rim, bowls of various types, two-handle amphorae, miniature flasks etc. The vessels were painted in monochrome and bichrome styles. Among the second category of ceramics stand out big bowls (“Makitra” type) and biconical vessels with a cylindrical or truncated conical neck. The pottery made from clay with pounded seashells is represented mainly by the low, wide-mouth pots with rounded shoulders. The ornament consists of prints of cord, recessed lines and dimples. The shoulders of the vessels are decorated with conical applications. In this category there are also large vessels, truncated conical bowls, bowls of Makitra type.

The various pyramidal and conical weights for the loom, spindles with straight or concave base, anthropomorphic statuette, wheels were made from the clay of the different quality. Tools are represented by the products from flint and sandstone and a fragment of the bone “dagger”. According to its characteristics, the collection from Parcova (Cucuteni B period) has the closest analogies on the sites of Badragi phase (after V. I. Markevich).

РЕЗЮМЕ

ПОСЕЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ КУКУТЕНЬ-ТРИПОЛЬЕ У С. ПАРКОВА (ЕДИНЕЦКИЙ Р-Н)

В 2015 году специалистами Национального Агенства Археологии были проведены археологические разведки в бассейне р. Чухур. Кроме обследования уже известных памятников были открыты новые поселения различных исторических эпох. С трипольского поселения у с. Паркова, Единецкого р-на происходит большая коллекция материалов, добытая в ходе незаконных раскопок. Поселение расположено в 0,35 км к ЮЗ от села на правом, коренном берегу р. Чухур.

По технико-технологическим признакам в коллекции выделяются три категории керамики: расписная из мелкоструктурной глины, иногда с примесью песка; толстостенная покрытая полосчатым сглаживанием и расчесами; с примесью толченой ракушки. Расписная керамика представлена биконическими сосудами больших размеров, биконическими сосудами с выделенным горлом и отогнутым венчиком, мисками различных типов, двуручными амфорами, миниатюрными сосудиками и др. Сосуды расписаны монохромной и

бихромной росписью. Среди второй категории керамики выделяются большие миски-макитры и биконические сосуды с цилиндрическим или усеченно-коническим горлом. Керамика с примесью ракушки представлена в основном невысоким, широкогорлым горшком с округлыми плечиками. Орнамент состоит из оттисков шнура, углубленных линий, ямок. На плечиках сосудов расположены конические налепы. В этой категории встречаются также сосуды больших размеров, усеченно-конические миски, миски-макитры.

Из глиняной пасты различного качества изготовлены пирамидальные и конусовидные грузила для ткацкого станка, пряслица с прямым или вогнутым основанием, антропоморфная статуэтка, диски. Орудия труда представлены изделиями из кремня и песчаника и фрагментом лезвия костяного «кинжала». По своим характеристикам материалы поселения Кукутень В у с. Паркова находят ближайшие аналогии на памятниках бадражской ступени (по В.И. Маркевичу).

BIBLIOGRAFIE

Bodean 2004: S. Bodean, *Aşezări eneolitice de lângă satele Chetroşica Veche şi Climăuţii de Jos*. Tyragetia, XIII, 2004, 22-29.

Cucuteni 2009: *Cucuteni: magia ceramicii* (Iaşi 2009).

Sorokin 1997: V. Sorokin, *Consideraţii referitoare la aşezările fazei Cucuteni A-Tripolie BI din Ucraina şi Republica Moldova*. MA, XXI, 1997, 7-83.

Бикбаев 1989: В.М. Бикбаев, *Исследования трипольского поселения Шуры I*. АИМ 1984 г., 1989, 50-61.

Бикбаев 2007: В. Бикбаев, *«Башни» Петрен (от археологической интерпретации аэрофотоснимков к реконструкции жизни трипольских поселений)*. Tyragetia, s.n. vol. I [XVI], nr. 1, 2007, 9-26.

Бырня, Чеботаренко 1964: П.П. Бырня, Г.Ф. Чеботаренко, *Материалы к археологической карте Молдавии (итоги разведочных работ 1959 г.)*. В сб.: Материалы и исследования по археологии и этнографии МССР (Кишинев 1964), 273-284.

Дергачев 1980: В.А. Дергачев, *Памятники позднего Триполья* (Опыт систематизации) (Кишинев 1980).

Кетрару 1964: Н.А. Кетрару, *Археологические разведки в долине р. Чугур*. В сб.: Материалы и исследования по археологии и этнографии МССР (Кишинев 1964), 255-272.

Маркевич 1981: В.И. Маркевич, *Позднетрипольские племена Северной Молдавии* (Кишинев 1981).

Сергеев 1969: Г.П. Сергеев, *Позднетрипольский клад женских украшений из с. Кетрошики*. Труды ГИКМ, вып. II, 1969, 84-86.

Ткачук 2005: Т.М. Ткачук, *Знакові системи трипільсько-кукутенської культурно-історичної спільності (мальований посуд етапів BII-CIIγII). Частина I.* (Вінниця 2005).

Ткачук 2014: Т.М. Ткачук, *Кінець етапу CI трипільської культури*. В сб.: Археологічні студиії, вип. 5 (Київ-Чернівці 2014), 25-66.

Шмаглій, Рижов, Дудкін 1985: М.М. Шмаглій, С.М. Рижов, В.П. Дудкін, *Трипільське поселення Коновка в Середньому Подністрові ї*. Археологія, 52, 1985, 42-52.

12.10.2016

TUMULUL 8 DE LA CIMIŞLIA. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Sergiu POPOVICI, Ion CIOBANU, Serghei AGULNICOV, Ion NOROC

Cuvinte cheie: Cimişlia, tumul, complex de cult, Jivotilovka-Volceansk, cultura Iamnaia, sarmați.

Key words: Cimişlia, tumulus, religious complex, Zhivotilovka-Volchansk, Jamnaja culture, sarmatian.

Ключевые слова: Чимишлия, курган, святилище, Животиловка-Волчанск, Ямная культура, сарматы.

În toamna anului 2015 specialiştii Agenției Naționale Arheologice au întreprins investigații arheologice de salvare la tumulul nr. 8, situat pe teritoriul or. Cimişlia. Movila, ca parte componentă a unei necropole tumulare formată din circa şase movile, se afla pe prima terasă a malului stâng al râului Cogâlnic, la circa 2 km nord-est de centrul or. Cimişlia, între străzile Mihai Viteazul şi Burebista **(Fig. 1)**. Din punct de vedere orografic, teritoriul studiat prezintă o câmpie deluroasă. Geografic, zona în care este situat grupul tumular se află la hotarul dintre Podişul Moldovei Centrale şi Câmpia Moldovei de Sud.

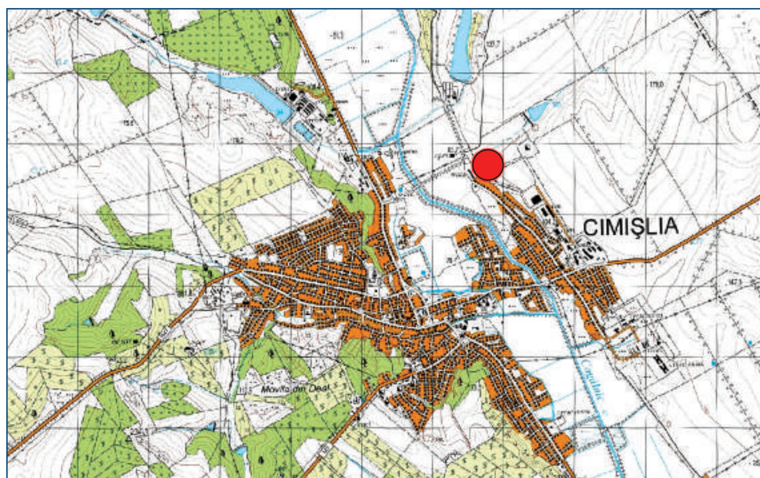

Fig. 1. Poziția topografică a tumulului.

Până la demararea cercetărilor noastre[1], tumulul 8 a avut de suferit în urma lucrărilor agricole anuale, iar sectorul lui nordic a fost afectat de un drum de țară. Movila avea un diametru de 36 m şi înălțimea de 0,8 m. Cercetarea tumulului a fost efectuată cu ajutorul tehnicii mecanizate, prin excavarea succesivă a straturilor de sol, cu grosimea de 5-10 cm, şi păstrarea pe parcursul lucrarilor a martorului stratigrafic central. Complexele arheologice descoperite au fost cercetate manual. Drept rezultat, în tumul au fost identificate zece morminte, două aglomerații de oase şi ceramică, un complex de cult, un sanț circular şi o platformă circulară de piatră **(Fig. 2)**.

În urma demantelării şi analizei stratigrafiei orizontale şi verticale a tumului, am constatat că prima manta, platforma de piatră, şanțul **(Fig. 3)** şi complexul de cult **(Fig. 4; 5)** au fost realizate odată cu amenajarea mormântului 3, datat în perioada târzie a epocii eneolitice. Din păcate, respectivul mormânt a fost jefuit în vechime şi nu avem posibilitatea de a reconstitui poziția în care a fost depus defunctul şi elementele ritualului funerar. Din groapă au fost recuperate doar o parte din scheletul uman şi câteva oase de animale. Această situație este caracteristică şi pentru alte descoperiri de acest gen, înregistrate,ce-i drept, destul de rar în regiunea din nord-vestul Mării Negre. Aici ne referim la tumulii unde au fost descoperite complexe similare de cult, şi anume la Crasnoe (tumulul 9)[2], Cubei (tumulul 1)[3], Sărăteni (tumulul 1)[4], Cazaclia (tumulul 3)[5] şi Tochile-Răducani[6]. Toate mormintele principale în tumulii respectivi au fost jefuite sau distruse din vechime. V.G. Petrenko, E.V. Iarovoi şi L.V. Subbotin sunt de părere că mormintele eneolitice principale jefuite şi, respectiv, complexele de cult adiacente acestora ar putea fi atribuite grupului de morminte tumulare

[1] Exprimăm gratitudinea noastră dlor Gheorghe Răileanu, primar al oraşului Cimişlia, Florin Berejan, vice-primar, şi Valentin Negru, antreprenor, pentru sprijinul acordat la efectuarea investigațiilor arheologice.

[2] Серова, Яровой 1987, 42-81.
[3] Субботин 2001, 160-167.
[4] Levițki, Demcenco, Manzura 1996, 28-29.
[5] Манзура 1986, 384-385.
[6] Яровой 2000, 37.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 19-28

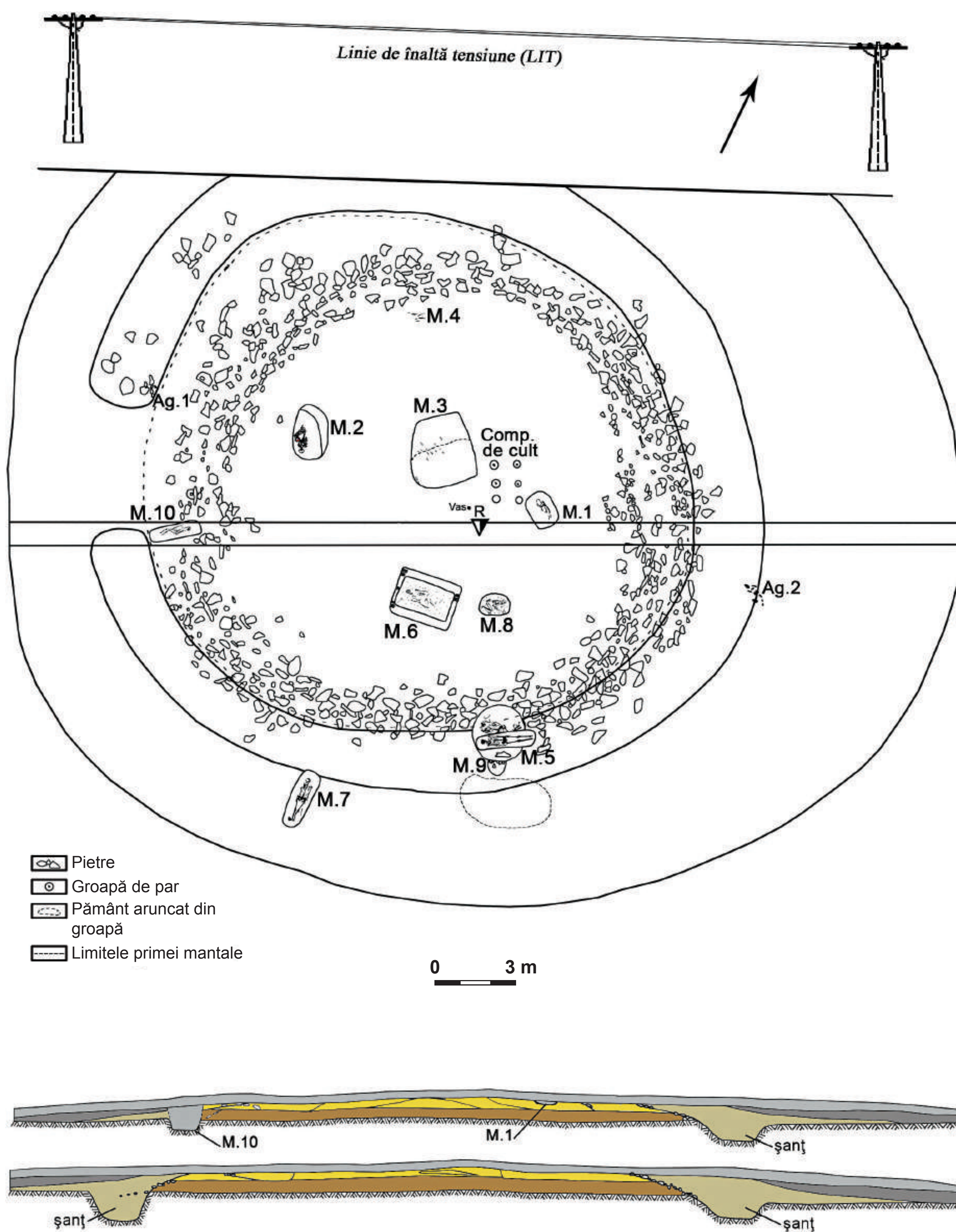

Fig. 2. Tumulul 8. Plan şi profile.

Fig. 3. Tumulul 8. Vedere generală asupra şanțului până (1) şi după (2) degajare.

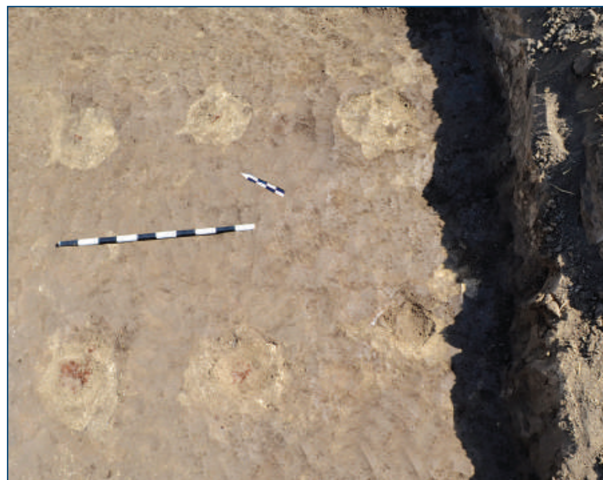

Fig. 4. Complexul de cult.

de tip Hadjider, răspândit în nord-vestul Mării Negre către mijlocul – a doua jumătate a mil. IV î.Hr.[7].

Complexe de cult similare celui din tumulul 8 de la Cimişlia au mai fost semnalate în nordul Mării Negre şi Mării Azov la unii tumuli de la Novofilipovka, Nikopol şi Şevcenko[8]. Complexele din aceşti tumuli se deosebesc de cele din nord-vestul Mării Negre printr-un număr mai mare al gropilor de pari (Nikopol – 17 gropi, Şevcenko – nouă gropi) şi prin amplasarea lor în afara şanţurilor circulare şi a ringurilor de piatră.

Următorul orizont cultural-cronologic este reprezentat de mormintele 2 **(Fig. 6; 7)** şi 8, ambele secundare în prima manta, pentru care este caracteristică poziţia chircită pe una dintre părţile corpului şi prezenţa inventarului de import din mediile culturale Tripolie târziu şi Maikop-Novosvobodnaia. Acest grup de înmormântări – de tip Jivotilovka –, a fost definit pentru prima dată de către I.F. Kovaleva în anul 1978[9]. I.I. Rassamakin propune drept cea mai potrivită denumire pentru aceste înmormântări termenul de Jivotilovka-Volceansk[10], mai târziu să le încadreze în grupa III, varianta C a înmormântărilor eneolitice din nordul Mării Negre[11]. Apariţia acestui tip de înhumaţii în nordul Mării Negre, în viziunea lui I.I. Rassamakin, este pusă pe seama unei posibile migraţii de populaţie din mediul Gordineşti, parte a vastului complex tripolian târziu[12]. Pe de altă parte, V.A. Trifonov consideră că mormintele respective apar în stepă ca urmare a migraţiei purtătorilor culturii Maikop din zona nord-vestică a Caucazului de Nord. Autorul citat constată că ritul şi ritualul de înmormântare, ceramica şi piesele

Fig. 5. Gropile de par 2 (1) şi 3 (2) ale complexul de cult.

7 Петренко 1989, 18-20; Яровой 2000, 37; Субботин 2001, 16.
8 Рассамакин 2004, 160-161, 171-172; Черных, Дараган 2014, 79-81.
9 Ковалева 1978, 45-54.
10 Rassamakin 1996, 120.
11 Рассамакин 2004, 138-154.
12 Rassamakin 1996, 129-130.

Fig. 6. Mormântul 2.

Fig. 7. Vas de lut găsit în mormântul 2.

de podoabă îşi găsesc numeroase analogii în arealul Maikop[13]. În nord-vestul Mării Negre, pe lângă ceramica de import, acestor înmormântări le sunt caracteristice şi acele încovoiate de os descoperite la Taraclia, Cazaclia, Bolgrad etc. Datările C[14] existente în prezent pentru mormintele de tip Jivotilovka-Volceansk de la Bursuceni, Sărăteni şi Crasnoe se înscriu în intervalul cuprins între 3300-3000 CalBC[14]. Probabil tot la sfârşitul mil. IV î.Hr. se încadrează şi mormintele 2 şi 8 din tumulul 8 de la Cimişlia.

Peste o perioadă de timp în prima manta a movilei a fost realizat de către purtătorii culturii Iamnaia mormântul 6 **(Fig. 8)**, datat în perioada timpurie a epocii bronzului (mil. III î.Hr.), peste întreaga suprafață a tumulului fiind ridicată o manta suplimentară. Un alt mormânt Iamnaia (nr. 1) a fost săpat deja de pe suprafața mantalei suplimentare existente. Ambele complexe pot fi încadrate în etapa de mijloc a evoluției acestei culturi în nord-vestul Mării Negre[15].

Spre nord de oraşul Cimişlia, în lunca râului Cogâlnic morminte Iamnaia au mai fost depistate în tumulii cercetați anterior. Ne referim în primul rând la tumulul de la Gradişte investigat în toamna anului 1946, unde în urma săpăturilor au fost identificate o serie de morminte Iamnaia, pentru care este caracteristică poziția chircită pe spate sau pe una din părți şi prezența ocrului pe oase[16]. Tot la Gradişte, urmare a cercetărilor din anul 1978 a tumulului nr. 1, au fost depistate trei morminte atribuite culturii Iamnaia[17]. Pe treapta gropii

[13] Трифонов 2014, 280.

[14] Rassamakin 2011, 92-97.

[15] Яровой 2000, 176-185.

[16] Оболдуева 1955, 31-48.

[17] Яровой, Агульников 1979, 21-23.

Fig. 8. Mormântul 6.

Fig. 9. Mormântul 9.

unuia dintre morminte (nr. 18) au fost depuse în poziție neanatomică oase aparținând la doi indivizi. Amintim că astfel de depuneri sunt puse pe seama unui ritual specific de deshumare, răspândit în mediul culturii Iamnaia, în special către etapa târzie.

În bazinul râului Cogâlnic, morminte Iamnaia au mai fost depistate în anul 1967 în doi tumuli cercetați la Ecaterinovca şi într-un tumul din apropierea oraşului Cimişlia. La Ecaterinovca, ambii tumuli au fost ridicati deasupra mormintelor Iamnaia, în total fiind descoperite şapte morminte aparținând acestei culturi. La Cimişlia prima manta a tumulului a fost ridicată deasupra unui mormânt eneolitic târziu jefuit. Ulterior în acest tumul au fost realizate nouă morminte ale culturii Iamnaia[18]. După cum observăm, mormintele culturii Iamnaia sunt prezente în toți tumulii cercetăți, numeric fiind bine reprezentați. Acest fapt ne vorbeşte despre condițiile prielnice de trai oferite de lunca râului Cogâlnic pupulației cu o economie preponderent păstorală.

Revenind la tumulul nr. 8, mormintele culturii Iamnaia sunt urmate de mormântul culturii Katakombnaia (nr. 9) **(Fig. 9)**. El a fost identificat în sectorul sud-estic al tumulului, defunctul fiind plasat într-o construcție de tip catacombă şi orientat cu capul spre vest. Menționăm că ritul şi ritualul funerar înregistrat aici este specific vestigiilor de tip Ingul ale culturii Katakombnaia[19].

Fig. 10. Vas lucrat cu mâna găsit în mantaua tumulului.

Acestui tip se atribuie aproximativ 70% din totalitatea mormintelor Katakombnaia descoperite în nord-vestul Mării Negre. Lor le este specifică forma ovală sau rotundă a camerilor funerare, poziția întinsă pe spate a defuncților şi inventarul variat, partea predominantă a căruia revine complexului ceramic[20]. Cronologic, mormântul respectiv ar putea fi încadrat în a doua jumătate a mil. III î.Hr. Morminte similare au mai fost desco-

[18] Дергачев 1973, 20-26.
[19] Шапошникова, Бочкарев, Шарафутдинова 1977, 30-34.
[20] Иванова 2013, 263-265.

Fig. 11. Mormântul 7.

Fig. 12. Vas ceramic din mormântul 7.

Fig. 13. Mărgele din pastă sticloasă găsite în mormântul 7.

perite în zona cercetată la Ecaterinovca şi în tumulul de la Cimişlia, investigat în anul 1967[21].

Următorul orizont cultural-cronologic îl formează mormintele 7 **(Fig. 11; 12)** şi 10 **(Fig. 14; 15)**, atribuite sarmaţilor. La fel ca şi în alte complexe sarmatice cercetate până acum în sudul spaţiului pruto-nistrean, ritul celor două morminte descoperite în tumulul 8 de la Cimişlia este înhumaţia. Gropile mormintelor 7 şi 10 aveau orientarea pe direcţia nord-sud, cu unele mici devieri spre vest sau est. Datorită inventarului relativ bogat, respectivele complexe funerare pot fi datate în primele secole ale erei noi. Consemnăm în acest context că mormintele sarmatice au o raspândire largă în zona dată. O necropolă plană sarmatică a fost semnalată în preajma or. Cimişlia, în stânga şoselei Cimişlia-Hînceşti, unde în timpul unor lucrări agricole (1955) au fost distruse câteva morminte de înhumaţie. Inventarul lor consta în principal din mărgele de diferite tipuri, lucrate din sticlă, calcedonie, carneol, cristal de munte şi cretă, semnalându-se şi o oglindă discoidală de bronz, care încadrează complexul în sec. II d.Hr.[22] La Gradişte, în tumulul cercetat în anul 1946 a fost descope-

[21] Дергачев 1973, 20-26.

[22] Рикман 1975, 31.

Fig. 14. Mormântul 10.

Fig. 15. Mărgele de carneol şi sticlă (1), verigi de argint (2, 3) şi fusaiolă de lut din mormântul 10.

rit un mormânt sarmatic (nr. 21) insoţit de două căni de lut lucrate la roată, o oglindă din bronz şi mărgele din agat şi carneol[23]. Un alt complex sarmatic distrus ritual în vechime a fost semnalat de Ion Hîncu în 1967 la Pervomaisc (astăzi Marienfeld), din componenţa căruia au fost recuperate o amforă romană, o cană de lut şi un recipient prismatic din sticlă[24].

Cel mai tardiv complex funerar al tumulului nr. 8 este mormântul 5 (**Fig. 16**), atribuit, pe baza orientării şi a poziţiei scheletului, turanicilor târzii. Prezintă interes urmele a două manipulări intenţionate de formă circulară *intra vitam* a craniului acestui schelet (trepanaţii simbolice?), ce au fost realizate cu mulţi ani înainte de deces[25].

[23] Оболдуева 1955, 38.
[24] Рикман 1975, 20, fig. 8, 1-4.

[25] Determinările paleoantropologice au fost realizate de către dna dr. Angela Simalcsik.

Fig. 16. Mormântul 5.

În final, relevăm că rezultatele cercetării tumulului 8 de la Cimişlia sunt deosebit de importante pentru o cunoaştere mai aprofundată a succesiunii diferitor culturi arheologice, purtătorii cărora au populat bazinul râului Cogâlnic din eneolitic până în evul mediu timpuriu.

SUMMARY

PRELIMINARY DATA ON THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE TUMULUS NO. 8 NEAR CIMIŞLIA

This paper presents the preliminary data on rescue archaeological research of the tumulus No. 8 near Cimişlia (Republic of Moldova) in 2015. The tumulus had a diameter of 36 m and height of 0,8 m. In the mound ten graves, two agglomerations of bones and pottery, a religious complex, a circular moat and a circular stone platform were identified. According to the stratigraphy, the construction of the initial mound, ditch and the cult complex (consisting of six buried vertical logs) were connected with the grave 3 of late Eneolithic time. The next chronological horizon is represented by the graves of Zhivotilovka-Volchansk type (No. 2 and 8). In addition, there were excavated two graves of Yamnaya culture, one grave of Katacomb culture, two Sarmatian and one of the late Medieval nomad.

РЕЗЮМЕ

ПРЕДВАРИТЕЛЬНАЯ ИНФОРМАЦИЯ ОБ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ КУРГАНА №8 У Г. ЧИМИШЛИЯ

В данной публикации приводятся предварительные сведения о спасательных археологических исследованиях кургана №8 у г. Чимишлия (Республика Молдова) в 2015 г. Согласно стратиграфическим данным сооружение первоначальной насыпи кургана, каменная обкладка первой насыпи и ров, а также культовый комплекс в центральной части кургана, состоявших из шести вкопанных в погребенную почву вертикальных бревен, были связаны с захоронением №3 периода позднего энеолита. Следующий хронологический горизонт кургана представлен захоронениями №2 и №8 Животиловско-Волчанского типа. Кроме вышеописанных погребений, в кургане исследованы два погребения ямной культуры, одно катакомбное захоронение, два сарматских погребения и одно позднекочевническое.

BIBLIOGRAFIE

Levițki, Demcenco, Manzura 1996: O.Levițki, I.Manzura, T.Demcenco, *Necropola tumulară de la Sărăteni* (Bucureşti 1996).

Rassamakin 1996: Yu.Y. Rasamakin, *On early elements of the Globular Amphora culture and other Central European cultures in the Late Eneolithic of the Northern Black Sea region*. Baltic-Potnic-Studies 4, 1996, 112-132.

Rassamakin 2011: Ju.J. Rassamakin, *Zur absoluten Chronologie des Äneolithikums in den Steppen des Schwarzmeergebietes anhand neuer 14C-Daten*. In: Der Schwarzmeerraum vom Äneolithikum bis in die Früheisenzeit [5000-500 v.Chr.]. Band 2: Globale Entwicklung versus Lokalgeschehen (Rahden/Westf.), 80-100.

Дергачев 1973: В.А. Дергачев, *Памятники эпохи бронзы.* АКМ 3 (Кишинев 1975).

Иванова 2013: С.В. Иванова, *Катакомбные культуры*. In: Древние культуры Северо-Западного Причерноморья (Одесса 2013), 255-275.

Ковалева 1978: И.Ф.Ковалева, *Погребения «Животиловского» типа в Присамарье*. In: Курганные древности степного Поднепровья III-I тыс. до.н.э. (Днепропетровск 1978), 69-88.

Манзура 1986: И.В. Манзура,*Усатовский курган у с. Казаклия*. АО1985 г., 1986, 384.

Оболдуева 1955:Т.Г.Оболдуева, *Курган эпохи бронзы на р. Когильник*. ИМФАН СССР, 5(25), 1955, 31-48.

Петренко 1989: В.Г. Петренко, *Памятники энеолита и поворот эпохи к бронзовому веку в Северо-Западном Причерноморье*. In: История и археология Нижнего Подунавья (Рень 1989), 18-20.

Рассамакин 2004: Ю.Я.Рассамакин, *Азово-Понтийские степи в эпоху меди. Погребальные памятники середины V – конца IV тыс. до. н.э.* Archäologie in Eurasien, Band 17 (Mainz am Rhein 2004).

Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Памятники сарматов и племен Черняховской культуры*. АКМ 5, (Кишинев 1975).

Серова, Яровой 1987: Н.А. Серова, Е.В. Яровой, *Григориопольские курганы* (Кишинев 1987).

Субботин 2001: Л.В. Субботин, *Энеолитическое святилище курганного могильника Кубей*. Старожитностi Степового Причорномор'я i Криму, IX, 160-167.

Трифонов 2014: В.А. Трифонов, *Западные пределы распространения майкопской культуры*. In: Известия Самарского научного центра Российской Академии наук, 16, №3, (Самара 2014), 276-284.

Черных, Дараган 2014: Л.А. Черных, М.Н. Дараган, *Курганы эпохи энеолита-бронзы междуречья Базавлука, Соленой, Чертомлыка* (Киев–Берлин 2014).

Шапошникова, Бочкарев, Шарафутдинова 1977: О.Г. Шапошникова, В.С. Бочкарев, И.Н. Шарафутдинова, *О памятниках эпохи меди – ранней бронзы в бассейне р. Ингул*. In: Древности Поингулья (Киев 1977), 7-36.

Яровой, Агульников 1979: Е.В. Яровой, С.М. Агульников, *Курганный могильник у с. Градиште*. In: Проблемы эпохи бронзы юга Восточной Европы (Донецк 1979), 21-23.

Яровой 2000: Е.В. Яровой, *Скотоводческое население Северо-Западного Причерноморья эпохи раннего металла*. Диссертация на соискание ученой степени док. ист. наук (Москва 2000).

05.10.2016

TUMULUL 1 DE LA CIUMAI (COM. VINOGRADOVCA, R-NUL TARACLIA). DATE PRELIMINARE

Ion CIOBANU, Vlad VORNIC, Serghei AGULNICOV, Ion NOROC

Cuvinte cheie: Ciumai, tumul, eneoliticul târziu, cultura Iamnaia, *askos,* sarmați, tătari nogai.

Key words: Ciumai, tumulus, the late eneolithic, Jamnaja culture, *askos,* sarmatian, nogai tatars.

Ключевые слова: Чумай, курган, поздний энеолит, Ямная культура, *аскос,* сарматы, ногайские татары.

În lunile noiembrie-decembrie 2015, Agenția Națională Arheologică a cercetat prin săpături de salvare o movilă funerară de pe moşia satului Ciumai (com. Vinogradovca, r-nul Taraclia), afectată parțial prin lucrările de reconstrucție a drumului național M3. Tumulul respectiv era situat la distanța de circa 0,5 km spre nord-est de marginea localității şi la 0,1 km spre sud-est de carosabilul drumului M3, pe prima terasă din partea stângă a râulețului Salcia ce se varsă în râul Ialpug **(Fig. 1)**.

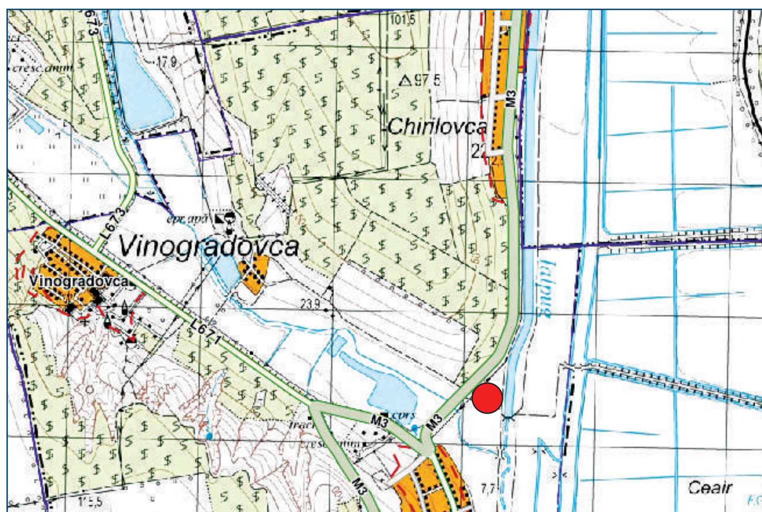

Fig. 1. Poziția geo-topografică a tumulului 1 de la Ciumai.

Movila la care ne referim nu a fost înregistrată pe hărțile topografice militare sovietice întocmite după coordonatele din 1942 şi 1963 şi nici pe hărțile geo-topografice mai recente, elaborate în anii 1982 şi 2013. Tumulul a fost identificat pe teren în anul 1993 de către Serghei Agulnicov, cu prilejul cercetărilor arheologice de suprafață efectuate pentru întocmirea Repertoriului monumentelor arheologice din raionul Taraclia, fiind inclus în această lucrare cu denumirea *Ciumai-Tumulul 1*[1].

Mantaua tumulului de la Ciumai a fost deteriorată parțial în anii '80 ai secolului trecut, în cursul amenajării canalului ce leagă lacurile Ialpug şi Taraclia, şi mai recent, prin lucrările de reabilitare a drumului național M3, executate de ÎCS „PA&CO International" SRL. La momentul demarării investigațiilor arheologice, movila avea o configurație aproximativ circulară în plan, cu înălțimea maximă de 0,4 m şi cu diametrul de circa 38 m **(Fig. 2)**.

La executarea săpăturilor a fost utilizată metoda de cercetare acceptată pentru această categorie de monumente – folosirea tehnicii mecanizate, cu păstrarea martorilor stratigrafici verticali. Mantaua tumului a fost împărțită în secțiuni paralele, iar între ele, în scopul înregistrării stratigrafiei, a fost lăsat câte un martor cu lățimea de circa 0,6 m. Secțiunile trasate în perimetrul tumulului au fost orientate pe axa nord-sud. Măsurarea coordonatelor mormintelor şi a altor complexe s-a efectuat de la reperul amplasat în centrul convențional al tumulului.

Drept rezultat al investigațiilor arheologice, au fost descoperite 14 morminte, încadrate cronologic din eneoliticul târziu până în epoca romană, şi 21 de gropi, patru instalații de foc şi un şanț, datate în evul mediu târziu şi perioada modernă (?). În continuare prezentăm succint datele despre aceste complexe şi materialele arheologice găsite, urmând să discutăm pe scurt şi încadrarea lor cultural-cronologică.

***

<u>Mormântul 1</u> (bronzul timpuriu, cultura Iamnaia) a fost identificat în sectorul sud-estic al tumulului, la adâncimea de 0,52 m **(Fig. 2)**. Sheletul era distrus, păstrându-se doar oasele gambelor. Judecând după poziția oaselor picioarelor, scheletul avea orientarea nord-sud.

[1] Agulnicov 1993, 30.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 29-44

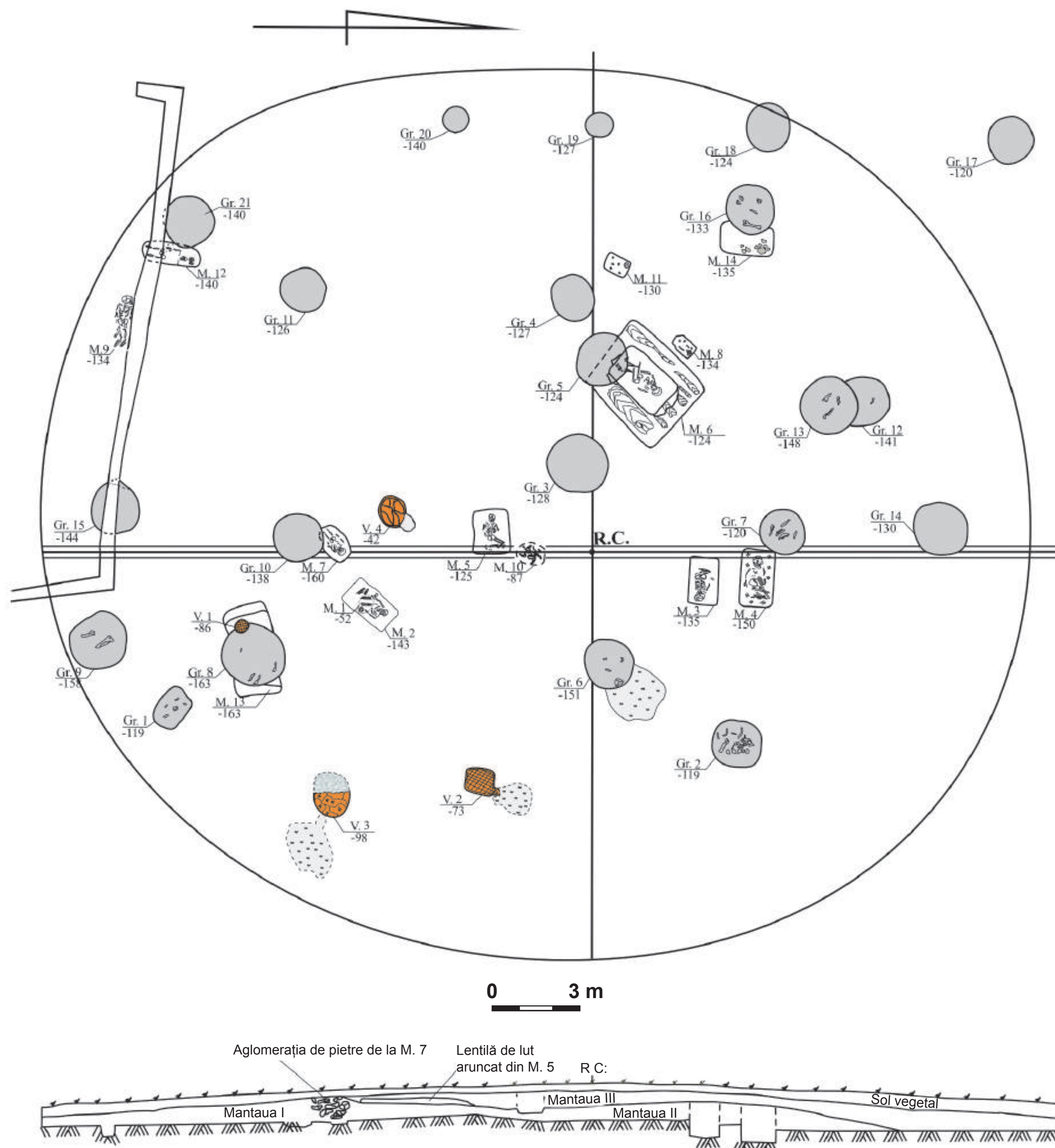

Fig. 2. Tumulul 1 de la Ciumai, plan şi profil.

Peste defunct (probabil un bărbat de peste 20 ani[2]), a fost presurat ocru de culoare roşie. Lângă tibia stângă se găseau fragmente din partea inferioară a unui vas de lut lucrat cu mâna, din pastă cu nisip şi şamotă în compoziție, având corpul sferoidal şi fundul plat (Înălțimea – 14,3 cm) **(Fig. 3)**. Mormântul 1 a suprapus mormântul 2.

Mormântul 2 (cultura Iamnaia) se afla în sectorul sud-estic al tumulului, având orientarea pe direcția nord-est – sud-vest şi adâncimea de 1,43 m **(Fig. 2; 4)**. Groapa prezenta o formă aproximativ rectangulară în plan, cu dimensiunile de 1,0x1,4 m şi adâncimea de circa 1 m de la nivelul identificării. Umplutura consta din cernoziom, amestecat cu lut galben şi resturi de lemn putred de la acoperământ. Scheletul, aparținând unui bărbat de 45-50 ani, era depus pe spate, cu mâinile întinse de-a lungul corpului şi membrele inferioare, inițial aşezate cu genunchii în sus, căzute în dreapta, gradul de chircire fiind slab. Defunctul a fost acoperit cu ocru, o concentrație mai mare atestându-se pe craniu, bazin şi pe labele picioarelor. În regiunea brațului drept a fost găsită o piatră de râu de formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 3x4x8 cm. Sub schelet au fost

[2] Determinările antropologice au fost efectuate de dr. Angela Simalcsik, căreia îi mulțumim şi cu acest prilej.

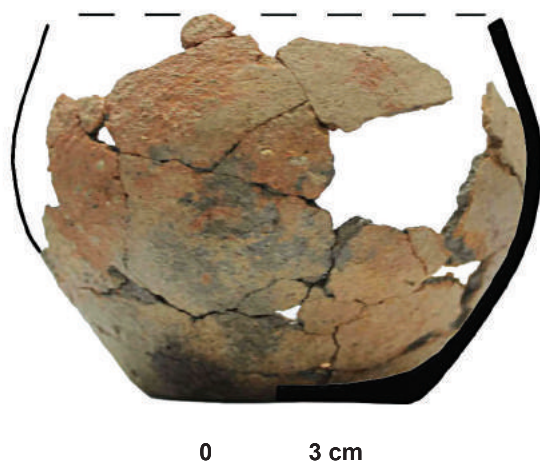

Fig. 3. Vas ceramic fragmentar din mormântul 1.

depistate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal.

Mormântul 3 (cultura Iamnaia, faza târzie) se afla în sectorul nord-estic al tumulului, având şi orientarea vest-est **(Fig. 2)**. Camera funerară prezenta o forma rectangulară, cu dimensiunile de 1,0x1,5 m şi adâncimea de 0,2 m de la nivelul identificării. Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de 45-55 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre vest, mâinile îndoite din coate, cu palmele aşezate pe bazin şi picioarele arcuite puternic pe partea dreaptă. Oasele scheletului erau de culoare roşie, o cantitate mai mare de ocru atestându-se pe craniu. Pe fundul gropii au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal.

Mormântul 4 (cultura Iamnaia, faza târzie) a fost descoperit în sectorul de nord-est al tumulului, la 5,2 m de la reper, având adâncimea de 1,7 m[3] **(Fig. 2)**. Camera funerară prezenta formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 1,3x1,9 m, şi orientarea vest-est. Decedatul, de gen feminin, cu vârsta de peste 60 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre vest, membrele superioare întinse de-a lungul corpului şi picioarele puternic chircite, căzute pe partea stângă. Scheletul era de culoare roşu-închis (de la ocrul presurat peste defunct), o cantitate mai mare de acest mineral atestându-se pe femure. În partea inferioară a abdomenului a fost găsită o piatră de gresie de formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 4,5x7,0x16,0 cm.

Mormântul 5 (cultura Iamnaia) se afla în sectorul de sud al tumulului, la 2,8 m de la reper şi la adâncimea de 1,80 m **(Fig. 2; 5)**. Camera funerară avea formă rectangulară, cu dimensiunile de 1,3x1,55 m,

Fig. 4. Mormântul 2, vedere dinspre sud-vest.

Fig. 5. Mormântul 5, vedere dinspre est.

[3] În continuare adâncimea complexelor se prezintă la nivelul bazei lor în raport cu punctul 0 /reperul central, pe planul general (**Fig. 2**) fiind marcată adâncimea la nivelul identificării gropilor.

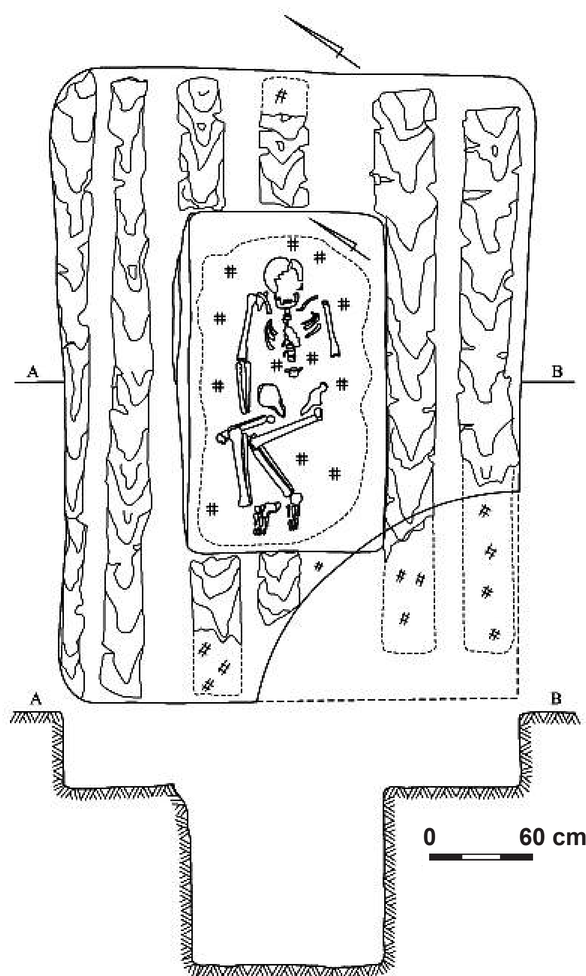

Fig. 6. Mormântul 6, plan şi secţiune.

fiind orientată vest-est. Defunctul, un individ cu vârsta de 16-20 ani, a fost depus în poziţie chircită pe spate, cu capul uşor întors pe partea stângă, mâinile întinse de-a lungul trunchiului şi picioarele, iniţial cu genunchii în sus, căzute pe partea stângă. Scheletul, o parte din oasele căruia lipseau, era acoperit cu ocru roşu, o concentraţie mai mare atestându-se pe craniu. În partea dreaptă a craniului a fost găsit un inel de buclă spiralat, realizat dintr-o plăcuţă de bronz (Diametrul - 0,85 cm).

Mormântul 6 (cultura Iamnaia) se găsea în sectorul de nord-vest al tumulului, la 4,2 m de la reper şi la adâncimea de 2,74 m **(Fig. 2; 6)**. Camera funerară avea formă rectangulară în plan, cu dimensiunile de 2,70x3,75 m şi orientarea nord-est – sud-vest. De jur-împrejur, groapa era prevăzută cu o treaptă, lată de 0,8-0,9 m şi înaltă de 1,05 m, pe care au fost sesizate resturile unei rogojine vegetale şi cinci bârne de lemn putrezite, cu grosimea de 0,25-0,40 m şi lungimea maximă de 3,5 m. Scheletul, aparţinând unui bărbat de 30-35 ani, era aşezat în poziţie chircită pe spate, cu craniul uşor aplecat spre dreapta, braţele întinse de-a lungul trunchiului şi picioarele îndoite spre dreapta. Oasele scheletului erau de culoare roşu-închis, o cantitate mai mare de ocru atestându-se pe craniu, bazin şi pe labele picioarelor.

Mormântul 7 (eneolitic, principal) a fost semnalat în sectorul sudic al tumulului, la distanţa de 8,3 m de reperul central, având adâncimea de 1,8 m **(Fig. 2; 7)**. Cu mormântul 7 era în legătură directă o aglomeraţie de pietre brute, cu dimensiunile de 0,35x0,55x1,25 m, distrusă parţial prin săparea gropii 10. Groapa funerară era orientată nord-est – sud-vest şi prezenta formă ovală în plan, cu dimensiunile de 0,6x1,3 m. Umplutura gropii conţinea sol cenuşiu, granulat, amestecat cu

Fig. 7. Mormântul 7, vedere dinspre sud-vest.

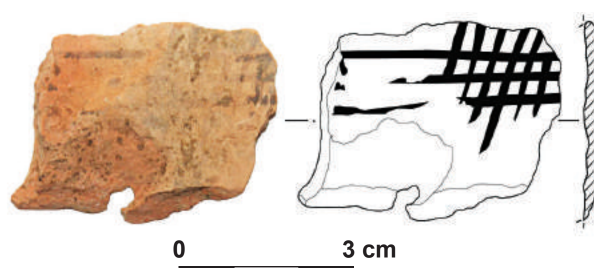

Fig. 8. Fragment de vas pictat găsit în mormântul 7.

Fig. 9. Mormântul 9, vedere dinspre nord.

pigmenți de lut galben. Scheletul, atribuit unui copil de 12-18 luni, era depus în decubit dorsal, având craniul aşezat cu fața în sus şi membrele întinse de-a lungul corpului. Oasele scheletului erau de culoare roşie-deschisă de la ocrul presurat cu moderație peste defunct. Sub brațul stâng, care era puțin deplasat de lângă corp, s-a găsit un fragment ceramic din pereții unui vas modelat cu mâna din pastă fină cărămizie, pictat, cu decorul în formă de rețea **(Fig. 8)**.

Mormântul 8 (apartenența cultural-cronologică incertă) se afla în sectorul nord-vestic al tumulului, la 7,4 m distanță de reperul central şi la adâncimea de circa 1,41 m **(Fig. 2)**. Camera funerară a fost surprinsă numai în partea ei inferioară, pe o adâncime de 0,05 m, având formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 0,45x0,65 m, şi orientarea nord-est – sud-vest. Scheletul, ce aparținea unui *infans I*, s-a păstrat foarte prost, fără a se putea stabili poziția lui.

Mormântul 9 (apartenența cultural-cronologică incertă) a fost descoperit în sectorul sud-vestic al tumulului, la 17,35 m distanță de reperul central şi la adâncimea de 1,34 m **(Fig. 2; 9)**. Groapa nesesizată. Scheletul, aparținând unei femei de peste 60 ani, era aşezat în poziție chircită pe spate, cu craniul orientat spre vest-nord-vest, mâinile întinse de-a lungul corpului şi picioarele îndoite pe partea stângă. În zona genunchiului piciorului drept a fost descoperită o aşchie de silex.

Mormântul 10 (apartenența cultural-cronologică incertă) a fost semnalat în sectorul sudic al tumulului, în martorul central, la 1,7 m distanță de reper şi la adâncimea de 0,87 m **(Fig. 2)**. Groapa neidentificată. Mormântul a fost distrus, din scheletul atribuit unui bărbat de 40-45 de ani păstrându-se numai o parte dintre oase, îngrămădite.

Mormântul 11 (bronz timpuriu, cultura Iamnaia?) a fost identificat în sectorul nord-vestic al tumulului, la distanța de 9,4 m de reper, având adâncimea de 1,81 m **(Fig. 2; 10)**. Groapa funerară era orientată nord-nord-est – sud-sud-vest şi prezenta formă rectangulară cu dimesiunile de 0,60x0,85 m. Umplutura gropii consta din sol negru-cenuşiu, amestecat cu pigmenți de lut şi resturi de putreagi de culoare maronie. Urme ale scheletului uman nu s-au semnalat. Pe fundul gropii, în colțul ei nordic, a fost găsit un vas de lut de tip *askos* modelat din pastă cu şamotă în textură, având arderea neuniformă, culoarea brună, cu pete cenuşii. Recipientul are corpul bombat, gâtul uşor tronconic,

Fig. 10. Mormântul 11.

Fig. 11. Vas de tip *askos* din mormântul 11.

mai larg la gură, toarta (ce se prindea de buză şi umăr) fiind ruptă în vechime. Pe umăr, vasul este decorat cu trei perechi de aplicații în relief de tipul bucraniilor, dispuse simetric (Înălțimea – 15,5 cm) **(Fig. 11)**.

Mormântul 12 (cultura sarmatică) a fost semnalat în sectorul sud-vestic al tumulului, la o distanță de 16,8 m de reper, având adâncimea de 2,84 m **(Fig. 2; 12, 1)**. Groapa prezenta formă rectangulară cu colțurile

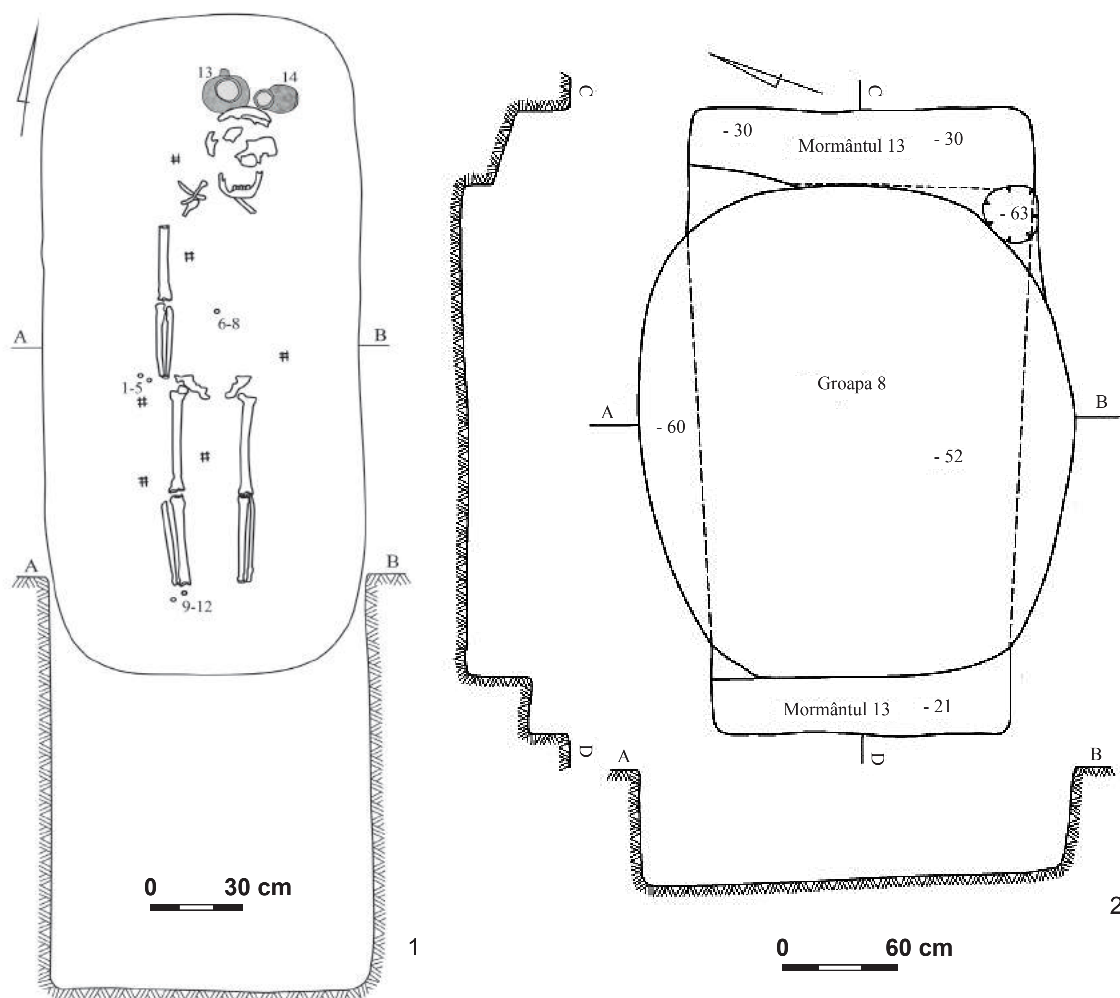

Fig. 12. Mormintele 12 (1) şi 13 (2) şi groapa 8 (2).

Fig. 13. Mărgele de chihlimbar (1-5) şi de sticlă (6-12) şi vase ceramice (13-14) descoperite în mormântul 12.

rotunjite (dimensiuni 1,0x2,25 m), şi orientarea nord-sud. Scheletul, prost conservat şi atribuit unei femei cu vârsta la deces de peste 60 ani, se afla în poziție întinsă pe spate; craniul era aşezat cu fața în sus.

Inventarul mormântului cuprindea 12 mărgele de chihlimbar şi sticlă, găsite în zona bazinului şi al piciorului drept, şi două căni de lut, aflate în regiunea craniului:

1-5. Cinci mărgele de chihlimbar plate, cu contur oval sau rectangular, având dimensiunile de 1,1-1,9x6-8x4-6 cm **(Fig. 13, 1-5)**.

6-12. Şapte mărgele de sticlă albastră-închisă, de formă sferoidală, cu diametrul de 0,9-1,2 cm **(Fig. 13, 6-12)**.

13. Cană lucrată cu mâna din pastă grosieră, cu şamotă şi alte ingrediente în compoziție, având corpul aproximativ bitronconic, cu umărul rotunjit, marginea evazată, parțial ruptă în vechime, fundul plat şi toarta, aproximativ rectangulară în secțiune, prinsă de gât şi umăr. Arderea este neomogenă şi incompletă, la exterior culoarea vasului variind de la cărămiziu la cenuşiu-închis (Înălțimea – 12 cm) **(Fig. 13, 13)**.

14. Cană lucrată la roată din pastă fină cenuşie, având corpul bitronconic, gâtul cilindric, larg şi scund, buza îngroşată, uşor răsfrântă, şi fundul inelar. Toarta din bandă cu şănțuire largă longitudinală are capătul de sus fixat de gât, iar cel inferior – de umăr (Înălțimea – 19 cm) **(Fig. 13, 14)**.

<u>Mormântul 13</u> (cultura Iamnaia?) a fost identificat în sectorul sudic al tumulului, la distanța de 11,4 m de reper, având adâncimea de 1,83 m **(Fig. 2; 12, 2)**. Mormântul a fost distrus în cea mai mare parte prin

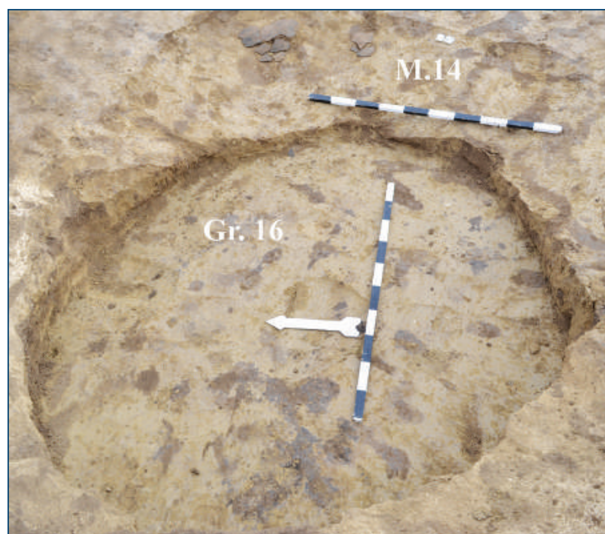

Fig. 14. Mormântul 14 şi groapa 16 (2).

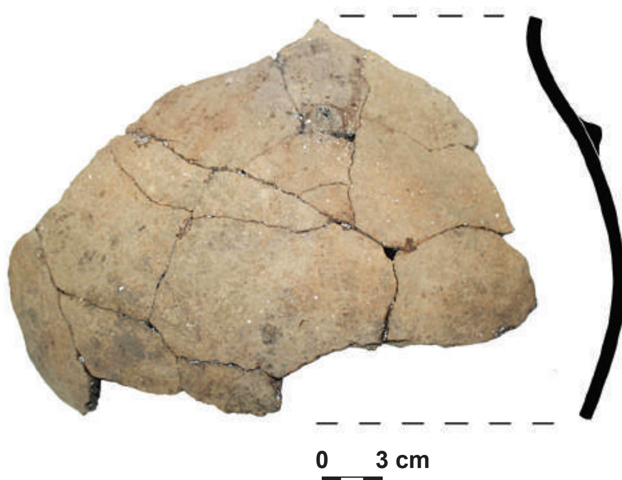

Fig. 15. Fragmente de vas ceramic lucrat cu mâna din mormântul 14.

săparea unei gropi din evul mediu târziu, marcată cu nr. 8. Camera funerară era orientată nord-est – sud-vest şi avea formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 1,80x3,25 m, fiind prevăzută pe întreg perimetrul cu o treaptă înaltă de 1,43 m şi lată de 0,6 m. La nivelul pragului au fost depistate fragmente mici de lemn putrezit, probabil de la bârnele ce acopereau defunctul. Urme de schelet nu au fost semnalate.

Mormântul 14 (bronzul târziu?) a fost descoperit în sectorul nord-vestic al tumulului, la 11,2 m de reper, având adâncimea de 1,45 m **(Fig. 2)**. Groapa mormântului era orientată pe axa nord-sud şi avea în plan formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 1,0x1,7 m. Partea vestică a mormântului a fost distrusă de o groapă medievală târzie (nr. 16). În colţul nord-estic al mormântului au fost găsite câteva cioburi ce provin de la un vas de dimensiuni mari, lucrat cu mâna din pastă grosieră, cu şamotă şi alţi degresanţi în structură, decorat pe umăr cu un buton în relief. După caracteristicile pe care le prezintă, recipientul poate fi atribuit cu probabilitate perioadei târzii a epocii bronzului **(Fig. 15)**.

Groapa 1 se afla în sectorul sud-estic al movilei, având formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 1,0x1,4 m, orientarea nord-vest – sud-est, pereţii drepţi, fundul plan şi adâncimea de 1,55 m de la nivelul actual de călcare **(Fig. 2)**. În solul cenuşiu de umplutură s-au găsit un fragment de vas lucrat la roată din pastă nisipoasă cărămizie, 13 oase de bovine[4] şi o piatră neprelucrată.

Groapa 2 a fost semnalată în partea nord-estică a tumulului şi avea forma unui clopot, cu diametrul gurii de 1,5 m şi cel maxim de 1,8 m, fundul rotunjit şi adâncimea de 2,95 m **(Fig. 2; 16)**. În umplutura gropii au fost descoperite 19 fragmente de vase lucrate la roată din pastă cărămizie, majoritatea provenind dintr-un ulcior smălţuit cu gura trilobată, 38 de oase, dintre care 37 de la o bovină domestică şi unul de cal, şi o bucată de lut ars.

Groapa 3 a fost depistată în sectorul vestic al tumulului, prezentând formă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,9x2,05 m, pereţii puţin înclinaţi, fundul drept şi adâncimea de 0,79 m **(Fig. 2)**.

Groapa 4 a fost descoperită în sectorul vestic al tumulului şi era în formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,6 m, diametrul fundului de 1,7 m, iar adâncimea de 2,32 m **(Fig. 2)**. Pereţii şi fundul gropii prezentau urme slabe de arsură, pe fund semnalându-se un strat de lemn putrezit şi cărbuni. Din umplutura gropii au fost recuperate 20 de oase de animale, dintre care 13

Fig. 16. Groapa 2 cu oase de bovină *in situ*.

[4] Determinările arheozoologice au fost realizate de dna dr. Luminiţa Bejenaru, căreia îi mulţumim şi pe această cale.

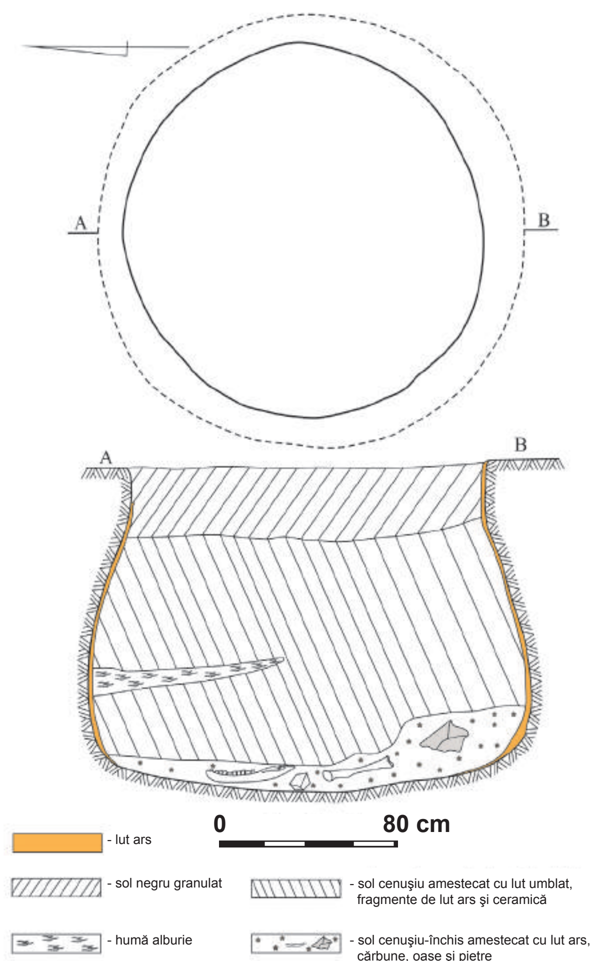

Fig. 17. Groapa 7.

de la un câine, patru de peşti şi câte unul de bovină, ovicaprină şi pasăre.

Groapa 5 se afla în sectorul vestic al tumulului, fiind în formă de clopot, cu diametrul gurii de 0,9 m, diametrul maxim de 1 m şi adâncimea de 1,44 m **(Fig. 22)**. În umplutura gropii au fost găsite patru fragmente atipice de vase lucrate la roată din pastă nisipoasă cărămizie şi un os de animal indeterminabil. Groapa a suprapus parțial mormântul 6.

Groapa 6 a fost identificată în partea central-estică a movilei şi avea forma unui butoi, cu diametrul gurii de 1,75 m, cel maxim de 1,9 m şi adâncimea de 3,06 **(Fig. 2)**. Drept material arheologic, au fost găsite un ciob de vas cărămiziu lucrat la roată, 24 de resturi faunistice, dintre care 18 de pasăre, câte două de ovicaprine şi câine şi câte unul de bovină şi cal, precum şi o piatră.

Groapa 7 a fost descoperită în sectorul nordic al tumulului, fiind în formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,65 m, diametrul maxim de 1,95 m şi adâncimea de 2,65 m **(Fig. 2; 17)**. Pereții şi baza erau puțin rotunjite şi prezentau urme de lutuire şi de ardere. Din solul de umplutură au fost recuperate 20 de cioburi de vase lucrate la roată din pastă nisipoasă **(Fig. 26, 2, 4)** şi zece oase de la o bovină domestică.

Groapa 8 a fost semnalată în sectorul sud-estic al tumulului şi avea formă ovală în plan, cu dimensiunile de 2,25x2,55 m, pereții verticali, fundul drept şi adâncimea de 2,23 m **(Fig. 2; 12, 2)**. În umplutura gropii au fost descoperite zece resturi faunistice, dintre care şase de bovine, două de ovicaprină şi câte unul de pisică şi peşte. Groapa a întretăiat mormântul 13.

Groapa 9 a fost descoperită în sectorul sud-estic al tumulului, având formă circulară în plan, cu diametrul de circa 1 m, pereții uşor oblici, fundul drept şi adâncimea de 1,83 m **(Fig. 2)**. În solul de umplutură au fost găsite 15 resturi faunistice nedeterminabile.

Groapa 10 se afla în sectorul sudic al tumulului şi prezenta o formă cilindrică, cu diametrul de 1,65 m, fundul drept şi adâncimea de 1,58 m **(Fig. 2)**. Din cuprinsul gropii au fost recuperate trei cioburi de vase lucrate la roată, 12 oase de animale (zece de ovicaprine şi câte unul de bovină şi cabalină) şi o piatră. Pe fundul gropii au fost surprinse urme de arsură. Groapă a intersectat colțul sud-vestic al mormântului 7.

Groapa 11 a fost depistată în sectorul sud-vestic al tumulului, având formă rotundă în plan, pereții uşor arcuiți şi fundul drept, cu diametrul gurii de 1,5 m, diametrul maxim de 1,7 m şi adâncimea de 2,61 m **(Fig. 2)**. Pereții gropii au fost lutuiți, apoi arşi, grosimea stratului de lut atingând 3 cm. Umplutura gropii consta din sol cenuşiu amestecat cu pigmenți de lut, fără materiale arheologice.

Groapa 12 se afla în sectorul nord-vestic al tumului şi prezenta o formă tronconică, cu diametrul gurii de 1,8 m, diametrul fundului de 1,65 m şi adâncimea de 1,86 m **(Fig. 2)**. Umplutura gropii prezenta sol negru-cenuşiu compact, în care s-au găsit două resturi faunistice (bovină şi ovicaprină). Groapa era suprapusă în partea nordică de groapa 13.

Groapa 13 avea formă de clopot, cu diametrul gurii de 2 m, diametrul maxim de 2,3 m şi adâncimea de 2,68 m **(Fig. 2; 18)**. Pe fund prezenta o alveolare, ce conținea cărbune şi cenuşă. Umplutura gropii consta din sol negru granulat, din care au fost recuperate două cioburi medievale târzii, două oase de bovină şi două pietre.

Groapa 14 se afla în zona nordică a movilei şi era în formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,85 m, diametrul fundului de 2,05 m, fundul plat şi adâncimea de 1,63 m **(Fig. 2)**. Umplutura gropii prezenta sol cenuşiu granulat, fără resturi arheologice.

Groapa 15 a fost descoperită în partea sudică a tumulului. Avea formă ovală, cu dimensiunile de 1,6x1,8 m, pereții vericali, fundul drept şi adâncimea de 2,81 m **(Fig. 2)**. Umplutura gropii era compusă din sol cenuşiu-închis, fără vestigii arheologice. În partea sudică groapa era intersectată de un şanț mai recent.

Fig. 18. Groapa 13 după degajarea jumătății vestice.

Fig. 19. Groapa 20 cu oase de animale *in situ*.

Fig. 20. Groapa 21.

Groapa 16 a fost surprinsă în sectorul nord-vestic al tumulului, fiind de formă ovală-neregulată în plan (dimensiuni 1,55x1,70 m), cu pereții înclinați, fundul drept şi adâncimea de 1,58 m **(Fig. 2)**. Umplutura gropii era compusă din sol cenuşiu-închis, în care s-au depistat un fragment ceramic şi patru resturi faunistice (două de ovicaprină şi câte unul de bovină şi cabalină). În partea estică groapa a intersectat mormântul 14.

Groapa 17 a fost descoperită la nord-vest de tumul, la distanța de circa 23 m de reper, fiind piriformă, cu diametrul gurii de circa 1,6 m, cel maxim de 1,9 m şi adâncimea de 2,3 m **(Fig. 2)**. Umplutura gropii prezenta sol cenuşiu-închis, în care s-au găsit 20 de fragmente de vase ceramice, unele de uz comun iar altele smălțuite **(Fig. 24, 5)**.

Groapa 18 se afla în marginea vestică a movilei şi avea formă ovală în plan, cu dimensiunile gurii de 1,45x1,65 m, pereții oblici, fundul drept şi adâncimea de 1,89 m **(Fig. 2)**. În solul cenuşiu de umplutură s-au găsit şapte oase, dintre care şase de pasăre şi unul de bovină.

Groapa 19 a fost descoperită în sectorul nord-vestic al tumulului, fiind în formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,0 m, cel al bazei de 1,1 m şi cu adâncimea de 1,57 m **(Fig. 2)**. Umplutura era reprezentată de sol cenuşiu, fără resturi arheologice.

Groapa 20 se afla în marginea vestică a tumulului şi avea formă aproximativ cilindrică, cu diametrul de circa 0,9 m şi adâncimea de 2 m **(Fig. 2; 19)**. Umplutura gropii consta din sol negru-cenuşiu granulat, amestecat cu numeroase resturi faunistice (circa 200) aparținând unor ovicaprine.

Groapa 21 se afla în marginea sud-vestică a tumulului, fiind piriformă, cu diametrul gurii de circa 1,85 m, cel al bazei de 2,2 m şi adâncimea de 2,91 m **(Fig. 2; 20)**. Umplutura consta din sol cenuşiu-închis, în care s-au depistat două cioburi şi 11 oase (zece de ovicaprine şi unul de bovină). Pe fundul gropii, în partea ei centrală, s-a găsit un inel de bronz, având veriga din bandă şi placa monturii de formă aproximativ ovală, decorată cu cercuri incizate prevăzute cu puncte adâncite în mijloc (Diametrul piesei – 1,9 cm) **(Fig. 24, 1)**.

Vatra 1 a fost descoperită în în partea sudică a movilei şi era amenajată din lut, fără ingrediente vizibile, având formă ovală (dimensiuni 0,60x0,82 m), baza puternic albiată şi adâncimea de 0,86 m **(Fig. 2; 21)**. Pe stratul de lipitură arsă s-a găsit multă cenuşă şi şase resturi faunistice (trei de cal, două de bovină şi unul de peşte). Vatra suprapunea groapa 8 şi mormântul 13.

Vatra 2 a fost semnalată în sectorul sud-estic al tumulului, la adâncimea de 0,73 m şi avea formă relativ dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (dimensiuni 0,85x1,0 m), baza lutuită, puternic arsă şi rotunjită **(Fig. 2; 22)**. În partea de nord-est a instalației de foc

Fig. 21. Vatra 1.

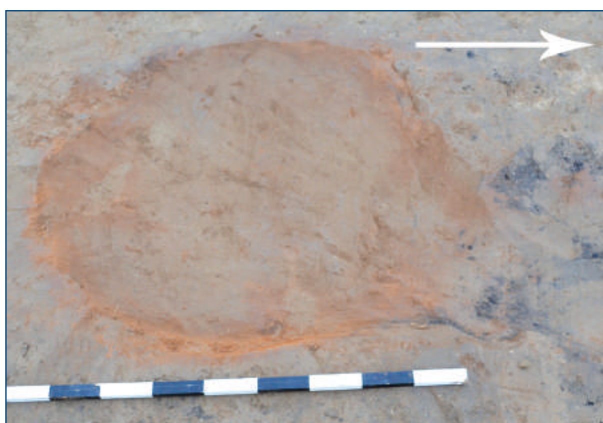

Fig. 22. Vatra 2.

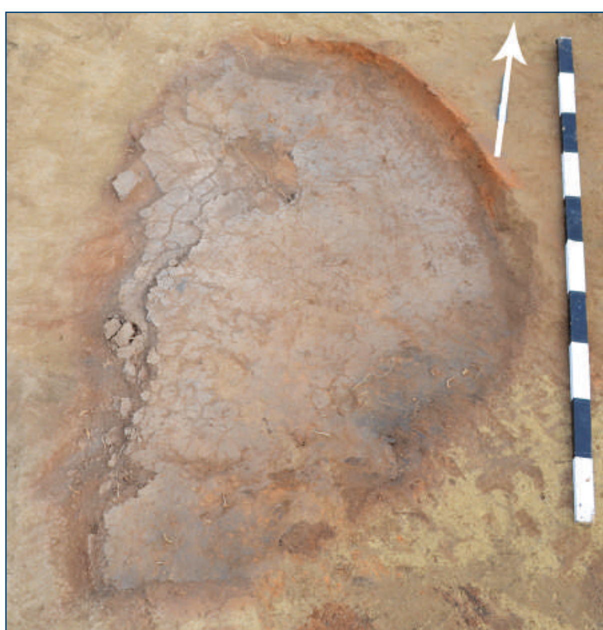

Fig. 23. Vatra 3.

s-a surpins o groapă de acces de formă ovală, cu dimensiunile de 1,1x1,2 m, fundul albiat şi adâncimea de 0,1 m de la nivelul identificării, care conținea multă cenuşă şi cărbune.

Vatra 3 a fost surprinsă în sectorul sud-vestic al movilei, la adâncimea de 0,71 m **(Fig. 2; 23)**. S-a păstrat doar o porțiune din instalația de foc, ce era construită din două straturi de lipitură, având o formă rectangulară cu colțurile rotunjite (dimensiuni 0,8x1,2 m) şi baza albiată. În partea de est a vetrei propriu-zise se afla o groapă de alimentare cu combusitibil, plină cu cărbune şi cenuşă, care avea formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 1,4x1,8 m, fundul albiat şi adâncimea de 0,05 m de la nivelul sesizării.

Vatra 4 se afla în zona sudică a movilei, la adâncimea de 0,42 m **(Fig. 2; 24)**. Vatra avea forma cifrei opt în plan, cu orientarea sud-vest – nord-est şi dimensiunile de 0,86x1,44 m. Partea sud-vestică a instalației avea baza lutuită fiind prevăzută pe margine cu o gardină, înaltă de 6-8 cm. Segmentul dinspre nord-est al instalației avea baza lutuită şi arsă, dar fără urme ale vreunei borduri.

Şanțul a fost descoperit în marginea sudică şi sud-estică a movilei şi avea, se pare, o formă rectangulară, fiind orientat după punctele cardinale **(Fig. 2; 25)**. Pe direcția est-vest şanțul avea o lungime de 17,6 m, lățimea lui variind de la 0,4 la 0,75 m, iar adâncimea – de la 0,25 la 0,65 m de la nivelul identificării. În extremitatea estică, spre sud, şanțul a fost cercetat pe o lungime de 3,6 m, iar în partea vestică – pe o lungime de 0,8 m. Umplutura şanțului consta din pământ cenuşiu amestecat cu lut, în care s-au găsit câteva cioburi, un fragment de craniu uman aparținând unui individ de peste 20 de ani şi 32 de oase de animale (22 de bovine, cinci de ovicaprine, trei de cabaline şi două de câine).

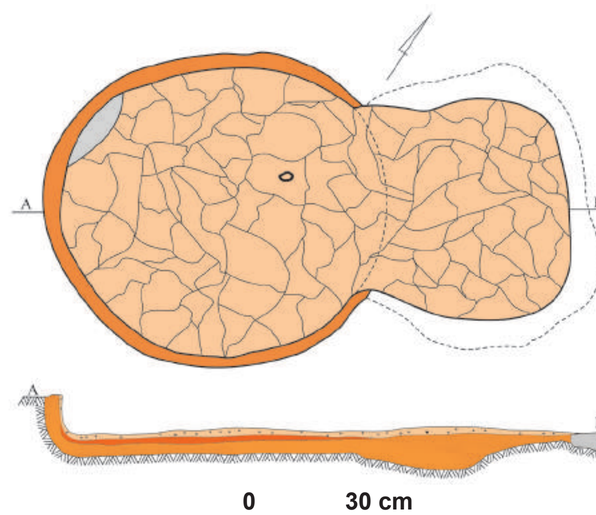

Fig. 24. Vatra 4.

Fig. 25. Şanț, segment din sectorul sud-vestic al movilei.

***

Investigațiile arheologice de salvare de la Ciumai din anul 2015 s-au soldat cu descoperiri destul de interesante pentru arheologia preistorică şi medievală a zonei. Astfel, tumulul 1 de la Ciumai, care ca dimensiuni şi aspect nu se prezenta deloc spectaculos, a furnizat descoperirea a cel puțin 40 de complexe arheologice, dintre care 14 morminte datând din eneolitic până în epoca romană, 21 de gropi menajere şi patru instalații de foc medievale târzii, precum şi un şanț din perioada modernă(?).

Referitor la movila funerară propriu-zisă, s-a dovedit că aceasta a fost consituită din trei mantale ridicate în perioade istorice diferite. Mantaua I a fost construită deasupra mormântului 7, ce se atribuie comunităților eneolitice târzii de tipul post-Mariupol. Aceasta prezenta sol cenuşiu granulat amestecat cu lut. Diametrul mantalei era de circa 10 m, iar grosimea de aproximativ 0,8 m.

Complexele funerare de tip post-Mariupol sunt reprezentate de un număr limitat de morminte şi prezintă o grupă regională de vestigii specifice, încadrate cronologic în eneoliticul târziu – bronzul timpuriu. În prezent sunt cunoscute în jur de 40 de morminte de acest tip în spațiul dintre Carpați şi Nistru. O grupare mai mare a complexelor de tip post-Mariupol este azestată în zona Prutului Inferior şi a lacurilor dunărene. Mormintele cu camera funerară ovală, scheletul în decubit dorsal, în raport cu poziția stratigrafică în cadrul tumulilor, sunt atribuite fazei târzii a eneoliticului, corespunzătoare perioadei de existență a grupului Usatovo[5]. Prezența unui fragment ceramic caracteristic pentru grupul Usatovo în mormântul 7, unde poziția şi orientarea defunctului indică aparteneța la grupul cultural de tip post-Mariupol, încadrează cronologic perfect aceste vestigii şi coexistența sau contactele dintre aceste două complexe culturale[6].

Mantaua II este atribuită mormântului 6 ce aparține culturii Iamnaia. Mormântul 6, orientat pe direcția nord-est – sud-vest, prezenta o construcție funerară complexă, groapa fiind prevăzută cu treaptă şi acoperită cu bârne de lemn. Această manta era compusă din sol cenuşiu cu un contrast mai pronunțat față de mantaua I, era de 14 m. Mormântul 6 poate fi atribuit grupei 4, conform tipologiei elaborate de E. Iarovoi[7], fiind datat în faza timpurie a culturii Iamnaia. Secundar în această manta este mormântul 2, care, ca ritual funerar, orientare şi poziția defunctului, este similar mormântului 6. Amintim, totodată, că mormântul 2 era suprapus de mormântul 1, care era disturis în mare măsură, dar avea oasele păstrate vopsite cu ocru. Judecând după datele stratigrafice şi după alte indicii, presupunem că şi mormântul 4 a fost acoperit de mantaua II.

Mantaua III a fost ridicată deasupra mormântului 5 ce poate fi încadrat în grupa 5 din perioada mijlocie a existenței culturii Iamnaia. Acesta a fost acoperit cu un strat de sol cenuşiu-închis granulat, fapt ce a mărit diametrul tumulului până la 38 m. După ridicarea mantalei III, au fost efectuate înmormântările 1, 3, 8, 13 şi 14.

Dintre artefactele descoperite în complexele funerare atribuite perioadei timpurii a epocii bronzului se evidențiază *askos*-ul din mormântul 11, tip de vas întâlnit extrem de rar în complexele culturii Iamnaia, dar care îşi găseşte analogii mai numeroase la populațiile sedentate din eneolitic şi bronzul timpuriu din regiunile sud-dunărene. De obicei, în categoria *askos*-urilor sunt încadrate vasele ce au o formă asimetrică, cu gâtul oblic şi o singură toartă. În cadrul acestei grupe se evidențiază mai multe variante, având drept elemente definitorii forma şi decorul. În principiu, ele au aceeaşi funcționalitate – ritualică şi de cult. O parte dintre vase prezintă forme ornitomorfe sau antropomorfe, la alte recipiente însă aceste caracteristici sunt mai puțin evidențiate. Forma ornitomorfă este asociată cu corpul asimetric al vasului, simbolizând, în opinia unor cercetători, oul în interiorul pasărei, cât şi în sens mai

[5] Манзура 2010, 39.
[6] Яровой 2000, 15.
[7] Яровой 2000, 14-15.

larg – ideea fertilității feminine. Odată cu trecerea la epoca bronzului, caracteristicile ornitomorfe devin mai puțin pronunțate, *askos*-ul deosebindu-se de vasele obişnuite doar cu o mică asimetrie a corpului şi prin gâtul oblic[8]. Intervalul cronologic al existenței lor este destul de larg, acoperind eneoliticul şi bronzul timpuriu. Cele mai vechi vase de tip *askos* sunt asociate cu Balcanii de Sud, insulele din Marea Egee şi Anatolia, în cazul în care acestea au fost cunoscute încă din epoca neolitică. *Askos*-urile sunt cunoscute în cadrul diferitor culturi eneolitice din nordul Balcanilor, de pe cursul mijlociu al Dunării şi al Tisei: Kodzhadermen-Gumelnița-Karanovo, Cernavoda I, Hotnița, Folteşti I şi Coțofeni. În perioada timpuire a epocii bronzului, acest tip de vas este întâlnit în aria culturilor Ezero, Mako, Zimnicea, Livezile, Jigodin, Monteoru[9] etc.

În regiunea nord-vest-pontică cea mai veche descoperire de *askos* provine de la Vulcaneşti, fiind atribuită complexului cultural de tip Bolgrad-Stoicani-Aldeni[10]. Aceleiaşi categorii de recipiente este atribuit şi vasul ornitomorf din tumulul de la Tochile-Răducani. Originea sa este legată de zona carpatică şi se datează la începutul mil. III î.Hr.[11]. Cea mai apropiată analogie pentru vasul de la Ciumai este o descoperire ce provine din tumulul de la Matroska, de lângă oraşul Ismail[12].

Orizontul cronologic din perioada antică este documentat de mormântul 12, situat în sectorul sud-vestic al tumulului. Mormântul avea orientarea nord-sud, groapa de formă rectangulară şi scheletul depus în poziție întinsă pe spate, elemente de rit şi ritual caracteristice populațiilor sarmatice din primele secole ale erei creştine[13]. De asemenea, menționăm piesele de inventar, cuprinzând două căni de lut şi mai multe mărgele de chihlimbar şi sticlă, găsite în mormântul 12, care îşi găsesc corepondențe în complexele sarmatice din spațiul pruto-nistrean databile în sec. I-III d.Hr. Astfel, cănița de lut lucrată cu mâna de factură sarmatică îşi găseşte analogii mai mult sau mai puțin apropiate la Taraclia, Bădragii Vechi şi Ostriveț, în morminte atribuite perioadei mijlocii a culturii sarmatice, corespunzătoare sec. I – mijlocul sec. II d.Hr.[14]. Referitor la cana lucrată la roată de culoare cenuşie, aceasta provine dintr-un atelier de olărie dacic sau provincial-roman, aparținând unui tip ce a avut o circulație în timp mai mare: sec. I-III d.Hr.[15]. Elemente de datare importante sunt şi mărgele găsite în mormântul 12. După tipologia elaborată de E.M. Alexeeva, mărgelele sferoidale din pastă de sticlă de culoare neagră sau albastră-închisă se încadrează în tipul 1, fiind datate în sec. I-III d.Hr[16]. Acest tip de mărgele este foarte răspândit atât în centrele antice nord-pontice, cât şi în complexele sarmatice şi dacice *extra fines provinciam*. În schimb, mărgelele de chihlimbar se întâlnesc mai rar în mormintele sarmatice, dar nu lipsesc cu totul, aşa cum dovedesc de pildă descoperirile de la Dumeni[17] şi Medeleni[18]. Generalizând datele arheologice, apreciem că mormântul 12 se atribuie culturii sarmatice şi se datează în sec. I-III d.Hr., mai degrabă în a doua jumătate a sec. I d.Hr. – prima parte a veacului următor.

Ultima fază cronologică este reprezentată de cele 21 de gropi, patru vetre şi un şanț din evul mediu târziu sau perioada modernă. În ceea ce priveşte gropile, care constituie complexele cel mai frecvent întâlnite în movila cercetată de la Ciumai, ca dimensiuni, formă şi conținut, ele se deosebeau între ele. Astfel, unele complexe erau mici (nr. 19 şi 20). Majoritatea gropilor prezentau însă dimensiuni mijlocii (nr. 1, 2, 4, 6, 7, 10-12, 14-18) sau mari (nr. 3, 5, 8, 9, 13, 21). Adâncimea gropilor varia între 0,79 m şi 3,06 m. Cât priveşte forma, distingem gropi în formă de clopot (nr. 2, 4, 7, 11, 13, 14, 17, 19, 21), tronconice (nr. 3, 9, 12, 16, 18), aproximativ cilindrice (nr. 8, 15, 20), în formă de butoi (nr. 6) sau aproximativ rectangulare în plan cu pereții drepți (nr. 1). Umplutura celor mai multe dintre gropi consta din sol cenuşiu-închis, amestecat cu oase de animale şi, mai rar, cu fragmente ceramice. În solul de umplutură al unei gropi (nr. 21), pe lângă resturi faunistice şi cioburi, a mai fost găsit un inel de bronz. Câteva gropi (nr. 11, 14, 15, 19) nu conțineau materiale arheologice. Referitor la destinație, judecând după dimensiuni, formă şi conținut, gropile cercetate până acum au fost folosite probabil pentru depozitarea proviziilor şi/sau a resturilor menajere.

Referitor la ceramica descoperită în gropile de la Ciumai, după compoziția pastei, decor şi funcționalitate, deosebim două categorii: vase din pastă nisipoasă, de întrebuințare curentă, roşietice sau negre-cafenii, şi recipiente mai fine, de culoare roşietică, acoperite cu smalț. Dintre resturile de vase de uz comun se remarcă partea superioară a unei oale cu toartă, ornamentată pe partea superioară a corpului cu linii orizontale drepte de culoare alb-gălbuie, pictate cu caolin **(Fig. 26, 4)**. Repertoriul vaselor fine cuprinde ulcioare şi castroane acoperite în interior cu glazură de diferite culori **(Fig. 26, 3, 6)**. Olăria de uz curent şi smălțuită de acest fel este specifică epocii medievale târzii şi moderne (sec. XVIII-XIX)[19]. Cât

8 Демченко 2013, 146, 148.
9 Alexandrescu 1974; Демченко 2013, 146-149.
10 Бейлекчи 1978, 37.
11 Демченко 2013, 159.
12 Бруяко 2003, рис. 8.
13 Bârcă, Symonenko 2009, 99-108; Рикман 1975, 42-48.
14 Bârcă, Symonenko 2009, 40, 113, fig. 33,6-9.
15 Bârcă, Symonenko 2009, 123, 226-227.
16 Алексеева 1978, 63, таб. 33, 1-2.
17 Гросу 1988, 84-85, рис. 3.
18 Vornic, Bubulici, Popovici 2014, 69.
19 Хынку 1969, 62-120.

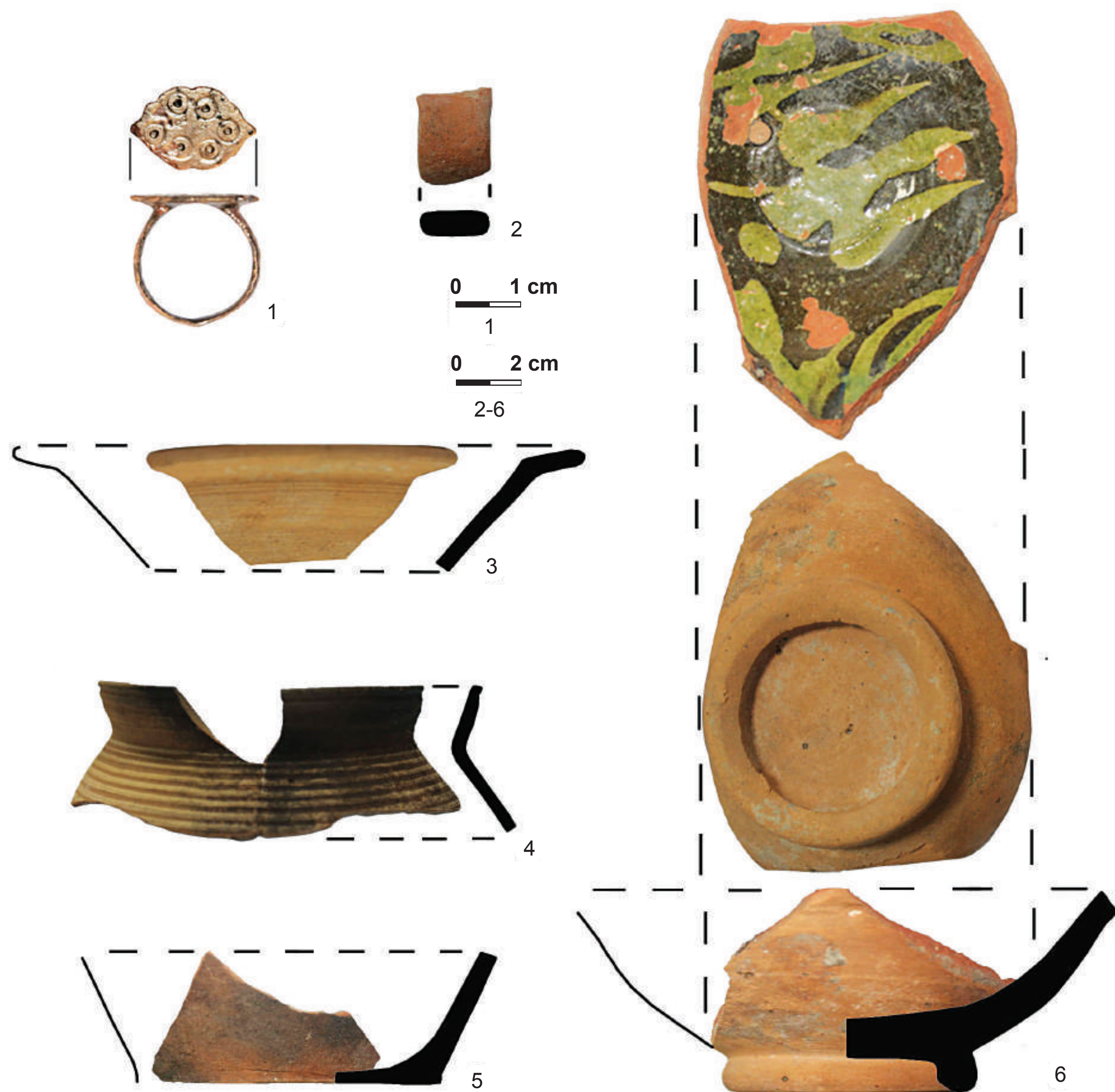

Fig. 26. Inel de bronz (1) şi ceramică (2- 6) descoperite în gropile 7 (2, 4), 17 (5), 21 (1, 6) şi şanț (3).

priveşte ceramica de la Ciumai, aceasta se datează în sec. XVIII, mai curând în a doua jumătate a veacului respectiv.

Materialele arheologice cel mai des găsite în umplutura gropilor sunt resturile faunistice. Potrivit determinărilor arheozoologice, marea majoritate a oaselor aparțin ovicaprinelor şi bovinelor domestice. Alte specii de mamifere domestice, reprezentate însă printr-un număr redus de oase, sunt calul, câinele şi pisica. De asemenea, prin câteva resturi osoase sunt documentate pasărea şi peştele.

Orizontului cultural din evul mediu târziu aparțin şi patru vetre de foc exterioare. Vetrele erau construite simplu, din lut şi nisip, aveau, însă, forme şi mărimi diferite: una fiind ovală, cu dimensiunile de 0,60x0,82 m, două – aproximativ rectangulare, cu dimensiunile de circa 0,8x1,0-1,2 m, şi a patra – de forma cifrei opt, cu dimensiunile de 0,86x1,44 m. Instalațiile de foc se găseau în sectorul sud-vestic al movilei şi reprezentau, după toate probabilitățile, resturi de bucătării amenajate în aer liber.

Sintetizând datele prezentate pe scurt mai sus, conchidem că gropile menajere şi vetrele în aer liber descoperite în perimetrul movilei de la Ciumai, dintre care unele au deranjat morminte mai vechi, aparțin unei locuiri sezoniere, probabil unei comunități de tătari nogai din sec. XVIII. Tot din evul mediu târziu sau, eventual, din perioada modernă datează şi şanțul săpat în marginea sudică a tumulului, a cărui formă, mărime şi funcționalitate însă nu au putut fi precizate.

Vestigii similare au fost descoperite în cadrul tumulului din epoca bronzului de la Tomai (r-nul Ceadîr-Lunga). Aici au fost cercetate circa 75 de gropi menajere de diferite forme şi dimensiuni, datate, pe baza materialului ceramic, la sfârşitul sec. XVIII – începutul sec. XIX[20].

Pentru clarificarea diferitor probleme ridicate de tumulul de la Ciumai este necesară studierea mai amănunțită a vestigiilor scoase la lumină, dar şi efectuarea unor cercetări în alte obiective arheologice similare din zonă.

[20] Левицкий 1988, 42.

SUMMARY

TUMULUS 1 FROM CIUMAI (VINOGRADOVCA COM., TARACLIA DISTRICT). PRELIMINARY DATA

The article publishes data about tumulus 1 from Ciumai (Vinogradovca com.), researched by rescue excavations at the end of 2015. The mound was at about 0.5 km north-east of the northern edge of Ciumai village and 0.15 km south-east of the M3 road, on the first terrace of the meadow from the left part of Salcia Mare rivulet, the right affluent of Ialpug river. Partially affected by excavations, the tumulus had a roughly circular configuration in plan, with a height of approximately 0.4 m and a diameter of about 38 m. It contained 12 asynchronous graves.

The oldest grave (no. 7), dated in the end of the late mil. IV BC., over which the first mantle of the tumulus was raised, belonged to a child, and as inventory there laid a fragment of painted brick-red vessel of late tripolian invoice.

Most of funerals, as well as two other identified tumulus mantles, are attributed to Iamnaia culture of the Bronze Age (mil. III BC.). For these tombs arrangement of skeletons in a crouched position and their ocher painting are characteristic. Among the artifacts found a burnt clay *askos* from the tomb 11 stands – a type of vessel, rarely met in Iamnaia culture complexes.

The third chronological-cultural horizon is related to the grave 12, which contained the skeleton of a woman and two cups of clay and some amber and glass beads as inventory. Based on proven funerary practices and funeral inventory the mentioned tomb is assigned to Sarmatian culture from I-II centuries AD.

The mound from Ciumai is represented by four fireplaces and 21 pits from late medieval period (XVIII centuries), plus a ditch from the modern era (?). These complexes, some of which have bothered the oldest graves, belong to a seasonal dwelling, probably tartar, from the late Middle Ages.

РЕЗЮМЕ

КУРГАН 1 У С. ЧУМАЙ (КОМ. ВИНОГРАДОВКА, ТАРАКЛИЙСКИЙ Р-Н). ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ ДАННЫЕ

В статье публикуются материалы раскопок кургана 1 у с. Чумай (ком. Виноградовка, Тараклийский р-н Республики Молдова), исследованного в ходе охранных археологических работ в конце 2015 года. Курган находился в 0,5 км к СВ от северной окраины с. Чумай и в 0,15 км к ЮВ от автомагистрали М3, на первой террасе мыса левого берега речки Салчия Маре (правого притока реки Ялпуг). Отмеченная высота кургана – 0,4 м, диаметр – 38 м. Насыпь кургана, поврежденная строительными работами и длительной распашкой, имела в плане неправильную округлую форму. В кургане исследовано 12 погребений различных культурно-исторических эпох.

Наиболее древнее погребение 7, с которым связана первоначальная насыпь, датируется периодом позднего энеолита – концом IV тыс. до Р.Х. Вытянутый на спине скелет ребенка сопровождался фрагментом расписного сосуда, характерного для позднего триполья.

Большинство захоронений, как и две другие насыпи кургана, представляют его второй хронологический горизонт – Ямную культуру эпохи ранней бронзы (III тыс. до Р.Х.). Погребальные камеры прямоугольные, перекрыты деревом, скелеты скорчены на спине и окрашены красной охрой. Из находок наиболее интересным и редким является керамический сосуд типа *аскос* в захоронении 11.

Третий хронологический горизонт связывается с погребением 12, где женский скелет в вытянутой овальной камере сопровождался двумя кувшинами и бусами из янтаря и стекла. Инвентарь и погребальный обряд датируют это захоронение сарматской культуры I-II вв. Р.Х. Наиболее поздний, четвертый горизонт в кургане 1 представлен четырьмя очагами и 21 ямами периода позднего средневековья (XVIII в.), а также траншеей нового времени (?). Эти комплексы, частично потревожившие более ранние могилы, скорее всего связаны с сезонной стоянкой ногайских татар.

BIBLIOGRAFIE

Agulnicov 1993: S. Agulnicov, *Repertoriul monumetntelor arheologice din raionul Taraclia* (Chişinău 1993). Arhiva ANA.

Alexandrescu, 1974: A. Alexandrescu, *La nécropole du Bronze ancienne de Zimnicea (dép. de Teleorman)* Dacia 18. 1974, 79–94.

Bârcă, Symonenko 2009: V. Bârcă, O. Symonenko, *Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul nord-pontic* (Cluj-Napoca 2009).

Vornic, Bubulici, Popovici 2015: V. Vornic, V. Bubulici, S. Popovici, *Date preliminare privind necropola sarmatică de la Medeleni (com. Petreşti, r-nul Ungheni)*. APRM II, 2015, 59-72.

Алексеева 1978: Е.М. Алексеева, *Античные бусы Северного Причерноморья*. САИ, вып. Г 1-12, I (Москва 1978).

Бейлекчи 1978: В.С. Бейлекчи, *Ранний энеолит низовьев Прута и Дуная* (Кишинев 1978).

Бруяко 2003: И.В. Бруяко, *Отчет о раскопках Нижнедунайской археологической экспедиции в 2003 г.* НА ОАМ НАНУ, № 93139.

Гросу 1988: В.И. Гросу, *Сарматские памятники среднего Попрутья*. АИМ в 1983 г. (Кишинев 1988), 79-91.

Демченко 2013: Т.И. Демченко, *Сосуд в виде птицы с территории Пруто-Днестровского междуречья.* Stratum plus 2, 2013, 141-163.

Левицкий 1988: О.Г. Левицкий, *Курган эпохи бронзы у с. Томай*. АИМ в 1983 г. (Кишинев 1988), 35-44.

Манзура 2010: И.В. Манзура, *Вытянутые погребения эпохи энеолита в Карпато-Днестровском регионе.* Tyragetia IV (XIX), 2010, 35-47.

Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Памятники сарматов и племен Черняховской культуры*. АКМ 5 (Кишинев 1975).

Хынку 1969: И.Г. Хынку, *Молдавская народная керамика* (Кишинев 1969).

Яровой 2000: Е.В. Яровой, *Скотоводческое население Северо-Западного Причерноморья эпохи раннего металла* (Москва 2000).

23.11. 2016

INVESTIGAȚIILE ARHEOLOGICE DE LA CRIHANA VECHE. REZULTATELE CAMPANIEI 2015

Ion CIOBANU, Serghei AGULNICOV

Cuvinte cheie: tumuli, morminte, cronologie, stratigrafie, epoca bronzului, sciți.

Key words: tumulus, burials, chronology, stratigraphy, Bronze Age, Scythians.

Ключевые слова: курганы, захоронения, хронология, стратиграфия, бронзовый век, скифы.

Expediția arheologico-etnografică a Institutului Patrimoniului Cultural, în colaborare cu Agenția Națională Arheologică, a continuat în anul 2015 investigațiile arheologice şi etnografice pe moşia comunei Crihana Veche, r-nul Cahul. În această campanie obiectivele principale ale investigațiilor arheologice au constat în cercetarea tumulului 6 din punctul *La Petricei* şi a tumulului 9 din marginea de nord a localității (**Fig. 1**), care prezentau o stare de conservare nesatisfăcătoare.

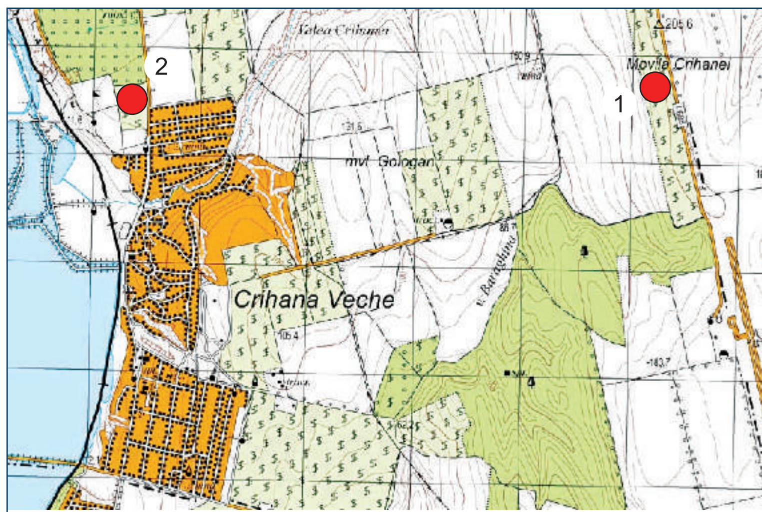

Fig. 1. Poziția topografică a tumulilor 6 (1) şi 9 (2) de la Crihana Veche.

Tumulul 6-*La Pietricei* se găsea la circa 2 km nord de fostul Aeroport Internațional Cahul şi la 0,085 km vest de traseul L686 (Cahul-AIC), fiind antepenultimul din extremitatea nordică a grupului de tumuli dispuşi în şir pe platoul *La Petricei*, intersectat de drumul local L686. Mantaua tumului 6 se ara anual şi, la momentul demarării cercetării, movila avea o configurație circular-ovală în plan, cu înălțimea maximă de 0,4 m şi diametrele de circa 22,0x19,5 m **(Fig. 2)**. Pentru cercetarea tumulului, suprafața lui a fost împărțită în două secțiuni orientate pe axa nord-sud **(Fig. 3)**. Drept rezultat al investigațiilor arheologice, a fost descoperit un mormânt de înhumație, notat nr. 1, care aparține culturii scitice din sec. IV î.Hr. Sub mantaua tumulului a fost semnalat şi un şanț de cult, întrerupt la extremitatea estică şi cea vestică, acesta fiind în legătură directă cu mormântul 1 **(Fig. 3; 4)**.

Mormântul 1 (scitic, principal) a fost depistat în zona centrală a tumulului, la o distanță de 0,5 m sud de reper, la adâncimea de 0,90 m. Groapa era de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, orientată est-vest, cu o deviere de circa 20° spre sud. Dimensiunile gropii erau de 2,6x1,0 m, iar adâncimea de 1,36 m de la nivelul semnalării **(Fig. 5, 1)**. Pe alocuri, pereții camerei funerare prezentau un strat subțire de substanță calcaroasă de culoare alb-cenuşie.

După caracteristicile umpluturii gropii, modul de dispunere a resturilor scheletului uman şi a pieselor de inventar, putem afirma că mormântul 1 a fost jefuit în vechime. Din cauza acestui fapt, resturile scheletice ale defunctului erau dispersate în diferite părți ale gropii mormântului, la adâncimi diferite. În umplutura gropii mormântului au fost descoperite câteva piese de inventar, după cum urmează:

1-2. Două vârfuri de săgeată de bronz, cu trei aripioare şi tub de înmănuşare (lungimea 3,4 şi 2,55 cm; adâncimea tubului 1,45 şi 0,98 cm; diametrul tubului 0,45 şi 0,5 cm **(Fig. 5, 7)**.

3. Fragment de tub de fier corodat, cu destinația neprecizată (lungimea 4,2 cm, diametrul 1,25-1,40 cm) **(Fig. 5, 6)**.

4. Cinci fragmente de plăci de fier puternic corodate (resturi de armură?) **(Fig. 5, 4)**. Cel mai mare fragment, cu dimensiunile de 2,5x3,4 cm şi grosimea

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 45-60

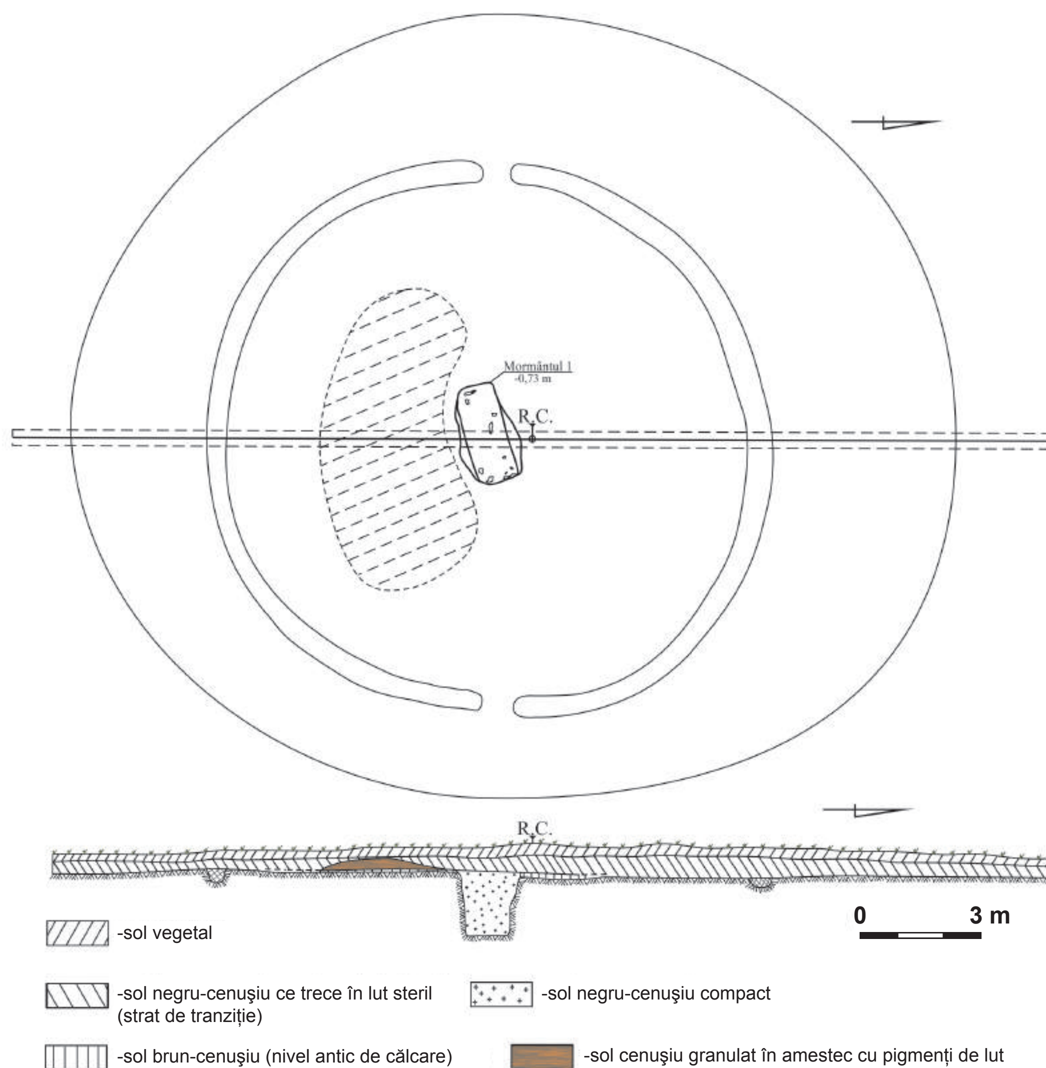

Fig. 2. Tumulul 6-*La Pietrice*i. Plan şi profil.

Fig. 3. Tumulul 6, vedere dinspre sud până la degajarea umpluturii şanțurilor.

Fig. 4. Tumulul 6, vedere dinspre sud după săparea umpluturii șanțurilor.

de 0,42-0,27 cm, are marginile ovale şi, după toate probabilitățile, provine de la o aplică-protectoare de umăr. Pe suprafața altor plăci se păstrează resturile unor plăci suprapuse de diferite lungimi (1,6-2,1 cm) şi lățimea de până la 1 cm. Acest fapt ar putea fi o dovadă că defunctul avea o armură de tip *lorica squamata*.

5. Peduncul de cuțit de fier puternic oxidat, prevăzut cu două nituri pentru fixarea plăselelor şi cu amprente de fibre de lemn (lungimea 4 cm, lățimea I,0-1,1 cm, grosimea 0,27-0,42 cm) **(Fig. 5, 3)**.

6. Fragment de lamă de cuțit(?) de fier, cu spinarea uşor arcuită şi tăişul drept (lungimea 3,1 cm, lățimea 1,57 cm) **(Fig. 5, 5)**.

7. Fragment de vas ceramic modelat cu mâna din pastă cu adaos de cioburi pisate mărunt, având suprafețele cu urme de lustruire; suprafața interioară are culoare neagră-cenuşie, cea exterioară gălbuie-cenuşie, iar miezul negru.

După cum au arătat săpăturile arheologice, tumulul 6 de la Crihana Veche a fost ridicat într-o singură repriză. Amenajarea acestuia se află în directă legătură cu mormântul 1, care aparține culturii scitice. Pe partea de sud a mormântului a fost depistat solul gălbui, excavat în procesul de săpare a gropii. Solul gălbui forma o lentilă semicirculară în plan, cu lungimea de 7,5 m, lățimea maximă de 3,6 m şi grosimea de 0,25 m **(Fig. 2)**. În zona mormântului, în partea de est şi cea de vest, a fost posibilă fixarea nivelului antic de călcare, care prezenta sol de culoare brună, cu urme de sedimentare a sărurilor minerale.

Dinspre nord şi sud, mormântul principal era flancat de două şanțuri semicirculare, săpate în sol de la nivelul antic de călcare. Spre est şi vest, între capetele acestor două şanțuri, exista câte o deschizătură cu lățimea de 0,7 şi, respectiv, de 0,8 m. Ambele şanțuri formau un cerc cu diametrul de circa 12,5 m. Lățimea acestora varia între 0,6 şi 0,7 m, iar adâncimea de la 0,25 m până la 0,40 m. Umplutura ambelor şanțuri consta din sol negru granulat, fără resturi arheologice **(Fig. 3; 4)**. Complexe similare la Crihana Veche au mai fost descoperite sub mantaua tumulilor 2, 3, 4 şi 7[1], cât şi sub movilele 1 şi 2 de la Manta[2].

Totalitatea caracteristicilor ritului funerar şi a vestigiilor descoperite permit încadrarea cronologică a tumulului 6 în sec. IV î.Hr şi atribuirea lui etno-culturală sciților nomazi. Atât ca încadrare cultural-cronologică, cât şi ca sistem de construcție, el face parte din şirul tumulilor cercetați la Crihana Veche şi Manta[3]. Totodată, acest sit funerar dispune de toate trăsăturile specifice complexelor scitice similare din nord-vestul Mării Negre.

Tumulul 9 se găsea la marginea de nord a localității, la distanța de circa 1,35 km nord de biserica din sat şi la 15 m vest de traseul R34 (segmentul Cahul-Giurgiuleşti), pe prima terasă a râului Prut **(Fig. 1)**. Mantaua tumulului se ara anual şi, la momentul începerii cercetării, avea o configurație circular-neregulată în plan, cu dimensiunile de aproximativ 24x27 m şi înălțimea de circa 1,25 m **(Fig. 6)**. În scopul degajării mantalei tumulului (pentru aceasta s-a folosit tehnica mecanizată), suprafața sitului a fost împărțită în două secțiuni, orientate pe axa nord-sud.

1 Agulnicov 1997, fig. 5; 6; 7; Ceban ş.a. 2016, 136.
2 Agulnicov 1997, fig. 1; 3.
3 Agulnicov 1997, 263-264; Ceban ş.a. 2015, 43-58; Ceban ş.a. 2016, 126-137.

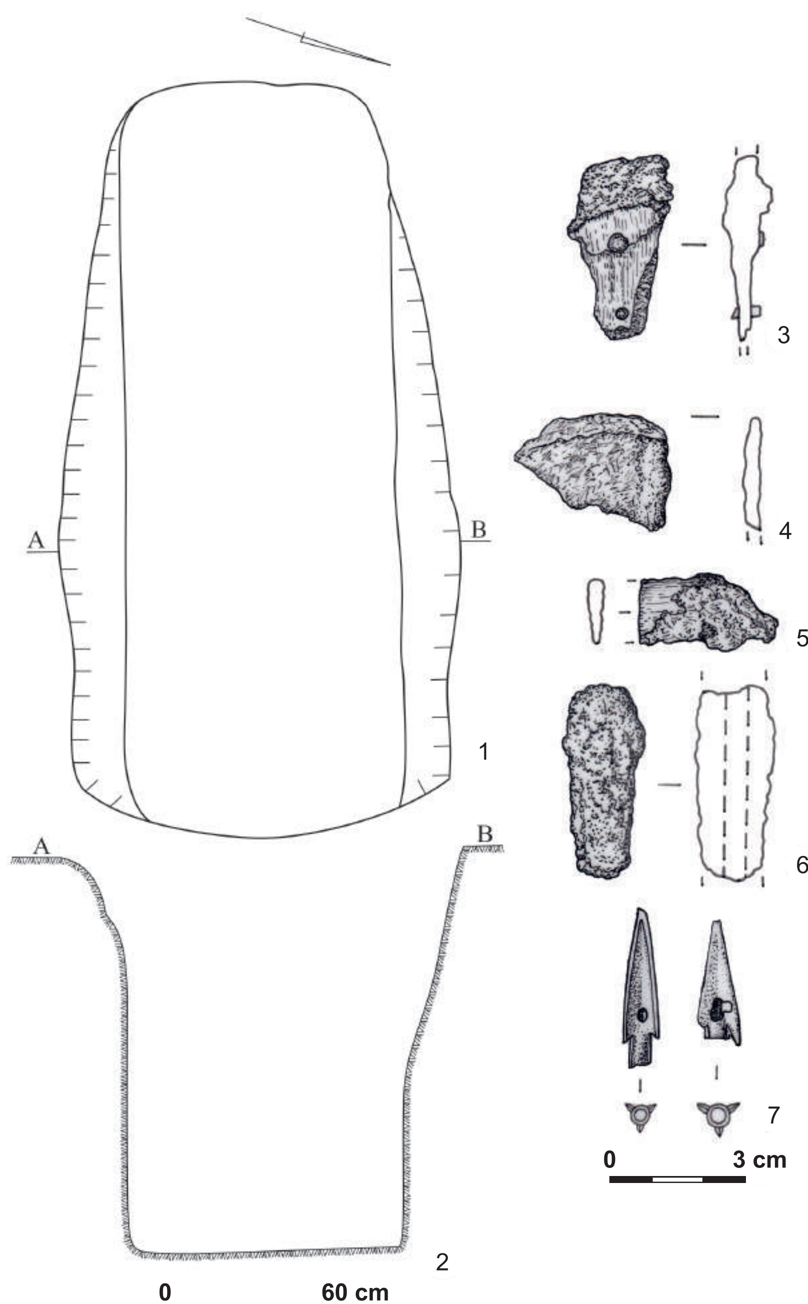

Fig. 5. Tumul 6. Mormântul 1. Plan (1), secțiune (2) şi inventar (3-7).

Drept rezultat al săpătrilor arheologice, au fost descoperite 20 de morminte de înhumație, o înhumare de broască țestoasă (notată complexul 1) şi o groapă de cult (?).

Complexul 1[4] a fost depistat în zona centrală a tumulului, la o distanță de 4,1 m est-nord-est de reperul central (RC) şi la 1 m nord de axa est-vest a tumului, la adâncimea de 1,07 m **(Fig. 6)**. Acesta prezenta resturi scheletice provenite de la o broască țestoasă de baltă (*Emys orbicularis*), individ de talie mică[5], fiind fixate *in situ* pe o suprafață compactă de 20x20 cm.

Mormântul 2 (epoca bronzului) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la o distanță de 6,5 m de reper, la adâncimea de 0,97 m **(Fig. 6)**. Judecând după resturile scheletice păstrate, defunctul, de sex masculin, cu vârsta cuprinsă între 40 şi 50 ani[6], a fost depus în poziție chircită pe partea stângă, cu craniul orientat spre est, aplecat cu fața spre sud şi cu mâinile îndoite din coate. Membrele inferioare lipseau.

Mormântul 3 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost semnalat în sectorul nord-vestic al tumulului, la 8 m de RC şi la adâncimea de 0,78 m **(Fig. 7)**. Groapa nu a putut fi sesizată. Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 30-35 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre est. Craniul era cu fața în sus, uşor înclinată spre sud. Mâna stângă era întinsă de-a lungul trunchilui, iar dreapta îndoită în cot deasupra bazinului. Picioarele, inițial puse cu genunchii în sus, au căzut pe stânga. Gradul de chircire a picioarelor este mediu.

Mormântul 4 (cultura Iamnaia) a fost depistat în sectorul sud-estic al tumulului, la 4,5 m distanță de RC şi la adâncimea de 1,01 m **(Fig. 8)**. Groapa funerară avea formă aproximativ dreptunghiulară, cu dimensiunile de 1,55x2,55 m şi adâncimea de 1,45 m, fiind orientată pe direcția sud-vest – nord-est. În partea de sud-est şi nord-est, groapa era prevăzută cu o treaptă din pământ cruțat, cu dimensiunile de 2,55x1,5x0,4-0,5 m şi înălțimea de 0,3 m. Umplutura complexului consta din cernoziom şi lut galben în amestec cu fragmente de lemn putred de la acoperământul gropii funerare şi fragmente de oase umane. Defunctul, un copil cu vârsta de aproximativ 3,5-4 ani, a fost depus pe fundul gropii, în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre nord-est. Craniul era aşezat pe partea stângă, cu fața spre sud-est. Brațele erau întinse de-a lungul trunchiului. Membrele

---

4 Inițial, complexul a fost notat mormântul 1, din motiv că nu se cunoştea originea resturilor osteologice. Astfel, numerotarea mormintelor va începe cu cifra 2.

5 Determinările arheozoologice au fost efectuate de către dna dr. Luminița Bejenaru.

6 Analiza întregului lot de resturi osteologice de origine umană a fost efectuată de către dna dr. Angela Simalcsik.

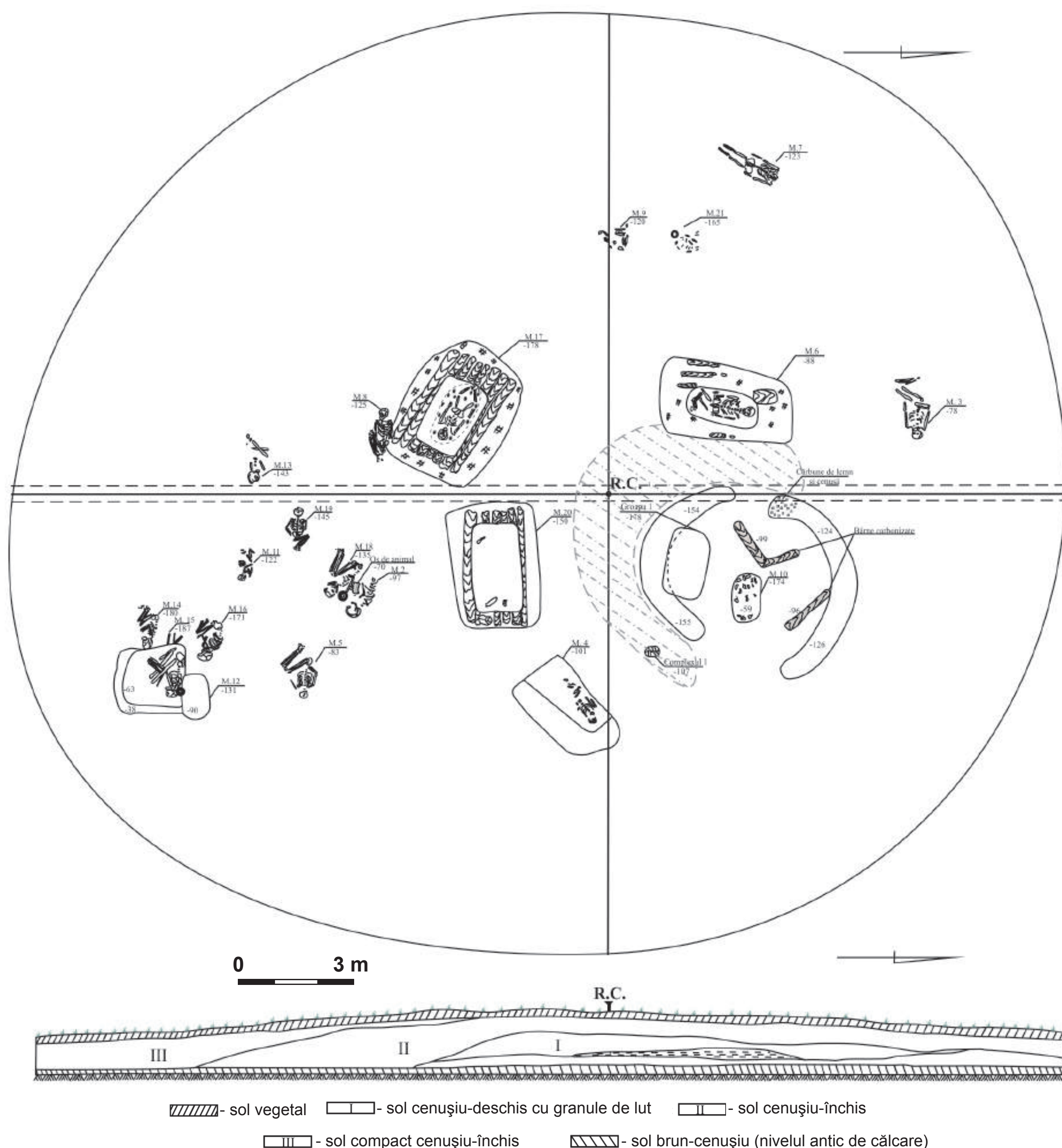

Fig. 6. Tumulul 9, plan şi profil stratigrafic.

inferioare, inițial aşezate cu genunchii în sus, au căzut spre dreapta, gradul de chircire fiind slab. Scheletul era presurat moderat cu ocru de culoare purpurie, o concentrație mai mare de ocru atestându-se pe craniu, bazin şi pe labele picioarelor. În apropierea omoplatului drept, pe sol, a fost observată o pată de ocru cu diametrul de 8 cm. În imediata apropiere a scheletului şi sub el s-au semnalat urme de putregai de culoare maronie închisă de la aşternutul vegetal.

Mormântul 5 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 9 m de reper şi la adâncimea de 0,83 m **(Fig. 6)**. Groapa mormântului nu a putut fi surprinsă. Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 40-45 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre est şi cu fața în sus. Mâna stângă (s-a păstrat numai humerusul) era întinsă de-a lungul trunchilui; dreapta, îndoită din cot, avea palma plasată pe partea lombară a coloanei vertebrale; picioarele îndoite erau căzute pe stânga, gradul lor de chircire fiind mediu.

Mormântul 6 (cultura Iamnaia) a fost identificat în sectorul nord-vestic al tumulului, la 2,8 m distanță de RC şi la adâncimea de 0,88 m **(Fig. 9)**. Groapa era de formă rectangulară, cu dimensiunile de 3,4x2,0 m şi orientarea nord-sud, fiind prevăzută cu o treaptă, aflată la adâncimea de 0,25 m de la nivelul sesizării

Fig. 7. Tumulul 9, mormântul 3.

Fig. 9. Tumulul 9, mormântul 6.

Fig. 8. Tumulul 9, mormântul 4.

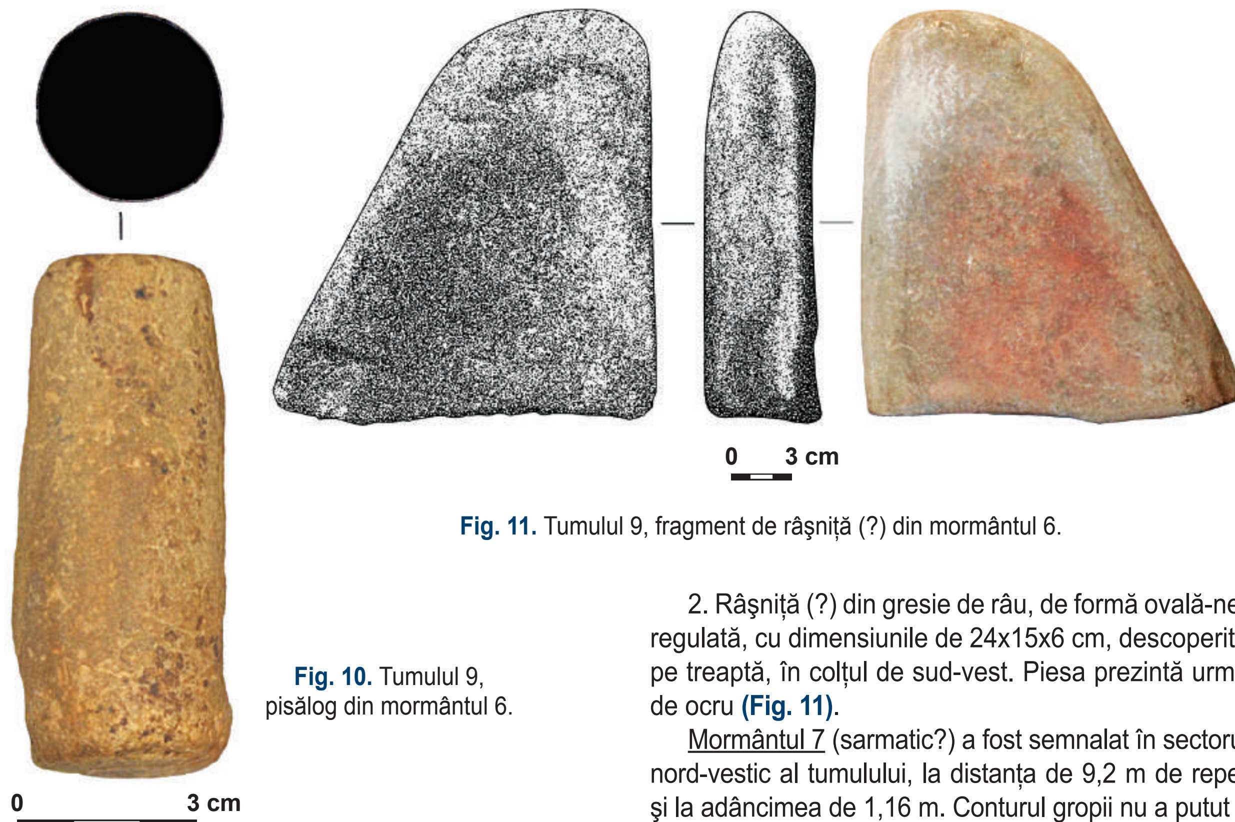

Fig. 11. Tumulul 9, fragment de râşniță (?) din mormântul 6.

Fig. 10. Tumulul 9, pisălog din mormântul 6.

complexului funerar. La nivelul treptei, camera funerară era acoperită longitudinal cu şase bârne de stejar[7], ce aveau grosimea de 0,28–0,34 m şi lungimea de cca 2,7 m. Sub bârne, treapta gropii era acoperită cu o rogojină putrezită, confecționată din fibre vegetale, de culoare cenuşie-albicioasă, pe alocuri brună. Camera funerară propriu-zisă avea formă tot rectangulară, cu dimensiunile de 0,90x1,80 m şi adâncimea de 0,95 m.

Scheletul aparținând unui individ de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 30-40 ani, se afla pe fundul gropii, în poziție chircită pe spate, cu craniul orientat spre nord şi brațele întinse de-a lungul trunchiului. Membrele inferioare, inițial aşezate cu genunchii în sus, au căzut în dreapta, gradul de chircire fiind slab. Scheletul era acoperit cu ocru de culoare roşie-aprinsă, o cantitate mai mare de ocru atestându-se pe craniu, bazin şi pe labele picioarelor. În apropiere de schelet au fost semnalate două pete de ocru: o pată, în regiunea umărului stâng, cu diametrul de 17 cm, şi o a doua, în regiunea colțului sud-vestic al gropii, cu diametrul de 14 cm. Grosimea stratului de ocru varia între 2 şi 3,5 cm. În imediata apropiere a scheletului şi sub el au fost observate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal. Inventar:

1. Pisălog din piatră de formă tronconică, cu dimensiunile de 14x4x3,5 cm, găsit în regiunea radiusului mâinii drepte **(Fig. 10)**.

2. Râşniță (?) din gresie de râu, de formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 24x15x6 cm, descoperită pe treaptă, în colțul de sud-vest. Piesa prezintă urme de ocru **(Fig. 11)**.

Mormântul 7 (sarmatic?) a fost semnalat în sectorul nord-vestic al tumulului, la distanța de 9,2 m de reper şi la adâncimea de 1,16 m. Conturul gropii nu a putut fi sesizat **(Fig. 12)**. Defunctul, un copil cu vârsta de aproximativ 10-13 ani, a fost depus în poziție *decubit dorsal*, orientat spre nord-nord-est, cu mâinile pe lângă corp şi picioarele întinse, craniul lipsind.

Mormântul 8 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost descoperit în sectorul sud-vestic al tumulului, la 6,3 m distanță de RC şi la adâncimea de 1,25 m. Groapa nesesizată **(Fig. 13)**. Scheletul, atribuit unei persoane de sex feminin, cu vârsta de peste 60 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu craniul orientat spre vest, mâinile îndoite din coate cu palmele aduse pe umeri şi cu picioarele îndoite pe partea dreaptă.

Mormântul 9 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost identificat în sectorul vestic al tumulului, la 6,35 m distanță de reperul central şi la adâncimea de 1,20 m **(Fig. 6)**. Groapa nesesizată. Defunctul, de sex feminin, cu vârsta cuprinsă între 30 şi 40 ani, a fost depus în poziție chircită pe partea stângă, cu capul orientat spre sud-sud-vest, cu mâna dreaptă îndoită în cot şi plasată pe femurul piciorului drept, iar mâna stângă lipsă. Picioarele erau îndoite pe partea stângă, gradul de chircire fiind maxim.

Mormântul 10 (principal, epoca eneolitică târzie) se afla în sectorul nord-estic al tumulului, la distanța de 4,1 m de RC şi la adâncimea de 1,7 m **(Fig. 6)**. Tot la aceeaşi adâncime au fost descoperite două şanțuri în formă de semicerc în plan, ce flancau mormântul 10 din partea de nord-nord-est şi sud-sud-vest, cu diametrul de 5,7 m. Lățimea şanțului varia între 0,5 şi 0,7 m. În partea estică distanța dintre şanțuri este

7 Determinările au fost efectuate de către dl dr. Victor Melnic.

Fig. 12. Tumulul 9, mormântul 7.

Fig. 13. Tumulul 9, mormântul 8.

de 2,2 m, iar în partea vestică de 0,9 m. Adâncimea şanţului, de la nivelul sesizării, varia de la 0,25 la 0,55 m. La extremitatea vestică a şanţului nordic au fost semnalate urme de foc, de formă apriximativ circulară în plan, cu diametrul de 0,45 m. În centrul complexului, înconjurate de cele două şanţuri, la adâncimile de 0,99 m şi 0,96 m au fost semnalate două bârne carbonizate; una cu dimensiunile de 1,45x0,2 m şi alta, cu care prima forma un unghi de 90°, cu dimensiunile de 1,4x1x0,2 m **(Fig. 14)**.

Groapa mormântului era de formă dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite, şi avea orientarea est-vest. Dimensiuniile gropii constituiau 1,25x0,90 m şi adâncimea de 0,60 m de la nivelul identificării **(Fig. 15)**. După caracteristicile umpluturii gropii, modul de dispunere a resturilor scheletului uman, precum şi a piesei de inventar, putem afirma că mormântul 10 a fost deranjat în vechime. Din cauza acestui fapt, resturile scheletice ale defunctului erau împrăştiate în diferite zone ale gropiii, la adâncimi diferite. Umplutura complexului consta din cernoziom şi lut galben, în amestec cu fragmente de lemn putred de la acoperişul plasat deasupra gropii funerare şi oase umane.

Defunctul, un copil cu vârsta de aproximativ 12-18 luni, a fost depus pe fundul gropii. Având în vedere locul descoperirii craniului, putem intui că defunctul a fost plasat cu capul spre est, bazinul fiind deplasat spre partea sud-vestică a camerei mortuare. Scheletul era presurat cu ocru de culoare roşie-aprinsă, o cantitate mai mare de ocru atestându-se pe craniu. În imediata apropiere a scheletului şi sub el au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal. Inventar*:*

1. Astragal de ovicaprină, cu dimensiunile de 3x1,5 cm, împregnat cu ocru de culoare roşie-aprinsă, găsit în regiunea craniului.

Pe partea de sud şi vest a mormântului 10 a fost depistat solul galben, excavat în procesul de săpare a celor două şanţuri ce înconjura mormântul respectiv. El forma o pată semicirculară în plan, ce atingea lun-

Fig. 14. Tumulul 9, mormântul 10, groapa 1 şi şanțurile adiacente.

Fig. 15. Tumulul 9, mormântul 10.

Fig. 16. Tumulul 9, mormântul 11.

gimea de 7,5 m, lățimea maximă de 3 m şi grosimea de 0,2 m.

Groapa 1 a fost semnalată în sectorul nord-estic al tumulului, la distanța de 2 m de reper şi la adâncimea de 1,78 m. Complexul avea forma aproximativ dreptunghiulară, cu laturile uşor arcuite şi colțurile rotunjite. Dimensiunile gropii erau de 1,10x1,80 m şi adâncimea de 0,70 m. Groapa întretăia partea nordică a şanțului ce flanca mormântul 10 din partea sudică **(Fig. 14)**. Umplutura gropii prezenta sol cenuşiu-gălbui, fără vestigii arheologice.

Mormântul 11 (epoca bronzului) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 9,5 m de reper şi la adâncimea de 1,18 m **(Fig. 16)**. Groapa nesesizată. Judecând după resturile de schelet păstrate, defunctul, care era un individ de sex feminin, cu vârsta cuprinsă între 40 şi 45 ani, a fost depus în poziție chircită pe partea dreaptă, cu craniul orientat spre est, întors pe partea dreaptă. Brațele erau îndoite din coate, iar membrele inferioare – chircite puternic pe partea dreaptă.

Mormântul 12 (epoca bronzului) se afla în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 11,5 m de reper şi la adâncimea de 1,3 m **(Fig. 17; 18)**. Complexul funerar prezenta o construcție cu *dromos* şi cameră mortuară laterală canalului de acces. Dromosul avea forma ovală în plan, cu dimensiunile de 1,65x0,75 m şi adâncimea de 0,90 m, fiind orientat pe axa est-vest. Umplutura gropii consta din cernoziom, amestecat cu lut galben. Adiacent gropii de acces, în partea de sud, continua camera funerară ce avea forma cvasirectangulară, cu dimensiunile de 1,5x1,4 m şi adâncimea de 0,60 m. În partea sudică şi estică, groapa mormântului era prevăzută cu treaptă, săpată în lut steril, cu lățimea ce variază între 0,12 şi 0,30 m.

Scheletul, aparținând unui individ de sex masculin, cu vârsta cuprinsă între 40 şi 50 ani, a fost găsit în extremitatea nordică a camerei funerare, la limita sudică de jos a gropii de acces. Defunctul a fost depus în poziție chircită pe partea stângă, cu trunchiul întors pe burtă şi capul orientat spre est, cu fața spre sud, mâinile îndoite din coate şi aşezate sub cutia toracică, humerusul şi ulna dreaptă lipsind. Picioarele erau plasate pe partea stângă, gradul de chircire fiind maxim. În imediata apropiere a scheletului şi sub el au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal. Inventar:

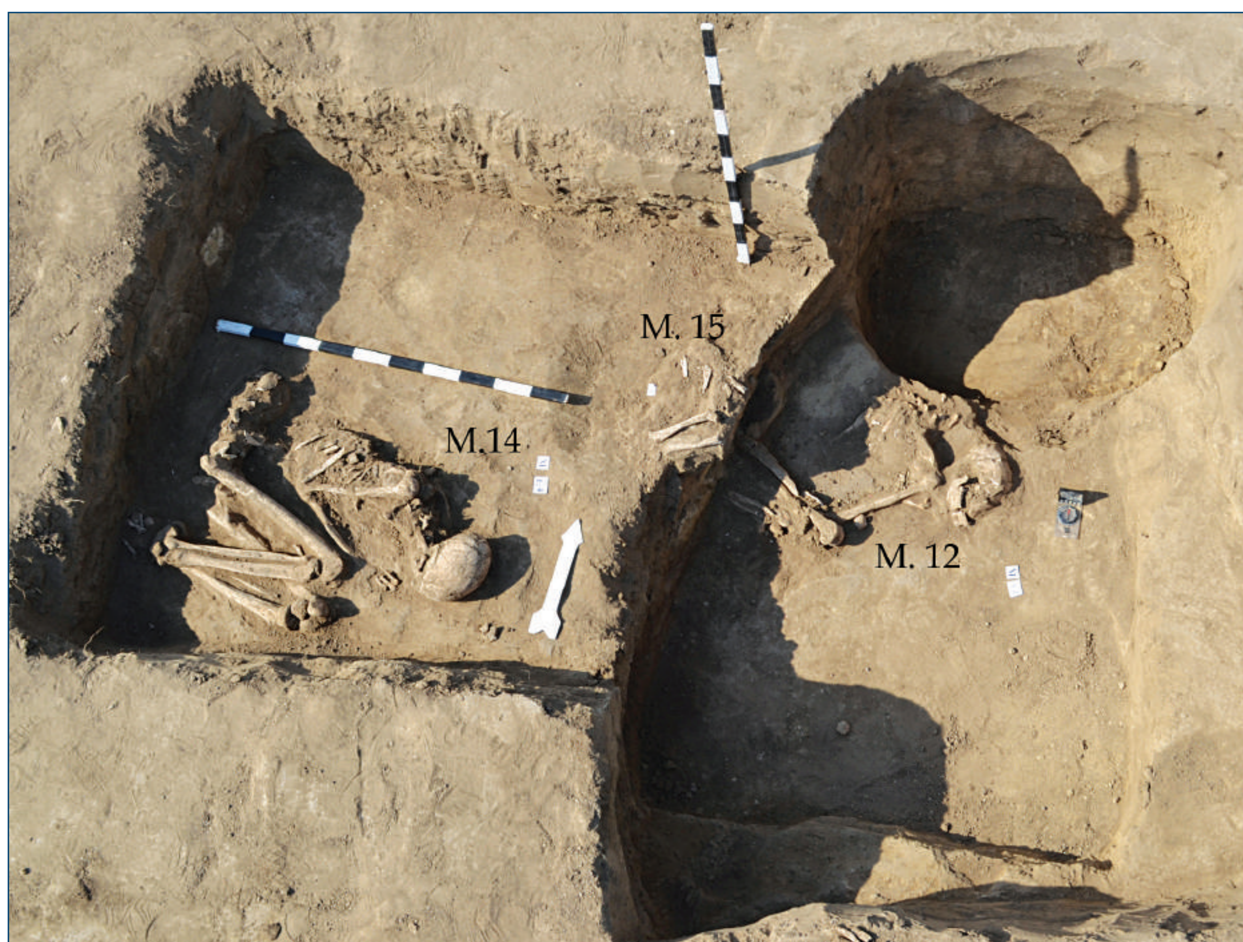

Fig. 17. Tumulul 9, vedere dinspre sud asupra mormintelor 12, 14 şi 15.

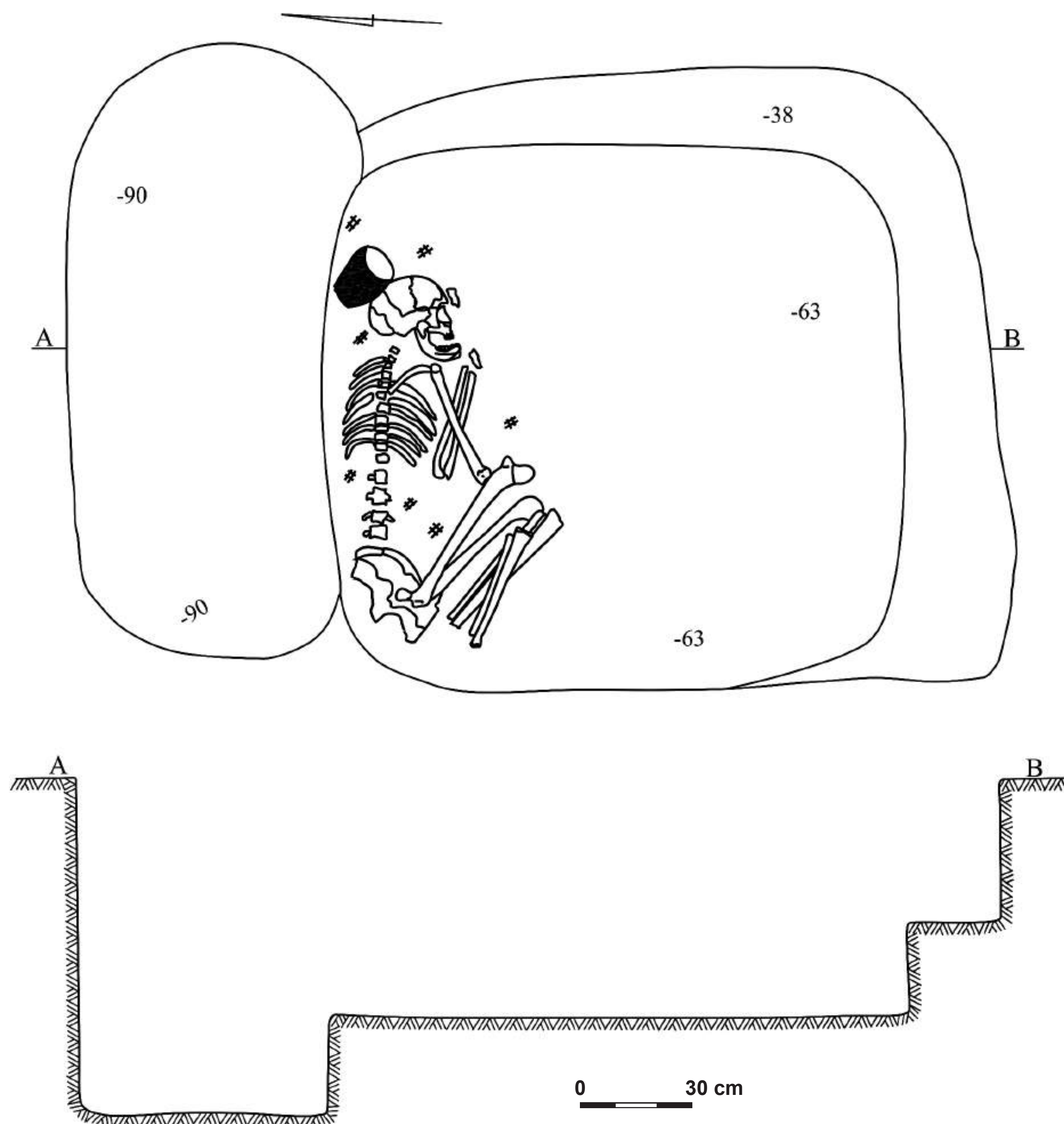

Fig. 18. Tumulul 9, mormântul 12.

1. Oală-borcan lucrată cu mâna din pastă grosieră, cu cioburi pisate mărunt şi resturi vegetale în compoziție; are formă tronconică, cu pereții uşor bombați în partea superioară, buza puțin evidențiată şi fundul plat; suprafața exterioară a vasului prezintă urme slabe de lustruire, culoarea fiind cenuşiu-cafenie cu pete negre, drept rezultat al arderii neuniforme; suprafața interioară a pereților vasului, de culoare neagră, este lustruită şi poartă urme de la iarba ce a fost folosită la procesul modelării (înălțimea – 10 cm, diametrul gurii – 10 cm şi diametrul fundului – 8 cm) **(Fig. 19)**. Vasul a fost descoperit în regiunea parietală a craniului.

<u>Mormântul 13</u> (epoca bronzului, perioada târzie**)** a fost descoperit în sectorul sud-sud-vestic al tumulului, la distanța de 9,2 m de reper, la adâncimea de 1,43 m **(Fig. 6)**. Groapa nedelimitată. Judecând după resturile scheletice păstrate, defunctul, de sex feminin, cu vârsta la deces cuprinsă între 40 şi 45 ani, a fost depus în poziție chircită pe partea dreaptă, cu craniul orientat spre est, întors pe partea dreaptă, mâna stângă îndoită din cot şi aşezată pe piept (de la brațul drept fiind păstrat doar humerusul) şi cu membrele inferioare chircite puternic pe partea dreaptă.

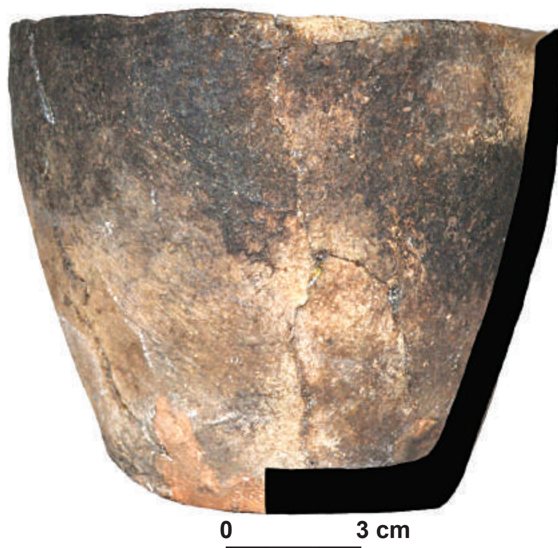

Fig. 19. Tumulul 9, vas ceramic din mormântul 12.

Fig. 21. Tumulul 9, mormântul 17, vedere dinspre vest după degajare până la nivelul treptei.

Fig. 20. Tumulul 9, mormântul 16.

Fig. 22. Tumulul 9, mormântul 17, vedere dinspre nord-vest.

Mormântul 14 (bronzul târziu) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 12,3 m de reper, la adâncimea de 1,80 m **(Fig. 6)**. Groapa nesesizată. Scheletul, atribuit unui individ de sex masculin, cu vârsta cuprinsă între 50 şi 60 ani, se găsea în poziție chircită pe partea stângă, cu craniul orientat spre est, apecat spre stângă, mâinile îndoite din coate aşezate pe cutia toracică şi cu membrele inferioare chircite puternic, pe partea stângă. În imediata apropiere a scheletului şi sub el au fost semnalate urme de putregai de culoare cafenie de la aşternutul vegetal.

Mormântul 15 (epoca bronzului, perioada târzie) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 11,8 m de reper şi la adâncimea de 1,80 m **(Fig. 6)**. Groapa mormântului nu a fost identificată. Starea de conservare a scheletului era nesatisfăcătoare, fiind păstrate incomplet doar membrele inferioare. Scheletul a fost, se pare, deranjat prin săparea gropiii mormântiului 12. Judecând după resturile ce s-au păstrat, putem conchide că defunctul, un copil cu

vârsta de 2,5-3 ani, a fost depus în poziție chircită pe partea stângă, cu capul spre sud-est.

Mormântul 16 (epoca bronzului, perioada târzie) a fost semnalat în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 10,4 m de reper şi la 0,4 m nord-vest de mormântul 12, la adâncimea de 1,71 m **(Fig. 20)**. Groapa funerară avea formă ovală, cu dimensiunile de 1,25x0,75 m, adâncimea de 0,15 m şi orientarea est-vest. Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 50 ani, a fost depus pe fundul gropii, pe partea stângă, cu capul orientat spre est, brațele îndoite din coate şi aduse spre craniu, şi cu membrele inferioare plasate pe partea stângă, puternic chircite.

Mormântul 17 (cultura Iamnaia) a fost descoperit în sectorul de sud-vest al tumulului, la 4,2 m de la reper şi la adâncimea de 1,78 m **(Fig. 21; 22)**. Groapa funerară era prevăzută cu o treaptă, orientată sud-est – nord-vest. Treapta se afla la adâncimea de 0,40 m de la nivelul sesizării gropii mormântului şi avea dimensiunile de 3,75x2,90 m. La nivelul de jos al treptei, camera funerară era acoperită longitudinal cu cinci bârne de stejar, cu grosimea ce variază de la 0,24 la 0,50 m şi lungimea maximă de 3,4 m. Sub bârne, treapta camerei mortuare era acoperită cu o rogojină putrezită, confecționată din fibre vegetale. Rogojina avea culoare cenuşiu-alburie, pe alocuri brună. Fibrele vegetale din care era compusă rogojina erau dispuse pe lățimea camerei funerare. Aceasta avea forma aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 2,20x1,45 m şi adâncimea de 1,20 m de la nivelul identificării. Umplutura complexului consta din cernoziom granulat, în amestec cu lut galben şi fragmente de lemn putred de la bârnele ce acopereau camera mortuară.

Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 20-25 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre sud-sud-est şi membrele superioare întinse de-a lungul trunchiului, brațul stâng fiind deplasat puțin spre sud-vest. Picioarele, inițial puse cu genunchii în sus, şi-au păstrat poziția, cu excepția faptului că oasele femurului în procesul de dezintegrare au căzut peste tibii. Gradul de chircire a picioarelor este mic. Scheletul era presurat cu ocru roşu-închis ce trecea pe alocuri în culoare purpurie, o cantitate mai mare de ocru atestându-se pe craniu, bazin şi pe labele picioarelor. Sub schelet au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal. Inventar:

1. Inel de buclă **(Fig. 23, 1)**, în formă de spirală, torsionată de 2,5 ori, realizat dintr-o bară de argint. Capetele piesei sunt ascuțite (lungimea 1,1 cm, diametrul 0,85 cm, diametrul firului 0,3 cm). A fost depistat în partea dreaptă a craniului.

2. Inel de buclă **(Fig. 23, 2)** descoperit în partea stângă a craniului. Are forma de spirală, torsionată de 2,5 ori, realizat dintr-o bară de argint (lungimea 0,7 cm, diametrul 0,6 cm, diametrul firului în secțiune 0,1-0,2 cm).

Mormântul 18 (cultura Sabatinovka) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 7,3 m de reper, la adâncimea de 1,35 m **(Fig. 6)**. Groapa neidentificată. Scheletul, aparâinând unuii bărbat cu vârsta cuprinsă între 40 şi 45 ani, se găsea în poziție chircită pe partea stângă, cu capul orientat spre est, mâna dreaptă era îndoită din cot plasată pe piept, iar cea stângă îndoită şi adusă în fața craniului. Picioarele erau îndoite pe partea stângă, având gradul de chircire maxim. Sub schelet au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal. Inventar:

1. Ceaşcă cu toartă supraînălțată modelată din pastă cu adaos de cioburi pisate mărunt, suprafețele fiind cenuşiu-închise cu urme de lustruire, iar miezul brun-deschis **(Fig. 24)**. Vasul prezintă corpul puțin bombat, gâtul scurt, buza profilată, fundul plat şi toarta dreptunghiulară în secțiune, cu capătul superior fixat de buză, iar cel inferior prins de diametrul maxim (înălțime 10,5 cm). Vasul a fost descoperit în dreapta craniului, în regiunea omoplatului.

Mormântul 19 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost semnalat în sectorul sud-estic al tumulului, la distanța de 7,6 m de reper şi la adâncimea de 1,35 m **(Fig. 6)**. Groapa avea formă dreptunghiulară în plan, cu colțurile rotunjite, dimensiunile de 1,0x0,70 m, adâncimea de 0,1 m şi orientarea est-vest. Defunctul, un copil cu vârsta de aproximativ 5-6 ani, a fost depus pe fundul gropii în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre vest. Craniul era cu fața întoarsă pe partea stângă. Mâna stângă era întinsă de-a lungul trunchiului, iar dreapta îndoită din cot şi adusă deasupra toracelui. Picioarele, inițial puse cu genunchii în sus, au căzut pe stânga, gradul de chircire a lor fiind maxim. Starea de conservare a craniului şi a întregului schelet este nesatisfăcătoare. Sub schelet au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal.

Mormântul 20 (cultura Iamnaia) a fost descoperit în sectorul de sud-est al tumulului, la 2,3 m de la reper şi

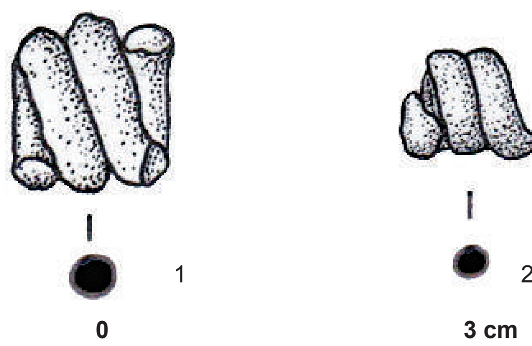

Fig. 23. Tumulul 9, inele de buclă de argint găsite în mormântul 17.

Fig. 24. Tumulul 9, ceaşcă de lut din mormântul 18.

la adâncimea de 1,5 m **(Fig. 6)**. Groapa era prevăzută cu o treaptă, orientată est-vest (cu o deviere de 10° spre sud), care se afla la adâncimea de 0,20 m de la nivelul sesizării gropii mormântului şi avea dimensiunile de 3,85x2,75 m. La nivelul de jos al treptei, camera funerară era acoperită longitudinal cu şase bârne de stejar, cu grosimea ce variază de la 0,23 la 0,37 m şi lungimea maximă de 3,4 m. Sub bârne, treapta camerei mortuare era acoperită cu o rogojină putrezită, de culoare cenuşiu-alburie. La nivelul treptei, în colțul sud-estic, pe bârna a doua, a fost descoperit un craniu uman în stare fragmentară. Camera mortuară avea forma cvazirectangulară, cu dimensiunile gropii mormântului de 2,75x1,55 m şi adâncimea de de 1,20 m de la nivelul treptei. Mormântul a fost deranjat în vechime. Umplutura complexului consta din cernoziom granulat în amestec cu lut galben. În umplutura gropii se întâlneau fragmente de lemn putred de la bârnele ce acopereau camera mortuară, în amestec cu oase umane aflate în zone şi la adâncimi diferite în cadrul gropii. În colțul de sud-est al camerei funerare au fost descoperite fragmente de la craniu. Pe fundul gropii au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal şi oase umane împrăştiate pe toată suprafața.

Mormântul 21 (cultura Iamnaia?) a fost semnalat în sectorul nord-vestic al tumulului, la distanța de 6,5 m de reper şi la adâncimea de 1,65 m **(Fig. 6)**. Groapa nu a fost sesizată. Defunctul, cu vârsta de aproximativ 2–2,5 ani, a fost depus în poziție chircită (pe spate?), cu capul orientat spre sud-vest. Craniul era în stare fragmentară, iar mâinile întinse de-a lungul trunchiului. Oasele picioarelor lipseau, fiind distruse probabil în urma arăturii cu plugul de plantaj. Starea de conservare a craniului şi a întregului schelet este nesatisfăcătoare. Sub schelet au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie de la aşternutul vegetal. Inventar:

1. Vas miniatural de lut, descoperit în partea stângă a craniului. Reprezintă un borcan cu fundul plat, corpul puțin bombat, gâtul relativ scurt, cilindric şi buza înaltă, puțin răsfrântă în exterior. Recipientul este modelat din pastă cu adaos de şamotă, cu urme de lustruire. Arderea a fost neuniformă, culoarea suprafețelor variind de la cărămiziu-închis la cenuşiu-închis, iar miezul cenuşiu-închis (înălțimea 7,5 cm, diametrul gurii 7,5 cm, diametrul maxim 7,5 cm, diametrul fundului 4 cm **(Fig. 25)**.

Stratigrafia şi cronologia relativă a tumulului 9

Grosimea stratului de humus pe toată lungimea profilului central al movilei constituia 0,2-0,3 m, sub care au fost semnalate trei straturi de sol de nuanâe diferite, corespunzătoare a trei mantale ale tumulului.

Mantaua I consta din sol cenuşiu-deschis pigmentat cu lut, având înălțimea de 0,6 m în zona mediană şi de 0,25-0,4 m la extremități. În partea centrală a tumulului, la adâncimea de 1,20 m de reperul central, a fost depistat nivelul antic de călcare.

Mantaua II, cu diametrul de aproximativ 21 m, avea grosimea de 1,15 m în zona centrală şi de 0,5 la poale. Consta din sol cenuşiu-închis.

Mantaua III avea înălțimea ce varia între 1,25 m în partea sudică şi 0,5 m în partea nordică. Era formată din sol compact de culoare neagră.

Aşa cum reiese din examinarea stratigrafiei tumulului, mantaua II a fost ridicată deasupra mantalei I, iar cea de-a treia are o amplasare sudică în raport cu reperul central.

Fig. 25. Tumulul 9, vas ceramic din mormântul 21.

Prima manta a tumulului este în legătură directă cu mormântul 10 din perioada eneolitică târzie, ce era amplasat în sectorul nord-vestic al tumulului. Având în vedere modul în care a fost orientat defunctul, construcția din jurul mormântului, groapa ce intersectează şanțul sudic, resturile de bârne carbonizate din zona centrală a construcției funerare, bârnele de lemn putred, precum şi urmele de foc în extremitatea vestică a şanțului nordic, putem atribui cu probabilitate complexul funerar 10, respectiv prima manta a tumulului 9 de la Crihana Veche, culturii Hadžider-Cernavodă I din perioada târzie a epocii eneolitice[8].

Următorul orizont cronologic este reprezentat de o grupă de morminte ce aparțin culturii Iamnaia din bronzul timpuriu (mormintele 4, 6, 17 şi 20). Înmormântările erau efectuate în camere funerare de formă dreptunghiulară, acoperite cu bârne de lemn masiv. Defuncții au fost depuşi pe spate, în poziție chircită sau uşor înclinați. Un element important în ceea ce ține de ritualul funerar este ocrul cu care era presurat corpul decedatului şi care simboliza sângele în lumea de apoi[9].

Mormintele ce aparțin culturii Iamnaia din tumulul 9 pot fi atribuite grupei 5 de înmormântări, după clasificarea lui E. Iarovoi, caracterizată prin depunerea defunctului în poziție orizontală pe spate, cu brațele întinse de-a lungul corpului şi picioarele îndoite, rudicate în genunchi[10]. Drept mormânt central pentru a doua manta poate fi considerat cel notat cu nr. 20, situat în sectorul sud-estic al tumulului.

Un alt orizont cronologic din cadrul mantalei a II-a este legat de complexul de înmormântări de tip Iamnaia, faza finală (mormintele 3, 5, 8-9, 19 şi 21). Pe baza ritualului de înmormântare – depunerea chircită pe spate cu orientare spre est sau vest –, mormintele pot fi încadrate în grupele 6 şi 7 ale tipului 5, după clasificarea lui Iarovoi, ca morminte Iamnaia târzii sau post-Iamnaia[11].

De mantaua a III-a este legat grupul de înmormântări din perioada târzie a epocii bronzului[12]. Mormintele 2, 11-16 şi 18 formează o grupare specifică, amplasată în sectorul de sud-est al mantalei tumulului. Defuncții erau depuşi în poziție chircită pe partea stângă, cu capul orientat spre est-sud-est. O situație deosebită prezintă mormântul 12, având o construcție cu *dromos* şi cameră mortuară laterală canalului de acces. Asemenea înmormântări sunt caracteristice, în special, pentru cultura Mnogovalikovaia sau aşa-numita cultură Babino, având însă drept inventar un vas ceramic ce poate fi încadrat în tipul VIII, caracteristic pentru cultura Sabatinovka[13]. În mormântul 18 a fost descoperit un vas cu toartă supraînălțată şi suprafața lustruită, ce se încadrează perfect în tipul II din cultura Sabatinovka[14].

Şirul cronologic din cadrul tumulului 9 îl încheie mormântul 7, unde defunctul a fost plasat în poziție întinsă pe spate, cu orientarea pe axa nord-sud. Craniul lipseşte, la fel şi inventarul, dar, judecând după orientarea şi poziția scheletului, mormântul poate fi atribuit sarmaților din primele secole ale erei noi[15].

Astfel, în construcția tumulului 9 pot fi surprinse trei faze cultural-cronologice: 1 – eneolitic târziu, cultura Hadžider-Cernavodă I(?), 2 – bronz timpuriu, cultura Iamnaia, 3 – bronz târziu, culturile Mnogovalikovaia(?) şi Sabatinovka, la care se adaugă un mormânt secundar atribuit cu probabilitate sarmaților din primele secole ale erei noi.

8 Vestigiile de acest tip au fost denumite diferit: grupul Hadžider (Петренко 1989), aspectul basarabean al culturii Cernavodă I (Манзура 1993; Манзура 1994), tipul Hadžider-Životilovka (Яровой 2000) sau Hadžider-Cernavodă I (Agulnikov, Paşa 2008, 33).
9 Яровой 1985, 67-68.
10 Яровой 2000, 20-21.
11 Яровой 2000, 21.
12 Ciobanu, Agulnicov 2016, 231.
13 Sava, Agulnikov 2003, 125.
14 Ibidem, 125-126, fig. 2.
15 Гросу 1990, 31.

SUMMARY

**THE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN CRIHANA VECHE.
THE RESULTS OF 2015 FIELD CAMPAIGN**

The present report describes new data obtained during the excavations of the tumuli 6 and 9 from the burial complex near Crihana Veche Village, Cahul District of the Republic of Moldova, in 2015 by the joint research team on the Institute of Cultural Heritage and National Archaeological Agency.

The tumulus 6 was mounted by Scythians. The main burial surrounded by a moat was robbed in the antiquity. The findings include fragments of iron knives, three-lobed bronze arrowheads, and some scattered human bones. The complex is dated back to the second half of the IV-th century BC.

The height of the tumulus 9 attained 1,25 m, its diameter amounts 36 m. The tumulus contained 20 burials. Initially, the tumulus mounting was associated with the Late Aeneolithic burial number 10. Several intake burials belong to the Yamnaya Culture bearers. Two additional embankments are associated with the Yamnaya Culture

bearers. The discovered archaeological complex includes a silver temporal pendant, and such stone tools as a grinder and graters. The third archaeological level is represented by a the Sabatinovka Culture burial in the south-east sector of the mound dated back to XIII-XII centuries BC. The archaeological complex includes jar-like vessels and a ladle with loop-shaped handle. The burial 7 of the tumulus 9 apparently is most recent and possibly was created by Sarmatians.

РЕЗЮМЕ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ КОМ. КРИХАНА ВЕКЕ. РЕЗУЛЬТАТЫ РАСКОПОК 2015 ГОДА

В 2015 году были продолжены раскопки курганного могильника у с Крихана Веке Кагульского р-на Республики Молдова. Были исследованы курганы №6 и №9. Курган 6 был сооружен скифами. Основное захоронение, окруженное овальным рвом, ограблено в древности. Найдены фрагменты железного ножа, бронзовые трехлопастные наконечники стрел, разрозненные человеческие кости. Комплекс датируется второй половиной IV в. до Р.Х. Курган 9 имел высоту 1,25 м, диаметр 36 м. В кургане было обнаружено 20 погребений. Первоначальная насыпь кургана находилась отмечена над позднеэнеолитическим погребением 10. Ряд впускных захоронений совершены носителями Ямной культуры раннего и позднего этапов. С ними связано сооружение двух дополнительных насыпей. Инвентарь представлен серебряной височной подвеской и каменными орудиями в виде растиральника и зернотерки. Третий горизонт представлен погребениями Сабатиновской культуры XIII-XII вв. до Р.Х., впущенным в ЮВ сектор кургана. Скелеты погребенных уложены в скорченном на боку положении. Отмечено захоронение в подбое и овальные неглубокие погребальные камеры. В инвентаре имелись баночные сосуды и черпак с петлевидной ручкой. Наиболее поздним в кургане 9 является погребение 7, возможно сарматское.

BIBLIOGRAFIE

Agulnicov 1997: Agulnicov S., *Vestigii scitice la Prutul Inferior*. In: Prima epocă a fierului la gurile Dunării şi în zonele circumpontice (Tulcea 1997), 259-273.

Agulnikov, Paşa 2008: S. Agulnikov, V. Paşa, *Morminte eneolitice târzii din regiunea Prutului Inferior*. Peuce S.N. VI, 2008, 29-40.

Ceban et al. 2015: I. Ceban, D. Topal, S. Agulnicov, S. Popovici, *Tumulul scitic nr. 7 de la Crihana Veche–La Pietricei (r-nul Cahul).* APRM II, 2015, 43-58.

Ciobanu, Agulnicov 2016: I. Ciobanu, S. Agulnicov *Complexe funerare atribuite culturii Sabatinovka din Tumulul 9 de la Crihana Veche.* Revista Arheologică XII, 1-2, 2016, 227-236.

Ceban et al. 2016: I. Ceban, A. Simalcsik, L. Bejenaru, *Investigații pluridisciplinare privind tumulul 7 de la Crihana Veche (raionul Cahul).* Akademos 8, 1, 2016, 126-137.

Sava, Agulnikov 2003: E. Sava, S. Agulnikov, *Contribuții noi la definirea ritului funerar de tip Sabatinovka.* In: Intrferențe cultural-cronologice în spațiul nord-vest pontic (Chişinău 2003).

Гросу 1990: В.И. Гросу, *Хронология памятников сарматской культуры Днестровско-Прутского междуречья (Кишинев 1990).*

Manzura 1993: I. Manzura, *The East-West interaction in the mirror of the Eneolithic and Early Bronze cultures in the north-west Pontic*. Revista Arheologică 1, 1993, 23-53.

Manzura 1994: I. Manzura, *Manifestări culturale în perioada de tranziție*. Thraco-Dacica 15, 1994, 103-119.

Петренко 1989: В.Г. Петренко, Памятники энеолита и поворот эпохи к бронзовому веку в Северо-Западном Причерноморье. В сб.: История и археология Нижнего Подунавья (Рени 1989), 19-20.

Яровой 1985: Е. В. *Яровой, Древнейшие скотоводческие племена Юго-Запада СССР* (Кишинев 1985).

Яровой 2000: Е.В. Яровой, *Скотоводческое население Северо-Западного Причерноморья эпохи раннего металла* (Москва 2000).

20.11.2016

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE SALVARE DE LA LIPOVENI (R-NUL CIMIŞLIA) DIN ANUL 2015. DATE PRELIMINARE

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Lipoveni, Hallstatt, cultura getică, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, evul mediu, cuptor, gropi, ceramică.

Key words: Lipoveni, Hallstatt, the getic culture, the culture Sântana de Mureş-Cerneahov, Middle Ages, oven, pits, pottery.

Ключевые слова: Липовень, Гальштатт, гетская культура, культура Сынтана де Муреш-Черняхов, средние века, печь, ямы, керамика.

A treia campanie de cercetări arheologice de salvare întreprinsă la situl arheologic cu mai multe nivele de locuire Lipoveni II (r-nul Cimişlia) s-a desfăşurat în vara anului 2015[1]. Aşezarea la care ne referim este situată la circa 0,7 km spre nord de localitatea omonimă, în locul numit *La Nisipărie* sau *La Răzeşie* **(Fig. 1; 2)**. În ultimul deceniu exploatările ilicite de nisip din zona respectivă deveniseră incontrolabile, fapt care a determinat intervenția urgentă la acest valoros monument arheologic. Prin cercetările anterioare s-a dovedit că situl Lipoveni II cuprinde urme de locuire din prima şi a doua epocă a fierului (sec. XII-X şi V-III î.Hr.) şi perioada romană târzie (sec. III-IV d.Hr.), fiind descoperite şi câteva piese răzlețe atribuite evului mediu târziu (sec. XVI-XVIII)[2]. În perioada de timp dintre campaniile din

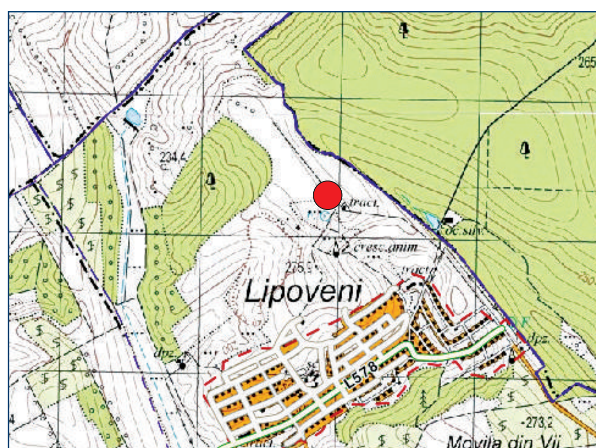

Fig. 1. Poziția topografică a sitului Lipoveni II.

Fig. 2. Ortofotoplanul sitului Lipoveni II cu localizarea secțiunilor.

[1] Investigațiile de salvare, ca şi în anii precedenți, au fost realizate de echipa mixtă de la Universitatea de Stat din Moldova (USM) şi Agenția Națională Arheologică (ANA) condusă de dr. Sergiu Matveev, responsabil de săpături, şi dr. Vlad Vornic, fiind finanțate de ANA şi LCŞ „Tracologie" al USM. Din echipa de cercetare au mai făcut parte specialiştii din cadrul ANA Ion Noroc şi Vlad Ivanov, precum şi studenții de la USM Artemis Balan, Adrian Iorga, Ecaterina Dărănuță, Diana Morari, Andrei Molodojan şi Andrei Ciobanu. Echipa a fost găzduită la căminul Liceului Internat cu profil sportiv din localitate, fapt pentru care aducem mulțumiri şi pe această cale directorului instituției, dlui Gheorghe Rusu, cât şi primarului com. Lipoveni, dlui Mihail Petrache. În perioada efectuării cercetărilor am beneficiat de sprijinul dezinteresat al dlui Ion Bivol, profesor de biologie la liceul local şi director al Muzeului de Istorie „Vatra Strămoşească" din localitate, reuşindu-se şi recuperarea unor vase ceramice provenite din acest sit şi aflate la anumiți locuitori ai com. Lipoveni sau ai localităților învecinate. Recipientele respective, împreună cu cele depozitate în muzeul local şi la Muzeul de Antichități „Tudor Arnăut" de la USM, au fost de curând publicate (Matveev, Vornic 2016, 39-55).

[2] Matveev, Vornic 2014; Matveev, Vornic 2015.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 61-74

anii 2014 şi 2015, datorită prescripţiilor şi atenţionărilor înaintate administraţiei publice locale şi localnicilor, sectorul cu vestigii arheologice păstrat din sit nu a fost afectat. Cu toate acestea, excavările ilegale de nisip au continuat în alte sectoare ale carierei neautorizate, persistând pericolul afectării ulterioare a zonei cu patrimoniu arheologic.

Scopul cercetărilor din anul 2015 a însumat două obiective principale: continuarea cercetărilor la secţiunea II pentru decopertarea completă a complexelor identificate în campania 2014 şi salvarea de la distrugerea definitivă a unei instalaţii de foc semnalate pe limita carierei, la o distanţă de cca 55 m spre nord-vest de secţiunea II.

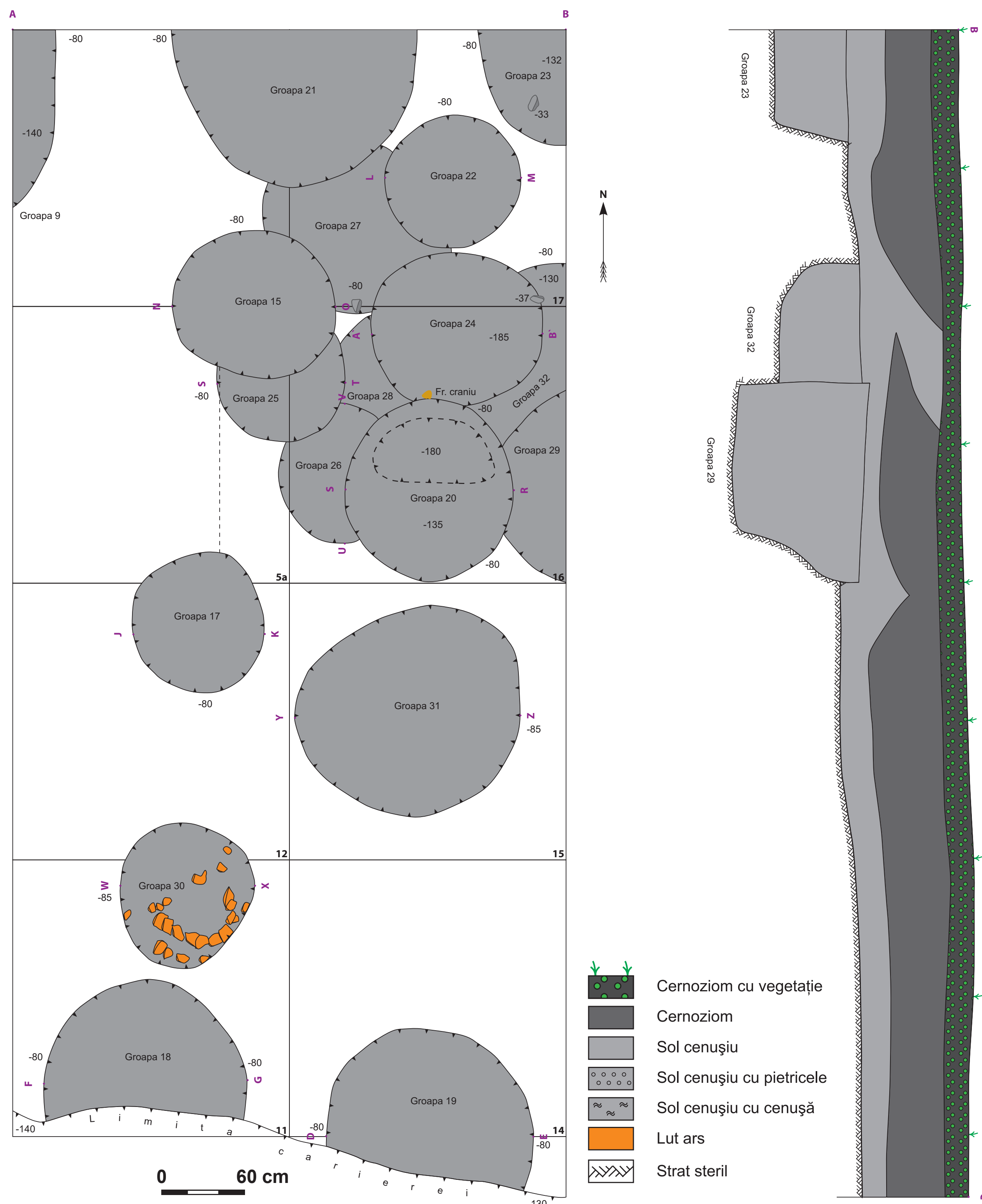

Fig. 3. Planul şi profilul estic al secţiunii II (2015).

Astfel, în anul 2015, la secțiunea II **(Fig. 2; 3; 9)**, investigarea căreia a demarat în 2013 şi a continuat în anul următor, au fost ataşate pe latura estică încă şapte carouri (nr. 11-17), finalizându-se şi cercetarea zonei car. 5A, care a fost în bună parte investigată în anul 2014, prin decopertarea cuptorului 2. Drept urmare, sectorul cercetat în anul 2015 din secțiunea II a cuprins o suprafață de aproximativ 30 m.p., având o formă aproximativ rectangulară, orientată pe direcția punctelor cardinale[3]. Colțul nord-vestic, marcat pe plan cu litera A, are coordonatele: N 46°44.667', E 028°45.203'. Examinarea profilelor secțiunii a scos în evidență trei unități stratigrafice, după cum urmează: sol vegetal (0-0,2 m), cernoziom şi sol cenuşiu-închis cu pigmenți de calcar, afectat de plugul de plantaj până la nivelul de 0,65 m (0,2-0,8/0,9 m), ce corespund *grosso modo* stratului de depuneri antropogene, adâncindu-se în zona complexelor până la 1,9 m, şi solul galben steril (de la 0,8/0,9 m în jos) **(Fig. 20)**.

În acelaşi timp, studierea vizuală a malurilor nisipăriei a dus la identificarea unei instalații de foc parțial distrusă **(Fig. 4)**. Complexul se afla la distanța de circa 55 m spre nord-vest de secțiunea II **(Fig. 4; 5; 11)**. Pericolul de a-l pierde definitiv ne-a determinat să trasăm în acest loc un sondaj de salvare, notat ca secțiunea III. Sondajul avea laturile orientate pe direcția punctelor cardinale şi era alcătuit din două pătrate incomplete, numerotate de la sud spre nord, suprafața lui depăşind puțin 4 m.p. Colțul nord-vestic al sondajului, marcat pe plan cu litera D, are următoarele coordonate geografice: N 46°44.679', E 028°45.159'. Stratigrafia verticală a secțiunii III se prezintă în felul următor: sol vegetal (0-0,2 m), cernoziom (0,2-0,6/0,7 m), sol cenuşiu (0,60/0,7-1,45 m), care se adânceşte în zona complexelor până la 1,8 m, şi nisip steril (de la 1,45 m în jos).

Materialul arheologic descoperit prin cercetările din anul 2015 în stratul de cultură şi la suprafața solului este reprezentat de diferite piese de inventar lucrate din bronz **(Fig. 18, 1-4)**, fier **(Fig. 17, 1; 19, 1-6)**, os/corn **(Fig. 12, 1-3)**, lut **(Fig. 12, 6; 14, 1-2; 15)** şi piatră **(Fig. 12, 4-5; 14, 3-4; 19, 7)**, numeroase fragmente ceramice lucrate cu mâna şi la roata olarului şi resturi faunistice.

Colecția de resturi faunistice[4] recuperate din stratul de cultură atestă o varietate de specii mai mare față de descoperirile din anii anteriori, fiind identificate oase de specii noi de animale sălbatice: *Lepus europaeus* şi *Sus scrofa ferus,* precum şi de peşte. Pe de altă parte, în stratul de cultură s-a constatat lipsa oaselor de câine, prezența acestui animal fiind însă documentată prin oasele de cabaline cu urme de dinți de câine. Câte un os de câine au fost descoperite în gropile 27 şi 31, atribuite nivelului de locuire din prima epocă a fierului şi, respectiv, culturii getice din sec. V-III î.Hr. Se remarcă şi urme de aplicare a unor unelte păstrate pe câteva oase de bovine. În opinia dr. Roman Croitor, vitele cornute mari identificate la Lipoveni sunt similare cu speciile de bovine caracteristice culturilor din mileniul I î.Hr. şi celor de tip Sântana de Mureş-Cer-

[3] Suprafața totală a excavărilor la Secțiunea II constituie 74 m.p. (2013 – 16 m.p., 2014 – 28 m.p., 2015 – 30 m.p.).

[4] Aducem mulțumiri colegului dr. Roman Croitor pentru prelucrarea materialelor faunistice.

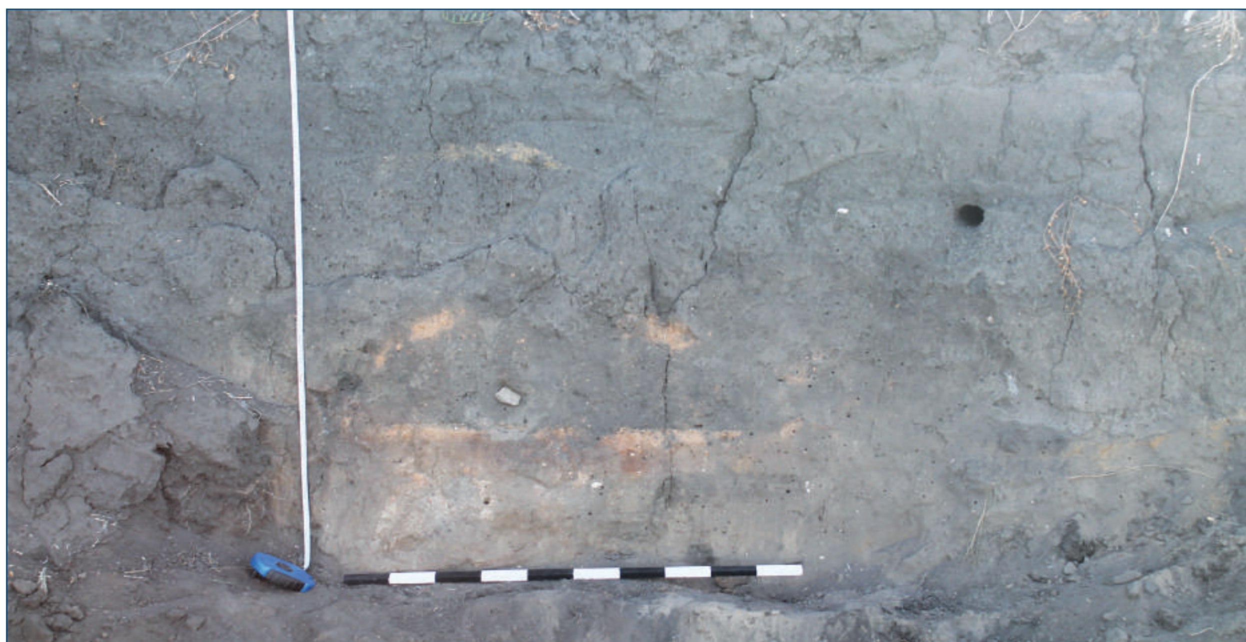

Fig. 4. Cuptorul 3 identificat în malul carierei.

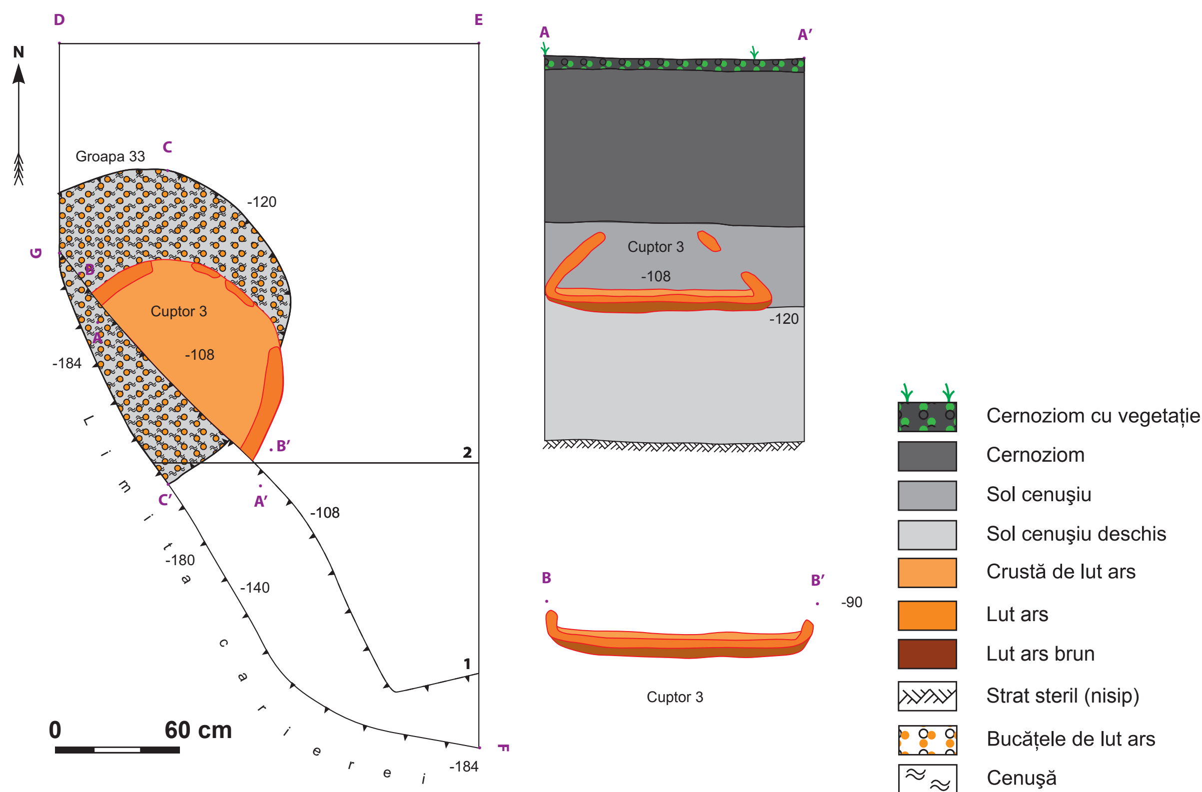

Fig. 5. Secțiunea III, plan şi profile.

neahov, iar cabalinele, ca şi în cazul altor monumente din epoca fierului din Europa de Est, constituie circa 10% din numărul total al oaselor de animale domestice. În tabelul de mai jos este prezentată statistica resturilor faunistice descoperite în stratul arheologic din secțiunea II. Menționăm totodată că în secțiunea III au fost găsite în exclusivitate resturi de bovine, cabaline şi ovi-caprine, care nu modifică mult coraportul procentual al speciilor **(vezi tabelul)**.

În perimetrul cercetat au fost identificate 18 complexe arheologice, dintre care 17 reprezintă gropi, iar unul constituie un cuptor. Aproape toate gropile – 16 din cele 17 (nr. 17-32) – au fost identificate în secțiunea II, iar instalația de foc, şi o groapă (nr. 33) – în secțiunea III. De asemenea, a fost cercetată o porțiune a gropii 9 şi în întregime groapa 15, ambele depistate în anul 2014.

Cuptorul 3/III/2015[5] **(Fig. 5; 6)** a fost semnalat în marginea sudică a secțiunii III, la adâncimea de 0,84 m, prin identificarea unor bucăți de sol ars la roşu-cărămiziu. Partea superioară a complexului a fost distrusă în urma lucrărilor agricole, iar mai mult de jumătate din cea inferioară – prin excavarea ilicită a nisipului. *In situ* s-a păstrat numai o porțiune din partea inferioară a cuptorului, care ar sugera o formă cvasicirculară în plan. Diametrul instalației de foc era de circa 1,1 m, iar grosimea stratului de sol lateral afectat de temperaturile înalte ajungea la 5 cm. Vatra cuptorului prezenta o crustă de culoare cărămizie-gălbuie, cu grosimea de 2-3 cm, urmată de un strat de sol ars de culoare cărămizie, cu grosimea de 3-5 cm, şi apoi de unul maroniu, gros de 3-5 cm **(Fig. 5)**.

Fig. 6. Secțiunea III. Cuptorul 3, vedere dinspre sud.

5 S-a folosit următorul sistem de înregistrare a complexelor, de ex: Cuptorul 3/III/2015, unde: Cuptorul 3 – numele complexului şi numărul lui de ordine; III – numărul secțiunii; 2015 – anul cercetării.

Specie / Strat	*Bos taurus*	*Equus caballus*	*Capra/ Ovis*	*Sus scrofa*	*Gallus domesticus*	*Cervus elaphus*	*Lepus europaeus*	*Sus scrofa ferus*	*Pisces*
I (0-0,2 m)	20		1						
II (0,2-0,4 m)	77	1	22		1	1			1
III (0,4-0,6 m)	122	2	3	9			34		
IV (0,6-0,8 m)	113	13	33			1		7	

În stratul arheologic de deasupra cuptorului, afectat de lucrările agricole, au fost găsite câteva resturi faunistice şi 14 fragmente de vase lucrate cu mâna din pastă grosolană, amestecată cu şamotă, care, după morfologie, ardere, culoare şi decor, pot fi atribuite orizontului de locuire traco-getic. Având însă în vedere starea bulversată a stratului de cultură, materialele respective nu pot servi drept elemente de datare a instalaţiei de foc. Asemănarea cu primele două cuptoare descoperite în anii precedenţi sugerează atribuirea cu probabilitate a acestui complex nivelului de locuire Sântana de Mureş-Cerneahov.

Ca formă şi dimensiuni, gropile cercetate în campania 2015 se deosebeau între ele. Nouă complexe (Gr. 15, 18-20, 22, 24-26, 33) prezentau formă cilindrică, două gropi (nr. 30 şi 31) erau în formă de clopot, iar alte două (Gr. 17, 21) aveau formă tronconică, cu diametrul mare în partea superioară. Majoritatea gropilor prezentau dimensiuni medii, diametrele lor variind între 0,9 şi 1,76 m, iar adâncimea – între 0,5 şi 0,8 m de la nivelul identificării. Două complexe (Gr. 24 şi 29) aveau adâncimi mult mai mari: de 1,60 m şi, respectiv, 1,76 m. Şase gropi însă, şi anume cele notate cu nr. 23, 27-29 şi 32, prezentau adâncime mică, care oscila între 0,11 şi 0,37 m. În cinci cazuri, din cauza multiplelor suprapuneri, dimensiunile şi forma gropilor nu au putut fi stabilite.

Umplutura celor mai multe dintre gropi consta din sol cenuşiu-castaniu, amestecat cu fragmente ceramice şi oase de animale. În cuprinsul gropii 24 **(Fig. 7)** au mai fost descoperite un obiect nedeterminat de bronz **(Fig. 18, 1)** şi un fragment de craniu uman[6], iar în groapa 33 – o bilă din lut **(Fig. 12, 6)** şi o lamă de silex **(Fig. 12, 4)**. Din rândul gropilor investigate se remarcă şi groapa 30 **(Fig. 8)**, în umplutura căreia au fost găsite mai multe de bucăţi de lut ars, provenind, se pare, de la o instalaţie de foc distrusă.

Referitor la gropile identificate, ele aparţin celor trei orizonturi cultural-cronologice: unui orizont cultural mai timpuriu din prima epocă a fierului (sec. XII-X î.Hr.) (nr. 17, 22-25, 28, 30, 33), culturii getice din sec. V-III î.Hr. (nr. 9, 29, 31), şi aşezării antice din sec. III-IV d.Hr. (gropile 15, 19, 21 şi 27). Pentru atribuirea a celorlalte gropi (nr. 18, 27, 32) nu deţinem informaţii suficiente. Cât priveşte destinaţia lor, judecând după dimensiuni, formă şi conţinut, gropile cercetate până acum au fost folosite probabil pentru depozitarea resturilor menajere. Materialul faunistic din complexe oglindeşte acelaşi coraport procentual dintre specii ca şi materialul din strat.

Fig. 7. Groapa 24. Aglomeraţie de oase în partea superioară.

Fig. 8. Groapa 30 cu bucăţi de lut ars *in situ*.

[6] Craniul a aparţinut unui bărbat cu vârsta la deces între 40-50 ani (mulţumim pentru determinare dnei dr. Angela Simalcsik).

Fig. 9. Secțiunea II. Vedere dinspre vest.

Fig. 10. Secțiunea II. Piesă de inventar din prima epocă fierului *in situ*.

Fig. 11. Secțiunea III. Vedere dinspre est.

***

Drept rezultat al investigațiilor din anul 2015 în cuprinsul sitului Lipoveni II, la suprafața solului şi în săpătură au fost depistate materiale care pot fi atribuite la câteva epoci istorice.

1. Cele mai vechi vestigii arheologice descoperite țin de perioada timpurie a epocii fierului. Din rândul acestor vestigii se remarcă un pisălog de piatră **(Fig. 10; 12, 5)** confecționat dintr-un rocă dură de culoare cenuşie. Piesa are forma unui trunchi de con cu ambele capete rotunjite, ca urmare a folosirii intense, o şănțuire în partea centrală şi o fâşie transversală obținute prin şlefuire. Piesele de acest tip sunt considerate de unii specialişti drept sceptre, fiind atribuite epocii bronzului tardiv[7], dar deseori ele sunt reutilizate. Uzura rezultată în urma folosirii intense a piesei în calitate de pisălog face imposibilă atribuirea ei la unul dintre cele 5 tipuri identificate de N. Boroffka şi E. Sava[8]. Cele mai apropiate similitudini se regăsesc în piesa de la Parcheş[9].

Cu anumite rezerve atribuim acestui nivel de locuire o piesă din corn **(Fig. 12, 1)** care reprezintă un semifabricat pentru executarea unui străpungător sau vârf de săgeată de formă alungită, ascuțit la unul dintre capete, poligonal în secțiune. Tot din corn au fost confecționate şi două vârfuri de săgeată. Primul **(Fig. 12, 2)** are formă piramidală alungită, iar în secțiune – aproape triunghiulară, fiecare din cele trei suprafețe fiind prevăzută cu trei incizii transversale. Partea de prindere are formă rectangulară în secțiune. Pe toată lungimea sa piesa este prevăzută cu o incizie transversală. Analogii ale piesei se regăsesc în siturile din epoca bronzului, la Zoltan şi Gârbovăț[10]. Al doilea vârf de săgeată **(Fig. 12, 3)** este plat, înzestrat cu două aripioare, marginea cărora a fost prelucrată cu atenție; partea de fixare prezintă o bifurcare, fiecare din cei doi dinți având formă rotundă în secțiune. Piesa a fost confecționată cu atâta atenție, încât pare să fi avut drept model un exemplar din bronz. Analogii directe nu cunoaştem deocamdată, dar piese asemănătoare lucrate din bronz au fost atribuite de B. Grakov primei epoci a fierului[11]. Aceleiaşi perioade aparține o bilă din lut descoperită în groapa 33 **(Fig. 12, 6)**. Ea a fost lucrată dintr-o pastă relativ fină, având arderea incompletă şi neuniformă; culoarea variază de la gălbui la cenuşiu deschis. Prezintă o formă aproape sferică, cu baza uşor aplatizată. Ultima piesă care ține de perioada timpurie a epocii fierului reprezintă o lamă de silex **(Fig. 12, 4)** de formă trapezoidală.

Cele mai multe artefacte specifice acestei perioade sunt vasele de lut, care au fost modelate dintr-o pastă fină sau grosieră, cu degresanți de şamotă. Arderea este incompletă şi neuniformă, culoarea variază de la cenuşiu la negru, iar suprafața recipientelor este lustruită. Ele predomină numeric în stratul de sol începând cu adâncimea de circa 0,70-0,80 m. Formele de vase identificate sunt ceştile cu profil *S*-oidal, unele fragmente fiind ornamentate cu linii incizate şi excizii oblice **(Fig. 13, 1)**, străchini cu buza invazată şi verticală **(Fig. 13, 2)**, diferite tipuri de oale, unele ornamentare cu brâu alveolat. Recipientele aparținând acestui nivel de locuire au ornamente diverse, alcătuite din incizii, caneluri, brâie în relief, brâie alveolate, proeminențe aplatizate **(Fig. 13, 3-9)**.

2. Nivelul de locuire traco-getic din cea de-a doua epocă a fierului este caracterizat prin fragmente de vase modelate dintr-o pastă grosieră de lut cu degresanți de şamotă. Arderea recipientelor a fost incompletă şi neuniformă, culoarea variind de la cafeniu-

Fig. 12. Piese de inventar din prima epocă fierului.

[7] Сава 1987, 62-71; Sîrbu 2013, 163-188.
[8] Boroffka, Sava 1998, 20.
[9] Mihail, Ailincăi 2014, 67-80.
[10] Apud: Никулицэ, Арнэут 2004, 62-68.
[11] Граков 1977, 86-88.

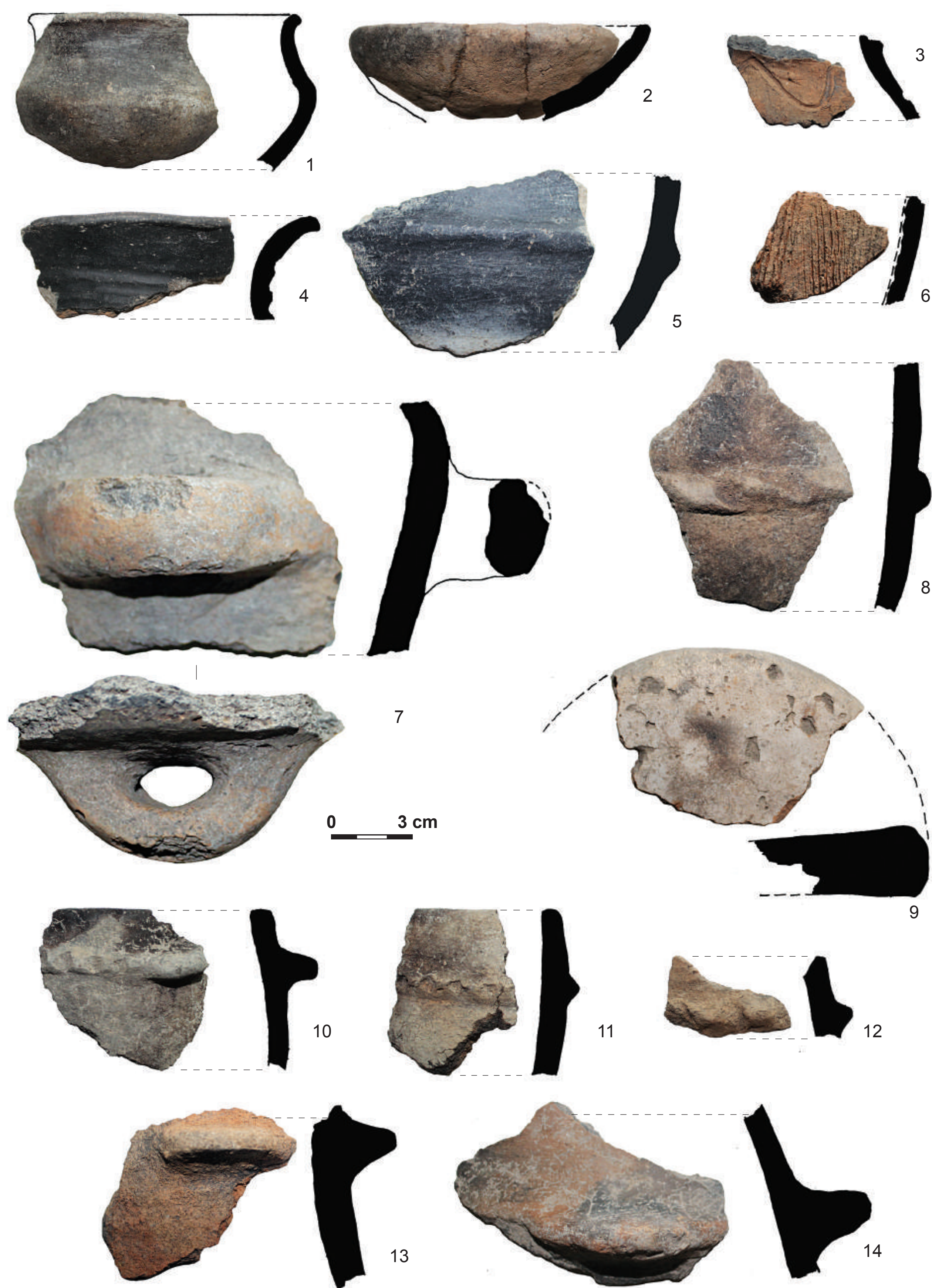

Fig. 13. Ceramică din prima (1-9) şi a două epocă a fierului (10-14).

Fig. 14. Piese de inventar din epoca romană.

maroniu la cenuşiu-închis. Majoritatea ceramicii a fost găsită în stratul de sol de la adâncimea de 0,4-0,6 m. Sortimentul ceramic constă în special din străchini şi oale de diferite forme şi dimensiuni, ornamentul caracteristic fiind cel aplicat în relief pe suprafața vasului: brâie, brâie alveolate, proeminențe cilindrice şi aplatizate **(Fig. 13, 10-14)**. Unele fragmente sunt greu separabile după caracterele morfologice de cele din epoca istorică anterioară.

3. Ca şi în anii precedenți, vestigiile aparținând culturii Sântana de Mureş-Cerneahov sunt cele mai numeroase, majoritatea materialelor fiind aflate în partea superioară a stratului arheologic, de până la adâncimea de 0,5 m. Dintre piesele de inventar ce se atribuie cu siguranță acestui orizont cultural-cronologic, menționăm mai întâi două cute din piatră de gresie **(Fig. 14, 3-4)**. Ambele exemplare sunt de formă aproximativ prismatică, cu baza patrulaterală, având pe unele laturi câte un jgheab format de la ascuțirea acelor sau a împungătoarelor de metal. Tot aşezării din sec. IV aparțin, se pare, şi două fusaiole de lut. Una este de formă bitronconică şi are culoarea variind de la cafeniu la cenuşiu închis **(Fig. 14, 2)**. Altă piesă este de formă bitronconică, asimetrică, având cele două registre de înălțime diferită, iar bazele, una albiată şi alta plată îngustă; este confecționată din pastă fină, având culoarea variabilă de la cenuşiu deschis la cenuşiu închis **(Fig. 14, 1)**.

Ceramica aparținând aşezării de tip Sântana de Mureş-Cerneahov este prezentă în diferite proporții pe toată adâncimea stratului de cultură, fapt care ne

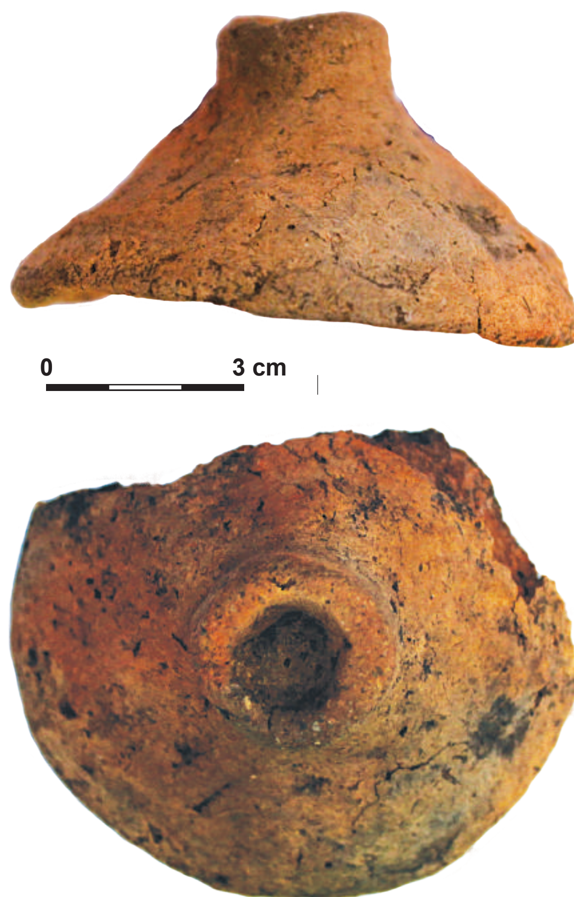

Fig. 15. Capac de lut confecționat cu mâna.

Fig. 16. Lipoveni 2015. Ceramică Sântana de Mureş-Cerneahov (1-9) şi de import (10-17).

confirmă ipoteza unei intensități sporite a locuirii în perioada respectivă. După factură, pastă şi tehnica de lucru, ea se divide în patru grupe principale, aflate în proporții diferite: a) ceramica lucrată la roată din pastă fină, b) ceramica lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă, c) ceramica lucrată cu mâna din pastă grosieră şi d) ceramica romană de import.

Vasele modelate la roată din pastă fină au fost arse reducător, la cenuşiu, suprafața exterioară fiind cel mai adesea lustruită. Ca forme ele reprezintă o varietate mare de castroane, dintre care se evidențiază unele cu trei toarte, şi ulcioare. Ca ornamente sunt documentate liniile orizontale drepte şi/sau în zigzag executate prin lustruire şi nervurile ce delimitează anumite părți ale corpului recipientelor. Vasele din această grupă au fundurile inelare **(Fig. 16, 1-5)**. O altă grupă ceramică este reprezentată prin fragmente de vase lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă, a căror ardere este completă şi uniformă, iar culoarea cenuşie. Repertoriul formelor este mai sărac, cuprinzând doar oale şi vase de provizii de dimensiuni mari, ale căror baze sunt plate sau profilate **(Fig. 16, 6-7)**.

Sortimentul ceramic al culturii respective este completat de patru fragmente de vase şi un capac, ce au fost lucrate cu mâna din pastă grosieră, cu şamotă în textură. Dintre cioburi, se evidențiază unul de la o oală de dimensiuni mari, cu marginea evazată şi corpul piriform, având diametrul maxim în partea superioară **(Fig. 16, 9)**, şi altul, găsit la suprafața solului, provenind de la o strecurătoare, cu buza invazată şi netezită **(Fig. 16, 8)**, tip de vas întâlnit mai rar în cadrul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. Capacul de vas este de formă conică, având în partea superioară un buton cilindric alveolat **(Fig. 15)**. Este confecționat dintr-o pastă grosolană, cu şamotă în compoziție, şi ars incomplet şi neuniform, căpătând culoarea cafenie-cenuşie. După trăsăturile tehnice şi morfologice, poate fi atribuit nivelului de locuire Sântana de Mureş-Cerneahov. Nu trebuie exclusă însă nici o posibilă apartenență capacului la cultura getică din sec. V-III î.Hr.

Statistica descoperirilor din anul 2015 realizate în situl Lipoveni II ne indică un coraport de 50:1 dintre ceramica confecționată la roată şi cea lucrată cu mana, iar în cadrul ceramicii confecționate la roată coraportul dintre olăria fină şi cea zgrunțuroasă este de aproximativ 1,5:1.

Aceleiaşi aşezări din epoca romană târzie aparțin un număr relativ mare de recipiente de import. Ele formează două grupe distincte: vase romane de uz comun şi amfore. Din prima grupă fac parte un fragment de buză de strachină de mici dimensiuni **(Fig. 16, 10)** şi un fragment de perete decorat cu caneluri orizontale **(Fig. 16, 11)** de la un ulcior(?), ambele vase fiind modelate din pastă fină de culoare roşietico-maronie. Amforele sunt de diferite tipuri, mai greu de determinat însă pe baza fragmentelor recuperate. Menționăm că unele au fost lucrate din pastă de culoare roşietico-cărămizie, iar altele din pastă nisipoasă de culoare alb-gălbuie, având suprafața exterioară a corpului acoperită cu caneluri **(Fig. 16, 12-17)**.

4. Epoca medievală timpurie este reprezentată de un vârf de săgeată din fier cu peduncul **(Fig. 17, 1)**. Piesa are forma piramidală, triunghiulară în secțiune. Pedunculul este de forma unei bare rotunde în secțiune, fiind ascuțit spre capăt. Piesa respectivă îşi găseşte analogii în cetățuia medievală de la Echimăuți, unde este datată în sec. IX – începutul sec. XI d.Hr. Prin analogie, vârful de săgeată poate fi atribuit tipului 76, varianta 2, după tipologia lui A. Medvedev[12].

5. Descoperirile aparținând evului mediu târziu constau din câteva fragmente de buze de vase confecționate la roata olarului din pastă nisipoasă şi arse la cafeniu-cenuşiu **(Fig. 17, 2)**. După compoziția pastei, tehnică, morfologie, ardere, culoare şi decor, se atribuie sec. XVI-XVIII. Aceleaşi caracteristici tehnice şi morfologice prezintă şi un fund plat de vas, pe suprafața căruia se păstrează urmele desprinderii cu sfoara de pe roata olarului **(Fig. 17, 3)**. Tot evului mediu târziu aparține şi un fragment de perete de vas confecționat la roată, acoperit cu glazură verde **(Fig. 17, 4)**.

Câteva obiecte informe de bronz descoperite în timpul săpăturilor sau la suprafața solului nu pot fi atribuite cu certitudine unuia dintre orizonturile cultural-

[12] Медведев 1966, Табл. 17, 39.

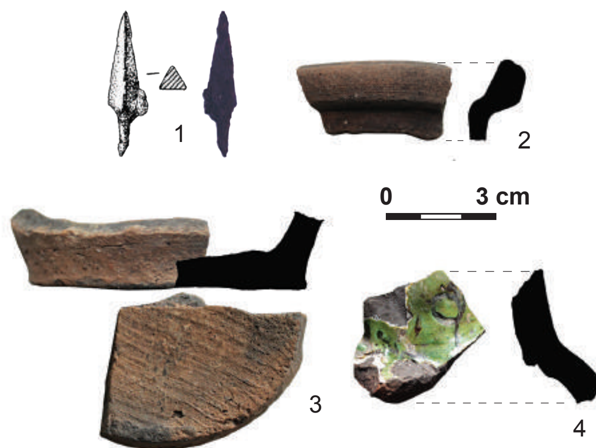

Fig. 17. Vârf de săgeată de fier (1) şi ceramică (2-4) din epoca medievală.

Fig. 18. Piese de inventar din bronz cu aparteneță cultural-cronologică incertă.

Fig. 19. Piese de inventar din fier (1-6) şi piatră (7) cu atribuire cultural-cronologică incertă.

cronologice identificate în timpul cercetărilor. Menţionăm mai întâi o piesă recuperată din groapa 24, care prezintă forma unui cui cu tija rectangulară în secţiune şi „floarea" de forma conică, ovală în secţiune **(Fig. 18, 1).** O altă piesă a fost găsită în stratul arheologic, la adâncimea de 0,75 m: are formă de cui cu tija rectangulară în secţiune, cu „floarea" piramidală, aproape rectangulară în plan **(Fig. 18, 2)**. După câte se pare, ambele piese reprezintă partea de metal rămasă în canalul formei de turnat a unui obiect de bronz, de la care s-au detaşat. Dat fiind faptul că prelucrarea bronzului este caracteristică tuturor celor trei epoci mai importante documentate în situl Lipoveni II, în lipsa unor analize metalografice, atribuirea lor este imposibilă. După aspectul materialului ceramic descoperit, groapa 24 a fost în uz în perioada timpurie a epocii fierului. Acest lucru pare să-l ateste şi adâncimea la care a fost descoperită cea de-a doua piesă. Trei resturi de la turnat asemănătoare sunt enumerate în depozitul de la Băleni (jud. Galaţi), atribuit culturii Noua[13]. Din acelaşi material – bronzul –, au fost confecţionate şi două plăcuţe: una de forma unui triunghi echilateral **(Fig. 18, 4)**, iar alta aproximativ rectangulară **(Fig. 18, 3)**. Conform poziţiei stratigrafice, ambele piese ar putea fi atribuite primei sau celei de-a doua epoci a fierului.

Mai multe piese cu apartenenţă cultural-cronologică incertă sunt lucrate din fier. Dintre acestea, remarcăm în primul rând o lamă de cuţit ruptă la capete **(Fig. 19, 1).** Fragmentul păstrat are formă rectangulară, cu secţiunea triunghiulară. Piesa este puternic oxidată, în stratul de oxizi putând fi observate urme vegetale. Un alt obiect prezintă un cui de fier, având tija de forma unei bare, rectangulare în secţiune, iar „floarea" de formă rectangulară neregulată **(Fig. 19, 2)**. Mai menţionăm tija unui cui(?), cu secţiunea pătrată **(Fig. 19, 5)**, un străpungător, rectangular în secţiune **(Fig. 19, 3)**, ascuţit la capete, şi două bare de fier, dintre care una rectangulară **(Fig. 19, 4),** iar alta rotundă **(Fig. 19, 6)** în secţiune.

Lista obiectelor de inventar cu apartenenţa cultural-cronologică neprecizată este încheiată de un fragment de râşniţă confecţionată dintr-o rocă dură (conglomerat cochilifer?); fragmentul păstrat, prezentând urme clare de prelucrare, are o formă relativ prismatică, patrulateră în secţiune **(Fig. 19, 7).**

***

Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 2015 la situl cu mai multe nivele de locuire Lipoveni II au avut un caracter restrâns, însumând o suprafaţă de doar cca 35 m.p. În ciuda acestui fapt, cercetările au furnizat descoperiri interesante, fiind dezvelite complet sau parţial 20 de complexe arheologice (19 gropi şi un cuptor) atribuite unor epoci istorice diferite.

[13] Petrescu-Dimboviţa 1977, 74.

Fig. 20. Profilul peretelui de nord al secțiunii II.

Drept urmare a investigațiilor de salvare din anul 2015, în situl Lipoveni II au fost identificate vestigii arheologice datând din prima şi a doua epocă a fierului (sec. XII-X şi V-III î.Hr.), perioada romană târzie (sec. III-IV d.Hr.) şi piese răzlețe atribuite la două etape diferite ale evului mediu (sec. X-XI şi XVI-XVIII).

Cel mai timpuriu orizont poate fi încadrat în perioada BrD–HaA, fiind prezente elemente caracteristice comunităților culturale Noua, Chişinău-Corlăteni şi Hansca-Holercani.

Locuirea cea mai intensă în zona cercetată corespunde complexului cultural Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada migrației goților (sec. IV d.Hr.), celelalte orizonturi culturale şi cronologice fiind reprezentate deocamdată doar prin fragmente ceramice sau obiecte mai puțin caracteristice.

Dată fiind perpetuarea pericolului de excavări ilicite a nisipului în zona sitului, este obligatorie continuarea cercetărilor de salvare pentru a recupera vestigii arheologice importante pentru istoria veche al zonei de trecere de la silvostepă la stepă a Republicii Moldova.

SUMMARY

SAVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN 2015 AT LIPOVENI (CIMIŞLIA DISTRICT). PRELIMINARY CONSIDERATIONS

The rescue research carried out in the summer of 2015 at the site with multilevel housing Lipoveni II focused on two main objectives: studying the space adjoining the place of discovery of the first two kilns and the unveiling of another firing installation, located about 55 m NW and partially destroyed by sand extraction. As a result of excavations carried out in the first sector, which totalled an area of about 30 m^2, 16 pits of various shapes and sizes have been identified, many of them intersecting. In the second sector, with an area of 4 m^2, a firing installation and a pit for household waste were found and uncovered.

Chronologically, the discovered archaeological material is assigned to the first and second epochs of Iron Age, the early period of the great migrations and Middle Ages. Recovered inventory items can be grouped into pieces of iron (nails, knife, arrowhead etc.), bronze (platelets), bone (arrowheads, piercing), clay (spindles, ball) and stone (pestle, rub stone, grinder).

As for ceramics, fragments of vessels belonging to early Hallstatt horizon, especially those of Holercani-Hansca and Chişinău-Corlăteni type, stand primarily. The second Iron Age epoch is represented by specific getic containers, decorated with alveolate bands and prominences. The housing level, ascribed to the early period of the great migrations, is presented with a variety of ceramic forms, characteristic to the Sântana de Mureş-Cerneahov culture. Fragments of vessels dating from the late Middle Ages are very few, standing out a crock covered with green enamel.

Rich and varied is the collection of fauna remains. Bovine bones overwhelmingly predominate, constituting about 70%, followed by ovicaprine and horses, pigs (3%) and poultry (about 1%) being less represented. Among wild animals, the stag and the rabbit are documented. For the first time a fish bone was recovered. We also note a

part of a human skull discovered at the bottom of a Hallstatt pit, attributed to a male of 40-50 years old, the presence of which in the settlement is difficult to explain.

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ 2015 ГОДА У С. ЛИПОВЕНЬ (ЧИМИШЛИЙСКИЙ Р-Н). ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Спасательные раскопки, проведенные летом 2015 г. на многослойном памятнике Липовень II, преследовали две цели: исследование зоны, прилегающей к месту открытия первых двух печей, а также изучение третьей печи, обнаруженной на расстоянии около 55 м к северо-востоку от первых, частично разрушенной выработками песка. В результате проведенных изысканий в первом секторе, общая площадь которого составила 30 кв.м., были обнаружены 16 ям различных форм и размеров. Во втором секторе, площадью 4 кв.м., была открыта печь №3 и яма. Собранный археологический материал можно датировать первым и вторым периодами эпохи железа, началом Великого переселения народов, а также средневековьем. Найденные индивидуальные находки были изготовлены из железа (гвозди, нож, наконечник стрелы и др.), бронзы (мелкие пластины), кости/рога (наконечники стрел, проколка), глины (пряслица, ядро) и камня (пест, точильные оселки, фрагмент жернова).

Из состава керамического материала выделяются фрагменты, принадлежащие ранней эпохе железа, с признаками археологических культур Ханска-Холеркань и Кишинэу-Корлэтень. Вторая эпоха железа представлена специфическими гетскими сосудами, орнаментированными налепными валиками с вдавлениями и ручками-упорами. Период начала Великого переселения народов представлен большим количеством керамических форм, характерных для культуры Сынтана де Муреш–Черняхов. Средневековые сосуды встречаются единично, из их числа выделяется фрагмент, покрытый зеленоватой эмалью.

Разнообразна и богата собранная коллекция костей животных. Преобладают кости крупного рогатого скота, которые составляют около 70% всех находок, за ними следуют кости мелкого рогатого скота и лошадей, меньше представлены кости свиней (3%) и домашней птицы (1%). Из числа диких животных документированы олень и заяц. Впервые была найдена кость рыбы. Так же выделяется находка, (на дне ямы эпохи раннего железа), фрагмента человеческого черепа, который принадлежал мужчине 40-50 лет. Его присутствие в комплексе, при отсутствии других человеческих костей, пока трудно объяснить.

BIBLIOGRAFIE

Boroffka, Sava 1998: N. Boroffka, E. Sava, *Zu den steinernen „Zeptern/Stössel-Zeptern“, „Miniatursäulen“ und „Phalli“ der Bronzezeit Eurasiens*. In. Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan. Bd. 30 (Berlin 1998), 17-113.

Petrescu-Dimbovița 1977: M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România* (Bucureşti 1977).

Matveev, Vornic 2014: S. Matveev, V. Vornic, *Cercetări de salvare la Lipoveni (r-nul Cimişlia) efectuate în anul 2013. Date preliminare,* APRM I – nr. 1-2, 2014, 65-78.

Matveev, Vornic 2015: S. Matveev, V. Vornic, *Date preliminare privind cercetările de salvare efectuate la Lipoveni (r-nul Cimişlia) în anul 2014*, APRM II, 2015, 21-32.

Matveev, Vornic 2016: S. Matveev, V. Vornic, *Vase ceramice descoperite în necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Lipoveni (r-nul Cimişlia)*, In: Istorie, cultură şi cercetare, vol. I (Târgovişte 2016), 39-55.

Mihail, Ailincăi 2014: Fl. Mihail, S.-Cr. Ailincăi, *Din nou despre două “sceptre/pisăloage” din piatră descoperite în nordul Dobrogei*. In: Graecia, Roma, Barbaricum. In memoriam Vasile Lica (Galați 2014), 67-80.

Sîrbu 2013: M. Sîrbu, *Piese litice descoperite în aşezările culturilor Noua-Sabatinovka din spațiul pruto-nistrean.* Tyragetia, s.n., vol. VII [XXII], nr. 1, 2013, 163-188.

Граков 1977: Б.Н. Граков, *Ранний железный век* (Москва 1977).

Медведев 1966: А.Ф. Медведев, *Ручное метательное оружие. Лук и стрелы, самострел. VIII-XIV вв.* Археология СССР, САМ Е1-36 (Москва 1966).

Никулицэ, Арнэут 2004: И.Т. Никулицэ, Ф.В. Арнэут, *Вопросы происхождения и эволюции наконечников стрел Балкано-Карпато-Понтийского региона,* În: I. Niculiță, Thraco-getica. Studii şi materiale (Chişinău 2004), 62-68.

Сава 1987: Е.Н. Сава, *К вопросу о пестах-скипетрах эпохи поздней бронзы из Северного Причерноморья.* Известия АН МССР. Серия общественных наук, № 1, 1987, 62-71.

17.09.2016

O AMFORĂ GRECEASCĂ DESCOPERITĂ LA ȚĂRĂNCUȚA (COM. CHIOSELIA, R-NUL CANTEMIR)

Sergiu POPOVICI, Eugen MISTREANU

Cuvinte cheie: Țărăncuța, amforă, Heraclea Pontică, sec. IV î.Hr.
Key words: Țărăncuța, amphora, Heraclea Pontica, IVth century BC.
Ключевые слова: Цэрэнкуца, амфора, Гераклея Понтийская, IV в. до Р.Х.

În vara anului 2015, pe teritoriul satului Țărăncuța (com. Chioselia, r-nul Cantemir), cu ocazia săpării unor gropi într-o plantație de viță de vie, a fost descoperit de către muncitori un vas grecesc de tip amforă[1]. Fiind anunțați, specialiştii Agenției Naționale Arheologice au efectuat o deplasare pentru a examina vasul şi locul descoperirii. Astfel, s-a constatat că amfora a fost identificată la 1,4 km sud-est de extremitatea sudică a localității Țărăncuța şi la 4,3 km nord-est de limita nordică a com. Burlacu (r-nul Cahul), în partea superioară a unei cumpene de ape situată între râurile Salcia Mică şi Ialpugel **(Fig. 1)**. Descoperitorii vasului **(Fig. 2)** au predat amfora spre păstrare Muzeului de Istorie şi Etnografie din com. Burlacu.

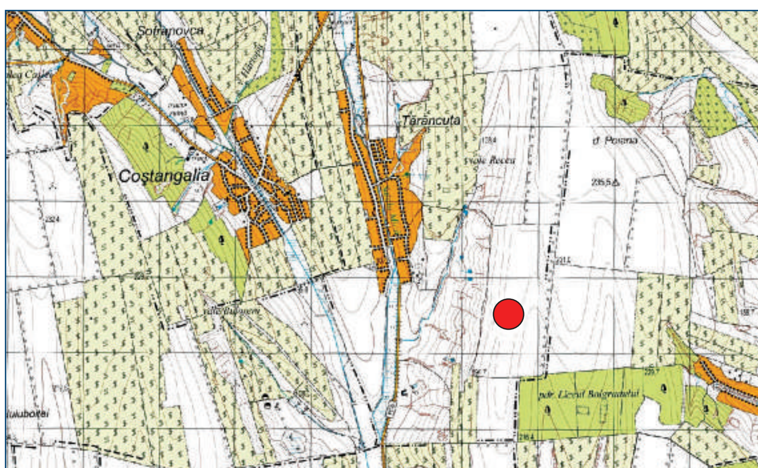

Fig. 1. Locul descoperirii amforei.

Amfora a fost confecționată din pastă nisipoasă, cu particule negre şi cenuşii în compoziție, în urma arderii obținând culoarea cărămizie deschisă. Vasul are corpul piriform alungit, gâtul cilindric înalt, cu buza profilată, torțile înalte, ovale în secțiune, piciorul fiind profilat, lățit la bază, cu cavitate medie în talpă. Pe gâtul amforei se observă urmele uzate, indescifrabile ale unei ştampile englife de formă dreptunghiulară. (Înălțimea vasului=64 cm, diametrul gurii variază de la 8,5 la 9,3 cm, diametrul maxim al corpului=24 cm, înălțimea torților=22 cm, diametrul maxim al piciorului=5 cm) **(Fig. 3)**.

Cu privire la încadrarea tipologică şi cronologică a piesei, ne conducem de schema propusă de către reputatul amforolog S.Iu. Monahov. Conform acestei clasificări, exemplarul de la Țărăncuța se atribuie producției atelierelor din Heraclea Pontica şi se încadrează în tipul I-A, varianta I-A-3. Recipientele acestei variante

Fig. 2. Amfora aflată *in situ.*

[1] Aducem sincere mulțumiri dlui Piotr Mihov, proprietarul terenului, pentru sprijinul acordat în timpul cercetărilor.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 75-78

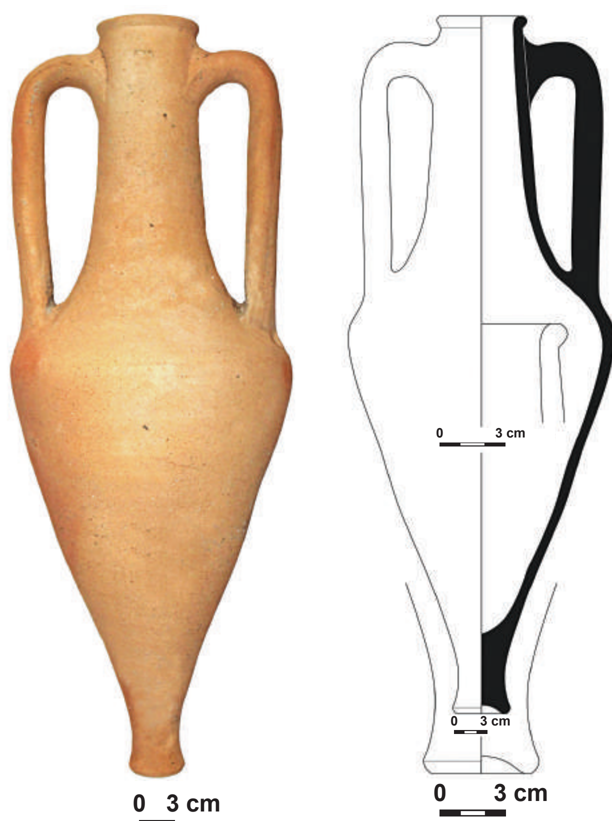

Fig. 3. Amfora de la Țărăncuța.

au o capacitate de 6,56 sau 7,05 litri. Cronologic, vasul poate fi datat în sferturile doi şi trei ale sec. IV î.Hr.[2].

Grupele amforelor de Heraclea Pontica din sec. IV-III î.Hr., utilizate ca ambalaje pentru transportarea îndeosebi a vinului[3], sunt unele dintre cele mai răspândite în spațiul de la est de Carpați. Se remarcă prezența lor mai ales în contextul necropolelor tumulare scitice. Dintre acestea, putem remarca descoperirile de la Divizia, Plavni, Crasnoe, Butor etc.[4]. Nu lipsesc amforele de Heraclea Pontica nici în mediul culturii getice, fragmente de astfel de vase, dar şi exemplare întregibile, fiind descoperite în siturile fortificate de la Hîrtopul Mare[5], Butuceni[6], Potîrca, Stolniceni[7], Saharna Mare[8], Saharna-*La Revechin*[9] etc. O grupare mai mare a amforelor heracleote se atestă totuşi în partea sudică a spațiului pruto-nistrean. Ele pătrundeau în zonă din oraşele-polisuri greceşti de pe țărmul Mării Negre prin intermediul arterelor fluviale, fiind comercializate în mediul barbar[10].

2 Монахов 2003, 123-144.
3 Mateevici 2007, 26.
4 Андрух 1995, 46-50.
5 Cebotarenco 1997, 219.
6 Niculiță, Teodor, Zanoci 1995, 472-490; Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 55-56.
7 Mateevici 2007, 83.
8 Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 138.
9 Levinschi 2003, 267.
10 Arnăut 2003, 96-99.

Fig. 4. Vedere dinspre nord asupra sondajului.

Fig. 5. Imagine ortofoto asupra zonei în care a fost descoperită amfora. 1, locul descoperirii; 2, tumuli.

Pentru a stabili contextul arheologic în care a fost găsită amfora, în punctul descoperirii am realizat un sondaj cu dimensiunile de 4×4 m şi am prospectat perieghetic zona aferentă. În cuprinsul sondajului urmele unui eventual complex arheologic din care ar proveni amfora nu au fost identificate **(Fig. 4)**. Drept rezultat al cercetărilor de suprafață însă, la distanța de circa 0,28-0,35 km spre sud de locul descoperii amforei am sesizat urmele a cinci tumuli mici şi aplatizați, iar la aproximativ 0,40-0,45 km sud de aceste situri am stabilit existența altor patru movile aplatizate, dintre care se evidențiază una mai mare, cu diametrul de circa 40 m şi înălțimea de 1,5 m **(Fig. 5)**. Aceasta din urmă figurează în *Repertoriul monumentelor arheologice din Republica Moldova. Raionul Cantemir*, întocmit în anul 1993 şi rămas în manuscris, sub denumirea de Tumulul 2 de la Chioselia. Un alt sit consemnat în repertoriul menționat – Tumulul 1, este situat la 1,6 km est de localitatea Chioselia, pe partea superioara a unui platou[11].

Luând în considerație numărul mare de tumuli înregistrați în zona descoperirii amforei, putem presupune că vasul a fost depus ca ofrandă într-o zona funerară, folosită drept necropolă tumulară de către comunitățile ce au populat zona de sud a spațiului pruto-nistrean în sec. IV î.Hr.

[11] Bubulici 1993, 5.

SUMMARY

GREEK AMPHORA FROM ȚĂRĂNCUȚA VILLAGE (CHIOSELIA COMMUNE, CANTEMIR DISTRICT)

In the summer of 2015 on the territory of Țărăncuța village in Chioselia commune, during agricultural works an amphora was found. The vessel is of elongated proportions, made of clay with the addition of sand. On the amphora neck, shabby, indecipherable traces of a stamp are observed. According to the classification of Greek amphorae found in the northern Black Sea, proposed by S.Y. Monakhov (2003), the vessel from Țărăncuța can be attributed to the type I-A, version I-A-2 Herakleian ceramic containers, and can be dated to the second and third quarter of the 4th century BC. On the spot where we found the vessel, we excavated a 4x4 meters site, but found no traces of any archaeological complex.

РЕЗЮМЕ

ГРЕЧЕСКАЯ АМФОРА ИЗ С. ЦЭРЭНКУЦА (КОМ. КИОСЕЛИЯ, КАНТЕМИРСКИЙ Р-Н)

Летом 2015 г. на территории с. Цэрэнкуца ком. Киоселия, в ходе сельскохозяйственных работ была найдена амфора. Сосуд вытянутых пропорций, изготовленный из глины с примесью песка. На горле амфоры видны потертые, неразборчивые следы штампа. Согласно классификации греческих амфор, найденных в Северном Причерноморье, предложенной С.Ю. Монаховым (2003), сосуд из Цэрэнкуца можно отнести к типу I-A, вариант I-A-2 Гераклейской керамической тары, и датировать второй – третьей четвертью IV в. до Р.Х. На месте где был найден сосуд, нами был разбит небольшой раскоп размерами 4x4 м, но следов какого-либо археологического комплекса обнаружено не было.

BIBLIOGRAFIE

Arnăut 2003: T. Arnăut, *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spaţiul de la răsărit de Carpaţi* (Chişinău 2003).

Bubulici 1993: V. Bubulici, *Repertoriul monumentelor arheologice din Republica Moldova. Raionul Cantemir*. Arhiva MNIM, nr. 8 (Chişinău 1993).

Cebotarenco 1997: Gh. Cebotarenco, *Cetatea hallstattiană târzie de la Hârtopul Mare*. In: Vestigii arheologice din Moldova (Chişinău 1997), 211-220.

Levinschi 2003: Al. Levinschi, *Limita cronologică superioară a fortificaţiilor getice din zona Saharna – Rezina*. In: Interferenţe cultural-cronologice în spaţiul nord-pontic (Chişinău 2003), 261-284.

Mateevici 2007: N. Mateevici, *Amforele greceşti în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI – începutul sec. II a.Chr.* (Chişinău 2007).

Niculiţă, Teodor, Zanoci 1995: I. Niculiţă, S. Teodor, A. Zanoci, *Săpăturile arheologice de la Butuceni, raionul Orhei (1993-1994)*. CAANT I, 1995, 472-490.

Niculiţă, Teodor, Zanoci 2002: I. Niculiţă, S. Teodor, A. Zanoci, *Butuceni. Monografie arheologică* (Bucureşti 2002).

Niculiţă, Zanoci, Arnăut 2008: I. Niculiţă, A. Zanoci, T. Arnăut, *Habitatul din mileniul I a.Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu* (Chişinău 2008).

Андрух 1995: С.И. Андрух, *Нижнедунайская Скифия в VI – начале I в. до н.э. (Этно-политический аспект)* (Запорожье 1995).

Монахов 2003: С.Ю. Монахов, *Греческие амфоры в Причерноморье: типология амфор ведущих центров-экспортеров товаров в керамической таре* (Москва–Саратов 2003).

25.09.2016

REZULTATELE INVESTIGAȚIILOR ARHEOLOGICE ASUPRA TUMULILOR DE LA FILIPENI (R-NUL LEOVA)

Serghei AGULNICOV, Ion CIOBANU

Cuvinte cheie: Filipeni, tumul, morminte, sarmați, nomazi târzii.
Key words: Filipeni, barrow, tombs, sarmatians, late nomads.
Ключевые слова: Филипень, курган, погребения, сарматы, поздние кочевники.

În primăvara anului 2015, drept urmare a reabilitării sistemului de irigare Leova-Sud, au fost efectuate cercetări arheologice de salvare la două movile funerare situate în zona lucrărilor. Tumulii se aflau la circa 0,50 km şi, respectiv, 0,45 km nord de drumul local Leova-Filipeni (L 598) şi la aproximativ 3,5 km vest-nord-vest de localitatea Filipeni, pe un platou cu altitudinea de 148,6 m, numit *Poduşu* **(Fig. 1)**. Distanța dintre cele două obiective arheologice era de circa 0,25 km. La momentul demarării investigațiilor, starea de conservare a mantalei tumulilor era nesatisfăcătoare, faptul datorându-se atât exploatării agricole anuale a terenului, cât şi lucrărilor de reabilitare a sistemului de irigare.

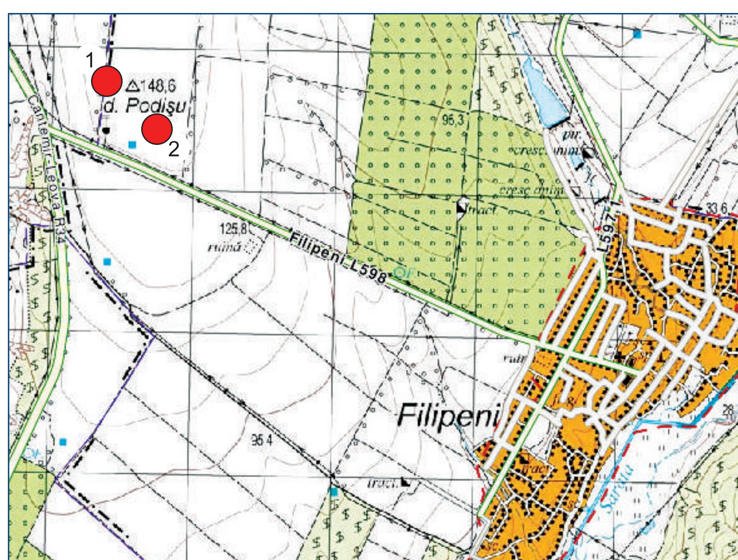

Fig. 1. Poziția topografică a tumulului 1 (1) şi 2 (2) de la Filipeni.

Tumulul 1 se afla la circa 0,5 km nord de drumul local Leova-Filipeni şi circa 3,5 km vest-nord-vest de satul Filipeni, fiind singura movilă de pe platoul *Podişu* care putea fi observată la suprafața solului **(Fig. 1, 1)**. Mantaua tumulului a fost arată anual pe parcursul mai multor decenii, iar în procesul de construcție-reconstrucție a sistemului de irigare a fost distrus parțial sectorul ei nordic. Astfel, în momentul demarării cercetării movila avea formă aproximativ ovală în plan, cu dimensiunile de circa 48x56 m, şi înălțimea de 1,2 m **(Fig. 2)**. În scopul efectuării cercetărilor, mantaua tumulului a fost împărțită în trei secțiuni paralele orientate pe axa est-vest. Drept urmare a investigațiilor arheologice, au fost descoperite două morminte de înhumație: primul principal, aparținând culturii sarmatice, şi al doilea secundar, atribuit migratorilor medievali târzii. În plus, sub mantaua tumulului au fost semnalate două vetre de lut, cu urme accentuate de arsură.

Mormântul 1 **(Fig. 3; 4)** (cultura sarmatică) a fost descoperit în centrul tumulului, sub reperul central, la adâncimea de 1,2 m. Înmormântarea era dublă. Groapa funerara avea formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 2,2x3,4 m, orientarea pe direcția nord-sud, cu o deviere de 5° spre est, şi adâncimea de 2,1 m de la nivelul semnalării. În partea superioară a gropii, în procesul de degajare a umpluturii, a fost semnalată o intervenție de jefuire. Aceasta a putut fi stabilită atât după consistența şi culoarea umpluturii gropii, cât şi prin existența în jurul gropii mormântului a unui strat de sol amestecat cu pigmenți de argilă. Partea superioară a mormântului 1 a fost deranjată de instalarea unei borne geodezice. Umplutura gropii mormântului a constat din sol negru-cenuşiu, amestecat cu pigmenți de lut alburiu. La adâncimea de 1,5-1,8 m componența umpluturii gropii s-a modificat, prezentând lut de culoare roşietică, în amestec cu cerno-

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 79-88

Fig. 2. Tumulul 1. Vedere dinspre vest.

- sol vegetal
- sol cenuşiu-închis
- sol cenuşiu-brun ce trece în lut galben steril
- nivelul antic de călcare (sol brun-cenuşiu)
- lut galben

Fig. 3. Tumulul 1. Plan şi profile.

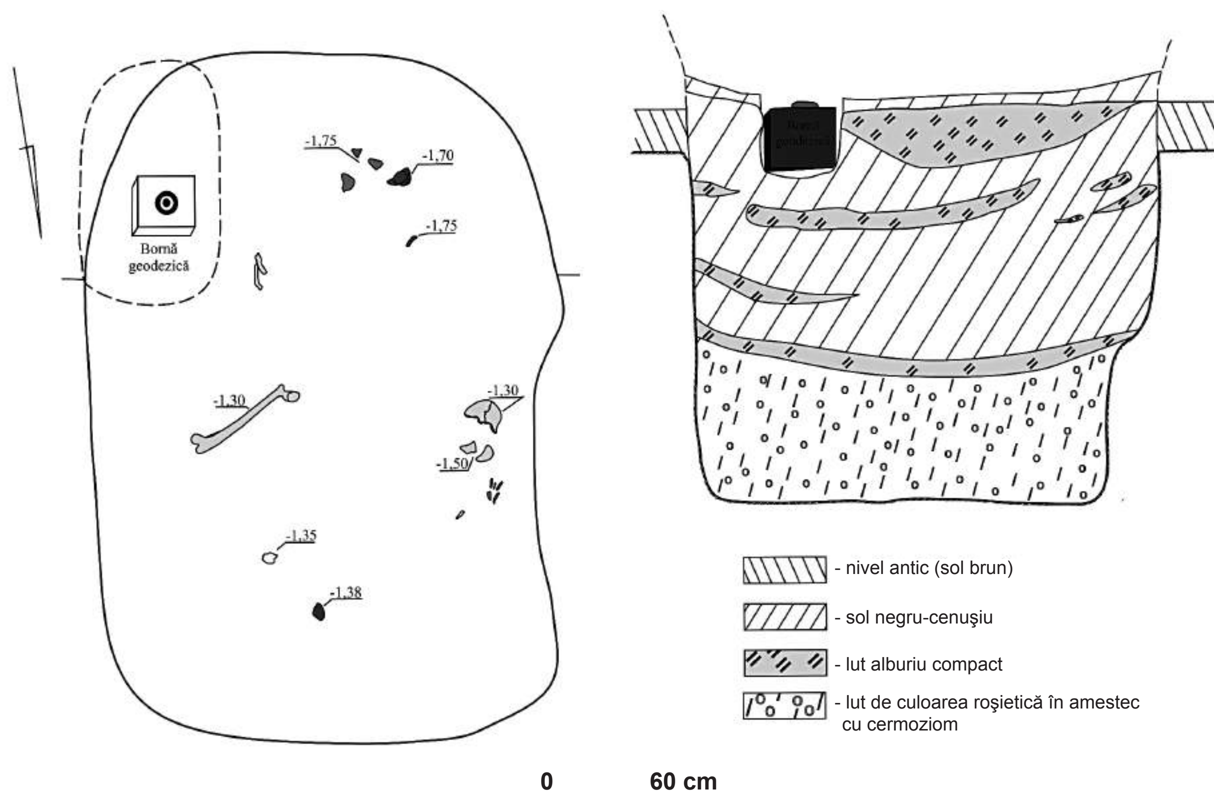

Fig. 4. Tumulul 1. Mormântul 1. Plan şi secțiune.

ziom. Judecând după caracteristicile umpluturii gropii şi după modul de aflare a resturilor scheletelui uman şi a pieselor de inventar, putem afirma că mormântul 1 a fost deranjat de cel puțin două ori. Din această cauză, resturile scheletice ale defunctului erau dispersate în diferite părți ale gropii mormântului, oasele fiind descoperite la adâncimi diferite. În umplutura gropii au mai fost descoperite, cărbuni de lemn de mici dimensiuni, dar şi fragmente mici de ceramică cărămizie, în speță de amfore romane, şi ceramică lucrată la roată de culoare cenuşie, de factură dacică. Pe lângă acestea, în umplutura gropii au mai fost recuperate fragmente mici de fier, care nu prezentau în sine forme clare. La adâncimea de 1,8 m au fost descoperite fragmente ale unui craniu uman şi de femur. În conformitate cu analiza antropologică, acest schelet a aparținut unei persoane de sex masculin cu vârsta la deces de circa 40-45 ani. Din punct de vedere antropologic, craniul acestui bărbat înfățişează interesante caractere protoeuropoide[1]. În partea de sud-est a camerei sepulcrale a fost semnalată o nişă, cu dimensiunile de 0,2x0,4 m. În această nişă au fost descoperite fragmente de craniu de copil şi dinți de lapte. După determinarea antropologică, copilul a avut la deces o vârstă cuprinsă între 12-18 luni. Inventar:

1. Fragment de aplică(?) din folie de aur, de formă rectangulară, cu dimensiunile de 0,3x1,0 cm **(Fig. 6, 9)**. A fost descoperit în partea sudică a gropii, la adâncimea de circa 2 m de la nivelul identificării gropii.

2. Vârf de săgeată de fier, cu trei aripioare şi cu tub de înmănuşare (Dimensiuni: 0,9x3,4 cm, diametrul tubului de înmănuşare: 0,5 cm) **(Fig. 6, 2)**. Piesa a fost găsită sub latura vestică a gropii, la o adâncime de 1,8 m, împreună cu fragmentele de craniu uman.

3-5. Trei vârfuri de săgeată de fier, de tipul cu trei aripioare şi tub de înmănuşare. Piesele sunt lipite între

Fig. 5. Mormântul 1. Vedere dinspre sud.

[1] Analiza antropologică a fost realizată de dna dr. Angela Simalcsik.

Fig. 6. Tumulul 1. Ceramică şi piese de inventar descoperite în mormântul 1.

ele, drept urmare a oxidării, fiind găsite în umplutura gropii, la o adâncime de 1,85 m (dimensiuni: 0,9x3,5 cm; 1,0x3,4 cm; 0,9x3,4 cm; diametrul tubului variază de la 0,4 la 0,5 cm). **(Fig. 6, 1).**

6. Vârf de săgeată de formă cilindrică, uşor ascuţit la unul dintre capete (dimensiuni: 0,4-0,6x2,5 cm **(Fig. 6, 3)**. A fost descoperit în partea de sud a gropii, la adâncimea de 1,85 m.

7. Mărgică rotundă de fier corodată, cu diametrul maxim de 1,9 cm şi diametrul orificiului de 0,4 cm. **(Fig. 6, 4).** Piesa constituia, probabil, un element decorativ de harnaşament. A fost descoperită pe fundul gropii mormântului

8. Două fragmente mici din pereţii **(Fig. 6, 5)** şi piciorul unei amfore romane, lucrate din pastă zgrunţuroasă alburie cu pugmenţi de culoare maronie în compoziţie (diametrul bazei amforei: 2,5 cm). Au fost descoperite în umplutura gropii, în zona ei centrală.

9. 16 fragmente de la o cană de lut lucrată la roată din pastă fină cenuşie **(Fig. 6, 10)**, găsite în umplutura gropii, la diferite adâncimi. Cana avea corpul aproximativ bitronconic, gâtul cilindric scund şi toartă bandată.

10. Fragment din partea superioară a unui vas ceramic, cu buza răsfrântă în exterior, lucrat la roată din pastă cărămizie zgrunţuroasă. A fost descoperit în partea sudică a gropii mormântului.

11. Fragmente de vas ceramic lucrat cu mâna din pastă grosieră, cu şamotă în compoziţie, de culoare cenuşie la exterior şi oranj în interior. Cioburile au fost descoperite în umplutura gropii mormântului şi pe fundul ei, în colţul de nord-vest.

De asemenea, din umplutura gropii au fost recuperate fragmente ale membrelor inferioare ale unor vite cornute mari, precum şi dinţi de cabaline[2].

Mormântul 2 **(Fig. 3; 7)** (migratori medievali târzii) a fost descoperit în partea de sud-vest a tumulului, la distanţa de 8,4 m sud-est de reperul central şi la adâncimea de 0,45 m. Conturul gropii funerare nu a putut fi determinat. Defunctul a fost depus în *decubitus* dorsal,

[2] Determinări arheozoologice efectuate de dr. Roman Croitor.

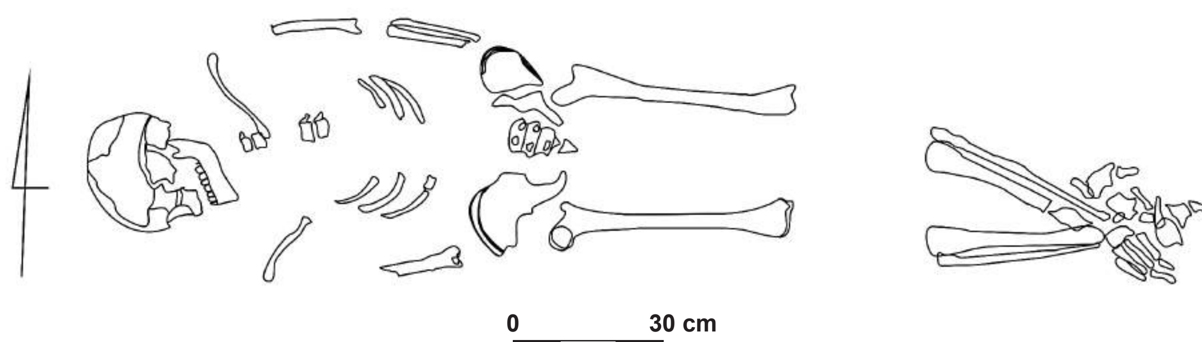

Fig. 7. Tumulul 1. Mormântul 2.

cu mâinile întinse de-a lungul corpului şi capul orientat spre vest, având fața îndreptată spre sud. Scheletul a fost deranjat prin lucrările agricole. Potrivit determinărilor antropologice, scheletul a a aparținut unui bărbat robust cu o vârstă avansată la deces, şi anume de peste 60 de ani (*senilis*), prezentând un amestec de caractere est-europoide şi nordoide. Sub schelet a fost sesizat un strat subțire de lemn putrezit de culoare cafenie-închisă. Mormântul era fără inventar.

În urma demantelării tumulului au fost identificate şi două vetre.

Vatra 1 **(Fig. 8, 1)** a fost descoperită în partea estică a tumulului, la 13,3 m de reperul central, la o adâncime de 0,4 m. Aceasta avea o formă ovală cu dimensiunile de 0,75x0,50 m şi era orientată pe axa est-vest. Culoarea suprafeței vetrei era cărămizie-deschisă, iar grosimea stratului de arsură varia de la 5 la 7 cm. În stratul de arsură s-au putut observa

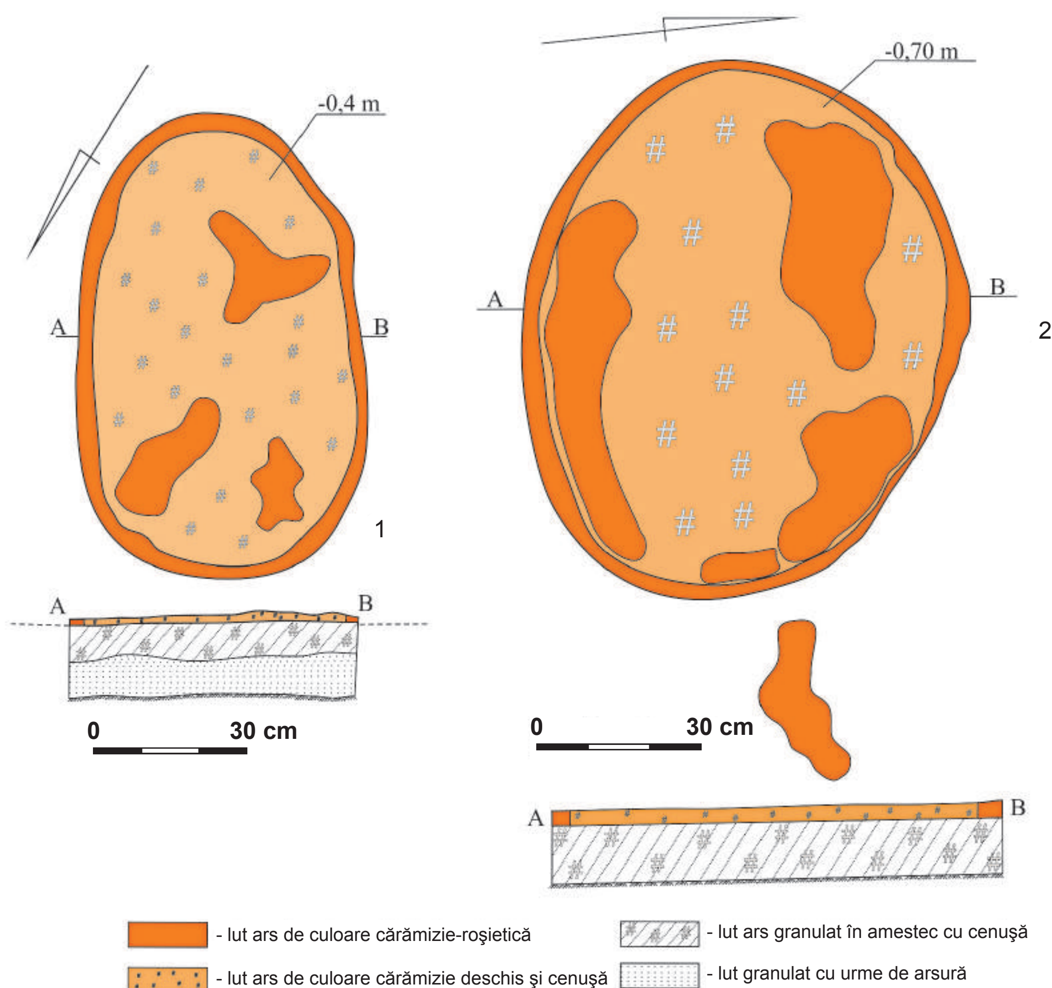

Fig. 8. Tumulul 1. Vatra 1 (1) şi 2 (2). Plan şi secțiune.

Fig. 9. Tumulul 1. Vatra 2. Vedere dinspre sud.

fragmente mici de cărbune şi de oase de animale.

Vatra 2 **(Fig. 8, 2; 9)** se afla în partea sud-estică a tumulului, la 22,5 m de reperul central, la o adâncime de 0,7 m. Avea formă ovală, cu dimensiunile de 0,8x0,97 m, şi orientarea est-vest. Culoarea suprafeței vetrei varia de la roşu-deschis, pe perimetru, la oranj, în interior. Grosimea solului ars ajungea până la 0,2 m. După secționare, în stratul de lipitură arsă au putut fi observate mici fragmente de cărbune de lemn.

Stratigrafia şi cronologia relativă a tumulului 1. Aşa cum a arătat cercetarea arheologică, tumulul 1 a fost ridicat într-o singură repriză. Construcția acestuia se află în directă legătură cu mormântul 1, care aparține culturii sarmatice. Mantaua tumulului, pe toată lungimea profilelor, era uniformă şi reprezinta sol negru-cenuşiu. În profilul martorului central au putut fi observate doar intervențiile cu scop de jefuire şi pentru instalarea bornei geodezice. În partea de est şi cea de vest a mormântului, dispuse simetric, au fost observate urmele de lut galben, care a fost scos şi aruncat la săparea gropii funerare. În plan, acestea formau două semicercuri orientate pe direcția nord-sud. În zona mormântului 1, în partea de est şi cea de vest, a fost posibilă fixarea nivelului antic de călcare, ce prezenta sol de culoare brună, cu urme de sedimentare a sărurilor minerale. După o anumită perioadă de la ridicarea movilei, în mantaua acesteia a fost înhumat un alt defunct. Presupunem că acesta aparține turanicilor târzii din evul mediu. Este posibil că în legătură cu acest mormânt să fie şi cele două vetre descoperite în zonele de est şi sud-est ale tumulului.

Tumulul 2 (Fig. 1; 10) era situat la distanța de 0,25 km sud-est de tumulul 1 şi 0,45 km nord de drumul Leova-Filipeni. Conturul tumulului a putut fi delimitat pe baza imaginilor satelitare, fotografiilor aeriene şi a observărilor pe teren, prezentând o pată circulară de culoare mai deschisă decât restul suprafeței prelucrate agricol. Înălțimea maximă a tumulului a putut fi estimată la 0,2 m, diametrul lui fiind de circa 20 m **(Fig. 10)**. În perimetrul acestui obiectiv arheologic au fost descoperite două morminte şi o vatră în aer liber, care avea, se pare, caracter ritual **(Fig. 10; 13)**.

Mormântul 1 **(Fig. 10; 11)** a fost descoperit la 3,4 m sud de reperul central, la o adâncime de 0,35 m. Conturul gropii nu a putut fi identificat. Mormântul a fost puternic afectat de lucrările agricole, scheletul fiind dezmembrat pe alocuri de lama plugului. Judecând după poziția oaselor aflate *in situ*, putem spune că defunctul a fost aşezat într-o poziție întinsă pe spate, cu o uşoară înclinare spre stânga, cu capul

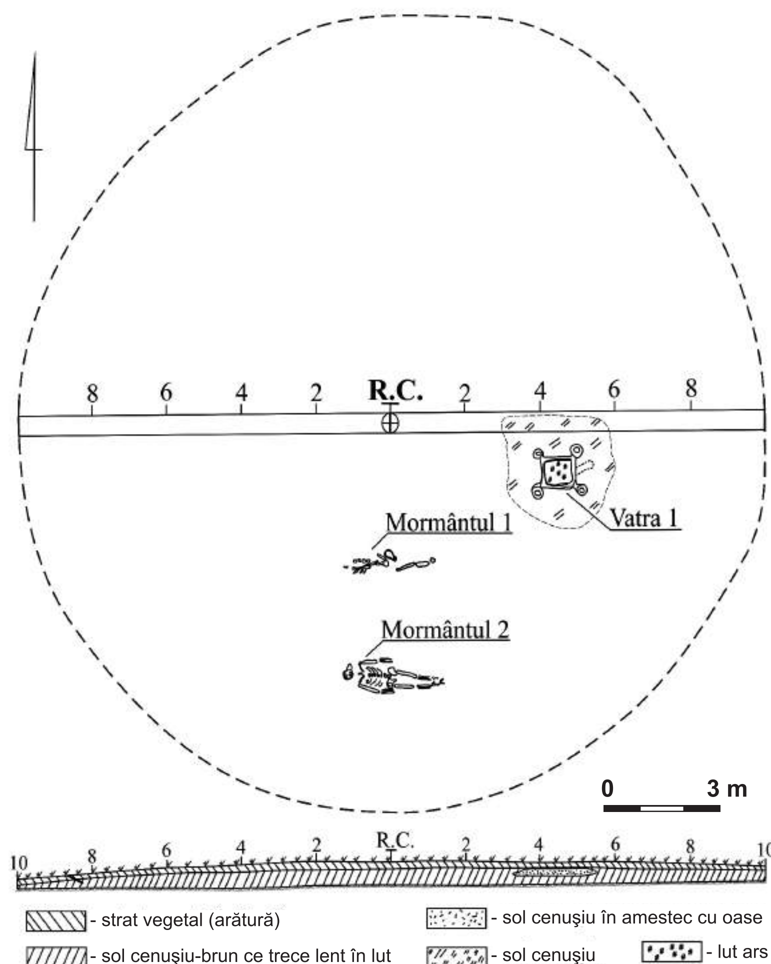

Fig. 10. Tumulul 2. Plan şi profil.

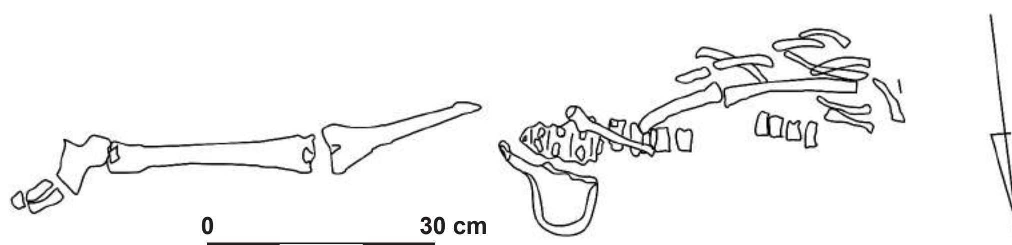

Fig. 11. Tumulul 2. Mormântul 1.

Fig. 12. Tumulul 2. Mormântul 2. Vedere dinspre est.

orientat spre vest. S-au păstrat parțial mâna dreaptă, care era întinsă de-a lungul corpului, oasele cutiei toracice, coloana vertebrală şi partea stângă a bazinului. Craniul nu s-a păstrat. Sub schelet a fost observat un strat subțire de lemn putred de culoare cafenie. Fără inventar.

Mormântul 2 **(Fig. 10; 12)** a fost identificat la 6,2 m sud de reperul central, la adâncimea de 0,5 m. Groapa nesesizată. Defunctul a fost depus în poziție întinsă pe spate, cu capul orientat spre vest. Din cauza faptului că a fost la un nivel mai ridicat decât restul scheletului, craniul a fost parțial deteriorat de lama plugului, fiind dislocat puțin spre nord şi întors cu fața în jos. Mâinile erau aşezate de-a lungul corpului, iar picioarele întinse. În regiunea cotului mâinii stângi a fost descoperit un obiect nedeterminabil de fier de formă rotundă, cu diametrul de 3 cm. Sub schelet au fost observate urme de lemn putred de culoare cafenie.

Vatra 1 **(Fig. 13)** a fost descoperită în sectorul de sud-est al tumulului, la 4,2 m de la reperul central şi la o adâncime de circa 0,65 m. Este probabil principala construcție, căreia i se datorează şi ridicarea tumulului. Instalația reprezintă o vatră aproximativ pătrată, cu latura de 0,6 m. Grosimea arsurii de culoare cărămizie, cu mici pete de culoare mai închisă, ajungea până la 0,22 m. După secționare au putut fi observate două straturi de arsură suprapuse. Primul strat, cu o grosime de 12-15 cm, reprezenta lut ars de culoare cărămizie-roşietică, iar al doilea, cu grosimea de circa 7 cm, era o lentilă de lut ars în amestec cu cenuşă şi cărbune de lemn. La colțurile instalației au fost identificate patru gropi cilindrice de pari şi resturile îngropate ale parilor, rămase după arderea acestora. Diametrul gropilor varia între 0,18 şi 0,16 m, adâncimea lor fiind de circa 0,3 m. În umplutura fiecărei gropi au fost observate resturi carbonizate ale parilor de lemn. Umplutura gropilor şi pereții acestora au urme puternice de arsură, drept rezultat al unui proces îndelungat de ardere pe suprafața vetrei. Urme ale unei arderi mai puțin intense au fost fixate în mantaua tumulului, în jurul acestei vetre, pe o rază de circa 1,5 m, fapt sesizabil şi în profilul estic, pe o lungime de circa 2,5 m.

Pe suprafața vetrei au fost găsite trei fragmente ceramice.

1. Fragment de buză răsfrântă de vas (căldare) **(Fig. 14, 1)** modelat cu mâna, din pastă cu cioburi pisate în textură, având culoarea cenuşie-cărămizie. Suprafața buzei de vas este netedă cu mici denivelări, în interior fiind observate urme de netezire pe orizontală.

2. Două fragmente din pereții unui vas (căldare?) **(Fig. 14, 2-3)** lucrat cu mâna din pastă grosieră de culoare cenuşiu-cărămizie în partea exterioară şi cafenie închisă în partea interioară. Suprafața cioburilori este

Fig. 13. Tumulul 2. Vatra 1. Vedere dinspre nord.

zgrunțuroasă, fiind ornamentate la exterior cu linii în val orizontale, executate cu un obiect ascuțit.

Stratigrafia şi cronologia relativă a tumulului 2. Ca urmare a exploatării agricole intense a terenului, mantaua tumulului a fost distrusă aproape în întregime. La momentul demarării săpăturilor înălțimea maximă a tumulului era de 0,2 m, iar diametrul de circa 20 m.

Fig. 14. Tumulul 2. Ceramică descoperită pe vatra 1.

Stratul de sol arat a putut fi observat până la o adâncime de circa 0,3 m, în continuare urmând un sol cenuşiu până la adâncimea de 0,50-0,65 m, unde a apărut lutul galben steril. Ținând seama de nivelul la care au fost identificate complexele, presupunem că tumulul 2 se afla în legătură cu vatra 1, care pare-se, avea un caracter ritual. Cât priveşte mormintele 1 şi 2, ele se datează dintr-o perioadă ulterioară celei de ridicare a tumulului şi aparțin turanicilor din sec. X-XIII sau tătarilor nogai instalați în sudul Basarabiei în sec. XVI-XVIII.

***

Drept urmare a cercetărilor arheologice de salvare din primăvara anului 2015 de la Filipeni, au fost investigate complet două movile afectate putenic de lucrarile agrigole. Astfel, sub ori în mantalele tumulilor au fost descoperite patru înmormântări de înhumație, trei vetre de foc şi un interesant material arheologic datând din epoca romană şi evul mediu.

Dintre complexele funerare, se remarcă mormântul 1 din tumulul 1, care se atribuie din punct de vedere cultural şi cronologic sarmaților. De fapt, aşa cum s-a dovedit stratigrafic, complexul respectiv reprezenta înmormântarea principală, peste care a şi fost ridicat tumulul. Consemnăm în context că majoritatea mormintelor sarmatice din spațiul pruto-nistrean cercetate până în pre-

zent provin din necropole plane sau din tumuli datați în epoci mai vechi, cu preponderență în epoca bronzului. Potrivit estimărilor făcute de regretatul cercetător Vasile Grosu în ultimul deceniu al sec. XX, numărul tumulilor sarmatici din spațiul pruto-nistrean era de doar circa 30, ceea ce consituia 7,14% din totalul complexelor funerare atribuite acestor populații de origine iraniană descoperite până în prezent[3]. Groapa funerară rectangulară de mari dimensiuni este caracteristică pentru tipul 1 de complexe funerare sarmatice[4]. Judecând după mărimea tumululului, forma gropii şi dimensiunile mormântului propriu-zis, precum şi aplica de aur găsită în cuprinsul mormântului, este de presupus că defunctul era o persoană cu un statut social aparte, posibil chiar o căpetenie de trib. Este interesant de remarcat că acest mormânt era dublu – în afară de scheletul unui bărbat matur, pentru care a şi fost săpată groapa funerară, într-o nişă special amenajată au fost descoperite resturile scheletice ale unui copil cu vârsta de circa 12-18 luni la deces. Spre regret, mormântul a fost jefuit din antichitate, conținutul său fiind răvăşit în totalitate, păstrându-se doar o parte dintre oase şi obiectele de inventar, pe baza cărora au putut fi determinate vârsta şi sexul celor decedați şi precizată apartenența culturală şi cronologică. Dintre elementele de inventar cu valoare cronologică, se remarcă fragmentele de amfore romane din pastă alburie cu gâtul îngust înalt, corpul piriform şi piciorul inelar ce par să aparțină tipului *Şelov C*, cu datare în sec. II, cu preponderență în prima parte a acestui veac[5]. Amintim în context că numeroase resturi de astfel de amfore, unele cu urme de drojdie de vin, s-au semnalat în binecunoscutul tumul sarmatic de la Corpaci, ce prezenta în jurul înmormântării o construcție de pământ de formă trapezoidală delimitată cu şanțuri şi prevăzută cu o intrare[6]. Cât priveşte vârfurile de săgeată şi mărgica de fier, precum şi vasele ceramice lucrate la roată din pastă fină, ele se datează mai larg, în general în sec. I-III d.Hr.[7]

Celelalte trei morminte descoperite în tumulul 1 şi 2 erau lipsite în totalitate de inventar, ceea ce face dificilă atribuirea lor cultural-cronologică. Pe baza orientării şi a poziției scheletelor, precum şi a amplasării lor în cadrul tumulului, pot fi datate destul de larg începând cu evul mediu timpuriu şi până în perioada medievală târzie.

O importanță aparte prezintă instalația de foc descoperită sub mantaua movilei 2, ce avea pe suprafață trei fragmente ceramice aparținând unor căldări de lut[8]. Cu o bună doză de precauție, pe baza cioburilor descoperite, acest complex ar putea fi atribuit pecenegilor[9] sau cumanilor[10], mai exact intervalului cronologic cuprins între sec. X şi XIII. Probabil, tot de la aceste comunități au rămas şi cele două vetre de foc descoperite sub mantaua tumulului 1. De asemenea, nu poate fi exclus faptul ca mormântul 2 din tumulul 1 şi mormintele 1 şi 2 din tumulul 2 să aparțină aceloraşi comunități turanice menționate mai sus. Posibil că acest tablou arheologic este în legătură cu pătrunderea constantă în zona Prutului Inferior a unor valuri de comunități nomade de origine turcică. În perioada secolelor X-XIII, unele grupuri de populații nomade, rupte de la masivele lor de bază, migrează spre vest, ajungând şi în interfluviul Prut – Nistru. Unii dintre aceştia s-au stabilit în preajma unor aşezări de agricultori, pentru ca mai apoi să se integreze în cadrul acestor localități şi, treptat, să fie asimilați în sânul comunităților băştinaşe[11]. În regiunea Codrilor Moldovei au fost documentate arheologic mai multe cazuri de infiltrare a unor comunități nomade în cadrul aşezărilor, cum sunt cele de la Hansca, Durleşti[12] ş.a.

[3] Grosu 1995, 134.
[4] Гросу 1990, 31.
[5] Шелов 1978, 18.
[6] Гросу 1979, 253.
[7] Grosu 1995, 164; Гросу 1990, 31.
[8] Postică 1994, fig. 27, 29.
[9] Постикэ 1985, 234-235; Diaconu 1994, 155.
[10] Чеботаренко 1982, 15-16.
[11] Postică 2007, 144-145.
[12] Postică 2007, 144.

SUMMARY

THE RESULTS OF EXCAVATIONS ON MOUNDS NEAR FILIPENI COMMUNITY (LEOVA DISTRICT)

In 2015, rescue excavations of two mounds were carried out on fields near Filipeni community, Leova district. The mound 1 was located at 3,5 km to the north-west of the village periphery, on the watershed between Prut and Sarata rivers. Height – 1,2 m, diameter – 56 m. In the mound 1 two burials were found, one- Sarmatian and the second – medieval, as well as two medieval fireplace installations. The main Sarmatian burial 1 was robbed in antiquity. Despite the despoliation, inventory was found in the burial: three-lobed stemmed iron arrowheads, a metal bead, pieces of polished grey clay circular jar, fragments of red and yellow clay amphorae of Roman period (I-II centuries AD). By some analogies, the burial 1 from the mound 1 near Filipeni dates back to the II-nd century AD. The mound 2 near Filipeni was located at 0,2 km to the east-northeast of the mound 1. The height of the mound – 0,2 m, diameter – 20 m. In the mound two burials and the main building - ritual character fireplace were found. Construction

of the mound 2 was associated with the construction 1 in the form of a quasi-square platform and (unpreserved) canopy installed on four piles, dug into the ground, later burned, where fragments of ornamented medieval pottery were found. This is probably a construction of steppe nomads from Lower Prut and Danube zones, dating from X-XIII centuries. Inlet medieval burials are free of inventory.

РЕЗЮМЕ

РЕЗУЛЬТАТЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАСКОПОК КУРГАНОВ У С. ФИЛИПЕНЬ (ЛЕОВСКИЙ Р-Н)

В 2015 году были проведены спасательные охранные раскопки двух курганов на полях с. Филипень Леовского р-на. Курган 1 располагался в 3,5 км к северо-западу от окраины села, на водоразделе между реками Прут и Сарата. Высота кургана – 1,20 м, диаметр – 56 м. В кургане 1 обнаружено два погребения: одно сарматское и второе средневековое, а также два сооружения – кострища средневекового периода. Основное сарматское погребение 1 было ограблено в древности. Несмотря на ограбление, в захоронении обнаружен инвентарь: черешковые трехлопастные железные наконечники стрел, железная бусина, фрагменты серолощенного кругового кувшина, фрагменты красноглиняных и желтоглиняных амфор римского времени (I-II вв. Р.Х.). По ряду аналогий, погребение 1 кургана 1 датируется II в. Р.Х. Курган 2 у с. Филипень находился в 0,2 км к востоку-северо-востоку от кургана 1. Высота кургана – 0,2 м, диаметр – 20 м. В кургане обнаружено два погребения и основное сооружение – кострище возможно ритуального характера. Возведение кургана 2 было связано с сооружением 1 в виде площадки подквадратной формы и (несохранившегося) навеса, установленного на четырех столбиках, вкопанных в грунт, в дальнейшем сожженных, где были найдены фрагменты орнаментированной средневековой керамики. Вероятно, это сооружение степных кочевников Нижнего Прута и Подунавья, датирующееся X-XIII вв. Впускные средневековые погребения безинвентарны.

BIBLIOGRAFIE

Diaconu 1994: P. Diaconu, *Recenzii şi discuții arheologice* I (Călăraşi 1994).

Grosu 1995: V. Grosu, *Sarmații în spațiul geto-dacic răsăritean*. AM XVIII, 1995, 133-186.

Postică 1994: Gh. Postică *Românii din codrii Moldovei în evul mediu timpuriu* (Chişinău 1994).

Postică 2007: Gh. Postică *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean (sec. V-XIII)* (Bucureşti 2007).

Гросу 1979: В.И. Гросу, *Сарматский курган у с. Корпач.* СА 2, 1979, 250-255.

Гросу 1990: В.И. Гросу, *Хронология памятников сарматской культуры Днестровско-Прутского междуречья* (Кишинев 1990).

Шелов 1978: Д.Б. Шелов, *Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков нашей эры. Классификация и хронология*. КСИА 156, 1978, 16-21.

Постикэ 1985: Г.И. Постикэ, *Глиняные котлы на территории Молдавии в раннесредневековый период*. СА 3, 1985, 227-240.

Чеботаренко 1982: Г.Ф. Чеботаренко, *Население центральной части Днестровско-Прутского междуречья в X-XII вв.* (Кишинёв 1982).

10.11.2016

UN COMPLEX SARMATIC DESCOPERIT LA MĂLCĂUȚI (COM. DĂRCĂUȚI, R-NUL SOROCA)

Vlad VORNIC, Sergiu MATVEEV

Cuvinte cheie: Mălcăuți, mormânt, inventar, epoca romană, sarmați.
Key words: Mălcăuți, tomb, inventory, roman period, sarmatians.
Ключевые слова: Мэлкэуць, погребение, инвентарь, римский период, сарматы.

Cu toate că teritoriul Republicii Moldova a început a fi prospectat metodic prin cercetări arheologice de suprafață din primii ani postbelici, există încă multe zone puțin sau chiar deloc cunoscute din punct de vedere arheologic. Printre aceste microregiuni se numără şi moşia comunei Dărcăuți (r-nul Soroca), din care mai fac parte satele Mălcăuți şi Dărcăuții Noi. Conform „Registrului monumentelor de istorie şi cultură a RSS Moldoveneşti (zona de nord)", publicat în 1987, şi a „Repertoriului arheologic al raionului Soroca", întocmit în 1993, în perimetrul comunei respective există doar patru situri arheologice, toate reprezentând movile funerare[1]. Semnalați în anul 1982, aceşti tumuli au fost prospectați prin recunoaşteri de suprafață, dovedindu-se a fi toți patru puternic afectați de lucrările agricole, fără a se putea preciza însă structura şi apartenența lor cultural-cronologică.

Deoarece pentru înțelegerea adecvată a realităților istorico-arheologice din microzona comunei Dărcăuți este necesară nu doar cercetarea amănunțită a zonei şi a siturilor deja cunoscute, ci şi valorificarea pe plan ştiințific a tuturor vestigiilor identificate, în rândurile de mai jos ne propunem să prezentăm un complex funerar din epocă romană descoperit în toamna anului 2015 la Mălcăuți, urmând evident să discutăm şi încadrarea lui etno-culturală şi cronologică.

La fel ca şi multe alte complexe arheologice, mormântul care formează obiectul acestui articol a fost descoperit întâmplător, mai exact cu ocazia săpării unei gropi pentru depozitarea silozului. Locul se află în marginea de sud-vest a localității, pe un mic platou format de confluența a două pâraie, dintre care unul este afluent de stânga al râului Căinari **(Fig. 1; 2)**. Excavând solul pentru groapa de siloz, la adâncimea de circa 1 m de la suprafața actuală a solului, muncitorii au depistat un schelet uman, având în partea inferioară a picioarelor numeroase mărgele mici de diferite

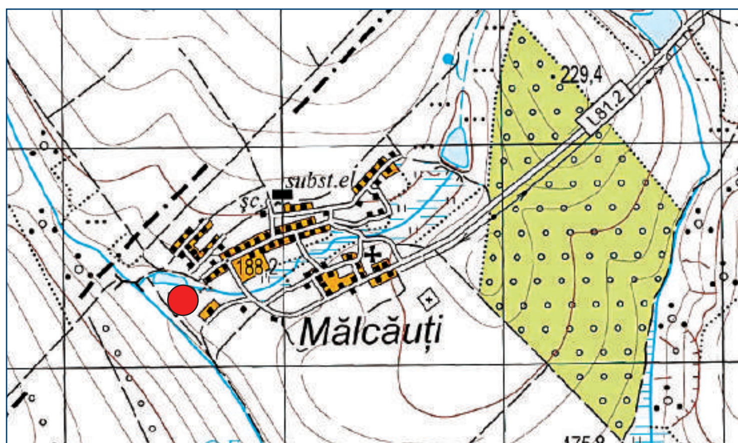

Fig. 1. Amplasarea topografică a descoperirii.

Fig. 2. Ortofotoplanul locului descoperirii.

[1] Свод 1987, 691, 707-708 ; Borziac 1993, 17.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 89-94

Fig. 3. Vedere dinspre sud asupra mormântului (foto Luminița Rozimovschi).

tipuri, iar în alte zone câteva vase de lut şi alte obiecte. Nerealizând inițial că este vorba de o descoperire arheologică, muncitorii au dezafectat mormântul, adunând grămadă oasele umane şi o parte din piesele aflate asupra scheletului. Aflându-se la fața locului, primarul com. Dărcăuți, dl Oleg Rozimovschi, şi-a dat ulterior seama că mormântul identificat reprezintă un complex arheologic şi l-a înştiințat în dimineața zilei de 19 noiembrie 2015 pe directorul Muzeului de Istorie şi Etnografie Soroca, dl Nicolae Bulat, care, la rândul său, a anunțat prompt specialiştii de la Agenția Națională Arheologică. Deplasându-ne în aceeaşi zi la Mălcăuți[2], am prospectat vizual punctul unde s-a produs descoperirea, iar apoi am procedat, ajutați fiind de Oleg şi Luminița Rozimovschi, la recuperarea oaselor şi a inventarului mormântului, care s-a dovedit a fi însă distrus în totalitate prin lucrările de excavație.

Judecând după fotografiile făcute de Luminița Rozimovschi în timpul dezafectării mormântului **(Fig. 3)** şi după informația oferită de muncitori, precum şi pe baza urmelor păstrate în sol, am putut stabili că scheletul se găsea la adâncimea de 0,9-1,0 m de la suprafața actuală a solului şi avea orientarea generală nord-sud. Groapa mormântului a putut fi surprinsă numai pe o mică porțiune din partea de sud-est, pe o adâncime de 2-3 cm, fiind, se pare, de formă rectangular, cu colțurile rotunjite. Defunctul a fost depus pe spate, cu mâinile de-a lungul corpului, picioarele fiind întinse şi apropiate. Potrivit determinărilor antropologice efectuate de dna dr. Angela Simalcsik, scheletul aparținea unei persoane de sex feminin, cu vârsta la deces de 18-20 de ani.

Mormântul conținea un inventar relativ bogat, fiind recuperate un număr de 63 de obiecte întregi sau fragmentare:

1. Cupă de lut romană lucrată la roată din pastă fină cărămizie, acoperită cu firnis roşu cu reflexe metalice în interior şi pe partea superioară a suprafeței exterioare. Recipientul prezintă formă tronconică, cu buza uşor invazată, prevăzută cu o nervură la bază şi cu decor constând din două linii incizate orizontale, una sub margine, iar alta sub nervură, şi fundul cu un suport inelar slab evidențiat, având partea centrală concavată (Înălțimea=6 cm, diametrul maxim=11,3 cm). Vasul a fost găsit lângă genunchiul piciorului stâng **(Fig. 4, 1)**.

Fig. 4. Cupă (1) şi cană (2) de ceramică.

[2] La cercetarea arheologică de teren a participat şi arheologul Sergiu Bodean.

2. Cană executată la roată din pastă fină cenuşie, cu corpul sferoidal aplatizat, gâtul larg cilindric şi toarta ruptă. Vasul a fost recuperat sub formă de fragmente şi întregit (Înălțimea=13,3 cm, diametrul maxim=12 cm) **(Fig. 4, 2)**.

3. Afumătoare modelată cu mâna din pastă grosieră, de formă aproximativ sferoidală, prevăzută cu perforații pe corp (Înălțimea=5 cm, diametrul maxim=6,5 cm) **(Fig. 5, 57)**.

4. Afumătoare fragmentară, cu partea superioară lipsă, lucrată cu mâna din pastă grosieră, de formă sferoidală aplatizată, prevăzută cu perforații pe corp (Înălțimea estimativă=4,5 cm, diametrul maxim=7 cm) **(Fig. 5, 58)**.

5. Fusaiolă bitronconică de lut (Înălțimea=3 cm, diametrul maxim=3,5 cm) **(Fig. 5, 3)**.

6. Oglindă de metal alb de formă discoidală, cu mâner lateral perforat, având una din fețe lustruită, iar cealaltă prevăzută cu un semn solar (?) în relief, şi marginea uşor reliefată. Piesa a fost spartă în bucăți din antichitate (Lungimea=5,1 cm, diametrul discului=4,5 cm **(Fig. 5, 2)**.

Locul de descoperire a pieselor de la nr. 2-6 nu a putut fi precizat.

7. Verigă de tâmplă fragmentară, lucrată din sârmă de bronz, cu capetele suprapuse şi înfăşurate, găsită în zona craniului (Diametrul verigii= 2 cm; diametrul sârmei=0,2 cm **(Fig. 5, 1)**.

8-9. Două mărgele sferoidale mici din pastă de sticlă de culoare alb-gălbuie (Diametrul=0,4 cm) **(Fig. 5, 4-5)**

10-11. O mărgică întreagă şi alta fragmentară de formă cilindrică lucrate din pastă sticloasă de culoare azurie (Diametrul=3 cm) **(Fig. 5, 6-7)**.

12. Mărgică cilindrică din pastă sticloasă neagră (Diametrul=4 cm) **(Fig. 5, 8)**.

13-19. Şapte mărgele segmentate, prevăzute cu câte şase sau şapte lobi, lucrate din pastă de sticlă translucidă, de culoare alb-gălbuie (Diametrul=6 cm, lungimea=7 cm) **(Fig. 5, 14-17)**.

20-33. 13 mărgele întregi şi una fragmentară discoidale mici, lucrate din pastă de sticlă de culoare turcoaz (Diametrul=6-7 cm) **(Fig. 5, 21-34)**.

34-55. 22(?) mărgele întregi şi fragmentare segmentate, executate din pastă sticloasă de culoare galbenă (Diametrul=4 cm, lungimea=6-12 cm) **(Fig. 5, 35-56)**.

56-57. Două mărgele prismatice cu baza hexagonală din calcar (Lungimea=6-7 cm) **(Fig. 5, 9-10)**

58-60. Trei mărgele sferoidale de calcar (Diametrul=8-9 cm) **(Fig. 5, 11-13)**.

Toate mărgelele au fost găsite în zona gambelor şi labelor picioarelor.

61. Trei cioburi atipice de la un vas cenuşiu lucrat la roată din pastă cu nisip fin în compoziție, recuperate din solul aruncat din groapa pentru siloz.

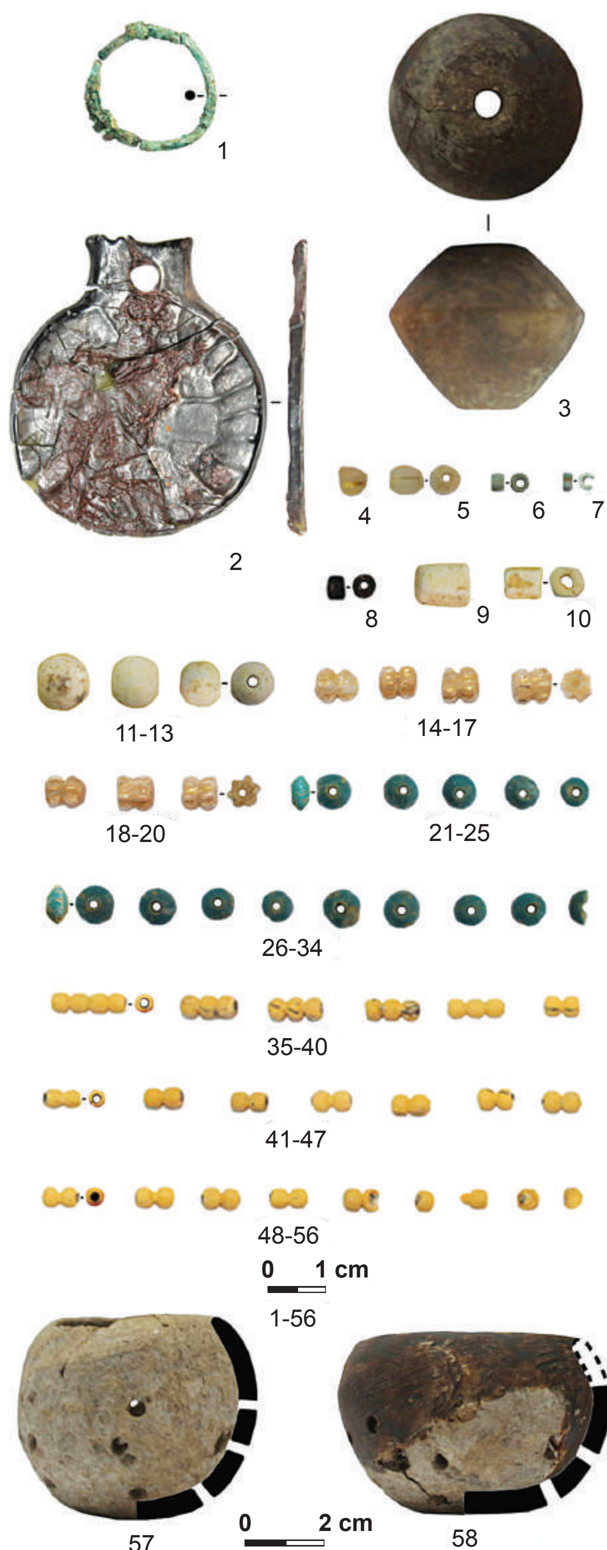

Fig. 5. Verigă de bronz (1), oglindă de metal alb (2), fusaiolă de lut (3), mărgele de sticlă (4-8, 14-56) şi calcar (9-13) şi afumători de lut (57-58).

62-63. Două piese de silex găsite în pământul aruncat din groapa pentru siloz.

În solul săpat au fost depistate şi câteva oase umane, care, potrivit determinărilor antropologice, aparţin unui schelet de bărbat cu vârsta la deces trecută de 20 de ani (*adultus* sau *maturus* tânăr).

***

Complexul funerar descris mai sus, după ritul şi ritualurile funerare atestate şi, în special, pe baza obiceiurilor de port şi a tipologiei inventarului, se încadrează în cultura arheologică atribuită sarmaţilor din primele secole ale mil. I d.Hr.

În ceea ce priveşte elementele de rit şi ritual constatate la mormântul de la Mălcăuţi, precum orientarea pe direcţia nord(cap)-sud(picioare) şi poziţia scheletului culcat pe spate cu mâinile şi picioarele întinse de-a lungul corpului, aceste particularităţi se întâlnesc la marea majoritate a complexelor funerare sarmatice din regiunile de la est şi sud-est de Carpaţi, indiferent dacă sunt plane, tumulare sau introduse în movile mai vechi[3]. De asemenea, obiceiul de a depune la înmormântare în preajma defunctului a vaselor şi a fusaiolelor de lut era foarte răspândit la diferitele triburi sarmatice. Aşa cum se cunoaşte însă, respectivele elemente de rit şi ritual sunt caracteristice nu numai complexelor sarmatice, ci şi unor morminte aparţinând dacilor liberi şi, mai ales, culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din sec. IV d.Hr., cultură arheologică care este cel mai bine documentată în spaţiul pruto-nistrean. Alt ritual funerar semnalat la complexul de la Mălcăuţi ce-şi găseşte analogii exacte în mediul sarmatic este cel al depunerii în morminte a oglinzilor de metal, uneori sparte în fragmente, piese care în timpul vieţii erau purtate probabil ca medalioane-amulete[4]. Descoperirea în unele aşezări şi cimitire ale dacilor liberi din regiunile extracarpatice ale României a unor oglinzi de metal alb, majoritatea prevăzute cu *tamga*-le, constituie dovada că obiceiul de a purta asemenea piese era practicat şi de către populaţia locală, obicei care, după cum se admite, a fost preluat de la sarmaţii nomazi. Este de subliniat însă că, deşi în unele necropole atribuite dacilor liberi se cunosc şi un număr semnificativ de morminte de înhumaţie, oglinzile de metal au apărut exclusiv în morminte de incineraţie, fapt care, alături de alte dovezi, ne împiedică să atribuim complexul analizat de noi populaţiei autohtone.

Ceea ce pledează decisiv pentru apartenenţa sarmatică a mormântului antic de la Mălcăuţi sunt unele obiceiuri de port şi aspectul tipologic al inventarului de ceramică şi obiecte, care îşi găsesc corespondenţe perfecte în complexele atribuite acestei populaţii de origine iraniană.

Dintre obiceiurile specifice sarmaţilor, atestat şi la complexul în discuţie, este de evidenţiat portul de către persoanele de gen feminin a mărgelelor în partea inferioară a picioarelor, cusute pe poalele veşmintelor sau sub formă de brăţări ce erau înfăşurate în jurul gambelor[5]. Cât priveşte portul verigilor de tâmplă, acest obicei nu era specific doar sarmaţilor, fiind practicat de mai toate populaţiile ce-au locuit ori sălăşluit în spaţiul est-carpatic în primele secole ale erei noi.

Referitor la piesele de inventar, este de relevat faptul că studiul lor tipologic ne ajută să precizăm nu numai apartenenţa etno-culturală a complexului de la Mălcăuţi, ci şi cronologia acestuia. Importanţi marcheri etno-culturali, dar şi cronologici, sunt cele două văscioare de lut, cu pereţii arcuiţi şi perforaţi, numite în literatura de specialitate afumători. După clasificarea lui V. Bârcă, vasele rituale de această formă din mediul sarmatic de la est de Carpaţi reprezintă tipul XII, fiind încadrate din punct de vedere cronologic în a doua jumătate a sec. I d.Hr.[6]. Remarcăm totodată că, potrivit aprecierii unor specialişti, descoperirea în cuprinsul aceluiaşi mormânt a câte două afumători, aşa cum este şi cazul complexului de la Mălcăuţi, constituie un indicator cronologic al perioadei sarmatice mijlocii, ce corespunde sec. I d.Hr. – primei jumătăţi a veacului următor[7].

Un element de datare preţios este cupa ceramică de factură romană. Vase de lut identice sau asemănătoare cu exemplarul nostru, considerate ca fiind produse pontice, au mai fost găsite în mormintele sarmatice de la Hancăuţi, Cândeşti, Bădragii Vechi şi Obileni, datate în a doua jumătate a sec. I d.Hr. – începutul veacului următor[8]. Cât priveşte cana de lut lucrată la roată de culoare cenuşie, aceasta provine după toate probabilităţile dintr-un atelier de olărie dacic, dar aparţine unui tip ce a avut o circulaţie în timp mai mare: sec. I-III d.Hr.

Un obiect de inventar cu relevanţă cronologică este oglinda de metal cu mâner lateral perforat, care avea, în opinia specialiştilor, o funcţie mai complexă decât cea a unei simple piese de toaletă. După clasificarea lui A. Hazanov, exemplarul de la Mălcăuţi face parte din grupa târzie a tipului IX de oglinzi sarmatice, datată la sfârşitul sec. I – sec. III d.Hr.[9]. Oglinzile la care ne referim au cunoscut o utilizare şi o răspândire deosebit de largă, întâlnindu-se în mai toate regiunile afectate de migraţia populaţiilor sarmatice. Destul de frecvent apare acest tip de oglindă şi în complexele

3 Bichir 1972, 139, 141; Grosu 1995, 149, 150; Bârcă 2006, 50-53.
4 Bichir 1973, 110.
5 Ioniță 1982, 66.
6 Bârcă 2006, 76.
7 Bârcă, Symonenko 2009, 117.
8 Bârcă 2006, 88-89.
9 Хазанов 1963, 66-67; Дзиговский 2003, 142.

funerare sarmatice din ținuturile de la est şi sud-est de Carpați[10].

Alte piese de inventar descoperite în mormântul de la Mălcăuți ce prezintă valoare cronologică sunt mărgelele de sticlă. Potrivit tipologiei elaborate de E. Alekseeva, perlele sferoidale aparțin tipului 2, cele cilindrice – tipurilor 66 şi 68, mărgelele discoidale se încadrează în tipul 85, mărgelele sferoidale segmentate fac parte din tipul 5, iar cele lobate se atribuie tipului 142, toate aceste tipuri de mărgele fiind datate cu precădere în primele veacuri ale erei noi[11]. Constituind articole de import provenite din lumea romană, mărgelele descoperite în situl funerar de la Mălcăuți îşi găsesc numeroase corespondențe în centrele antice nord-pontice şi în diferite complexe sarmatice şi dacice din spațiul est- şi sud-carpatic, datând din sec. I-III d.Hr.[12].

Sintetizând datele arheologice analizate pe scurt mai sus, putem data complexul sarmatic de la Mălcăuți la finele sec. I – prima jumătate a sec. II d.Hr. Prin prospectare vizuală, urme ale vreunui tumul pe locul unde a ieşit la lumină scheletul nu au fost sesizate. Contextul stratigrafic în care a fost făcută descoperirea denotă caracterul plan al înmormântării, iar cele câteva oase umane recuperate de noi ce aparțin altui individ constituie un indiciu că mormântul publicat acum nu este unul izolat, ci face parte mai degrabă dintr-un grup de morminte ori chiar dintr-o necropolă mai mare. Evident, chestiunea respectivă, precum şi altele, la fel de importante, urmează să-şi găsească rezolvarea prin investigațiile arheologice viitoare.

[10] Bichir 1972 161; Гросу 1990, *passim.*

[11] Алексеева 1978, 63, 67, 68, 71, табл. 33, 1, 3, 12, 25, 46.

[12] Bichir 1973, 123-124; Bârcă 2006, 139-144; Алексеева 1978, *passim.*

SUMMARY

A SARMATIAN COMPLEX DISCOVERED IN MĂLCĂUȚI VILLAGE (COM. DĂRCĂUȚI, SOROCA DISTRICT)

In the autumn of 2015, when digging a pit for silage storage on the territory of Mălcăuți village (com. Dărcăuți, Soroca district), a burial tomb dating from Roman times was uncovered and partially destroyed. The archaeological discovery was made at the south-west of the locality, on a small plateau formed by the confluence of two streams, one of which is a left tributary of the Căinari river.

The skeleton, oriented north-south, belonged to a female of 18-20 years and was laid on his back with his hands along the body, the legs being stretched out and close. As inventory, the tomb contained a Roman truncated cup, wheel-made of fine brick-red paste and covered with red oil varnish, found at the left of the legs; a fragmentary mug having a spheroid flattened body, a wide cylindrical neck and handle missing, executed on the wheel of fine gray pulp, two nearly spheroid smokers hand-made of coarse paste, with perforations on the body, a clay bitruncated spindle and a white metal glass with a sign / tamga type / on the relief, broken from antiquity, the place of the discovery unspecified; a bronze temple link, found near the skull; numerous beads of colored glass paste or limestone of various types, located in the area of shanks and feet, and a few atypical shards of a gray vessel, wheel-made of paste containing fine sand, recovered from the soil thrown from the silage pit.

In the dug soil some human bones were found, which, according to the anthropological definitions, belong to another skeleton, attributed to a man at the age of more than 20 years at the time of death (young *adultus* or *maturus*).

Based on the funeral rites and customs of wearing and of inventory typology, the funerary complex of Mălcăuți belongs to the Sarmatian culture and chronologically to the last part of the I-st century AD - First half of the next century.

РЕЗЮМЕ

САРМАТСКИЙ КОМПЛЕКС У СЕЛА МЭЛКЭУЦЬ (КОМ. ДЭРКЭУЦЬ СОРОКСКОГО РАЙОНА)

Осенью 2015 года, при рытье котлована силосной ямы, на территории села Мэлкэуць (ком. Дэркэуць Сорокского района), было обнаружено и частично разрушено захоронение римского времени. Археологическое открытие было сделано в юго-западной части села, на небольшом плато, образованном в результате слияния двух ручейков, один из которых является левым притоком реки Кэинарь.

Скелет, который принадлежал женщине в возрасте 18-20 лет, был ориентирован по направлению север-юг и уложен на спине, руки располагались вдоль тела, ноги вытянуты и сближены друг к другу. Погребальный инвентарь состоял из римской краснолаковой чашки усечено-конической формы, найденной с левой стороны

ног; фрагментированной гончарной серолощенной кружки с несохранившейся ручкой, широкой цилиндрической шейкой и округло-сплющенным корпусом; двух лепных шаровидных перфорированных курильниц, изготовленных из грубой пасты; биконического глиняного пряслица и зеркальца из белого металла с рельефным знаком типа тамги, разбитого в античности, место открытия которых точно не известно; бронзового височного кольца, найденного рядом с черепом; многочисленных бус из стеклянной цветной пасты или известняка, различных типов, рассыпанных возле голеней и ступней, а также нескольких нетипичных фрагментов сероватого гончарного сосуда, изготовленного из высококачественной пасты с содержанием мелкого песка, которые были извлечены из выброшенной из силосной ямы земли.

Также в выброшенной из ямы земле было найдено несколько человеческих костей, которые, согласно антропологическим определениям, принадлежат другому скелету, приписываемому мужчине старше 20 лет в момент смерти (*adultus* или молодой *maturus*).

На основании погребальных обрядов и обычаев ношения одежды, а также исходя из типологии инвентаря, погребальный комплекс у села Мэлкэуць относится к сарматской культуре, а хронологически – к последней части I века Р.Х. – первой половине следующего столетия.

BIBLIOGRAFIE

Bârcă 2006: V. Bârcă, *Istorie şi civilizaţie. Sarmaţii în spaţiul est-carpatic (sec. I a.Chr. – începutul sec. II p.Chr.)* (Cluj-Napoca 2006).

Bârcă, Symonenko 2009: V. Bârcă, O. Symonenko, *Călăreţii stepelor. Sarmaţii în spaţiul nord-pontic* (Cluj-Napoca 2009).

Bichir 1972: Gh. Bichir, *Sarmaţii la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, Pontica 5, 137-176.

Bichir 1973: Gh. Bichir, *Cultura carpică* (Bucureşti 1973).

Borziac 1993: I. Borziac, *Repertoriul arheologic al raionului Soroca* (Chişinău 1993). Arhiva ANA.

Ioniță 1982: I. Ioniță, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în secolele II-IV e.n.* (Iaşi 1982).

Алексеева 1978: Е.М. Алексеева, *Античные бусы Северного Причерноморья*. САИ, вып. Г 1-12, I (Москва 1970).

Гросу 1990: В.И. Гросу, *Хронология памятников сарматской культуры Днестровско-Прутского междуречья* (Кишинев 1990).

Дзиговский 2003: А.Н. Дзиговский, *Очерки истории сарматов Карпато-Днестровских земель* (Одесса 2003).

Свод 1987: Н.А. Демченко (отв.ред.), *Свод памятников истории и культуры Молдавской ССР. Северная зона* (Кишинев 1987).

Хазанов 1963: А.М. Хазанов, *Генезис сарматских бронзовых зеркал*, СА 4, 1963, 58-61.

23.08.2016

MORMÂNTUL SARMATIC DE LA TRINCA (R-NUL EDINEȚ)

Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Trinca, mormânt de înhumație, epoca romană, sarmați.
Key words: Trinca, inhumation grave, roman period, sarmatians.
Ключевые слова: Тринка, трупоположение, римский период, сарматы.

Datele arheologice privind antichitățile sarmatice din interfluviul Prut-Nistru au fost obținute îndeosebi prin cercetările sistematice sau de salvare efectuate pe parcursul ultimelor şapte decenii, dintre care remarcăm pe cele de la Bocani[1], Olăneşti[2], Cuconeştii Vechi[3], Corpaci[4], Bădragii Noi[5] etc. Contribuții semnificative la completarea hărții cu răspândirea vestigiilor sarmatice în regiunea vizată, precum şi la cunoaşterea diferitor aspecte ale culturii materiale atribuite acestei populații nomade de origine răsăriteană, au adus însă şi descoperirile întâmplătoare. Dintre ele face parte şi un mormânt de înhumație de la Trinca (r-nul Edineț), semnalat în urmă cu peste trei decenii, dar care a rămas până acum inedit.

Constând aproape exclusiv din complexe funerare, care au fost amenajate în/cu movile sau fără asemenea construcții de pământ, antichitățile aparținând sarmaților nu sunt răspândite uniform în spațiul est-carpatic, ci se grupează cu precădere în ținuturile de câmpie şi de-a lungul văilor unor râuri. După părerea specialiştilor, această dispunere a siturilor funerare sarmatice se datorează mai cu seamă faptului că triburile respective aveau un mod de viață nomad sau seminomad, pendulând şi sălăşluind în zonele propice păstoritului intensiv.

Una dintre aceste regiuni extrem de favorabile creşterii vitelor, deopotrivă şi practicării agriculturii, unde au fost identificate numeroase urme sarmatice, este reprezentată de bazinul Prutului Mijlociu, care cuprinde şi microzona com. Trinca.

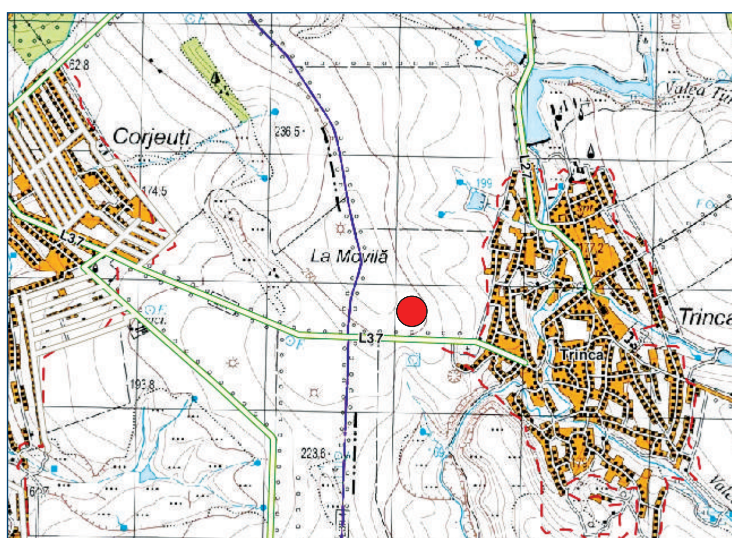

Fig. 1. Poziția topografică a descoperirii.

Mormântul sarmatic de la Trinca a fost scos la lumină în anul 1984, în timpul lucrărilor de excavație desfăşurate la un depozit situat pe teritoriul unei brigăzi de tractoare. Nerealizând că este vorba de un complex arheologic, muncitorii nu au anunțat specialiştii, ci au scos oasele umane din pământ, fără a se putea înregistra informația referitoare la forma şi dimensiunile gropii funerare, orientarea şi poziția scheletului sau locul pieselor de inventar în cadrul mormântului. Învățătorul de istorie de atunci de la şcoala locală, Dumitru Bajureanu, a recuperat câteva obiecte provenite din acest mormânt, pe care le-a păstrat în colecția sa particulară. Notăm în context că informația privind această descoperire a ajuns şi la arheologul Vasile Grosu, care a inclus mormântul de înhumație de la Trinca în lista monumentelor sarmatice din interfluviul Prut-Nistru din lucrarea monografică publicată în anul 1990, atribuindu-l unei necropole plane, fără a se prezenta inventarul sau vreo apreciere cu privire la cronologia complexului[6].

1 Федоров 1956, 49-64.
2 Мелюкова 1962, 195-208; Курчатов, Бубулич 2003, 285-312.
3 Дергачев 1982, 86-99, 124.
4 Гросу 1979, 250-255.
5 Курчатов и др. 1995, 112-123; Kurciatov, Bubulici 1997, 220-234.
6 Гросу 1990, 110, 129.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 95-98

Fig. 2. Vedere dinspre sud-sud-est asupra locului descoperirii.

Fig. 3. Vedere dinspre nord-nord-vest asupra tumulilor din punctul *La Movilă*.

În luna decembrie a anului trecut, cu prilejul efectuării unei inspectări la câteva situri arheologice din raza com. Trinca[7], a fost examinat locul descoperirii şi obiectele de inventar provenite din mormântul scos la iveală în anul 1984, păstrate deja de Ion Bajureanu, fiul regretatului învăţător Dumitru Bajureanu, care recent a predat aceste piese de patrimoniu Agenţiei Naţionale Arheologice pentru a fi transmise la Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei din Chişinău.

Locul descoperirii mormântului de la Trinca **(Fig. 1; 2)** se află la circa 0,6 km vest de localitate, la 0,2 km nord de drumul local L37 (segmentul Trinca-Corjeuţi) şi la aproximativ 0,03 km vest de intersecţia a două drumuri de ţară, pe panta lină sud-estică a unui platou. În zona centrală a acestui podiş, numită *La Movilă*, se găsesc doi tumuli alăturaţi de mărimi diferite **(Fig. 3)**, cel mai mare prezentând pe creastă un punct geozedic, cu cota 273,5 m, iar al doilea nu este marcat pe hărţile topografice şi nici nu figurează în repertoriile arheologice întocmite până în prezent. Urmele vreunui tumul în zona descoperirii mormântului nu au fost semnalate, păstrându-se doar ruinele depozitului construit acum peste trei decenii. După toate probabilităţile, complexul funerar în discuţie, aşa cum a presupus şi regretatul arheolog Vasile Grosu, făcea parte dintr-o necropolă sarmatică plană, care însă nu a putut fi identificată deocamdată prin cercetări perieghetice.

În continuare facem descrierea detaliată a obiectelor de inventar recuperate din mormântul antic de la Trinca, urmând să ne referim apoi la încadrarea lui cronologică.

1. Cană de lut romană de dimensiuni mici, cu corpul sferoidal înalt, decorat cu caneluri orizontale, toarta, ovală în secţiune, prinsă cu un capăt de buză, iar cu altul de umăr, marginea înaltă evazată şi cu fundul plat, uşor reliefat. Vasul, ce s-a păstrat în stare fragmentară, a fost lucrat din pastă caolinată, de culoare albă-gălbuie, cu nisip fin în compoziţie (Înălţimea=9 cm, diametrul maxim=8 cm) **(Fig. 4, 1)**.

2. Fragment de oglindă de metal alb de formă discoidală, cu mâner lateral perforat, având aversul (oglinda propriu-zisă) lustruit, iar reversul prevăzut cu un semn în relief (roata cu spiţe?), şi marginea uşoringroşată (Dimensiunile fragmentului=1,3×2,1 cm) **(Fig. 4, 2)**.

3. Cercel din sârmă de bronz, circulară în secţiune, cu sistem de veriguţă şi cârlig la capete pentru închidere (Diametrul verigii=2,2 cm, diametrul sârmei=0,2 cm **(Fig. 4, 3)**.

4. Mărgică aproximativ cilindrică din coral de culoare roşiatică (Lungimea=1,2 cm, diametrul=0,3 cm) **(Fig. 4, 4)**.

5-16. 12 mărgele sferoidale mici din pastă de sticlă irizată, dintre care patru de culoare roşie-cafenie, patru de nuanţă galbenă şi patru de culoare verde (Diametrul=0,3-0,4 cm, înălţimea=0,2-0,3 cm) **(Fig. 4, 5-16)**.

***

Diferitele obiecte prezentate mai sus îşi găsesc analogii apropiate în complexele sarmatice de epocă romană din regiunile nord-vest-pontice şi cele extracarpatice. În ceea ce priveşte căniţele din argilă albă-gălbuie decorate cu coaste, acestea se întâlnesc mai rar în siturile arheologice din spaţiul pruto-nistrean. Pentru moment, în afară de văsciorul roman de la Trinca, mai cunoaştem o singură căniţă de acest fel, descoperită fortuit, împreună cu o ceaşcă de lut modelată cu mâna şi o spadă de fier, într-un mormânt sarmatic de pe teritoriul com. Drochia (r-nul Drochia)[8]. Aşa cum dovedesc cercetările de până acum, căniţele cu o toartă din pastă caolinată, ornamentate pe corp cu şănţuiri orizontale, sunt răspândite pe larg în provinciile romane dunărene[9]. În conformitate cu tipologia ceramicii romane din Oltenia elaborată de Gh. Popi-

[7] Deplasarea a fost efectuată împreună cu Sergiu Tabuncic şi Sergiu Bodean, specialişti de la Agenţia Naţională Arheologică, însoţiţi fiind de Ion Bajureanu şi Andrian Costaş, locuitori ai com. Trinca.

[8] Гросу 1990, 190; Cereteu 2007, 9, 12, fig. 1.

[9] Popilian 1976, 107.

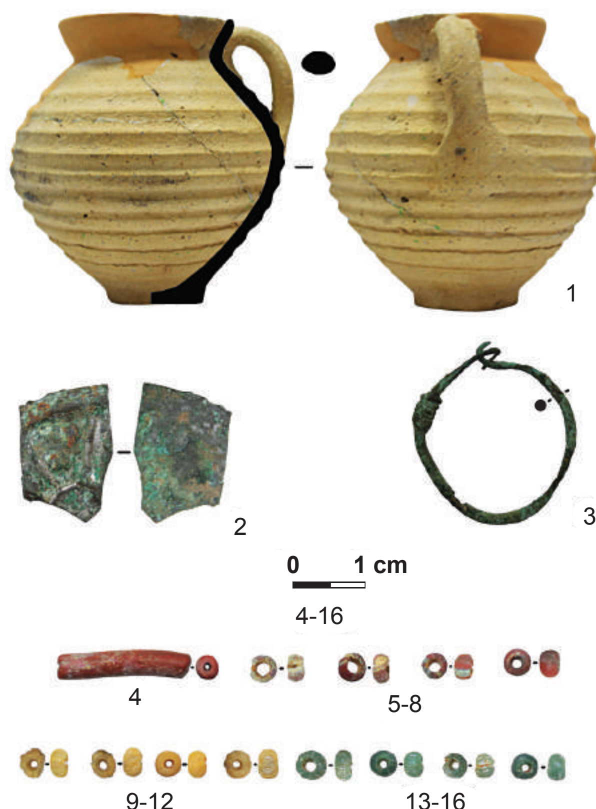

Fig. 4. Căniță de ceramică (1), fragmente de oglindă de metal alb (2), cercel de bronz (3) şi mărgele de coral (4) şi sticlă (5-16), găsite în mormântul sarmatic de la Trinca.

lian, cănițele cu o toartă decorate cu coaste, lucrate din pastă de culoare albă-gălbuie aparțin tipului 4, cu datare în sec. II-III d.Hr.[10].

Spre deosebire de cănițele de factură romană ornamentate cu caneluri orizontale, oglinzile de metal cu mâner perforat şi cu semn în relief (solar sau de tip *tamga*) pe una din fețe se întâlnesc frecvent în mormintele sarmatice din interfluviul Prut-Nistru, aşa cum arată de exemplu descoperirile de la Bocani, Cuconeştii Vechi, Bădragii Noi-*La stâncă*[11] ş.a. Potrivit clasificării lui A. Hazanov, piesa de la Trinca se încadrează în tipul IX de oglinzi sarmatice, datat în secolele II-III d.Hr.[12]. De origine nord-caucaziană sau asiatică, oglinzile de tip Hazanov IX au cunoscut o proliferare largă în regiunile nord- şi nord-vest-pontice afectate de migrația triburilor sarmatice, fiind preluate şi utilizate şi de alte populații, inclusiv de dacii liberi din spațiul est- şi sud-carpatic[13].

Referitor la cerceii din sârmă cu sistemul de închidere alcătuit dintr-un cârlig şi o buclă, aceştia apar destul de des în mormintele sarmatice din primele secole ale erei noi, datorită cărui fapt au fost numiți de unii cercetători şi cercei „de tip sarmatic". În spațiul pruto-nistrean podoabe de acest fel au fost descoperite în siturile funerare sarmatice de la Bocani, Brînzeni, Negureni, Cuconeştii Vechi[14] ş.a.

În sfârşit, o ultimă categorie de piese de inventar descoperite în mormântul de la Trinca, prezentând şi valoare cronologică, o constituie mărgelele. După clasificarea întocmită de E. Alexeeva, perlele sferoidale mici din pasta de sticlă colorată se încadrează în tipurile 3, 5 sau 9, fiind datate în sec. I-III d.Hr[15]. Aceste tipuri de mărgele sunt unele dintre cele mai răspândite atât în centrele antice nord-pontice, cât şi în complexele sarmatice. În schimb, mărgelele de coral roşiatic se întâlnesc mai rar în mormintele sarmatice, dar nu lipsesc cu totul, aşa cum dovedesc de pildă descoperirile de la Codrul Nou, Hancăuți, Holmskoe sau Bălțata[16].

În concluzie, pe baza pieselor de inventar funerar, mormântul de înhumație antic descoperit la Trinca se atribuie sarmaților şi se datează în sec. II-III d.Hr. sau, mai precis, în a doua jumătate a sec. II d.Hr. – prima parte a veacului următor.

[10] Popilian 1976, 107, pl. LVII, nr. 665-679.

[11] Bârcă, Symonenko 2009, 246-247.
[12] Хазанов 1963, 66, 67.
[13] Bichir 1973, 111.
[14] Bârcă, Symonenko 2009, 235.
[15] Алексеева 1978, 63-64.
[16] Bârcă 2006, 140-141; Bubulici, Matveev, 2014, 135.

SUMMARY

A SARMATIAN GRAVE COMPLEX DISCOVERED IN TRINCA (EDINEȚ DISTRICT)

The author publishes an inhumation grave accidentally discovered in 1984 on the territory of Trinca. Data on funeral pit shape and size, orientation and position of the skeleton or location of the inventory pieces in the tomb could not be recorded. Among the inventory items of the complex, there were recovered a Roman clay noggin decorated with ribs, a mirror fragment of white metal with perforated side handle, provided on one side with a sign in relief, a bronze wire earring, 12 small spherical beads of glass paste of different colours and a cylindrical bead of red coral.

Based on typology of inventory, the inhumation grave fromTrinca can be attributed to the sarmatic culture, and chronologically to the 2nd-3rd centuries AD, or, more exactly, tothesecond half of the 2nd century – the first half of the 3rd century AD.

РЕЗЮМЕ
САРМАТСКОЕ ПОГРЕБЕНИЕ У СЕЛА ТРИНКА (ЕДИНЕЦКИЙ РАЙОН)

В статье публикуется захоронение, совершенное по обряду трупоположения, которое было случайно обнаружено в 1984 г. у села Тринка Единецкого р-на. Никаких данных о форме и размерах погребальной ямы, об ориентации и позиции скелета или о расположении находок по отношению к костяку не зарегистрировано. Из погребального инвентаря сохранилась римская белоглиняная кружка, орнаментированная горизонтальными каннелюрами; фрагмент зеркальца из белого металла с рельефным знаком на одной из сторон и перфорированной ручкой; серьга, изготовленная из бронзовой проволоки; 12 маленьких сфероидальных разноцветных бусинок из стеклянной пасты и цилиндрическая пронизь из коралла красноватого цвета.

На основании анализа типологии инвентаря, трупоположение у с. Тринка может быть отнесено к сарматской культуре и датируется II-III вв. Р.Х. или, точнее, второй половиной II – первой половиной III в. Р.Х.

BIBLIOGRAFIE

Bârcă 2006: V. Bârcă, *Istorie şi civilizaţie. Sarmaţii în spaţiul est-carpatic (sec. I a.Chr. – începutul sec. II p.Chr.)* (Cluj-Napoca 2006).

Bârcă, Symonenko 2009: V. Bârcă, O. Symonenko, *Călăreţii stepelor. Sarmaţii în spaţiul nord-pontic* (Cluj-Napoca 2009).

Bichir 1973: Gh. Bichir, *Cultura carpică* (Bucureşti 1973).

Bubulici, Matveev 2014: V. Bubulici, S. Matveev, *Un mormânt sarmatic descoperit la Bălţata (r. Criuleni)*. In: Studii de arheologie şi istorie în onoarea profesolrului Gheorghe Postică (Chisinău 2014), 133-144.

Cereteu 2007: I. Cereteu, *Satul Drochia: pagini de istorie* (Chişinău 2007).

Kurciatov, Bubulici 1997: S. Kurciatov, V. Bubulici, *Necropola de la Bădragii Vechi şi problema fazei finale a culturii sarmatice*. In: Vestigii arheologice din Moldova (Chişinău 1997), 220-234.

Popilian 1976: Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia* (Craiova 1976).

Алексеева 1978: Е.М. Алексеева, *Античные бусы Северного Причерноморья*. САИ, вып. Г 1-12, I (Москва 1978).

Гросу 1979: В.И. Гросу, *Сарматский курган у с. Корпач*. СА 2, 1979, 250-255.

Гросу 1990: В.И. Гросу, *Хронология памятников сарматской культуры Днестровско-Прутского междуречья* (Кишинев 1990).

Дергачев 1982: В.А. Дергачев, *Материалы раскопок археологических экспедиций на Среднем Пруте (1975-1976)* (Кишинев 1982).

Курчатов, Бубулич 2003: С.И. Курчатов, В.Г. Бубулич, «*Сарматское погребение из кургана у с. Олонешты*» *– 40 лет спустя*. In: Interferenţe cultural-cronologice în spaţiul nord-pontic (Chişinău 2003), 285-312.

Курчатов и др. 1995: С.I. Курчатов, О.В. Симоненко, А.Ю. Чирков, *Сарматський воïнський могильник на середньому Пруті*. Археологія 1, 1995, 112-123.

Мелюкова 1962: А.И. Мелюкова, *Сарматское погребение из кургана у с. Олонешты (Молдавская ССР)*. СА 1, 1962, 195-208.

Федоров 1956: Г.Б. Федоров, *К вопросу о сарматской культуре в Молдавии*. Изв. МФ АН СССР, 1956, 4 (31), 49-64.

Хазанов 1963: А.М. Хазанов, *Генезис сарматских бронзовых зеркал*. СА 4, 1963, 58-61.

18.06.2016

DESCOPERIRI DIN AŞEZAREA DE TIP SÂNTANA DE MUREŞ-CERNEAHOV DE LA TRINCA-*VALEA COPACULUI*, R-NUL EDINEȚ

Vlad VORNIC, Larisa CIOBANU

Cuvinte cheie: Trinca, aşezare, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, inventar, sec. IV d.Hr.

Key words: Trinca, settlements, the Sântana de Mureş-Cerneahov culture, inventory, the IVth century AD.

Ключевые слова: Тринка, поселение, культура Сынтана де Муреш-Черняхов, инвентарь, IV в. Р.Х.

Intrată în literatura arheologico-istorică din anii şaptezeci ai secolului trecut, Trinca (r-nul Edineț) este astăzi una dintre localitățile Republcii Moldova, ale căror vetre agricole au fost prospectate mai intens prin recunoaşteri arheologice de suprafață. Potrivit datelor de care dispunem acum, în perimetrul comunei respective sunt identificate un număr de cel puțin 15 situri arheologice de diferite tipuri (grote, cetățui de pământ, aşezări deschise, necropole tumulare, cimitire plane şi movile izolate), datând din epoca veche a pietrei până în evul mediu târziu. Unele dintre aceste obiective, cum sunt stațiunile paleolitice *Grota Hulubilor*, *Grota II* şi *Grota lui Scridon*, cetățuia eneolitică de tip Cucuteni-Tripolie de la Trinca-*La Şanț*, aşezarea pluristratificată de la Trinca-*Izvorul lui Luca* sau necropola tumulară hallstattiană târzie ce aparține grupului Podolian de Vest din punctul *Drumul Feteştilor,* au fost cercetate prin săpături sistematice, furnizând date şi materiale extrem de importante pentru arheologia pre- şi protoistorică a spațiului carpato-nistrean[1].

În articolul de față ne propunem să publicăm descoperirile din aşezarea de tip Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada romană târzie de la Trinca-*Valea Copacului*, obținute prin cercetările perieghetice efectuate la sfârşitul anului trecut după executarea arăturilor de toamnă[2]. Semnalat în anul 1999 de către cunoscuții cercetători Oleg Levițki şi Maia Kaşuba, obiectivul arheologic la care ne referim este situat la circa 1 km spre sud-vest de localitate şi la 0,35 km spre nord-nord-vest de o vărărie, pe panta estică a văii râului Draghişte, un afluent de stânga al râului Prut **(Fig. 1)**. Situl are lungimea de circa 0,5 km şi lățimea de aproximativ 0,25 km, fiind întretăiat pe direcția vest-est de o vâlcea numită de localnici *Valea Copacului* **(Fig. 2)**.

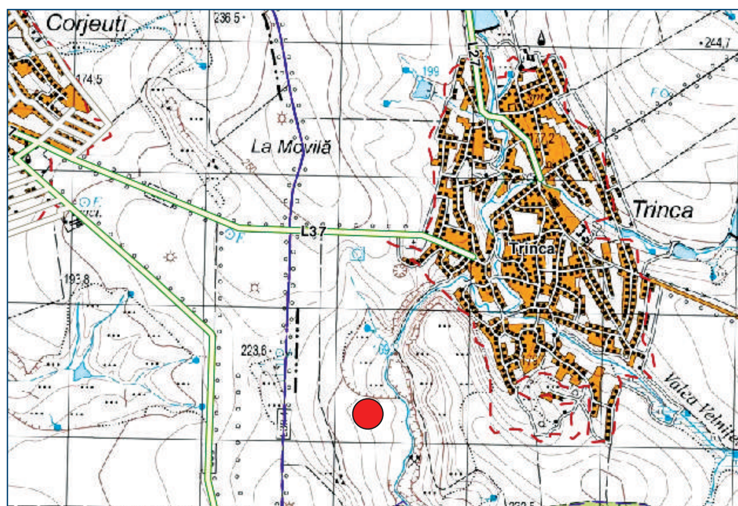

Fig. 1. Poziția topografică a aşezării antice de la Trinca-*Valea Copacului*.

Inventarul arheologic adunat de pe suprafața aşezării de tip Sântana de Mureş-Cerneahov de la Trinca-*Valea Copacului* cuprinde o monedă romană de argint, o mărgică de sticlă, un jeton din pastă de sticlă, şapte pietre de ascuțit din gresie, trei fusaiole, o greutate de lut ars de la războiul de țesut, un lustruitor executat dintr-un picior de amforă şi un număr mare de fragmente de vase ceramice. Cu toate că nu provin din complexe închise, aceste materiale prezintă un anumit interes pentru studierea aşezărilor rurale databile în epoca antică târzie din bazinul Prutului Mijlociu.

În continuare prezentăm mai detaliat şi pe categorii diferitele piese de inventar şi ceramica găsite în

[1] Borziac, Levițki 2003; Levițki 1995, Levițki 1997; Levițchi 2006; Levițki, Haheu 1997; Levițki, Alaiba, Bubulici 1999; Анисюткин 1974; Анисюткин, Борзияк, Кетрару 1986; Кетрару, Борзияк 1974.

[2] La periegheze au particpat arheologii Vlad Vornic, Sergiu Bodean şi Sergiu Tabuncic, precum şi locuitorii com. Trinca Ion Bajureanu şi Andrian Costaş, ambii pasionați de arheologie şi istoria satului natal.

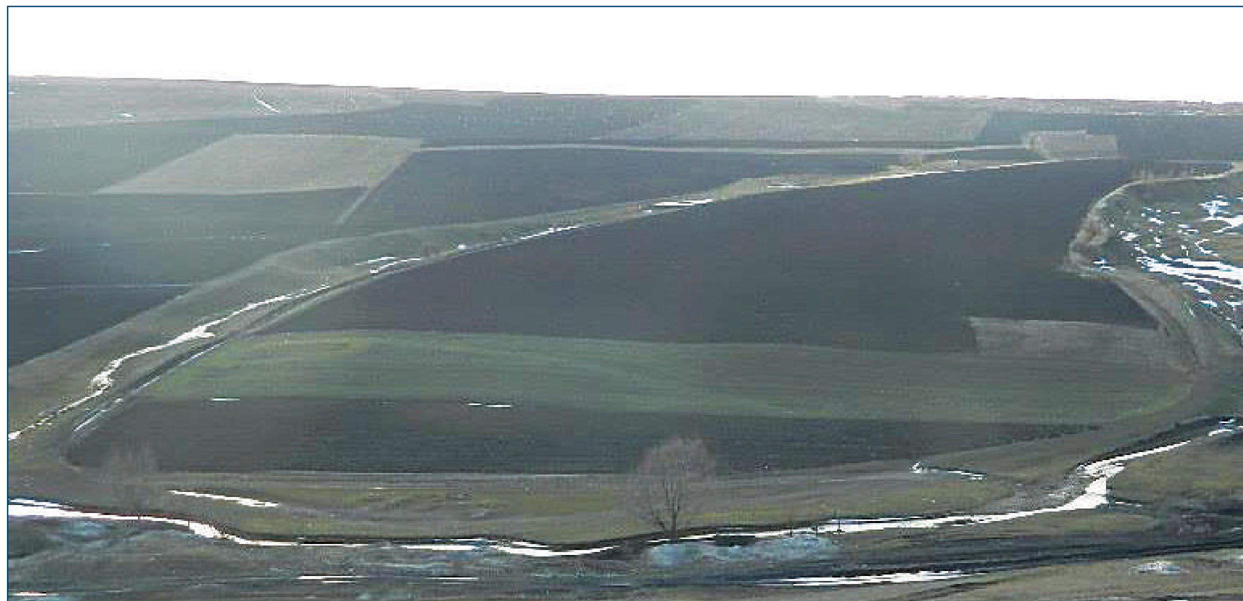

Fig. 2. Vedere dinspre est asupra sitului.

aşezarea antică de la Trinca-*Valea Copacului,* consemnând pentru ele şi cele mai apropiate analogii din cadrul complexelor culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, fapt care ar permite cunoaşterea mai nuanţată a semnificaţiei descoperirilor provenite din acest valoros sit arheologic de pe valea Draghiştei.

a. **Monedă** de argint **(Fig. 3, 1)** din vremea împăratului Vespasian (69-79 d.Hr.), cu greutatea de 2,97 gr. şi dimensiunile de 1,83×1,87 cm. Pe *avers* denarul are imprimat bustul lui Vespasian, laureat, orientat spre dreapta, încadrat de legenda T CAESAR VESPASIANVS, iar pe *revers* imaginea Annonei aşezată pe tron, spre stânga, şi inscripţia ANNONA AVG. Moneda a fost bătută la Roma în perioada 77-78 d.Hr. RIC V972 (C), BMC V319, RSC 17[3]. Piesa a fost găsită în sectorul nord-estic al aşezării, într-o zonă unde era o aglomeraţie de bucăţi de lut ars, provenind probabil dintr-o locuinţă de suprafaţă.

Astfel, semnalarea acestui denar vine să completeze lista monedelor romane din spaţiul pruto-nistrean, descoperite în context arheologic – Trinca-*Valea Copacului* fiind cea de-a 34-a aşezare, la care se adaugă şi nouă necropole de tip Sântana de Mureş-Cerneahov[4]. Din păcate, majoritatea pieselor numismatice au fost găsite *passim* şi nu provin din complexe închise. Consemnăm în context că denarii de la Vespasian se întâlnesc rar în spaţiul pruto-nistrean, mai ales în *Barbaricum.* Este interesant de subliniat că o altă monedă de argint emisă de acelaşi împărat a fost găsită întâmplător în raza com. Trinca în anul 1985[5] şi nu este exclus să provină tot din aşezarea situată în punctul *Valea Copacului*. Ţinem să relevăm de asemenea că moneda de argint de la Vespasian nu poate fi luată în considerare la determinarea perioadei de existenţă a aşezării antice de la Trinca-*Valea Copacului*. Aşa cum s-a demonstrat în literatura de specialitate, datorită valorii metalului din care au fost realizaţi, denarii au avut o circulaţie foarte îndelungată în afara Imperiului Roman.

b. **Mărgică (Fig. 3, 2)** sferoidală aplatizată de dimensiuni mijlocii din sticlă de culoare galbenă-verzuie, semitransparentă (Diametrul=1,3 cm). După tipologia mărgelelor şi pandantivelor din arealul culturii Cerneahov realizată de O.V. Gopkalo, piesa de la Trinca se include în tipul 2/19, datat în perioada romană târzie, cu preponderenţă în sec. IV d.Hr.[6]. Corespondenţe apropiate se găsesc în cimitirele de tip Sântana de Mureş-Cerneahov de la Budeşti, Dănceni, Cealîc[7] ş.a.

c. **Jeton (Fig. 3, 3)** din pastă sticloasă de culoare albastră, de forma unei calote mult aplatizate, cu marginile rotunjite, executat prin turnare şi şlefuire (Diametrul=2,1 cm, înălţimea=0,5 cm). Folosite pe scară largă ca piese de joc în lumea romană, jetoanele de sticlă se întâlnesc destul de rar în complexele culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. În spaţiul carpato-nistrean obiecte de acest fel, lucrate din pastă vitroasă de culoare albastră-închisă, albă sau verde, au mai fost semnalate în necropolele din vremea migraţiei goţilor de la Hansca-*Lutărie*, Dănceni, Barcea şi Bârlad-*Valea Seacă*, precum şi în aşezarea înrudită de la Sagaidacul Nou[8].

[3] Adresăm mulţumiri colegului Sergiu Matveev pentru ajutor la determinarea denarului.
[4] Popa, Ciobanu 2003, 56.
[5] Popa,Ciobanu 2003, 40.
[6] Гопкало 2008, 20, табл. 1.
[7] Гопкало 2008, 20.
[8] Ioniţă, Mamalaucă, Vornic, 2009, 66, 123; Matveev, Vornic 2014, 102-103.

Fig. 3. Monedă de argint (1), mărgică (2) şi jeton (3) de sticlă, cute de gresie (4-10), fusaiole (11-13) şi greutate de la războiul de țesut (14) de lut ars, lustruitor ceramic (15) şi piese de silex (16-17).

d. **Pietre de ascuțit.** După ceramică, categoria cea mai numeroasă de obiecte descoperite în așezarea de la Trinca-*Valea Copacului* sunt cutele de gresie, reprezentate prin șapte exemplare. O piesă **(Fig. 3, 4)** este lucrată dintr-o placă cu conturul aproximativ oval, prevăzută la un capăt cu orificiu circular pentru agățare (Lungimea=7,3 cm). Celelalte cute **(Fig. 3, 5-10)** sunt de forme neregulate, oarecum prismatice, cu baza patrulaterală, având pe unele laturi jgheaburi longitudinale rezultate din ascuțirea acelor ori a împungătoarelor de metal (Lungimea pieselor variază între 3,4 și 8,9 cm). Utilizate pentru ascuțirea instrumentelor de fier sau bronz, pietrele abrazive constituie apariții deosebit de frecvente în aria culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, fiind prezente în mai toate așezările investigate prin săpături.

e. **Fusaiolele (Fig. 3, 11-13)** sunt documentate prin trei exemplare, dintre care una lucrată la roată din pastă relativ fină, având formă bitronconică cu bazele albiate (Diametrul=3,6 cm), alta realizată dintr-un fund de vas ceramic lucrat la roată din pastă fină (Diametrul=6 cm), iar a treia – dintr-un ciob de perete de la o amforă romană lucrată din pastă gălbuie, cu nisip și particule maronii în compoziție (Diametrul 3,1 cm). Reprezentând piese cu rol de greutăți fixate la capătul de jos al fusului de tors, fusaiolele, mai ales cele bitronconice de lut ars, se întâlnesc în fiecare așezare de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, dovedind importanța pe care o avea torsul în cadrul acestor comunități umane.

f. Din variata categorie a obiectelor care atestă prelucrarea lânii și a fibrelor vegetale face parte și o **greutate (Fig. 3, 14)** fragmentară de lut ars pentru războiul de țesut vertical. Piesa are formă aproximativ piramidală, fiind prevăzută la capătul de sus cu un orificiu circular pentru a putea fi suspendată (Înălțimea=10,3 cm, diametrul perforației=0,8 cm). Greutățile de lut (piramidale sau conice) de la războiul de țesut sunt apariții frecvente în așezările culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. Dintre analogii cităm pe cele de la Budești, Delacău, Zăicana, Mîrzești și Comrat, găsite sub formă de aglomerări în cuprinsul unor construcții de suprafață sau bordeie, pe locurile unde au fost instalate, după cum se pare, războaie de țesut[9].

g. **Lustruitor**(?) **(Fig. 3, 15)** executat dintr-un picior cvazicilindric de amforă din pastă nisipoasă de culoare roșiatică, având ambele capete șlefuite (Înălțimea=4,8 cm, diametrul bazei=4,1 cm). Realizate mai ales din torți de vase ceramice romane, lustruitoarele sau frecătoarele au fost folosite probabil la curățatul pieilor și a blănurilor, fiind întâlnite și în alte așezări din sec. III-IV d.Hr., cum sunt, de exemplu, cele de la Comrat[10], Delacău, Congaz și Cișmichioi[11].

h. **Ceramica** recoltată este numeroasă și variată, incluzând principalele categorii specifice culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, și anume vase modelate cu mâna, vase lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă sau fină, precum și vase romane de import.

La Trinca, ca și în alte așezări sincrone înrudite, ceramica lucrată cu mâna se găsește într-o proporție extrem de redusă, de abia 1% din totalul cioburilor recuperate. Vasele sunt modelate din pastă grosolană, poroasă și prost frământată, care conține ca degresant șamotă, iar mai rar șamotă, nisip și pietricele, fiind arse neuniform, probabil pe vetre deschise sau în cuptoare simple de gospodărie. Asortimentul acestei olării este extrem de sărac, limitându-se la oale. Printre cele câteva cioburi de recipiente lucrate cu mâna se evidențiază un fragment de oală cu buza puțin evazată și cu partea superioară a corpului verticală **(Fig. 4, 1)**. Vase cu corpul cilindric sau aproape cilindric și cu marginea ușor înclinată în afară, considerate de unii specialiști ca fiind de proveniență dacică, s-au mai descoperit în spațiul est-carpatic la Bârlad-*Valea Seacă*, Budești, Giurgiulești și Holmskoe[12].

Ceramica de aspect zgrunțuros, de tip provincial-roman, dar lucrată de meșteri locali, reprezintă circa 45% din întreaga olărie recuperată de pe suprafața așezării. Pasta din care a fost confecționată această categorie de recipiente conține ca ingrediente nisip și microprundișuri, dar nu întotdeauna în aceeași proporție. Vasele din pastă zgrunțuroasă erau arse la cenușiu cu diferite nuanțe, mai închise sau mai deschise. Menționăm, că spre deosebire de ceramica modelată cu mâna care era arsă în gropi sau în cuptoare simple, toată olăria realizată cu roata era arsă în cuptoare perfecționate, care, după toate probabilitățile, au funcționat și în așezarea de la Trinca-*Valea Copacului.* Repertoriul formelor vaselor este mai larg pentru această categorie ceramică, deosebindu-se oale, vase de provizii, castroane, amforete și strecurători.

Întrebuințate pentru nevoile gospodărești și îndeosebi la prepararea mâncării, oalele sunt cele mai răspândite în situl de la Trinca-*Valea Copacului,* de altfel ca și în celelalte așezări de tip Sântana de Mureș. Din cauza că toate vasele sunt reprezentate doar prin fragmente de diferite dimensiuni, determinarea tipurilor diferențiate ale acestei forme este mai dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Consemnăm totuși că dispunem de resturi de oale de dimensiuni mici, mijlocii și mari, cu fundurile plate sau profilate și cu marginile mai mult sau mai puțin îngroșate și evazate, dintre care unele prevăzute cu șănțuire pe latura interioară pentru capac **(Fig. 4, 2, 3, 9-12)**.

Un loc aparte în cadrul ceramicii zgrunțuroase îl ocupă vasele de provizii de tip *dolia.* Ele sunt repre-

[9] Рикман 1975, 188.
[10] Vornic, Ciobanu 2014, 186-187, fig. 11, 14.
[11] Materiale inedite aflate în fondurile MNIM.
[12] Vornic 2006, 217.

Fig. 4. Ceramică lucrată cu mâna din pastă grosieră (1) şi la roată din pastă zgrunțuroasă (2-12).

zentate prin câteva fragmente provenind de la exemplare cu pereții groşi, marginea îndoită în interior şi exterior, fundul plat şi cu corpul bombat, decorat pe partea superioară cu benzi de linii adâncite drepte sau vălurite **(Fig. 4, 5-6)**. Vase de provizii întregi sau întregibile au fost semnalate în aşezările sincrone înrudite de la Kaborga, Ecaterinovca, Iaşi-Nicolina, Coşnița, Comrat şi Giurgiuleşti[13].

Castroanele din pastă zgrunțuroasă sunt rare. S-a găsit un singur fragment caracteristic provenind de la un asemenea vas, ce prezenta profilul în formă de S, cu umărul şi buza carenate **(Fig. 4, 7)**. Castroane similare întregi s-au descoperit în binecunoscutele necropole de tip Sântana de Mureş-Cerneahov de la Budeşti şi Dănceni[14].

Din pastă zgrunțuroasă au fost lucrate şi unele vase cu torți de tipul amforetelor. Deocamdată dispunem de un singur fragment de toartă, circulară în secțiune, apar-

[13] Levițki ş.a. 2005, 326; Vornic 2006, 224.

[14] Vornic 2006, 223.

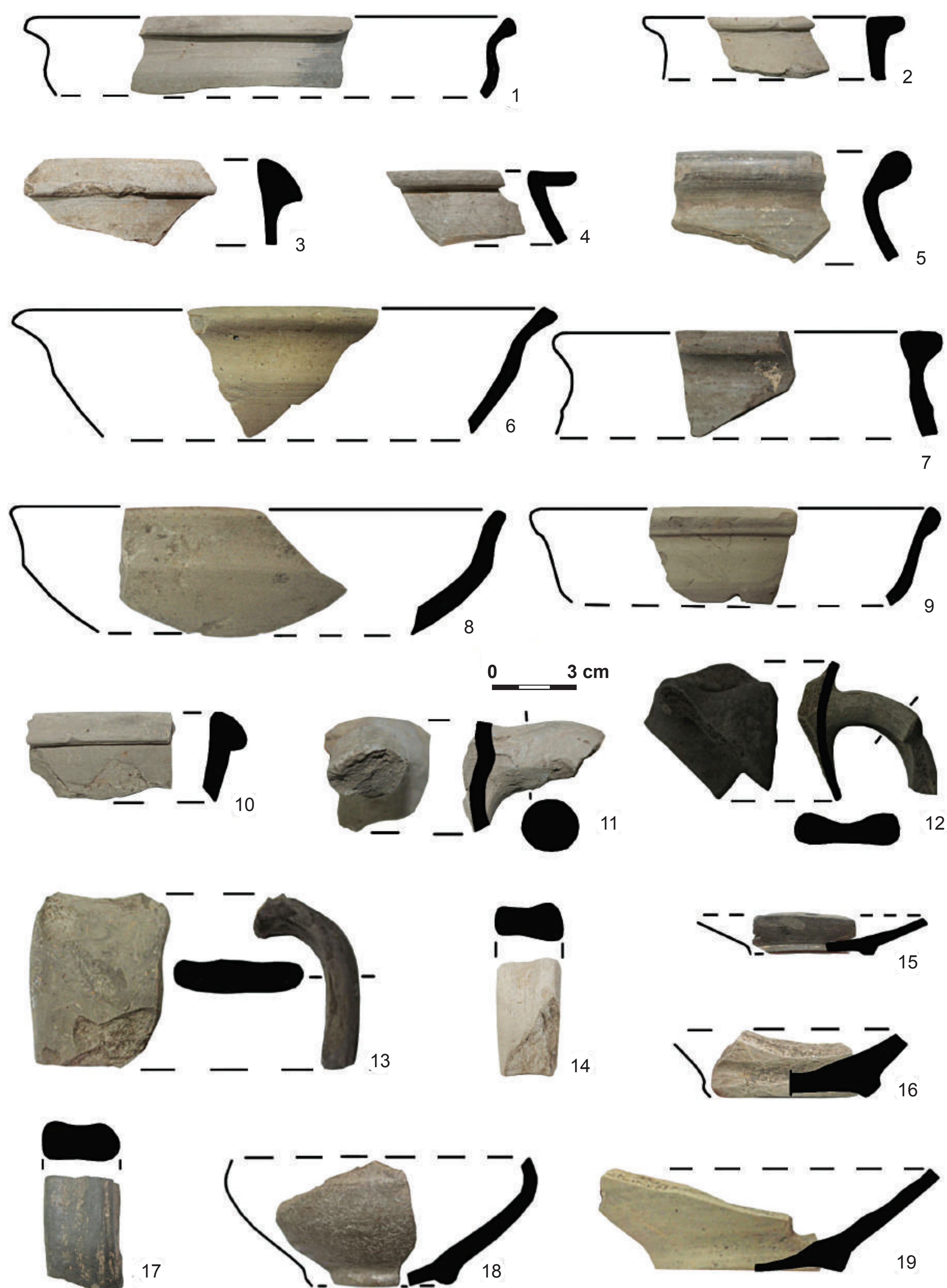

Fig. 5. Ceramică lucrată la roată din pastă fină.

Fig. 6. Ceramică lucrată la roată din pastă fină (1-6) şi modelată cu mâna (7-8).

ținând unui asemenea recipient **(Fig. 4, 4)**. Aşa cum dovedesc descoperirile de până acum, amforetele modelate din pastă zgrunțuroasă se întâlnesc extrem de rar în complexele culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. În spațiul pruto-nistrean un vas întreg de acest tip, dar cu torțile din benzi late, s-a găsit în necropola de la Budeşti[15]. Cât priveşte cronologia, amforetele, fie ele lucrate din pastă zgrunțuroasă sau fină, se datează în fazele târzii ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, corespunzătoare celei de-a doua jumătăți a sec. IV d.Hr.

Tot puține sunt şi vasele-strecurători. S-a descoperit doar un fragment ars secundar din partea inferioară, prevăzută cu câteva găuri, de la un asemenea recipient, care a fost modelat din pastă cu nisip de granulație mare în compoziție **(Fig. 7, 7)**. Deocamdată nu se cunosc între descoperirile din sec. IV d.Hr de la est de Carpați strecurători întregi lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă. Fragmente de la asemenea recipiente însă au fost semnalate în aşezările înrudite de la Budeşti şi Zamciogi[16].

Ceramica lucrată la roată din pastă fină este cel mai bine reprezentată în aşezarea de la Trinca-*Valea Copacului*, cuprinzând aproape jumătate din întreaga cantitate de ceramică descoperită. Această categorie ceramică a fost modelată dintr-o argilă fină, fără nici un fel de ingrediente şi arsă uniform la cenuşiu de diferite nuanțe. O bună parte dintre recipiente au avut suprafața exterioară acoperită cu angobă de culoare cenuşie ori neagră.

Formele lucrate la roată din pastă fină sunt castronul, cana şi oala. Utilizate îndeosebi la servirea mâncării, castroanele sunt cele mai numeroase, cunoscând o multitudine de variante de profil. Predominante sunt tipul de castron cu profilul în formă de S **(Fig. 5, 1, 6, 8, 9)** şi cel cu corpul bitronconic, mai înalt sau

[15] Vornic 2006, 223.

[16] Vornic 2006, 223; Vornic, Ciobanu, Tabuncic 2014, 112.

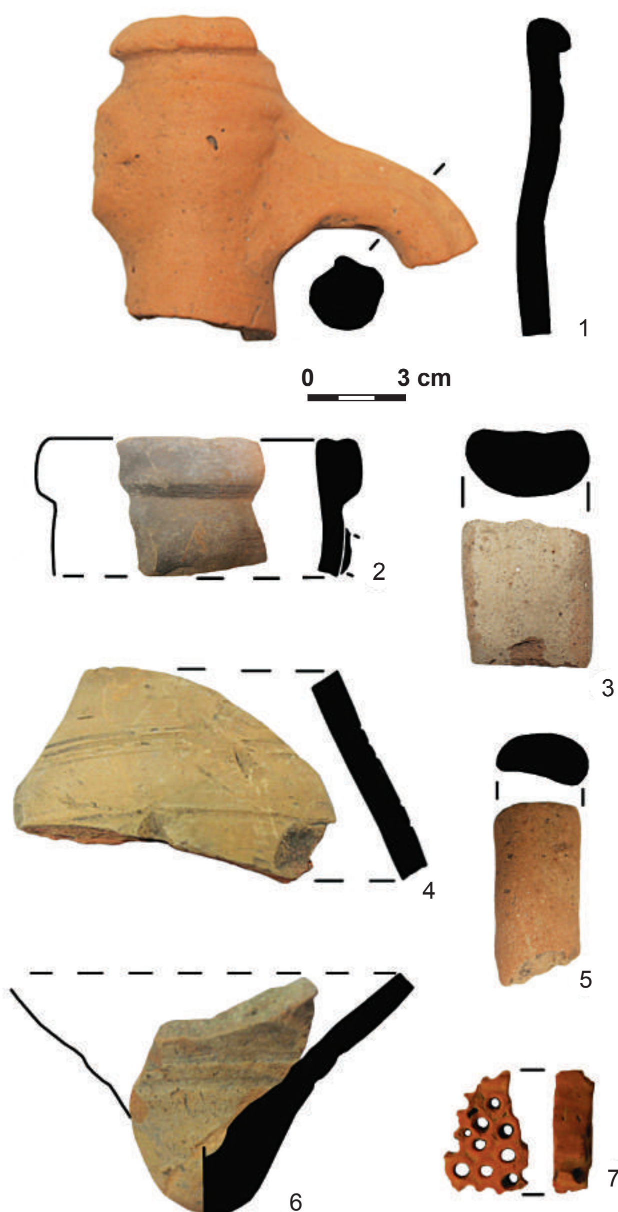

Fig. 7. Ceramică romană de import (1-6) și lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă (7).

mai scund **(Fig. 5, 7, 18; 6, 4, 6)**. Un tip aparte îl constituie castronul cu trei torți, care este documentat prin câteva fragmente de buze în formă de T şi de torți din bandă lată, prevăzute cu nervuri mediane **(Fig. 5, 13)**

O altă formă de recipient caracterisitică ceramicii fine din aşezarea antică de pe malul stâng al râului Draghişte este cana, fiind recuperate mai multe resturi de torți și margini, ce provin de la recipiente de tipuri diferite **(Fig. 5, 2, 11, 12, 14, 17; 6, 2, 5)**.

Oalele din pastă fină apar rar, fiind documentate prin câteva cioburi semnificative. Dintre acestea se evidențiază un fragment de oală de mici dimensiuni cu corpul sferoidal şi buza îngroşată, uşor evazată **(Fig. 6, 3)**. Tot de la o oală, dar de dimensiuni mari, pare să provină un fragment din partea superioară a unui vas cu corpul bombat, decorat pe umăr cu o canelură orizontală, având marginea îngroşată înclinată în afară **(Fig. 6, 1)**.

Analogii pentru diversele tipuri de vase lucrate din pastă fină de la Trinca-*Valea Copacului* se găsesc în diferite situri cercetate mai intens prin săpături, dintre care cităm pe cele de la Budeşti, Dănceni, Bârlad-*Valea Seacă*, Mihălăşeni ş.a.

Cantitatea de ceramică de factură provincial-romană este relativ redusă în aşezarea de pe valea Draghiştei, reprezentând circa 5% din totalul fragmentelor descoperite. În ceea ce priveşte formele de vase romane existente aici, s-a putut constata că majoritatea, dacă nu chiar totalitatea ciobурilor aparțin unor amfore de diferite dimensiuni. Preponderența covârşitoare a amforelor şi amforetelor, deci a recipientelor pentru transportat lichide, constituie un indiciu al importului anumitor produse (vin, ulei ş.a.) în aşezarea în discuție.

Referitor la tipurile de amfore atestate în situl de la Trinca-*Valea Copacului*, din cauza stării accentuate de fragmentare a vaselor, determinarea lor este destul de dificilă. Subliniem însă că, spre deosebire de alte aşezări înrudite cercetate prin săpături, unde predomină amforele cu gâtul îngust din pastă alburie, atribuite de specialişti producției oraşului sud-pontic *Heraclea Pontica*, la Trinca majoritatea cioburilor de vase de import aparțin unor amfore de culoare cărămizie sau roşiatică.

Remarcăm, mai întâi, partea superioară a unui gât îngust canelat de amforă din pastă nisipoasă cărămizie, având marginea îngroşată la exterior şi torțile aproximativ circulare în secțiune, prevăzute cu două şănțuiri şi o nervură pe latura exterioară **(Fig. 7, 1)**, tip de vas pentru care deocamdată nu cunoaştem analogii în mediul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. De asemenea, menționăm câteva fragmente de recipiente de transport lucrate din pastă cărămizie sau roşiatică, cu nisip fin şi alte ingrediente în compoziție, având corpul de formă cilindro-ovoidală, ornamentat cu linii incizate sau caneluri orizontale, gâtul scund, gura largă, buza îngroşată, torțile mici şi fundul rotunjit, terminat printr-un manşon sau printr-o proeminență **(Fig. 7, 2, 4-6)**, recipiente care se atribuie tipului de amfore *Robinson M 273* sau *Iagniatin*, datat în sec. IV şi în prima jumătate a veacului următor[17]. În sfârşit, aşa cum dovedesc cele câteva fragmente de torți **(Fig. 7, 3)** şi pereți, nu lipsesc în aşezarea de care ne ocupăm nici amforele cu gâtul îngust din pastă alburie de *Heraclea Pontica*, numite în literatura de specialitate şi *de tip Inkerman* sau *Şelov F*, cu datare la mijlocul şi în a doua jumătate a sec. IV d.Hr.[18].

În pofida caracterului perieghetic al cercetărilor, vestigiile arheologice descoperite atestă existența la Trinca, în punctul *Valea Copacului*, a unei aşezări

[17] Vornic 2006, 232.
[18] Шелов 1978, 19-20; Vornic 2006, 233.

importante aparținând culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, care, pe baza materialelor recuperate, în special a ceramicii, poate fi datată în limitele sec. IV d.Hr. În plus, trebuie menționat că de pe suprafața sitului respectiv au mai fost recuperate două piese de silex **(Fig. 3, 16, 17)** şi câteva fragmente de vase decorate cu brâie alveolate **(Fig. 6, 7, 8)** atribuite eneoliticului şi primei epoci a fierului. Fără îndoială, investigațiile sistematice, care rămân un deziderat pentru viitor, vor furniza date şi materiale mai concludente ce ar permite cunoaşterea densității şi a caracterului locuirii, încadrarea cronologică mai precisă a vestigiilor, precum şi elucidarea altor aspecte de natură socio-economică şi culturală referitoare la aşezarea antică de pe malul stâng al Draghiştei. Totodată, cercetarea arheologică mai amplă a sitului de la Trinca-*Valea Copacului* ar oferi noi date cu privire la întinderea, caracterul şi stuctura habitatului din epocile eneolitică şi hallstattiană, documentate deocamdată doar prin câteva materiale răzlețe.

SUMMARY

DISCOVERIES IN THE SÂNTANA DE MUREŞ-CERNEAHOV TYPE SETTLEMENT FROM TRINCA-*VALEA COPACULUI*, EDINEȚ DISTRICT

The article presents findings of the Sântana de Mureş-type Cerneahov type settlement from Trinca-*Valea Copacului* (Edineț district), brought about by the prospect research, carried out late last year after the execution of autumn plowing. Reported in 1999, the archaeological object concerned is located about 1 km south-west of the village, on the left slope of the Draghişte river valley. The site has dimensions of about 0,25×0,40 km, being crossed from west to east by a dale called by the locals *Valea Copacului*.

Inventory pieces found on the surface of the settlement include a silver coin from the reign of Emperor Vespasian (69-79 AD), a loom burned clay weighing, three spindles whorls, one of which is bi- truncated and two are made of pottery fragments, and seven rub stones of hone, including a whetstone with a perforation for hanging.

Gathered ceramics is numerous and varied, including the main categories, specific to the Sântana de Mureş-Cerneahov culture, namely pots modeled by hand, wheel-made vessels of fine or coarse paste, as well as Roman import vases. Two pieces of flint and a few fragments of pottery decorated with alveolar belts, attributed to the Neolithic and the Early Iron Age, were also recovered on the surface of the site.

Based on the discovered remains, especially pottery, the settlement of the Sântana de Mureş-Cerneahov type from Trinca-*Valea Copacului* is dated in the IVth century AD.

РЕЗЮМЕ

НАХОДКИ ИЗ ПОСЕЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ СЫНТАНА ДЕ МУРЕШ-ЧЕРНЯХОВ ТРИНКА-*ВАЛЯ КОПАКУЛУЙ* ЕДИНЕЦКОГО РАЙОНА

В статье представлены материалы, обнаруженные на поселении культуры Сынтана де Муреш-Черняхов Тринка-*Валя Копакулуй* Единецкого р-на в конце прошлого года при проведении археологических разведок после осенней пахоты. Поселение было открыто в 1999 г. и расположено на расстоянии около 1 км юго-западнее села, на левом склоне долины речки Драгиште. Приблизительные размеры памятника – 0,25x0,40 км. По линии запад-восток он пересекается другой небольшой долиной, которую местные жители называют *Валя Копакулуй*.

Археологический инвентарь, собранный с поверхности поселения, включает серебряную монету Веспасиана (69-79 гг. Р.Х.), глиняное грузило от вертикального ткацкого станка, три пряслица, из которых одно глиняное усеченно-конической формы, а две другие изготовлены из стенок керамических сосудов, и семь песчаных бруска – один из них с отверстием для подвешивания.

Разнообразный керамический материал отражает основные виды, характерные для культуры Сынтана де Муреш-Черняхов: лепная, гончарная гладкая и шероховатая керамика, а также импортные римские сосуды. На поверхности поселения были замечены еще два кремневых орудия и несколько керамических фрагментов сосудов, орнаментированных налепными валиками с пальцевыми вдавлениями, которые отнесены к энеолиту и раннежелезному веку.

На основании обнаруженного археологического инвентаря, главным образом керамики, поселение культуры Сынтана де Муреш-Черняхов Тринка-*Валя Копакулуй* датируется IV в. Р.Х.

BIBLIOGRAFIE

Borziac, Levițki 2003: I. Borziac, O. Levițki, *Nivelul de locuire din paleoliticul superior de la aşezarea pluristratigrafică Trinca*-Izvorul lui Luca*, jud. Edineț, Republica Moldova*. In: Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic (Chişinău 2003), 28-52.

Ioniță, Mamalaucă, Vornic 2009: I. Ioniță, M. Mamalaucă, V. Vornic, *Antichitatea târzie în bazinul Prutului. Catalog* (Bârlad 2009).

Levițki 1995: O. Levițki, *Investigațiile arheologice de la Trinca, raionul Edineț, Republica Moldova*. CAANT I, 1995, 247-278.

Levițki 1997: O. Levițki, *Şantierul arheologic Trinca (Rep. Moldova) (Campania 1996)*. CAANT II, 1997, 213-274.

Levițchi 2006: O. Levițchi, *Necropola tumulară hallstattiană târzie Trinca-„Drumul Feteştilor”* (Iaşi 2006).

Levițki, Haheu 1997: O. Levițki, V. Haheu, *Şantierul arheologic Trinca (Republica Moldova) (Campania 1995)*. CAANT II, 1997, 169-212.

Levițki, Alaiba, Bubulici 1999: O. Levițki, R. Alaiba, V. Bubulici, *Raport asupra investigațiilor arheologice efectuate în anii 1997-1998 la Trinca „Izvorul lui Luca”, raionul Edineț, R. Moldova*. CAANT III, 1999, 16-116.

Levițki ş.a. 2005: O. Levițki, V. Haheu, V. Vornic, L. Ciobanu, *Aşezarea de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Giurgiuleşti*-Stâna lui Ion *şi* Stâna lui Mocanu. RA I, 2, 2005, 312-350.

Matveev, Vornic 2014: S. Matveev, V. Vornic, *Date preliminare despre cuptoarele de olărie din epoca romană târzie de la Sagaidacul Nou (com. Porumbrei, r-nul Cimişlia)*. AP RM I, 1-2, 2014, 93-106.

Popa, Ciobanu 2003: A. Popa, L. Ciobanu, *Moneda romană în Basarabia* (Chişinău 2003).

Vornic 2006: V. Vornic, *Aşezarea şi necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Budeşti* (Chişinău 2006).

Bubulici, Matveev 2014: V. Bubulici, S. Matveev, *Un mormânt sarmatic descoperit la Bălțata (r. Criuleni)*. In: Studii de arheologie şi istorie în onoarea profesorului Gheorghe Postică (Chisinău 2014), 133-144.

Vornic, Ciobanu 2014: V. Vornic, L. Ciobanu, *Ceramica romană de uz casnic din complexele culturii Sântana de Mureş-Černjachov din spațiul pruto-nistrean*. In: Arheologia mileniului I p.Chr. III. Dunărea Inferioară între stepe şi Imperiu (Ploieşti 2014), 145-219.

Vornic, Ciobanu, Tabuncic 2014: V. Vornic, L. Ciobanu, S. Tabuncic, *Descoperiri arheologice în aşezarea de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Zamciogi*-Valea Tişovei *(com. Rădeni, r. Străşeni)*. AMT IX-X, 2014, 108-130.

Анисюткин 1974: Н.К. Анисюткин, *Раскопки грота Тринка I*. АИМ в 1973 г., 1974, 12-20.

Анисюткин, Борзияк, Кетрару 1986: Н.К. Анисюткин, И.А. Борзияк, Н.А. Кетрару, *Первобытный человек в гротах Тринка I-III* (Кишинев 1986).

Гопкало 2008: О.В. Гопкало, *Бусы и подвески черняховской культуры* (Киев 2008).

Кетрару, Борзияк 1974: Н.А. Кетрару, И.А. Борзияк, *Палеолитическая стоянка в гроте Тринка III*. АИМ в 1973 г., 1974, 3-12.

Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Этническая история Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры* (Москва 1975).

Шелов 1978: Д.Б. Шелов, *Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков нашей эры: классификация и хронология*. КСИА 156, 1978, 16-21.

06.10.2016

O NECROPOLĂ DIN SECOLUL IV D.HR. DESCOPERITĂ LA DUMITRENI (COM. ALEXEEVCA, R-NUL FLOREŞTI)

Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Dumitreni, necropolă, morminte de înhumaţie, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, sec. IV d.Hr.

Key words: Dumitreni, necropolis, inhumation graves, the Sântana de Mureş-Cerneahov culture, the IV century AD.

Ключевые слова: Думитрень, могильник, погребения с трупоположением культура Сынтана де Муреш-Черняхов, IV в. Р.Х.

În urma informaţiilor transmise de Inspectoratul de poliţie Floreşti referitoare la găsirea unor vase ceramice pe moşia satului Dumitreni din comuna Alexeevca, r-nul Floreşti, la 22-23 mai 2015 am întreprins o deplasare în localitatea respectivă[1] pentru preluarea materialelor arheologice salvate, efectuarea unei cercetări arheologice de suprafaţă şi stabilirea naturii complexului semnalat. Ajunşi la faţa locului, am putut recupera o parte din oasele unui schelet uman şi fragmente de la trei vase ceramice provenind dintr-un mormânt de înhumaţie distrus, identificat de către Vasile Negru într-o carieră de lut de la nord de sat. Examinând ceramica şi prospectând locul unde s-a produs descoperirea, am constatat că în zona respectivă se găseşte o necropolă din sec. IV d.Hr. de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, distrusă parţial prin extragerea lutului de către localnici.

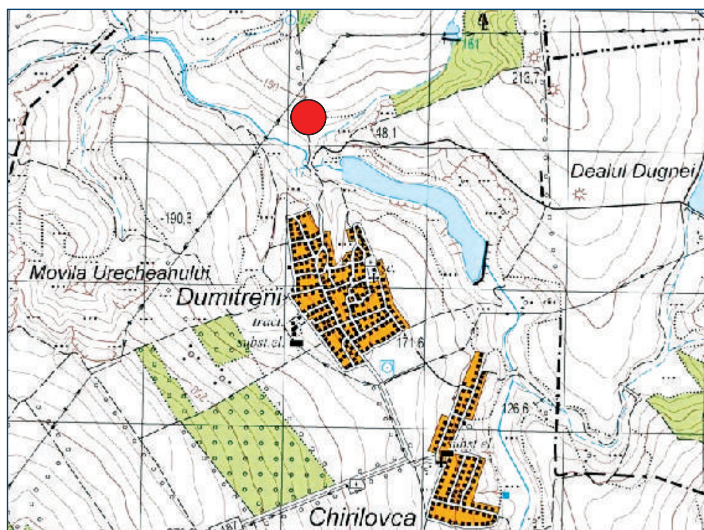

Fig. 1. Poziţia topografică a necropolei.

Cimitirul este situat la distanţa de 0,50 km nord de satul Dumitreni şi la 0,05 km sud de o fostă fermă de animale, pe un platou din partea nordică de la confluenţa a două văi, în punctul *Lutărie* (**Fig. 1; 2**). Din cauza caracterului limitat al cercetărilor perieghetice, dar şi a vegetaţiei ce acoperea terenurile din preajmă, aşezarea aferentă necropolei nu a fost deocamdată reperată. Presupunem însă că se află pe una din pantele văilor din vecinătatea necropolei, aşa cum este cazul celor mai multe obiective arheologice cu urme de locuire de tip Sântana de Mureş-Cerneahov descoperite până în prezent.

Cu prilejul prospectării perieghetice, în groapa formată de scoaterea lutului au mai fost găsite fragmente ceramice şi resturi scheletice aparţinând mormânului semnalat de Vasile Negru, iar la distanţa de circa 10 m spre vest, în malul lutăriei, au fost sesizate oase umane provenind de la un alt mormânt de înhumaţie parţial distrus, notat cu nr. 2. De asemenea, de pe suprafaţa cimitirului, din zona neafectată de extragerea lutului au fost adunate câteva cioburi de vase cenuşii, lucrate la roată din pastă fină şi zgrunţuroasă, şi un fragment de pahar de sticlă transparentă cu pereţii subţiri.

Având în vedere împrejurarea că mormântul semnalat de noi se afla sub pericolul iminent al distrugerii, a fost trasată o casetă cu dimensiunile de 2x1,5-2 m pentru decopertarea şi cercetarea integrală a complexului respectiv. În continuare prezentăm datele despre ambele morminte şi materialele arheologice descoperite în necropola antică de la Dumitreni, urmând să

[1] Pentru documentare la faţa locului au mers arheologii Vlad Vornic, Sergiu Bodean şi Ion Noroc, însoţiţi de colonelul de poliţie Valeriu Cîrţîcă, şef al Inspectoratului de poliţie Floreşti, şi locotenentul major de poliţie Vasile Negru, care ne-au anunţat despre descoperirea arheologică de la Dumitreni.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 109-114

Fig. 2. Vedere dinspre sud-est asupra sitului.

discutăm, evident, şi încadrarea lor culturală şi cronologică.

Mormântul 1 a fost distrus complet prin extragerea lutului. După observațiile făcute de Vasile Negru, complexul prezenta orientarea generală nord-sud, iar scheletul se afla pe spate în poziție întinsă. Conform determinărilor antropologice[2], scheletul a aparținut unei persoane de sex feminin cu vârsta la deces de 35-40 ani. Din inventarul mormântului au putut fi recuperate trei vase fragmentare de lut, după cum urmează:

1. Amforetă cenuşie lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă, cu nisip şi pietricele în compoziție, având corpul ovoidal, decorat cu trei caneluri pe umăr, gâtul scund, cilindric, cu o nervură pe linia fixării torților, buza îngroşată, uşor evazată, gura puțin deformată şi fundul profilat, puțin concavat. Torțile prinse de umăr şi gât sunt din benzi late, prevăzute cu câte două şănțuiri longitudinale. Vasul a fost recuperat sub formă de fragmente şi întregit (Înălțimea – 21,2 cm; diametrul maxim – 16,5 cm) (**Fig. 3**)

[2] Expertiza antropologică a sheletelor a fost efectuată de dna dr. Angela Simalscik, căreia îi mulțumim şi cu acest prilej.

Fig. 3. Amforetă de lut descoperită în mormântul 1.

2. Oală fragmentară lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă, cu nisip în textură, având corpul bombat, cu diametrul maxim în treimea superioară, prevăzut cu o nervură pe umăr, buza uşor îngroşată, răsfrântă în exterior şi fundul plat. Vasul a fost ars reducător, dar incomplet, căpătând la exterior culoare cenuşie, iar în secțiune cărămizie (Înălțimea – 17,6 cm; diametrul maxim – 15,7 cm) (**Fig. 4, 1**)

3. Fragmente dintr-o oală cenuşie lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă, conținând ca ingredient nisip de granulație mare, cu corpul sferoidal, prevăzut pe partea mediană cu şase caneluri orizontale, marginea evazată şi fundul profilat (Înălțimea – 14,8 cm; diametrul maxim – 14,7 cm) (**Fig. 4, 2**).

Mormântul 2 (**Fig. 5**) avea groapa de formă rectangulară, cu lățimea de 0,5 m, lungimea de circa 1,7 m şi adâncimea de 0,2-0,7 m de la suprafața actuală a solului. Scheletul, atribuit unei femei de 35-40 ani, era depus pe spate, în poziție întinsă, cu capul orientat spre vest, mâna dreaptă de-a lungul corpului, iar brațul stâng îndoit din cot, cu palma aşezată pe osul sacru. Cu excepția tibiei stângi, oasele membrelor inferioare până la genunchi lipseau, fiind distruse de către săteni, prin săpături recente pentru scoaterea lutului. Craniul, aşezat cu fața în sus, se afla într-o stare proastă de conservare. Mormântul era lipsit de inventar.

***

După particularitățile pe care le prezintă, situl funerar descoperit recent la Dumitreni aparține culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada migrației goților spre regiunile din nordul şi nord-vestul Mării Negre (a doua jumătate a sec. III – sec. IV d.Hr.). Pentru această atribuire cultural-cronologică pledează atât ritul şi ritualurile de înmormântare atestate, cât mai ales ceramica găsită în mormântul 1 şi pe suprafața cimitirului.

Astfel, ritul înhumației, orientarea pe direcțiile nord-sud şi vest-est a mormintelor, ca şi poziția întinsă pe spate a scheletelor, sunt atestate în cele mai multe dintre necropolele *Gothiei* nord-pontice şi nord-dunăreane. Dar, aşa cum dovedesc descoperirile de până acum, proporția mormintelor de înhumație orientate nord-sud şi vest-est întâlnite în cimitirele de tip Sântana de Mureş-Cerneahov diferă, în majoritatea complexelor predominând înmormântările cu scheletele depuse în decubit dorsal şi plasate cu capul spre nord. De exemplu, în marea necropolă birituală de la Mihălăşeni, cercetată exhaustiv şi unde au fost dezvelite 520 de morminte (91 de incinerație şi 429 de înhumație), numărul înmormântărilor orientate pe direcția generală nord-sud este de 258, pe când al celor dispuse vest-est este de numai 83, ceea ce constituie abia 20,9% din totalul înhumaților cu orientarea precizată[3]. Aproximativ aceeaşi situație se constată şi în cimitirul reprezentativ de la Budeşți (cu peste 370 de morminte cercetate), unde înmormântările orientate nord-sud sunt mai numeroase, iar mormintele plasate vest-est reprezintă circa 20% din totalul înhumaților[4]. Trebuie făcută însă precizarea că în anumite necropole databile în fazele târzii ale culturii procentajul înmormântărilor orientate vest-est este mai mare, în unele cimitire ele constituind chiar tipul de mormânt predominant[5].

În legătură cu aceste două grupe de complexe din cimitirele de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, este interesant de arătat că mormintele orientate nord-sud sunt prevăzute deseori cu ofrande de alimente şi de băuturi (reprezentate mai ales de vase ceramice), pe

3 Şovan 2005, 193.
4 Vornic 2006, 168-169.
5 Магомедов 2001, 21, 201-202; Ворник, Чобану 2010, 64.

Fig. 4. Oale găsite în mormântul 1.

Fig. 5. Mormântul 2.

când cele plasate cu capul spre vest în general sunt lipsite de inventar, aşa cum este şi cazul complexului de la Dumitreni. Cu privire la mormintele orientate vest-est, este important de subliniat şi faptul că ele se datează în fazele târzii ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov şi sunt puse pe seama răspândirii creştinismului printre purtătorii acestei culturi[6].

Referitor la vasele ceramice descoperite în mormântul 1 din cimitirul de la Dumitreni, toate trei sunt lucrate la roată din pasta zgrunţuroasă, cu nisip şi pietricele în compoziţie, şi arse reducător în cuptoare cu reverberaţie. Ca tipologie, două recipiente reprezintă oale de dimensiuni mijlocii, cu corpul sferoidal sau piriform, buza evazată şi fundul plat ori profilat, iar al treilea vas este o amforetă cu două torţi, având corpul ovoidal, gâtul scund, marginea îngroşată şi fundul profilat, puţin concavat.

Oalele sferoidale lucrate la roată din pastă zgrunţuroasă au o frecvenţă extrem de mare în aşezările şi necropolele culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, aşa cum o atestă descoperirile de la Târgşor, Dănceni, Mihălăşeni, Budeşti, Bârlad-*Valea Seacă*[7] etc.

Oalele piriforme din pastă zgrunţuroasă sunt caracteristice pentru complexele din sec. IV d.Hr., dar apar ceva mai rar decât borcanele globulare. Dintre analogii cităm pe cele de la Târgşor, Bârlad-*Valea Seacă*, Mihălăşeni, Pogoneşti[8] ş.a.

Amforetele din pastă zgrunţuroasă constituie apariţii foarte rare în aşezările şi cimitirele de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, dar nu lipsesc cu totul. Din câte cunoaştem, vase de acest tip au fost semnalate în necropolele de la Mihălăşeni, Budeşti, Kosanovo şi Borşeni, precum şi într-un cuptor de olărie de la Zorleni[9]. Remarcăm în context că o frecvenţă ceva mai mare decât amforetele din pastă zgrunţuroasă în complexele din sec. IV d.Hr. o au cele lucrate din pastă fină. De exemplu, în marea necropolă de la Bârlad-*Valea Seacă*, unde lipsesc cu desăvârşire amforetele din pastă zgrunţuroasă, au fost semnalate cel puţin 12 vase de acest fel executate din pastă fină, numite de cercetătorul sitului şi oale cu două torţi[10]. Cu privire la amforetele lucrate din pastă fină sau zgrunţuroasă din mediul culturii Sântana de Mureş trebuie subliniat şi faptul că, din punct de vedere cronologic, ele se dateză în fazele târzii ale culturii respective, ce corespund mijlocului şi celei de-a doua jumătaţi a sec. IV d.Hr., eventual începutului veacului următor.

[6] Ioniţă 1995; Şovan 2005, 193; Ворник, Чобану 2010.

[7] Diaconu 1965, 75-77, pl. XXXV, 1, 2; LXXXI, 2; Şovan 2005, 175-176, pl. 321, 194-198, 204-205; 322, 209; Vornic 2006, 221, fig. 143, 1; Palade 2004, 202-203, fig. 82, 2; Рафалович 1986, pl. XXIV, 1-2; XXVII, 17; XLII, 3.

[8] Diaconu 1965, pl. LXV, 3; LXVI, 1; LXXXI, 3; LXXXII, 3; Palade, 2004, 202-203, fig. 82, 2; Şovan 2005, 175-176, pl. 321, 202-203; 322, 206, 208; Mamalaucă 2007, 52, 56, pl. III, 1.

[9] Şovan 2005, 174, pl. 46A, 5; 90A, 3; 145A, 10; Vornic 2006, fig. 86, 11; Mitrea ş.a. 1997, 148, fig. 12, 1; Palade 1969, fig. 14, 3; Кравченко 1967, табл. XV, 14.

[10] Palade 2004, 191-192, fig. 190, 20; 207, 2; 228, 5; 233, 1; 336, 5; 256, 2; 257, 4; 68, 10; 276, 10; 282, 5; 292, 8; 293, 7.

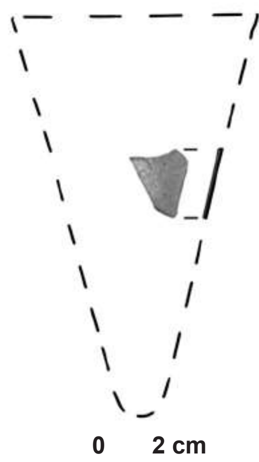

Fig. 6. Fragment de pahar de sticlă.

Așa cum deja am menționat, de pe suprafața cimitirului de la Dumitreni au fost recuperate un fragment de la un recipient de sticlă semitransparentă şi câteva mici cioburi de vase ceramice cenuşii, lucrate la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă. Dintre aceste vestigii, se evidențiază fragmentul de sticlă, care provine de la un pahar cu pereții subțiri de formă conică (**Fig. 6**). Pe teritoriul Republicii Moldova pahare întregi sau întregibile de acest tip, lipsite de ornament sau decorate cu linii orizontale adâncite realizate prin şlefuire, au fost descoperite în necropolele de aspect Sântana de Mureş de la Mălăieşti[11], Dănceni[12], Budeşti[13], Slobozia-Chişcăreni[14] şi Bráviceni[15]. În opinia specialiştilor, încadrarea cronologică a paharelor conice cu pereții subțiri din mediul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov este de făcut în a doua jumătate a sec. IV şi începutul veacului următor[16]. Notăm în context că mormintele cu pahare de acest tip din necropolele de la Târgşor (nr. 195), Mihălăşeni (nr. 376), Budeşti (nr. 266) şi Brăviceni (nr. 108) au fost datate în fazele finale de evoluție a complexelor, corespunzătoare ultimelor decenii ale sec. IV şi eventual începutului sec. V[17]. Cât priveşte proveniența, paharele conice cu pereții subțiri din arealul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov reprezintă articole romane de import produse probabil în atelierele de sticlărie din provinciile orientale ale imperiului.

Sintetizând datele prezentate mai sus, putem concluziona că, pe baza ritului şi a practicilor funerare, a ceramicii şi a fragmentului de pahar de sticlă, necropola antică de la Dumitreni se încadrează în cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, iar cronologic – în sec. IV d.Hr., mai degrabă la mijlocul şi în a doua parte a acestui veac.

[11] Федоров 1960, 287, рис. 12.
[12] Рафалович 1986, 44, таб.. XXII, 9.
[13] Vornic 2006, 211-212, fig. 100,1.
[14] Levinschi 1997, 122-125, fig. 4, 9.
[15] Vornic, 2016, 190, fig. 5, 4.
[16] Gomolka-Fuchs 1999, 135; Гавритухин 2000, 265-269.
[17] Ioniță 1986, 305; Şovan 2005, 165, pl. 387; Vornic 2006, 241; Vornic 2016, 190-192.

SUMMARY

A NECROPOLIS FROM THE IV-TH CENTURY AD REVEALED IN DUMITRENI VILLAGE (COM. ALEXEEVCA, FLOREŞTI DISTRICT)

Ancient cemetery from Dumitreni village is located at 0,50 km north of the village and at 0,05 km south of a former animals farm, on a promontory from the north side of the confluence of two valleys, the point *Loam*. Reported in the spring of 2015, the site was partially destroyed by extracting clay by locals. There could be recovered some bones of a human skeleton and three fragmentary pottery coming from a destroyed burial tomb, with north-south orientation. All three vessels are wheel-made of coarse paste, with sandy and pebble in composition. As typology, a container is an amphorete and two others – medium-sized pots.

A west-east-oriented burial tomb without any inventory was investigated too. According to the anthropological measurements, both skeletons belonged to women 35-40 years.

On the surface of the site a few pieces of gray ware, wheel-made of fine and coarse paste, have been gathered, as well as a fragment of a transparent glass cup with thin walls, probably of conical form.

On the basis of burial ceremony and funeral rites, ceramics and the glass vessel fragment, necropolis of Dumitreni village relates to Sântana de Mureş-Cerneahov culture, and chronologically in the IV-th century, rather in the middle and in the second part of this century.

РЕЗЮМЕ

МОГИЛЬНИК IV В. Р.Х. У С. ДУМИТРЕНЬ (КОМ. АЛЕКСЕЕВКА, Р-Н ФЛОРЕШТЬ)

Думитренский некрополь расположен в 0,50 км к северу от села и в 0,05 км к югу от бывшей животноводческой фермы, на плато с северной стороны стыка двух долин, в урочище *Лутэрие*. Обнаруженный весной 2015 г., могильник был частично разрушен местными жителями при добыче глины. Удалось возмещение из одного разрушенного погребения, ориентированного по направлению север-юг, части костей человеческого скелета и трех керамических фрагментированных сосудов. Все три сосуда изготовлены на гончарном круге

из грубоватой пасты, содержащей песок и мелкие камешки, с шероховатой поверхностью. По типологии, один сосуд является амфореткой, другие два – горшками среднего размера.

Было также исследовано погребение, ориентированное по направлению запад-восток, безинвентарное. Согласно антропологическому определению, оба скелета принадлежали женщинам в возрасте 35-40 лет.

На поверхности памятника было найдено несколько фрагментов гончарных серолощенных и шероховатых сосудов, а также фрагмент полупрозрачного тонкостенного стеклянного кубка, конической формы.

На основании обряда и погребальных ритуалов, керамики и фрагмента стеклянного кубка, могильник у с. Думитрень относится к культуре Сынтана де Муреш-Черняхов, а хронологически к IV в. Р.Х., скорее к середине и ко второй половине этого века.

BIBLIOGRAFIE

Diaconu, 1965: Gh. Diaconu, *Târgşor. Necropola din secolele II-IV e. n.* (Bucureşti 1965). **Gomolka-Fuchs 1999:** G. Gomolka-Fuchs, *Gläser der Sântana de Mureş-Černjachov-Kultur aus Rumänien und der Republik Moldavien*. In: Die Sântana de Mureş-Černjachov-Kultur (Bonn 1999), 129-142.

Ioniță 1986: I. Ioniță, *Chronologie der Sântana de Mureş-Černjachov Kultur*. Peregrinatio Gothica I (Archeologia Baltica VII), 1986, 295-351.

Ioniță 1995: I. Ioniță, *Elemente creştine în practica riturilor de înmormântare din Moldova din secolele IV-V e.n.* In: *Din istoria Europei romane* (Oradea 1995), 259-261.

Levinschi 1997: A. Levinschi, *Despre un grup de necropole ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din interfluviul Nistru-Prut*. Tyragetia IV-V, 1997, 117-130.

Mamamlaucă 2007: M. Mamalaucă, *Necropola de secol IV de la Pogoneşti. Campania 1996*. AMT II, 2007, 46-56.

Mitrea ş.a. 1997: I. Mitrea, Gh. Dumitroaia, E. Ciubotaru, *Cercetările arheologice de la Borşeni*. MA XXI, 1997, 131-193.

Palade 1969: V. Palade, *Un cuptor de olar din secolul al IV-lea e. n. la Zorleni-Fântânele (jud. Vaslui)*. MA I, 1969, 339-361.

Palade 2004: V. Palade, *Aşezarea şi necropola de la Bârlad-Valea Seacă (sfârşitul sec. al III-lea – a doua jumătate a sec. al V-lea)* (Bucureşti 2004).

Şovan 2005: O.L. Şovan, *Necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Mihălăşeni (județul Botoşani)* (Târgovişte, 2005)

Vornic 2006: V. Vornic, *Aşezarea şi necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Budeşti* (Chişinău 2006).

Vornic 2016: V. Vornic, *Cronologia necropolei de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Brăviceni*, r. Orhei. AMT XII_2, 2016, 183-200.

Ворник, Чобану 2010: В. Ворник, Л. Чобану, *Погребения с западно-восточной ориентировкой из могильника культуры Сынтана де Муреш-Черняхов у села Брэвичень. К вопросу о распространении христианства в Готии*. RA V, 2, 2010, 62-90.

Гавритухин 2000, И. Гавритухин, Финал традиций культур римского времени в Восточной Европе. In: Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa (Lodz 2000), 261-324.

Кравченко 1967: Н.М. Кравченко, *Косановский могильник*. МИА 139, 1967, 77-135.

Магомедов 2001: Б.В. Магомедов, *Черняховская культура. Проблема этноса* (Люблин 2001).

Рафалович 1986: И.А. Рафалович, *Данчены. Могильник черняховской культуры III-IV вв. н.э.* (Кишинев 1986).

Федоров 1960: Г.Б. Федоров, *Малаештский могильник (памятник черняховской культуры в бассейне реки Прут*. MIA 82, 1960, 253-302.

28.09.2016

LOCUINȚE MEDIEVALE TIMPURII DESCOPERITE RECENT LA BUTUCENI, R-NUL ORHEI

Octavian MUNTEANU

Cuvinte cheie: Butuceni, aşezare medievală, cuptor-pietrar, locuinţă adâncită, ceramică, decor vălurit.

Key words: Butuceni, medieval settlement, oven-mason, housing recess, pottery, decor wavy.

Ключевые слова: Бутучень, средневековое поселение, печь-каменка, землянка, керамика, волнистый декор.

Campaniile de cercetare realizate pe parcursul anilor 2014 şi 2015 în situl Butuceni (com. Trebujeni, r-nul Orhei) au fost determinate de rezultatele investigaţiilor arheologice preventive întreprinse în anul 2013 cu ocazia construcţiei pe teritoriul Rezervaţiei cultural-naturale „Orheiul Vechi" a unui sistem de aprovizionare cu apă[1]. Printre vestigiile descoperite, care sunt preponderent atribuite perioadei getice[2], menţionăm câteva locuinţe medievale identificate în partea de sud-vest a promontoriului **(Fig. 1; 2)**. În rândurile ce urmează, ne vom focaliza atenţia asupra acestor tipuri de structuri, prezentându-le contextul descoperirilor şi caracteristicile de bază.

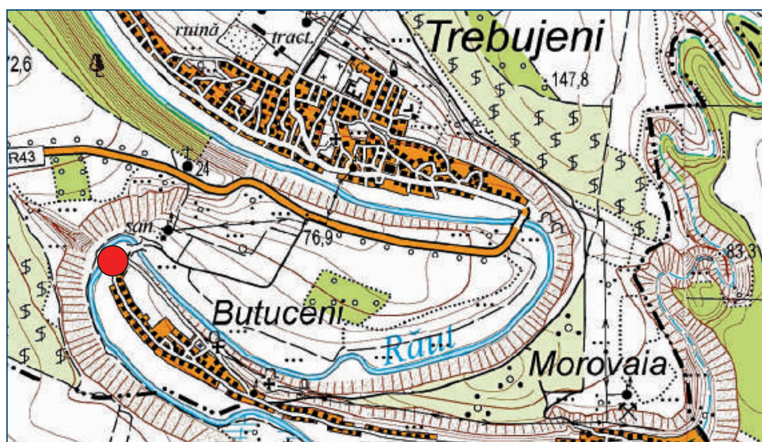

Fig. 1. Butuceni. Localizarea aşezării medievale.

Complexe descoperite în Secţiunea IV (2014). Spaţiul în care au fost descoperite primele două locuinţe medievale se localizează în apropiere de intrarea în satul Butuceni, pe teritoriul administrat de pensiunea Eco-Resort, învecinată cu prima gospodărie din dreapta drumului. Secţiunea, cu dimensiunile de 9x2 m, a fost trasată de-a lungul zidului de piatră ce separă respectiva gospodărie de teritoriul pensiunii, la distanţa de 1 m de zid **(Fig. 2)**. La momentul actual, terenul a fost amenajat pentru concertele de operă în aer liber, unde s-a şi derulat primul eveniment în anul 2015. Secţiunea era orientată pe direcţia est-vest, cu o uşoară deviere spre sud, colţul de nord-vest al secţiunii aflându-se la 36 m sud-est de la răstignire. În perimetrul secţiunii au fost surprinse două locuinţe adâncite în sol, care aveau drept instalaţii de foc cuptoare din piatră.

Locuinţa 1 **(Fig. 3)** a fost descoperită în partea de est a secţiunii, la adâncimea de 0,42 m de la nivelul actual de călcare. Complexul, care se prezenta iniţial ca o pată de sol de culoare întunecată, a fost surprins şi cercetat doar parţial, limitele lui de nord şi de sud extinzându-se în afara secţiunii trasate. La nivelul descoperirii, locuinţa avea lungimea de 3,3 m pe axa est-vest. În partea de est, pereţii locuinţei coborau uşor înclinaţi spre interior până la adâncimea de 1,7-1,8 m de la suprafaţa actuală a solului, intrând în lutul viu cu 0,8-0,9 m, adâncimea de la nivelul vechi de călcare fiind de circa 1,3 m. În partea de vest a bordeiului, pereţii coborau până la adâncimea de 1,45-1,50 de la suprafaţa solului. Respectiv, de la nivelul sesizării, complexul se adâncea cu 1 m, străbătând roca în profunzime cu 0,55 m. Baza locuinţei se prezenta sub formă de lut bătătorit şi era aproape orizontală, cu o uşoară înclinare spre vest. În cuprinsul bordeiului au fost identificate un cuptor din piatră şi o groapă de par.

Groapa de par se afla lângă peretele de sud-vest al locuinţei, la adâncimea de 1,4 m, fiind clar vizibilă atât în plan, cât şi în profilul de sud al secţiunii. Aceasta avea formă circulară în plan, cu diametrul

[1] Cercetările au fost organizate de Agenţia Naţională Arheologică, în cooperare cu Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" şi Rezervaţia cultural-naturală „Orheiul Vechi".

[2] Munteanu ş.a. 2014, 55-67; Munteanu ş.a. 2015, 33-42.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 115-122

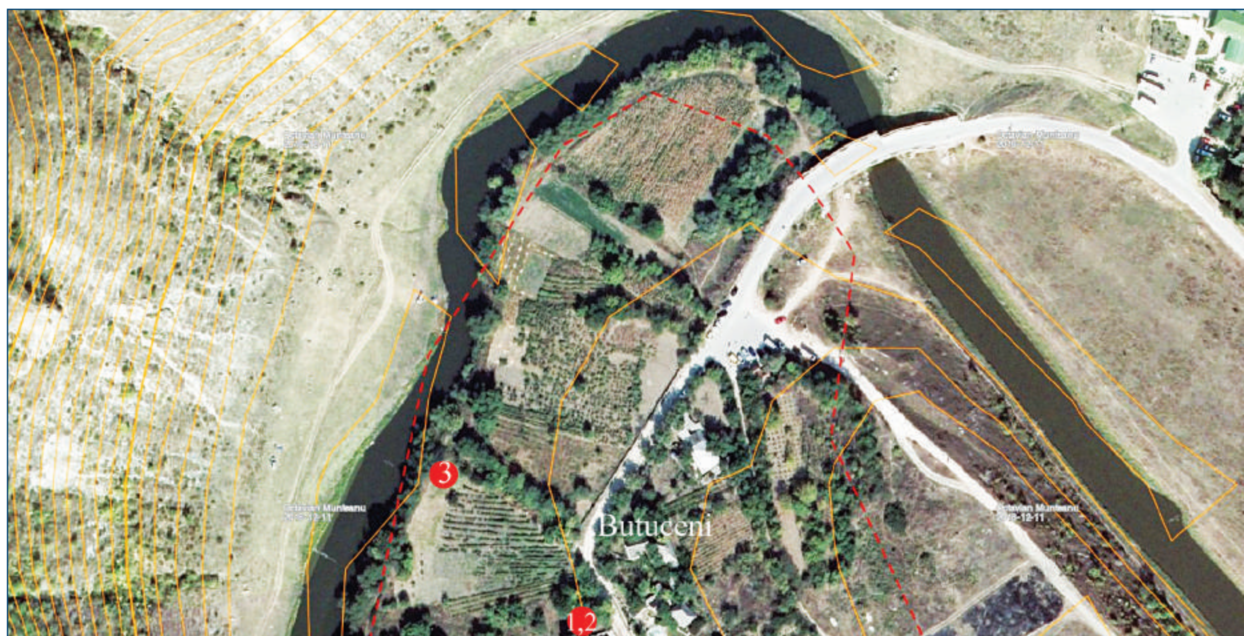

Fig. 2. Butuceni. Imagine ortofoto cu amplasarea secțiunilor IV, VI şi a locuințelor medievale 1, 2 şi 3.

de circa 0,2 m, şi se adâncea în solul viu cu 0,2 m. Umplutura gropii era constituită din sol de culoare gălbuie-cenuşie.

Cuptorul **(Fig. 4)** a fost identificat în partea sud-estică a locuinței, la adâncimea de 1,2 m şi se prezenta sub forma unei aglomerații de pietre de formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de circa 1,4x1,2 m, grosmea variind între 0,15 m şi 0,55 m. Pietrele erau de mărimi diferite, majoritatea lor fiind destul de mari, de până la 0,4x0,4x0,2 m, şi nu păstrau urme de mortar. Degajarea pietrelor pentru a urmări elementele constitutive ale cuptorului nu a fost realizată, avându-se în vedere o posibilă conservare *in situ* a complexului. Instalații de foc asemănătoare au fost descoperite în numeroase situri medievale timpurii din spațiul pruto-nistrean, dintre care cităm pe cele de la Hansca-*Limbari-Căpräria*[3], Trebujeni-*Scoc*, Brăneşti-*Valea Budăi*[4] etc.

Inventarul locuinței era destul de sărăcăcios, cuprinzând un cuțitaş de fier **(Fig. 5, 5)**, un fragment de cute de gresie **(Fig. 5, 6)**, patru fragmente de ceramică lucrată cu mâna de tradiție medievală timpurie, dintre care două buze cu alveole pe margine **(Fig. 5, 1-2)** şi două de pereți decorați cu valuri incizate **(Fig. 5, 3-4)** şi şase oase de animale. În legătură cu locuința ar putea fi pusă şi o fusaiolă discoidală realizată dintr-un ciob de vas lucrat cu mâna **(Fig. 5, 7)**, care a fost descoperită în apropierea bordeiului.

Având în vedere tipul locuinței şi a cuptorului, dar şi faptul că în umplutura ei au fost descoperite vestigii ce aparțin tradițiilor medievale timpurii, în special ceramică lucrată cu mâna prevăzută cu decor vălurit ce-şi găseşte analogii în multiple situri deja cercetate[5], datăm complexul prezentat mai sus în sec. VIII-IX.

<u>Locuința 2</u> **(Fig. 6)** a fost descoperită în partea de vest a secțiunii, la distanța de circa 5,5 m de prima, la adâncimea de 0,36-0,42 m de la nivelul actual de călcare. Complexul a fost surprins şi cercetat doar parțial, limitele lui de nord şi de sud extinzându-se în afara secțiunii trasate. La nivelul identificării, complexul avea pe axa est-vest lungimea de 4,2 m. Dinspre vest, pereții gropii erau uşor înclinați spre interior şi coborau aproape vertical până la adâncimea de 0,84 de la nivelul sesizării şi de 1,26 m de la suprafața actuală a solului. În partea de est era amenajată o treaptă, cu lățimea de circa 1 m şi înălțimea maximă de 0,3 m, după care peretele cobora aproape vertical până la adâncimea de 1,46 m de la nivelul actual de călcare. În aceeaşi zonă a locuinței, la nivelul vechi de călcare, erau amplasate câteva pietre de dimensiuni mari (0,8x0,26x0,3 m; 0,7x0,16x0,2 m), care demarcau limitele acesteia.

În partea nord-vestică a complexului locativ, la adâncimea de 0,9-1,0 m, a fost descoperită o aglomerație de pietre de formă neregulată, cu dimensiunile de circa 1,8x2,0 m. Aglomerația se adâncea până la baza locuinței, grosimea ei maximă fiind de 0,56 m. Pietrele erau de mărimi diferite, majoritatea destul de mari, de până la 0,4x0,4x0,2 m, şi nu prezentau urme de

[3] Dintre multiplele cercetări şi publicații, notăm aici doar primele şi ultimile: Рафалович 1968; Хынку, Рафалович, Никулицэ 1970; Postică 1994, 109-110; Golțeva, Postică 1996, 113-114.

[4] Федоров 1960, 290-303.

[5] Postică 1994, 119-123; Гольцева, Кашуба 1995, C III, 3-6; C IV, 3; C VI, 5; C IV.

Fig. 3. Butuceni. Secțiunea IV. Vedere dinspre vest asupra locuinței 1.

mortar **(Fig. 7)**. După toți parametrii, aglomerația de pietre reprezintă urmele unui cuptor din piatră. Degajarea pietrelor pentru a urmări elementele constitutive ale cuptorului nu a fost realizată, avându-se în vedere o posibilă conservare a complexului.

În umplutura locuinței au fost descoperite partea inferioară a unui vas ceramic medieval timpuriu **(Fig. 8, 1)**, un fragment de râşniță **(Fig. 8,4)**, un fragment de cute de gresie **(Fig. 8, 2)** şi şase de oase de animale, dintre care unul cu urme de prelucrare **(Fig. 8, 3)**. Pe baza vestigiilor recuperate din umplutura complexului (în special fundul de vas, a cărui confecționare ține de tradițiile medievale timpurii), a cuptorului din piatră, dar şi în contextul bordeiului similar descris mai sus şi a gropii menajere din preajmă (cu materiale ceramice tipice evului mediu timpuriu) **(Fig. 8, 5-7)**, datăm locuința 2 în sec. VIII-IX.

Complexe descoperite în Secțiunea VI (2015). Locul ales pentru executarea secțiunii se află în partea de vest a aliniamentelor de piatră de la intrarea în sat, pe partea dreaptă a drumului de acces. Secțiunea, cu dimensiunile de 24x2 m, a fost trasată în partea de vest a paramentului de piatră, perpendicular pe acesta, la distanța de 53 m spre nord-vest de răstignire, fiind orientată pe direcția sud-nord, cu o deviere de circa 30° **(Fig. 2)**. În perimetrul secțiunii a fost surprinsă o locuință adâncită, ce a păstrat vestigiile unui cuptor din piatră.

Locuința 3 **(Fig. 9)** a fost descoperită în anul 2015, cu ocazia examinării unei structuri fortificate. Locuința se afla la distanța de circa 90 m spre nord-vest de

Fig. 4. Butuceni. Secțiunea IV. Vedere dinspre est asupra aglomerației de pietre din locuința 1.

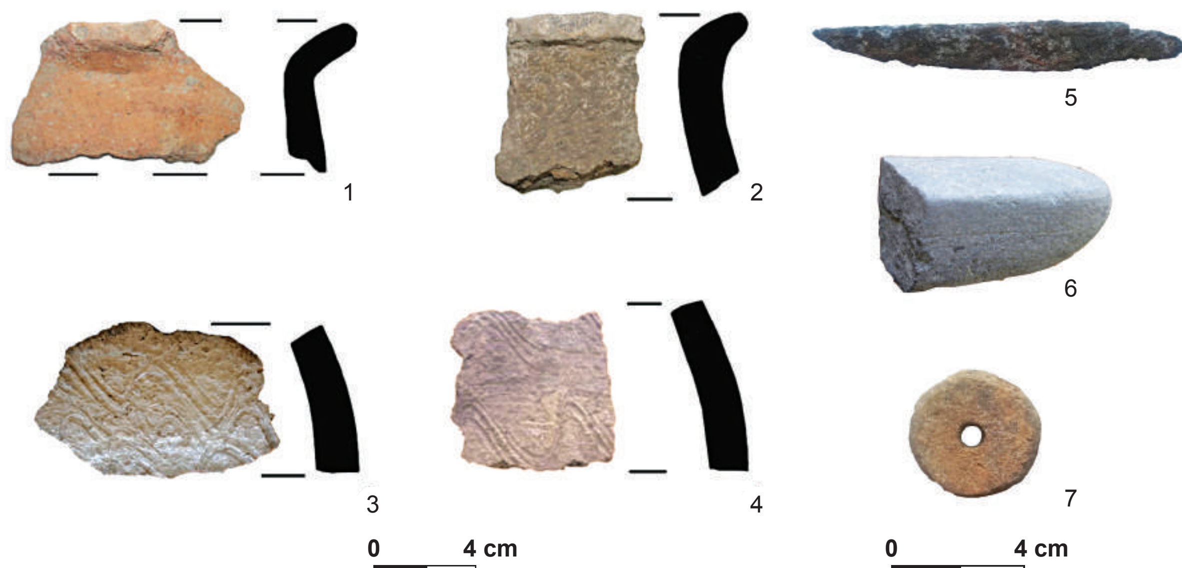

Fig. 5. Butuceni. Secțiunea IV. Ceramică lucrată cu mâna (1-4), cuțit de fier (5), cute (6) şi fusaiolă (7) din locuința 1 (1-6) şi strat (7).

secțiunea în care au fost reperate locuințele 1 şi 2. Urmele complexului locativ au fost identificate în partea de sud a secțiunii, la adâncimea de 0,86-1,0 m de la nivelul actual de călcare. Ca şi în cazul locuințelor descrise mai sus, complexul a fost surprins doar parțial, limitele lui de vest şi de est extinzându-se în afara suprafeței cercetate. La nivelul depistării, pe axa nord-sud, complexul avea lungimea de circa 3 m. Pereții gropii coborau aproape vertical, uşor înclinați spre interior, până la adâncimea de 1,6-1,7 m de la nivelul actual de călcare. Respectiv, de la nivelul descoperirii, complexul se adâncea cu 0,76 m, intrând în rocă până la adâncimea de 0,5 m. Fundul gropii era relativ orizontal, uşor înclinat spre sud.

În partea nord-estică a locuinței, la adâncimea de 1,3 m, a fost semnalată o aglomerație de pietre. Grosimea maximă a stratului de pietre era de 0,44 m, pietrele atingând dimensiunile de 0,4x0,4x0,2 m, fără să păstreze urme de mortar. Degajarea pietrelor pentru urmărirea elementelor constitutive ale cuptorului a permis delimitarea unui spațiu amenajat la baza locuinței, care a păstrat, în partea de nord, urmele unei amenajări constând din şapte pietre nefasonate, fără resturi de mortar. Pietrele aveau dimensiuni destul de mari (0,4x0,25x0,3 m) şi erau aşezate cu grijă pe muchie, formând o bordură cu înălțimea de 0,40-0,45 m. Spre sud de această bordură a putut fi delimitat spațiul de combustie, care era de formă ovală, cu dimensiunile de 0,8x0,6 m, acoperit în întregime cu cărbune de lemn şi cenuşă **(Fig. 10)** în asociere cu un număr redus de oase de animale. În preajma vetrei se aflau alte pietre (toate mişcate din locul inițial), care purtau urme de arsură puternică. Pe baza vestigiilor prezen-

Fig. 6. Butuceni. Secțiunea IV. Vedere dinspre est asupra locuinței 2.

Fig. 7. Butuceni. Locuința 2. Aglomerația de pietre şi fund de vas ceramic *in situ*.

tate, interpretăm aglomerația de pietre drept urme ale unui cuptor.

În umplutura complexului au fost descoperite 81 de fragmente ceramice, dintre care 48 cioburi de factură getică, o buză de amforă grecească, 19 pereți de vase eneolitice de tip Cucuteni-Tripolie şi doar 13 fragmente de vase medievale timpurii lucrate cu mâna, inclusiv o buză, un fund şi două fragmente decorate cu motiv vălurit **(Fig. 8, 8-10)**. În cuprinsul locuinței au mai fost identificate 168 fragmente de oase de animale. Ținând cont de vestigiile ce aparțin tradițiilor medievale timpurii, în special fragmentele de ceramică cu decor vălurit, asociate cu resturile cuptorului din piatră, datăm complexul descris mai sus în perioada sec. VIII-IX.

***

Analizând materialele prezentate, constatăm atestarea în situl Butuceni a unui orizont cultural care se încadrează în fenomenul ce caracterizează spațiul pruto-nistrean în perioada secolelor VIII-IX[6]. Respectivele vestigii arheologice se înscriu în aria siturilor de tipul Hansca-Scoc-Kodyn-Revno[7] din regiunea pruto-nistreană, denumite de către unii arheologi monumente de tipul Luka Raikovețkaia[8]. Tipul de locuințe adâncite în sol, având amenajate cuptoare din piatră în unul dintre colțuri, a devenit unul emblematic pentru spații largi din arealul sud-est european începând cu sec. VI-VII[9], continuând să fie reprezentative şi în perioadele următoare[10]. Urmărind evoluția siturilor din spațiul pruto-nistrean în perioada medievală timpurie, cercetătorul Gheorghe Postică fixa pe harta arheologică 572 de puncte cu astfel de descoperiri[11]. Majoritatea dintre ele au fost semnalate în partea de nord – 339, centrul şi sudul având câte un număr mai redus de aşezări – 117 şi, respectiv, 16[12]. Faptul care trebuie remarcat este că numărul aşezărilor datate în sec. VIII-IX a crescut de peste trei ori în raport cu perioada precedentă[13]. Amplasarea specifică a acestor aşezări în cuiburi, moştenită din perioada anterioară, se va menține practic în aceleaşi spații, multe dintre aşezările din sec. VIII-IX suprapunându-le pe cele din sec. VI-VII[14]. Totodată, apariția aşezărilor din acest segment cronologic va fi semnalată şi în spații noi. Un astfel de cuib este localizat în zona Răutului Inferior. Aici sunt cunoscute nouă aşezări care se încadrează cronologic în sec. VIII-IX: două în spațiul promontoriului Peştere[15]; două aşezări la Maşcăuți: *Poiana Ciucului*[16] şi *Livada Boierului*[17]; trei la Trebujeni: Trebujeni-*Selitra I*[18], Trebujeni-*Selitra III*[19], Trebujeni-*Scoc*[20] şi două la Brăneşti:

[6] Musteață 2005; Postică 2007.
[7] Postică 2007, 22.
[8] Кашуба и др. 1997, 4.
[9] Postică 2007, 132.
[10] Postică 2007, 133.
[11] Postică 2007, 125.
[12] Postică 2007, 101.
[13] Postică 2007, 100.
[14] Postică 2007, 101.
[15] Postică 2009, 246.
[16] Postică 2009, 246.
[17] Musteață 1998, 40-41.
[18] Федоров 1960, 258; Postică 2009, tabel 3.
[19] Федоров1960, 258; Postică 2009, tabel 3.
[20] Тельнов 1991, 53-63.

Fig. 8. Butuceni. Ceramică (1, 5-10), cute în gresie (2), os de animal cu urme de prelucrare (3) şi fragment de piatră de râşniță (4) găsite în locuința 2 (1-4), groapa 1 (5-7) şi locuința 3 (8-10).

Fig. 9. Butuceni. Secțiunea VI. Vedere dinspre nord asupra locuinței 3.

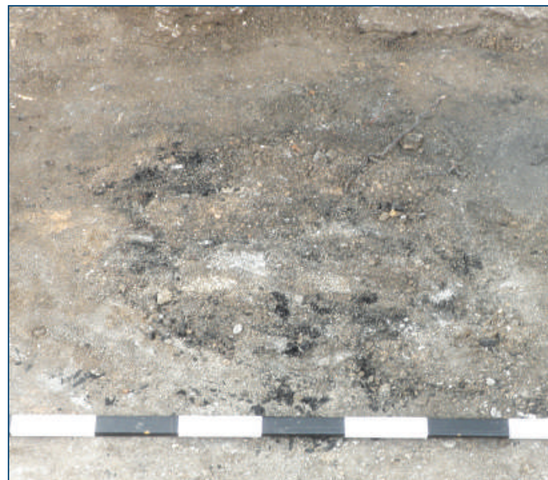

Fig. 10. Butuceni. Secțiunea VI. Locuința 3. Vatra cuptorului-pietrar acoperită cu cărbune şi cenuşă.

Brăneşti-*Valea Budăi*[21] şi Brăneşti-*Ivancea*[22]. Descoperirile de la Butuceni vin să completeze registrul descoperirilor din perioada medievală timpurie cu o nouă aşezare, prima de acest fel în spațiul sitului Butuceni.

---

21 Федоров, Чеботаренко 1974, 31, 66-67.
22 Федоров, Чеботаренко 1974, 15, 30.

SUMMARY

EARLY MEDIEVAL DWELLINGS RECENTLY DISCOVERED IN BUTUCENI (TREBUJENI COM., ORHEI DISTRICT)

Research campaigns carried out during the years 2014 and 2015 on the prestigious Butuceni site, Orhei district, were determined by the results of archaeological investigations taken in 2013 during the construction of a system of water supply on the territory of the “OrheiulVechi” Cultural-Natural Reserve. Among the vestiges, which are mainly attributed to getic period, we mention three early medieval dwellings, identified in the south-west of the promontory. Analyzing the researched materials from the Butuceni site, we certificate here a cultural horizon characterizing the Prut-Dniester space between VIII-IX centuries. The type of housing deepened in soil with stone ovens arranged in one of the corners has become emblematical for large spaces of southeast European area, starting with VI-VII centuries and continuing in the following years. The findings from Butuceni complete the register of the early medieval period discoveries with a new settlement, the tenth, in clusters of settlements in the lower Raut zone and the first one in the Butuceni village perimeter.

РЕЗЮМЕ

РАННЕСРЕДНЕВЕКОВЫЕ ЖИЛИЩА ОБНАРУЖЕННЫЕ В С. БУТУЧЕНЬ (КОММ. ТРЕБУЖЕНЬ ОРХЕЙСКОГО РАЙОНА)

Археологические исследования, проведенные в 2014-2015 гг. на престижном памятнике Бутучень Орхейского района, были обусловлены результатами спасательных археологических исследований 2013 года, связанных со строительством системы водоснабжения на территории культурно-природного заповедника „Орхеюл Векь”. Среди археологических находок, которые в основном относятся к гетскому периоду, были и три раннесредневековые жилища, выявленные в юго-западной части мыса. Анализ изучаемых материалов, доказал присутствие на памятнике Бутучень культурного горизонта, характеризующего Пруто-Днестровское междуречье в VIII-IX вв. Традиции обустраивать землянки с каменными печами, расположенными в одном

из углов, стали эмблематичным явлением для огромных пространств юго-восточной части Европы начиная с V-VII вв. и продолжились в последующих столетиях. Результаты исследований, проведенных в Бутучень, пополнили список таких средневековых поселений еще одним памятником, десятым по счету, в микрорегионе Старого Орхея и первым, в своем роде, в периметре села Бутучень.

BIBLIOGRAFIE

Golţeva, Postică 1996: N. Golţeva, Gh. Postică, *Vestigii geto-dace şi medievale timpurii din aşezarea Hansca (Limbari-Căprăria)*. AM XIX, 1996, 107-133.

Munteanu ş.a. 2014: O. Munteanu, V. Iarmulschi, S. Popovici, *Preliminarii privind cercetările arheologice din anul 2013 de la Butuceni, raionul Orhei*. APRM I, 1-2, 2014, 55-67.

Munteanu ş.a. 2015: O. Munteanu, S. Moraru, M. Vetrilă, *Cercetările arheologice din anul 2014 în situl fortificat de la Butuceni, raionul Orhei*. APRM II, 2015, 33-42.

Musteaţă 1998: S. Musteaţă*, Cercetarea arheologică a aşezării Măşcăuţi*-Livada Boierului în anii 1997-1998. In: Orheiul Vechi. Buletin istorico-arheologic (Chişinău 1998), 40-41.

Musteaţă 2005: S. Musteaţă, *Populaţia spaţiului pruto-nistrean în secolele VIII–IX* (Chişinău 2005).

Postică 1994: Gh. Postică, *Românii din Codrii Moldovei în evul mediu timpuriu (studiu arheologic pe baza ceramicii din aşezarea Hansca)* (Chişinău 1994).

Postică 2007: Gh. Postică, *Civilizaţia medievală timpurie din spaţiul pruto-nistrean (secolele V-XIII)* (Bucureşti 2007).

Postică 2009: Gh. Postică, *Istoricul cercetării arheologice în zona Orheiului Vechi*. In: Miscellanea Historica et Archaeologica. In Honorem Professoris Ionel Cândea (Brăila 2009), 209-248.

Гольцева, Кашуба 1995: Н.В. Гольцева, М.Т. Кашуба, Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднестровья (материалы раскопок 1978-1979, 1989-1990) (Тирасполь 1995).

Кашуба и др. 1997: М.Т. Кашуба, Н.П. Тельнов, Т.А. Щербакова, *Алчедарское древнерусское поселение* (Тирасполь 1997).

Рафалович 1968: И.А. Рафалович, *Поселение V-VII вв. у с. Ханска МССР*. В сб.: Краткие сообщения о докладах полевых исследованиях Института археологии АН СССР, 113,1968, 94-101.

Тельнов 1991: Н.П. Тельнов, *Итоги работ на поселении Скок*. В сб.: Археологические исследования в Старом Орхее (Кишинев 1991), 53-63.

Федоров 1960: Г.Б. Федоров, *Население Пруто-Днестровского междуречья в I тыс. н.э.* МИА СССР 89, (Москва 1960).

Федоров, Чеботаренко 1974: Г.Б. Федоров, Г.Ф. Чеботаренко, *Памятники древних славян (VI–XIII вв.)*. АКМ 6 (Кишинев 1974).

Хынку, Рафалович, Никулицэ 1970: И.Г. Хынку, И.А. Рафалович, И.Т. Никулицэ, *Раскопки у с. Ханска*. АО 1969 г., 1970, 354-355.

10.11.2016

SATUL ALCEDAR ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ ŞI MODERNĂ: CÂTEVA DATE ISTORICE ŞI ARHEOLOGICE

Sergiu TABUNCIC, Vlad VORNIC, Ion CIOBANU

Cuvinte cheie: Alcedar, izvoare istorice, cimitir, morminte de înhumaţie, monede.

Key words: Alcedar, historic documents, cemetery, inhumations, coins.

Ключевые слова: Алчедар, исторические источники, кладбище, погребения с трупоположениями, монеты.

Satul Alcedar din raionul Şoldăneşti beneficiază de mărturii ce-i atestă existenţa documentară încă de la începuturile veacului al XVII-lea. O vechime scrisă şi mai mare a Alcedarului, dar plăsmuită, legată chiar de vremurile lui Ştefan cel Mare, răzbate dintr-un act fals datat în 7 iulie 1471. Acesta reprezintă o carte de danie şi miluire contrafăcută pentru un sat învecinat, Poiana, oferită la Suceava de Ştefan Vodă lui Aftanasie, fiul lui Gligoraşco Hreapco şi Ioan, fiul lui Diordie Şelum din satul Bacsani[1], ţinutul Soroca. Cunoscând mai multe ediţii (A.A. Кочубинский – 1901, I. Bogdan – 1913 etc.), actul respectiv a fost publicat cel mai recent în anul 1976 de merituosul paleograf Leon Şimanschi, în volumul II al seriei A. Moldova, a colecţiei de documente medievale *Documenta Romaniae Historica*. Originalul slav al acestui hrisov fraudulos, textul căruia este scris pe un pergament, s-a păstrat până în prezent la Arhiva centrală de stat a actelor vechi a Rusiei din Moscova. Fotografia şi clişeul pergamentului (depuse la Biblioteca Academiei Române şi Arhivele Statului Bucureşti) îl arată fără urme de atârnare a peceţii, în pofida încheierii cuprinse în finalul documentului, unde Ştefan cel Mare porunceşte logofătului Tudor „a noastră peceate la această a noastră carte să o leage" (cum glăsuieşte traducerea sa românească)[2].

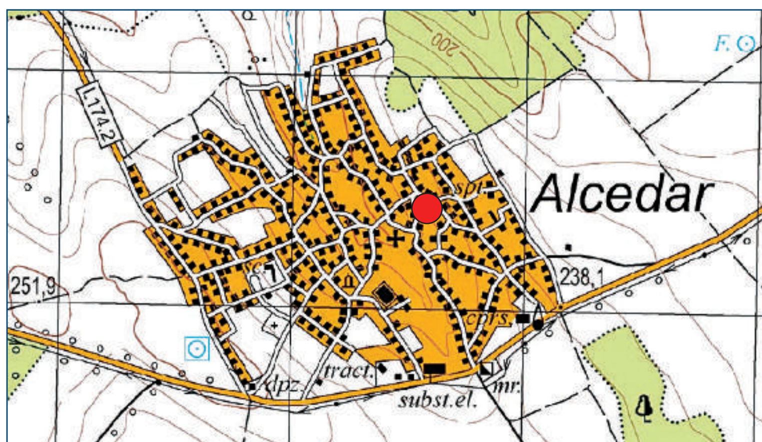

Fig. 1. Amplasarea topografică a descoperirii.

Un şir de consideraţii formulate de specialişti relevă probele de falsitate ale acestui document şi ale unei întregi serii de acte similare, alcătuite după toate aparenţele în Basarabia ulterior anexării ei la Imperiul Rus (1812). Concret, falsul se constată prin calitatea proastă a pergamentului onctuos, spre deosebire de exemplarele bine preparate şi uscate din sec. XV; după substanţa întrebuinţată la scris, o cerneală modernă ce se şterge uşor din cauza grăsimii de pe pergament; prin forma literelor, diferită de grafia documentelor emise de cancelaria lui Ştefan cel Mare; după formulele diplomatice folosite, ce contravin celor din documentele autentice de epocă şi prin denaturarea limbii slavone de către plăsmuitor, în intenţia de a o arhaiza ori din nepriceperea ei[3].

Desigur, motivarea plastografiei aflate în atenţia noastră rezidă din scopul ilicit al beneficiarului (beneficiarilor) falsului de preluare a stăpânirii asupra satului Poiana. La fel, este îndreptăţit să presupunem existenţa unei legături genealogice a acestora cu destinatarii fictivei donaţii domneşti, pomeniţi mai sus.

Actul le-ar fi servit stăpânilor moşiei drept uric – titlu de proprietate transmis prin moştenire şi privilegiu ereditar de imunitate. Văzându-le „slujba lor dreaptă şi credincioasă", Ştefan cel Mare le-ar fi întărit moştenirea mai veche – ocina şi dedina: „Poiana, care este pe râul Nistru, în ţinutul Soroca, unde au fost şi casele bunicilor lor". De altfel, acest fapt ar sugera o vechime şi mai mare a satului, adică din a doua jumătate a

[1] Azi satul Băxani, r-nul Soroca.
[2] DRH, A, II, 446-449 (doc. XVI).
[3] DRH, A, II, 425-426 (comentariul la doc. VI).

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 123-130

secolului al XIV-lea, ştiindu-se că pentru demografia istorică o asemenea încadrare ar însemna trei generații de oameni.

Ceea ce însă ne interesează şi mai mult din textul documentului este hotarnica satului Poiana, dată pentru toate laturile stăpânirii, unde se indică şi megieşia cu satele Orcidar (azi Alcedar), Curăturile (azi Curătura) şi Tarasova – la sud-est, Raşcov (azi Vadul-Raşcov) – la nord-vest şi Şeapca ori Glăvăneşti (azi Şipca) – la vest şi sud. Neîndoios, în sensul dat, actul înfăţişează realități istorice obiective, prezente de secole în conştiința populară. Prin această permanență a memoriei colective s-a putut transmite o cantitate apreciabilă de informații relative la demarcarea pe teren a hotarelor, pe care falsificatorul gramotei le fixează în text cu precizie, ele regăsindu-se aproape neschimbate pe hărțile actuale ale respectivelor localități[4]. Pe lângă aceasta, trebuie subliniat că documentul face referință şi la unele nume topice din hotarele Poianei – Stânca Albă, şi de pe pământurile Alcedarului – Vârful Oilor şi Tabăra.

Este interesantă perpetuarea celui din urmă toponim – Tabăra – atât la Alcedar, cât şi la Poiana, ceea ce nota mai devreme şi recensământul din 1941 al acestor sate[5]. Mai mult, una din formele lui de circulaţie în uzul local – Pădurea Taberei (ур. Куратуры Табор - rus.) – apare marcată cartografic (1982[6], 2013[7]) pe zona forestieră dintre satele Curătura şi Poiana, alăturată țărmului Nistrului. Acelaşi recensământ mai semnalează şi un presupus prim amplasament al Alcedarului, evidențiat probabil de tradiția locală: „Satul Alcedar îşi are vatra sa în satul Tarasova la 5 km depărtare. El s-a mutat şi a înființat Alcedarul nou unde se găseşte şi astăzi"[8]. După cunoştinţele noastre, dovezi documentare incontestabile care să reflecte o atare aşezare a satului lipsesc. Pe de altă parte, bogatele materiale arheologice şi numismatice din perioada medievală descoperite la Tarasova prin săpăturile specialiştilor şi prin excavaţii ilegale, permit identificarea în această zonă a unui dezvoltat centru meşteşugăresc şi comercial[9]. De asemenea, pe teritoriul satului Alcedar sunt înregistrate câteva situri medievale deschise, precum şi o cetățuie circulară din pământ din sec. X-XI, care a fost cercetată prin săpături arheologice[10]. Nu demult, în apropierea acestei fortificații s-a depistat un tezaur cu monede bizantine schifate din sec. XII[11].

Cea dintâi ştire documentară sigură despre satul Alcedar din ținutul Soroca o aflăm dintr-un document de întăritură din 25 noiembrie 1616, emis de cancelaria domnească a lui Radu Mihnea voievod. Actul certifică împărțeala pe care şi-o fac strănepoții lui Glăvan fost mare vistiernic şi ai lui Cozma Şarpe fost mare postelnic pentru acest sat, ca şi pentru alte stăpâniri. Moşia Socolul din vecinătatea Alcedarului este şi ea partajată de aceiaşi proprietari, apoi satele Şcheia, Cioreni, Homiceni, Ruginoasa, Broşteni (ținutul Neamț) şi Năvârneț (ținutul Iaşi), la care se adaugă 12 sălaşe de țigani, câteva fălci de vie în Dealul Neted şi Dealul lui Vodă, o pivniță de piatră, crame, teascuri şi pometuri[12].

Cea mai veche şi sigură atestare documentară cunoscută până acum a Alcedarului nu poate fi nicidecum confundată cu întemeierea satului. Cel mai probabil, începuturile sale ar fi de găsit în vremuri mult mai timpurii, prin sec. XV-XVI, precum sugerează vestigiile ceramice din acea perioadă, descoperite de arheologi pe teritoriul localității[13]. Relativ la mențiunile documentare ale satelor medievale ar mai fi de subliniat că acestea apar în actele de cancelarie doar atunci când constituie subiect de drepturi sau obligații. Şi în cazul Alcedarului, data apariției documentare nu coincide cu aceea a înființării sale, actul din 25 noiembrie 1616 fiind o obişnuită întărire acordată pentru stăpânirea lui.

O semnificație specială pentru demersul nostru pot avea dezvăluirile documentare din sec. XVIII, care completează informațional tabloul demografic al satului Alcedar, servind implicit la articularea parametrilor cronologici ai descoperirilor arheologice făcute recent. În speță, ne vom îndrepta atenția asupra recensământului populației din anii 1772-1774, efectuat la scara Țării Moldovei ca urmare a dispoziției date de autoritățile militare ruse, care urmăreau scopul de a stabili resursele umane şi materiale necesare armatei în condiții de război.

În anii 1772-1773, satul Alcedar este înregistrat în Stanul Nistrului de Jos al ținutului Soroca, având diferiți proprietari. Numărul curților şi al bordeielor locuite se ridica la 10, în timp ce alte patru gospodării erau pustii. Recensământul mai consemnează prezența în localitate a unei fețe clericale, a şapte persoane masculine de neam moldovenesc libere de servituții per-

4 În apropierea colțului nordic al actualei moşii a satului Poiana, la 11 martie 1586 apare atestat satul Socolul (moşia fiindu-i înglobată astăzi în cea a Vadului-Raşcov). De remarcat totodată că hotarul sudic al domeniului Poianei se va mărgini şi cu pământurile satului Mihuleni.

5 Tabuncic, Vornic 2013, 297, 314.

6 A se vedea http://www.geoportal.md/ru/default/map#lat=305178.878139&lon=236954.111902&zoom=5&layers=_base6,_base4

7 A se vedea http://www.geoportal.md/ru/default/map#lat=305178.878139&lon=236954.111902&zoom=5&layers=_base6,_base13

8 Tabuncic, Vornic 2013, 297.

9 Бурян, Дергачева, Рабинович, Тельнов 2009, 199-215; Рябцева, Чокану 2009,164-198; Чокану 2009, 351-369; Blasko 2016, 42.

10 Haheu 1993, 1-3.

11 Ciocanu, Nicolae 2003, 163-166.

12 DIR, A, XVII-I, 63-65 (doc. 90).

13 Полевой, Бырня 1974, 82 (nr. 82).

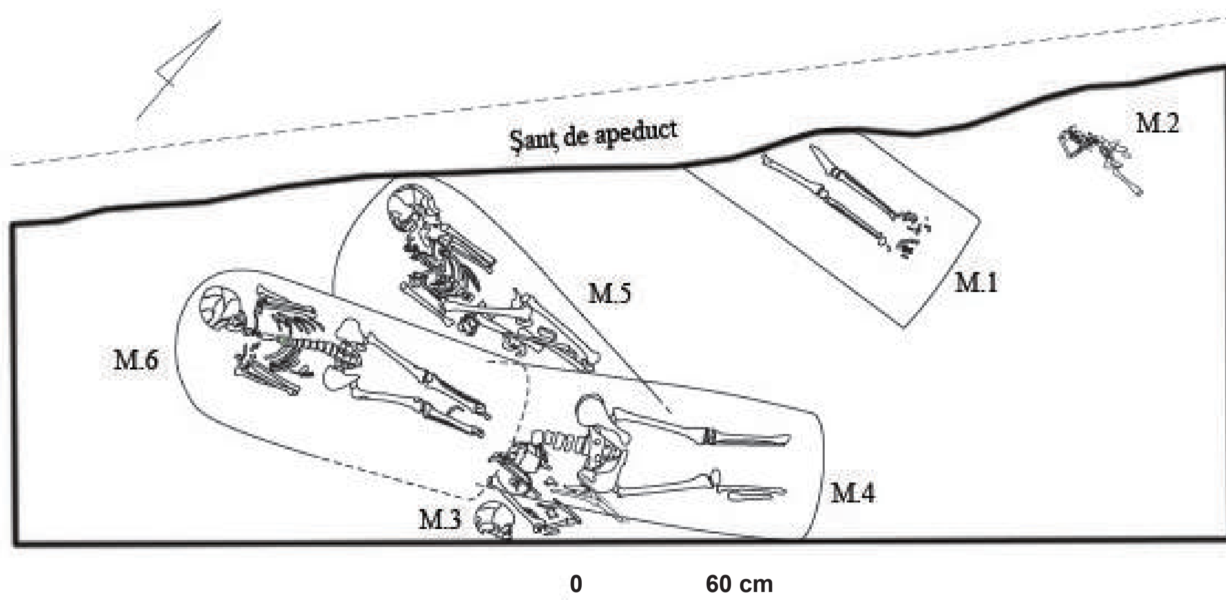

Fig. 2. Planul sondajului arheologic.

sonale, cât şi a doi mazili ori ruptaşi – Iordachi Savva şi Vasilii Oprea[14].

Următorul recensământ al populației satului Alcedar a fost efectuat la 18 iunie 1774, constatându-se în parte datele precedente, completate cu altele noi. În localitate se putea ajunge plecându-se din târgul Soroca, într-un timp aproximativ de nouă ore. Pe seama satului este pus acelaşi număr de case – 14, dintre care două părăsite. Printre locuitorii săi se regăseau şi doi bejenari, refugiați din Țara Leşească, probabil din pricina persecuțiilor politice sau a opresiunii interne.

Moşia Alcedarului era stăpânită de răzeşi, o pătură socială identificată cu urmaşii proprietarilor de odinioară ai satului. Suprafețele funciare din cuprinsul hotarului sătesc erau deținute în devălmăşie, adică în comun în sânul colectivității răzeşeşti, care-şi împarte pământul în fiecare an între membrii ei. Stăpânirile răzeşeşti se transmiteau prin moştenire, ajungându-se într-o fază a feudalismului dezvoltat la practica stâlpirii acestora, deci a delimitării lor printr-un hotar.

În catagrafie sunt trecute câteva bresle, mici comunități sociale şi fiscale, prima – cea a mazililor, fiind alcătuită din trei persoane. Mazilii descindeau din boierimea declasată, bucurându-se de un regim fiscal privilegiat, fixarea dărilor făcându-se prin ruptoare. Potrivit acesteia, vistieriei statului se plătea o sumă stabilă, cu caracter individual, în patru rate anuale.

Următoarea este breasla arnăuților, compusă la Alcedar din două persoane. Arnăuții erau servitori înarmați sau soldați mercenari de origine albaneză, angajați în garda domnească ori în suita boierilor pentru pază, organizarea lor în Moldova datând din anii 1741-1743. Odată cu recrutarea în acest corp de slujbaşi a unor lefegii aparținând şi altor popoare balcanice, termenul de arnăut îşi va pierde conotația etnică inițială.

Serviciile religioase la Alcedar erau săvârşite de un preot, care aidoma breslaşilor din cetele mazililor şi arnăuților, se bucura de un regim fiscal privilegiat.

Între persoanele înregistrate în catagrafia Alcedarului se numără şi patru țărani birnici, menționați în opoziție cu membrii breslelor fiscale. Principala povară a dărilor datorate vistieriei publice era suportată de contribuabilii birnici, care răspundeau solidar de plata acestora. Treptele sociale şi categoriile fiscale indicate în catagrafie au în vedere capii de familie, fără a se preciza componența numerică a acesteia[15].

În afară de sursele demografice din anii 1772-1774, satul Alcedar – în ortografia Alcidar – este consemnat pe o hartă a Moldovei contemporană respectivelor recensăminte, întocmită sub coordonarea generalului-locotenent al armatei imperiale ruse Friedrich Wilhelm von Bawr[16]. Toate aceste elemente de documentare istorică, de identificare etnică şi de ranguri sociale, întregite şi de vestigiile numismatice provenite din explorarea arheologică a înhumărilor descoperite recent la Alcedar, sporesc posibilitățile de datare mai precisă şi de interpretare mai detaliată a acestor complexe funerare.

Este oportun de completat cercetarea publicațiilor referitoare la trecutul Alcedarului şi cu alte referințe asupra bisericii locale şi slujitorilor ei, pretextând că mormintele medievale târzii depistate în vatra satului se aflau chiar în vecinătatea sfântului lăcaş. Datele documentare facilitează valorificarea mai pregnantă a

[14] MEF, VII-I, 165.

[15] MEF, VII-I, 367.

[16] Bawr, 1769-1771.

contextelor arheologice aferente respectivelor obiective tombale.

Registrele parohiale din Basarabia anilor 1812-1813 menționează biserica mai-marilor Arhistrategi Mihail şi Gavriil din Alcedar, notându-se şi o atestare a acesteia legată de anul 1807. Biserica era construită din lemn uns cu lut şi avea acoperiş din paie. Veşmintele şi odoarele liturgice necesare nu lipseau, după cum şi cărțile religioase erau îndestule[17].

Câțiva ani mai târziu, în 1817, tagma ecleziastică a Alcedarului era alcătuită din doi preoți, un diac şi un paracliser. Localitatea era întinsă pe o coastă de deal, vatra sa având o suprafață de 50 de fălci. Alte 100 fălci de pământ arabil şi tot atâtea de izlaz, 40 fălci de fâneață şi 12 fălci de livadă întregeau moşia satului. Aşezare răzeşească, Alcedarul era trecut în categoria satelor nevoiaşe, starea locuitorilor fiind proastă. Afară de slujitorii bisericeşti şi casele lor, sunt semnalate gospodăriile a şapte bărbați capi de familie, mazili privilegiați supuşi unui regim special de dări. Se adaugă curțile altor 53 de bărbați capi de familie, a şapte burlaci şi a unei femei văduve ce reprezentau pătura de jos a țărănimii birnice[18].

Catagrafia satului Alcedar din anul 1820, înregistrând partea sa duhovnicească, arată opt gospodării cu capi de familie bărbați, cinci burlaci şi cinci femei; mazilii: şapte gospodării, 15 burlaci, şapte femei; țărani moldoveni: 31 gospodării, 59 burlaci, 31 femei; sârbi: o gospodărie, trei burlaci, o femeie; maloruşi: 15 gospodării, 28 burlaci, 15 femei; polonezi: o gospodărie, un burlac, o femeie; țigani: două gospodării, un burlac, două femei; evrei: trei gospodării, trei burlaci, trei femei. Spre deosebire de recensământul anterior (1817), în 1820 stările sociale ale satului cuprindeau şi pătura boiernaşilor (trei gospodării, 13 burlaci, trei femei), probabil asimilați răzeşilor[19].

Un punct de sprijin în cercetările locale şi în chestiunile ce ne interesează aici direct ni-l oferă observațiile de teren din arealul adiacent inhumațiilor descoperite. S-a spus deja că aceste morminte se află în apropierea actualei biserici ridicate din zidărie, foarte probabil pe un loc alăturat vechii biserici de lemn. Credem că acestui lăcaş ar aparține rămăşitele unor structuri de fundație din piatră, vizibile la suprafața solului şi în prezent. Demn de notat este şi faptul că altarele bisericilor destrămate se puneau la adăpost prin împrejmuirea lor cu un zid. De pildă, o asemenea rânduială se aminteşte într-un dosar din anul 1813 referitor la construcțiile de cult ale satului Târşiței din părțile Orheiului: „iar biserica veche s-a desfăcut cu totul, lemnele s-au dat la focul prescurăriei, iar sfântul prestol a fost zidit după obicei şi îngrădit"[20]. Cât priveşte constatarea că lemnul bisericii s-a folosit la „focul prescurăriei", actul nu precizează dacă ar fi sau nu la mijloc o tradiție bazată pe norme canonice. Se vede clar însă necesitatea de asigurare a combustibilului la prepararea pâinii pentru sacrificiul euharistic.

Revenind la urmele de temelie amintite mai sus şi având prilejul de a le atribui unei biserici dispărute, am identificat şi cea mai timpurie referință scrisă despre un lăcaş de rugăciune din partea locului. Ea apare indicată într-o publicație din anul 1936 a unui preot de sat cu preocupări cărturăreşti – M. Vasilache –, care a avut la îndemână registre parohiale „cari ne pomenesc că biserica veche din Alcedar ar fi fost zidită dintâiu în anul 1753 de mazilii Vasile Oprea şi Sandu Sîrbu". Reținând faptul că unul dintre ctitori este înscris în catagrafia din anii 1772-1773, vom consemna din aceeaşi tipăritură şi eventuale înnoiri aduse bisericii în anii 1779 sau 1819 („era de nuiele, lipită cu lut, slabă de vechime şi acoperită cu stuh"). Alături se afla o clopotniță cu învelitoare din răzlogi, ridicată pe patru stâlpi.

Date sigure aflate de M. Vasilache din aceleaşi acte arată că în anul 1842, „cu stăruința tuturor răzăşilor şi

[17] Халиппа 1907b, 284.
[18] Халиппа 1907a, 59.
[19] Tomescu 1930, 224.
[20] Tomescu 1933, 224.

Fig. 3. Mormântul 1.

popoрănilor", s-au făcut lucrări de renovare a vechii biserici. Şi anume „i s-a pus fundament de piatră, s-a tencuit, dar a rămas tot de lemn, şi s-a acoperit cu şindrilă". În această stare a funcționat peste 40 de ani şi fără a mai fi refăcută a fost închisă şi apoi dărâmată. Noua biserică de zid, cu acelaşi hram al Sfinților Voievozi Mihail şi Gavriil, a fost construită timp de zece ani şi s-a sfințit la 4 noiembrie 1885[21]. O însemnare semnificativă s-a făcut şi în privința locurilor de îngropare a morților, precizându-li-se amplasamentele: „Cimitirul vechiu era în ograda bisericii. În prezent cimitirul e departe de biserică, pe dealul din fața bisericii – vis-à-vis. Azi în locul fostului cimitir vechiu e construită şcoala, o încăpere mare şi frumoasă".

Fig. 4. Mormântul 2.

Aceste remarci confirmă şi mai mult supoziția noastră că mormintele de înhumație descoperite la Alcedar şi cercetate arheologic în regim de salvare pot fi atribuite unui cimitir medieval târziu. Cunoscută de specialişti, se mai cuvine de specificat o realitate arheologică legată de prezența pe moşia actuală a Alcedarului a două aşezări rurale din sec. XV-XVI şi XVII-XVIII[22], fără a se fi putut însă identifica şi necropolele lor. Demnă de atenție este şi paralela pe care o reflectă tradiția locală referitoare la istoria medievală a zonei, care conservă amintirea unei vetre originare a Alcedarului, alta decât cea de azi. În 1936, tradiția dată a fost exprimată de un țăran de 88 de ani pe nume Ion Călugăru, care spunea că satul s-ar fi aflat inițial în valea Nistrului şi că de acolo ar fi fost mutat de către turci pe locul ce-l ocupa şi la acea vreme[23]. Puțin mai târziu, cum s-a mai arătat, recensământul din 1941 transmitea probabil tot din vorbele bătrânilor că Alcedarul ar fi fost la început descălecat pe vatra satului mărginaş Tarasova.

***

La fel ca şi multe alte situri arheologice, cimitirul cu morminte de înhumație de la Alcedar a fost descoperit întâmplător, mai exact în urma săpării unui şanț pentru apeductul localității. Spre regret, contrar prevederilor legislației în domeniul protejării patrimoniului arheologic, aceste lucrări de excavație, ce s-au desfăşurat în primăvara anului 2015, nu au fost coordonate cu Agenția Națională Arheologică, din care cauză un număr neprecizat de morminte au fost distruse parțial sau complet, fără a se putea face observațiile şi înregistrările de specialitate corespunzătoare. După ce s-a aflat dintr-un reportaj televizat despre această descoperire, arheologii Ion Ciobanu şi Ion Noroc au întreprins în perioada 11-15 iunie 2015 o deplasare la Alcedar pentru precizarea situației arheologice din teren şi executarea în zona cu morminte a unui sondaj de salvare. La fața locului s-a constatat că şanțul, prin săparea căruia au fost scoase la iveală şi distruse câteva morminte, între timp a fost astupat, iar resturile de schelete umane au fost strânse şi reînhumate.

Sondajul, de forma unui patrulater neregulat, cu dimensiunile de 1,4-2x5-5,7 m şi orientarea nord-est – sud-vest, a fost trasat la distanța de circa 30 m vest-nord-vest de biserica actuală a localității **(Fig. 1)**, de-a lungul peretelui sud-estic al şanțului, într-o zonă unde la suprafața solului au fost semnalate câteva oase mici umane. În cuprinsul săpăturii, la adâncimi diferite, au fost identificate şase morminte de înhumație **(Fig. 2)**, unele parțial distruse sau răscolite, a căror descriere succintă o facem mai jos.

Mormântul 1 **(Fig. 2; 3)** a fost depistat în partea nord-estică a sondajului, la adâncimea de circa 0,5 m de la suprafața solului, jumătatea lui nordică fiind distrusă prin săparea şanțului de apeduct. Avea orientarea vest-est, groapa de formă rectangulară, cu lățimea de circa 0,55 m, lungimea păstrată de 0,55-1,15 m şi adâncimea de 0,9 m de la nivelul identificării. Din scheletul aparținând unui individ matur s-au păstrat doar oasele picioarelor, care erau întinse şi alăturate.

Mormântul 2 **(Fig. 2; 4)** a fost semnalat la adâncimea de 0,55 m, la distanța de aproximativ 0,6 m spre nord-est de mormântul 1. Groapa nu a fost sesizată. Scheletul, atribuit unui copil de până la şapte ani, era prost conservat, o parte din oase, inclusiv craniul, mâna şi piciorul stâng lipsind. Defunctul a fost depus pe spate, cu capul orientat spre vest, piciorul drept întins şi mâna dreaptă îndoită din cot şi aşezată pe abdomen. În zona pieptului a fost găsită o monedă de argint turcească *para*, cu un orificiu pentru atârnare, din perioada domniei sultanului Abdul-Hamid I (1774-

[21] Şi Anuarul 1922, 154 consemnează că biserica Sfinții Arhangheli Mihail şi Gavriil din Alcedar a fost zidită din piatră în 1885.
[22] Полевой, Бырня 1974, 82-83 (nr. 82 şi 83).
[23] Vasilache 1936, 563-568.

Fig. 5. Monedă din mormântul 2.

Fig. 6. Mormintele 3 şi 4.

1789)[24]. Moneda **(Fig. 5)** se află în stare bună de conservare, cu greutatea de 0,25 grame şi diametrul de 15,3 mm. Este emisă în atelierul monetar de la Constantinopol, cu Tugra pe avers şi inscripţia DURI BE / FI / KOSTANTINIYE / SENE 1187 pe reversul piesei[25].

Mormântul 3 **(Fig. 2; 6)** a fost descoperit la adâncimea de 0,6 m, în marginea sud-estică a casetei, fiind dezvelit doar în parte. A fost surprins doar craniul unui individ matur, restul scheletului aflându-se, se pare, la sud-est de limita sondajului. Groapa nu a fost sesizată.

Mormântul 4 **(Fig. 2; 6)** a fost identificat la adâncimea de 0,85 m, în zona centrală a sondajului. Mormântul era orientat pe direcţia vest-sud-vest – est-nord-est, jumătatea lui vestică fiind distrusă prin săparea gropii mormântului 6. Groapa prezenta o formă rectangulară în plan, cu lăţimea de 0,55 m, lungimea neprecizată şi adâncimea de circa 0,6 m de la nivelul depistării. Din scheletul unei persoane mature, s-au păstrat în poziţie anatomică doar picioarele, bazinul şi partea inferioară a coloanei vertebrale, restul oaselor fiind mişcate la nord şi sud de mormânt.

Mormântul 5 **(Fig. 2; 7)** a fost identificat în zona centrală a sondajului, fiind întretăiat în partea sud-estică de mormintele 4 şi 6. Groapa era orientată pe axa vest-est, având formă rectangulară cu colţurile rotunjite şi adâncimea de 0,9 m de la nivelul actual al solului. Scheletul unui individ adult se găsea pe spate în poziţie întinsă, cu craniul uşor aplecat spre stânga şi cu mâinile îndoite puternic din cot şi aşezate pe umeri. Pe oasele bazinului şi ale picioarelor s-au găsit resturi aparţinând scheletului mormântului 4.

Mormântul 6 **(Fig. 2; 8)** avea orientarea pe direcţia vest-sud-vest – est-nord-est, groapa de formă aproximativ rectangulară în plan, cu capătul vestic arcuit, iar cu cel estic rămas neprecizat, şi adâncimea de 1,2 m de la suprafaţa actuală a solului. Complexul a suprapus mormintele 4 şi 5. Scheletul, atribuit unei persoane de gen feminin cu vârsta la deces de 30-40 de ani (*maturus I*)[26], era aşezat pe spate, cu picioarele întinse şi mâinile îndoite puternic din cot şi puse pe umeri. În regiunea cutiei toracice a fost găsită o *para* perforată din vremea sultanului turc Abdul-Hamid I (1774-1789). Moneda **(Fig. 9)** a fost puternic oxidată, iar în timpul curăţării s-a dovedit a fi şi puternic tocită, lucru care nu a permis descifrarea completă a inscripţiei de pe revers, din componenţa căreia a rămas lizibil doar anul 87. Atelierul monetar de asemenea nu a putut fi stabilit cu precizie. Piesa are greutatea de 0,27 grame şi diametrul de 15 mm.

Încă o monedă de argint turcească *para* din perioada domniei sultanului Abdul-Hamid I a fost găsită întâmplător de un localnic pe teritoriul satului Alcedar. Piesa **(Fig. 10)** a fost emisă la Mısır şi are pe avers Tugra, iar pe revers inscripţia DURI BE / FI / MISIR / SENE 1187[27]. Moneda are diametrul de 15,1 mm, greutatea ei rămânând neprecizată.

Grupul de morminte de înhumaţie scoase la lumină prin intervenţia arheologică de salvare, împreună cu alte câteva înmormântări distruse prin lucrările de excavaţie a şanţului de apeduct, fac parte dintr-o necropolă mai mare, a cărei dimensiuni urmează a fi stabilite de cercetările viitoare. Defuncţii în acest cimitir au fost înhumaţi potrivit ritualului tradiţional creştin: cu capul spre vest şi privirea spre răsărit, în poziţie pe spate, cu picioarele întinse şi braţele îndoite din coate, cu mâinile depuse pe abdomen, piept sau umeri.

---

[24] Prelucrarea şi determinarea monedelor a fost efectuată de dr. Lilia Dergaciova şi dr. Ana Boldureanu, cărora le mulţumim şi pe această cale.

[25] Pere 1968, nr. 682.

[26] Determinare realizată de dr. Angela Simalcsik, căreia îi mulţumim.

[27] Pere 1968, nr. 683.

Fig. 7. Mormântul 5.

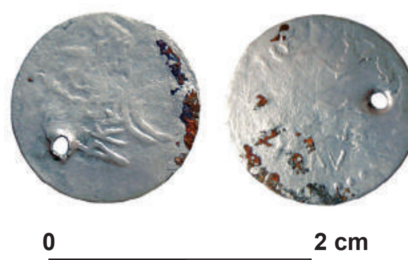

Fig. 9. Moneda din mormântul 6.

Fig. 8. Mormântul 6.

Fig. 10. Moneda descoperită *passim* pe teritoriul satului Alcedar.

Adâncimea mormintelor este variabilă, oscilând între 0,55 m şi 1,4 m de la suprafața actuală a solului. Gropile mortuare erau de formă rectangulară, cu pereții verticali şi colțurile uneori rotunjite. Urme de lemn provenind de la sicrie sau de la acoperăminte deocamdată nu au fost semnalate. În câteva cazuri au fost înregistrate suprapuneri şi întretăieri de morminte, care se datorează utilizării de durată a cimitirului. Cu excepția a două parale de argint turceşti, alte obiecte de inventar în mormintele cercetate nu au fost găsite. Ambele monede erau perforate, fiind folosite ca medalioane, pentru această utilizare pledând şi locul aflării lor în mormânt, şi anume în zona cutiei toracice sau în partea superioară a abdomenului.

Generalizând datele istorice şi arheologice prezentate mai sus, putem aprecia că mormintele de înhumație descoperite recent în vatra satului Alcedar aparțin vechiului cimitir al localității, ce a funcționat în evul mediu târziu şi în perioada modernă. În sprijinul acestei atribuiri şi încadrări cronologice vin amplasarea mormintelor în apropiere de biserică, situată la rândul ei lângă ruinele unui alt lăcaş de cult ortodox, ritul şi obiceiurile funerare creştine atestate, precum şi prezența în două complexe a unor monede turceşti, emise în ultimul pătrar al veacului al XVIII-lea. Fără îndoială, diferitele probleme apărute prin descoperirea acestei necropole creştine, care este de o importanță aparte pentru istoria satului Alcedar, urmează a fi clarificate prin investigațiile arheologice şi pluridisciplinare ulterioare.

SUMMARY

ALCEDAR VILLAGE IN MIDDLE AGES AND MODERN PERIOD: SOME HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL DATA

The authors have synthesized a series of documentaries data on the medieval past of the Alcedar village and valued the results of the rescue archaeological research, conducted at several burial tombs belonging to a necropolis discovered in the village area. The historical documents records relate to the village age and its owners, the social strata and some demographic evidence. A fake act from XIX century, issued in the name of Stefan cel Mare, where place names of Alcedar are reported, arouses a certain interest. These documentaries facilitate enclosing in general historical context of six burial tombs discovered in the limits of a rescue survey, executed in the summer of 2016.

The skeletons were head west oriented, placed on their back with legs straight and hands located on the chest or on shoulders. In two graves (nos. 2 and 6) a silver coin from Turkish Abdul-Hamid I (1774-1789) in each were found, on the bases of which the complexes can be dated in the end of the XVIII – beginning of the XIX centuries.

РЕЗЮМЕ

СЕЛО АЛЧЕДАР В ПЕРИОД СРЕДНЕВЕКОВЬЯ И НОВОГО ВРЕМЕНИ: НЕКОТОРЫЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ

Авторы статьи излагают свои выводы о серии документальных дат, связанных со средневековым прошлым села Алчедар Шолданештского р-на, а также результаты охранных археологических исследований нескольких захоронений на христианском кладбище, находящимся в историческом центре села. Определенный интерес представляет и один недостоверный документ XIX столетия, подделка в виде акта канцелярии Штефана Великого, в котором упоминаются некоторые топонимы из Алчедара. В свою очередь, эти документальные материалы подтверждают исторический контекст шести захоронений с трупоположениями, открытых в периметре охранного раскопа, выполненного летом 2015 года. Скелеты погребенных лежали вытянуто на спине, со скрещенными руками на груди, головой на запад. В двух захоронениях (№2 и №6) были найдены серебряные турецкие монеты Абдул-Хамида (1774-1789 гг.), на основании которых эти погребальные комплексы могут датироваться концом XVIII – началом XIX столетия.

BIBLIOGRAFIE

Anuarul 1922: *Anuarul Eparhiei Chişinăului şi Hotinului (Basarabia). Ediție oficială* (Chişinău 1922).

Bawr 1769-1771: *Carte de la Moldavie pour servir à l'Histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs. Levée par l'Etat Major sous la direction de F. G. de Bawr. Ornementa sculpsit P. V. Schley* (Amsterdam 1769-1771).

Blasko 2016: Marius Blasko, *Un tezaur de monede ungureşti din epoca lui Ştefan cel Mare, descoperit la Tarasova, raionul Rezina, Republica Moldova*. In: Al XVI-lea simpozion de numismatică. Programul şi rezumatele comunicărilor. Chişinău, 22-23 septembrie 2016 (Chişinău 2016), 42.

Ciocanu, Nicolae 2003: M. Ciocanu, E. Nicolae, *Un tezaur de monede bizantine descoperit la Alcedar, jud. Orhei*. In: Simpozion de numismatică. Comunicări, studii şi note (2002) (Bucureşti 2003), 163-166.

DIR A, XVII-IV: *Documente privind istoria României. Veacul XVII A. Moldova, vol. IV (1616-1620)* (Bucureşti 1956).

DRH A, II: *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, vol. II (1449-1486)* (Bucureşti 1976).

Haheu 1993: V.P. Haheu, *Repertoriul monumentelor arheologice din raionul Şoldăneşti* (Chişinău 1993). Arhiva ANA.

MEF, VII-I: *Moldova în epoca feudalizmului. Volumul VII. Partea I. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774* (Chişinău 1975).

Pere 1968: N. Pere, *Osmanlılarda madenî paralar (Coins of the Ottoman Empire)* (Istanbul 1968).

Tabuncic, Vornic 2013: S. Tabuncic, V. Vornic, *Toponimele din arealul plasei Rezina, județul Orhei, în anul 1941*. In: Conferința ştiințifică internațională „Republica Moldova între Est şi Vest. Opțiunile tineretului la etapa actuală” (Chişinău 2013), 294-325.

Tomescu 1930: C.N. Tomescu, *132 sate din Ținutul Orheiului la 1820*. RSIABC XX, 1930, 205-260.

Tomescu 1933: C.N. Tomescu, *Bisericile din satul Tărşiței, țin. Orhei*. AB V, 3, 1933, 294-325.

Vasilache 1936: Pr. M. Vasilache, *Însemnări din trecutul parohiei Alcedar, jud. Orhei*. Luminătorul LXIX, 8-9, 1936, 563-568.

Бурян, Дергачева, Рабинович, Тельнов 2009: А.Н. Бурян, Л.В. Дергачева, Р.А. Рабинович, Н.П. Тельнов, *Первые археологические исследования на поселении Тарасова (Молдова)*. Stratum plus 5, 2005-2009, 2009, 199-215.

Полевой, Бырня 1974: Л.Л. Полевой, П.П. Бырня, *Средневековые памятники XIV-XVII вв. АКМ 7* (Кишинев 1974).

Рябцева, Чокану 2009: С.С. Рябцева, М.М. Чокану, *Находки средневекового времени с поселения Тарасова в Молдове (по материалам частной коллекции)*. Stratum plus 6, 2005-2009, 2009, 164-198.

Халиппа 1907a: И.Н. Халиппа, *Роспись землевладѣнія и сословнаго строя населенія Бессарабіи по даннымъ переписи 1817 года*. В сб.: Труды Бессарабской губернской ученой архивной коммиссии. Томъ третій (Кишиневъ 1907), 1-230.

Халиппа 1907b: И. Халиппа, *Свѣдѣнія о состояніи церквей Бессарабіи въ 1812-1813 г.г.* В сб.: Труды Бессарабской губернской ученой архивной коммиссии. Томъ третій (Кишиневъ 1907), 231-296.

Чокану 2009: М. Чокану, *Коллекция монет со средневекового поселения у с. Тарасова*. Stratum plus 6, 2005-2009, 2009, 351-369.

07.10.2016

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE ŞI ARHEOLOGICE LA ISTORIA SATULUI PĂPĂUȚI (R-NUL REZINA)

Sergiu TABUNCIC, Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Păpăuți, izvoare istorice, mănăstire, morminte, ceramică, datare.

Key words: Păpăuți, historic documents, monastery, tombs, pottery, dating.

Ключевые слова: Пэпэуць, исторические документы, монастырь, могилы, керамика, датирование.

La începutul lunii noiembrie 2015, angajații Agenției Naționale Arheologice au desfăşurat în satul Păpăuți din actualul raion Rezina o intervenție de salvare la un mormânt de înhumație databil în sec. XVIII-XIX, parțial afectat prin săparea unui şanț pentru apeduct. Cu câteva zile înainte un alt mormânt, aflat la circa 10 m spre vest, a fost distrus complet prin lucrările de excavație, putându-se recupera oasele scheletului şi face doar câteva observații privind adâncimea, forma şi orientarea gropii funerare. După toate probabilitățile, aceste două complexe tombale făceau parte dintr-o necropolă, situată în vatra localității, mai exact în partea ei de nord-est, ce se numeşte *La Mănăstire*, la circa 0,3 km sud de râul Ciorna şi la aproximativ 0,4 km nord de lăcaşul bisericii **(Fig. 1)**.

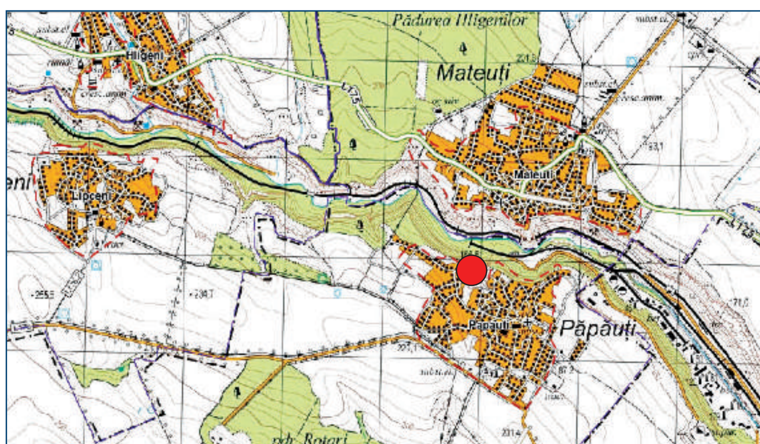

Fig. 1. Amplasarea topografică a descoperirii.

Amplasat pe malul sudic al râului Ciorna[1], în fostul ținut Orhei, satul Păpăuți (Popăuți) este atestat documentar pentru prima oară fie la 11 aprilie 1559, fie la 11 aprilie 1560, într-o carte de danie pentru mai multe sate, pe care domnul Moldovei Alexandru Lăpuşneanu le dăruia Mănăstirii Căpriana. Vreme de peste trei veacuri, moşia Păpăuților a rămas cuprinsă în vastele latifundii aparținând acestui centru mănăstiresc. În 1873, majoritatea domeniilor sale erau plasate sub jurisdicția Ministerului Afacerilor Externe al Imperiului Rus şi a Fondului Proprietății de Stat al Coroanei Ruse. Tot în acel an, unele bunuri funciare ale Mănăstirii Căpriana s-au vândut la mezat, inclusiv o parte din moşia comună a Păpăuților şi a satului megieş Parcani (586 desetine la un preț de 4500 ruble)[2].

Înainte de a prezenta observațiile arheologice prilejuite de descoperirea celor două morminte din sectorul *La Mănăstire* al satului Păpăuți, ne propunem să relevăm unele date demografice privind populația acestei localități în cea de-a doua parte a sec. XVII şi în sec. XIX (asemenea mărturii pentru veacul XVIII lipsesc). Extrase din izvoare istorice publicate, informațiile respective sunt în măsură să faciliteze abordările în ce priveşte cronologia complexelor funerare şi condiția materială a persoanelor înhumate.

Pentru jumătatea secundă a sec. XVII, mai exact pentru perioada din jurul anului 1662, situația demografică a satului Păpăuți este evidențiată într-un act donativ făcut de Eustratie Dabija Vodă Mănăstirii Căpriana. Emis pe data de 16 ianuarie a acelui an, documentul acordă un privilegiu de scutire de orice biruri pentru acest sat mănăstiresc, pustiit cu mulți ani în urmă şi devenit selişte, dar care începuse a se repopula. Porunca domnească vorbeşte despre treizeci de oameni aşezați la Păpăuți numai spre trebuința Mănăstirii Căpriana, având şi sarcina de a face pentru ea o moară pe Ciorna. Actul aminteşte de toate satele aflate în stăpânirea mănăstirii prin danii făcute mai

[1] Afluent de dreapta al fluviului Nistru.

[2] Eşanu ş.a. 2003, 547 (vezi trimiterile la Popăuţi, sat).

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 131-136

Fig. 2. Vedere dinspre est asupra locului descoperirii mormintelor.

înainte de alţi domni, care din cauza vitregiilor timpului rămăseseră cu vetrele părăsite[3].

Relativ la sec. XIX, cele mai timpurii evidenţe demografice privind satul Păpăuţi se conţin într-o condică a contribuabililor din 1803, unde figurează 88 de unităţi fiscale individuale sau colective – liudă –, care aveau de plătit pe acel an un bir în sumă de 820 lei[4].

Alte date despre populaţia Păpăuţilor sunt cuprinse într-un registru fiscal al stărilor sociale din 1817. Satul avea o mică pătură clericală, compusă din doi preoţi şi un pălămar, asistaţi de un clopotar. Treapta privilegiată era reprezentată de un mazil. Cea mai numeroasă era categoria ţăranilor, notându-se că aceştia duceau o existenţă modestă. În 53 de gospodării sunt semnalate familii ţărăneşti conduse de bărbaţi. La acestea se adaugă cinci curţi ale unor văduve de ţărani[5].

O catagrafie din anul 1824 constată că satul Păpăuţi avea 74 de familii[6]. Două decenii mai târziu, în mai 1844, populaţia sa se ridica la 547 de locuitori împărţiţi în două grupuri etnice – 526 moldoveni, majoritari absoluţi, şi 21 evrei minoritari[7].

O anumită creştere demografică a Păpăuţilor se sesizează în anii imediat următori, fapt relevat de o statistică fiscală din 1850, păstrată la Arhiva Naţională a Republicii Moldova şi din care recent a fost publicată lista contribuabililor[8].

În conformitate cu recensământul din anul 1859, populaţia satului Păpăuţi era alcătuită din 363 bărbaţi şi 341 femei, precizându-se şi faptul că acesta avea 119 curţi ţărăneşti[9].

O statistică a localităţilor din anul 1870 înregistrează la Păpăuţi 133 de case, 343 bărbaţi şi 324 femei. Către anul 1875, numărul caselor a crescut la 142, o uşoară diferenţă menţinându-se şi în structura populaţiei pe genuri – 366 bărbaţi şi 354 femei. S-a subliniat şi detaliul că sătenii duceau un trai anevoios[10].

Pentru sfârşitul sec. XIX, date demografice privind populaţia Păpăuţilor se conţin în materialele recensământului din 1897, unde apar indicate numărul şi etnia locuitorilor. În acel an, satul era aşezat cu 1084 moldoveni, 14 ţigani şi opt evrei[11].

Descoperirea mormintelor de la Păpăuţi ne oferă prilejul de a remarca şi toponimele locale, care reflectă între altele o anumită tradiţie de organizare teritorială a localităţii, inclusiv a zonei înconjurătoare acestui obiectiv funerar. Denumirile de locuri mai vechi din hotarul satului sunt cunoscute dintr-un izvor documentar din anul 1941 – *Recea*, *Lan*, *Ciorna*, *După Car, Din Sus, Din Jos*, doar primele trei regăsindu-se astăzi în graiul localnicilor. Alte nume topice din cuprinsul moşiei, utilizate în prezent, sunt *Hlinaia*, *La Mărojel*, *La Zarzări*, *Izvorul din Valea Cornului*, *Râpa Doinei*. Cât priveşte mahalalele Păpăuţilor, ele se numesc *Centrul Satului* (cu punctul *La Izvor*), *Tăbăcăreasa*, *În Deal la Cruce (= Dealul Crucii)*, *În Gorodoc (=Gorodoc)*, *În Cot* şi *La Mănăstire (=În Mănăstire)*[12]. În demersul nostru, toponimul din urmă prezintă un interes aparte, deoarece locul de amplasament al mormintelor se află în cartierul cu acest nume din partea vestică a vetrei satului, cum s-a specificat şi mai sus.

Explicaţia prezenţei toponimului *La Mănăstire* în aria de aşezare a Păpăuţilor o găsim în existenţa de odinioară a unui aşezământ monastic în această parte de sat. Aşa cum rezultă din explorările arhivistice ale istoricilor, un negustor din Parcani pe nume Mihai Sârbul ar fi întemeiat la Păpăuţi un schit de maici cu hramul *Sfânta Varvara*, cândva în a doua jumătate a sec. XVIII. Actul ctitoricesc trebuie să fi avut loc înainte de anul 1789, când monahia Singlichitia apare aici menţionată, fără a fi exclusă şi iniţiativa reînfiinţării unui schit de o mai veche tradiţie. Durat din lemn chiar în interiorul satului, schitul păpăuţean număra 23 de persoane în anul 1809 – stareţa cu 20 de călugăriţe şi două surori în ascultare. Spre sfârşitul anului 1815 comunitatea monahală s-a lărgit numeric (26 de maici şi două ucenice intrate în monahism, conduse de o egumenă), găzduind şi câteva familii de scutelnici mănăstireşti – o categorie de slujitori ai schitului, absolviţi de plata unor dări către stat. Influenţată de condiţii neprielnice vieţii călugăreşti mai retrase şi de obstacole economice (ridicarea schitului pe proprietate străină, lipsa pământurilor arabile, a

---

3 Berechet 1928, 91, 102-103.
4 Istrati 2010, 214.
5 Халиппа 1907, 124.
6 Chirtoagă, Palii 2004, 113.
7 Poştarencu 2009, 121.
8 Mihalachi 2014, 173-178. Autorul a prospectat şi materialele catagrafiei Moldovei din anii 1772-1774, confundând (pag. 172-173) satul Păpăuţi din ţinutul Botoşani cu localitatea omonimă din ţinutul Orhei (Cf. MEF, VII-II, 198-199).
9 Артемьевъ 1861, 35.
10 Егуновъ 1878, 50.
11 Бутовичъ 1916, 40.
12 Tabuncic, Vornic 2013, 311; Mihalachi 2013, 283-284.

fânețelor şi a lemnului de foc, surse de apă aflate la depărtare, penuria financiară care făcea dificilă procurarea hranei, precum şi feluritele stingheriri aduse trăirii duhovniceşti monahale de mirenii vecini schitului), mănăstioara a funcționat efemer, până în anii 1815-1816. Printr-o decizie a Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, ea a fost desființată odată cu transferarea personalului său la schitul Vărzăreşti din ținutul Iaşi. Sătenii care şi până atunci se adunau la slujbele ținute la biserica schitului – căci un alt lăcaş de cult satul nu avea –, şi l-au lăsat lor, drept biserică de mir. Construită din lemn şi unsă cu lut, ea apare consemnată pentru întâia dată într-un document din anul 1796[13].

Aceasta fiind rezonanța istorică a toponimului *La Mănăstire* din vatra Păpăuților, merită de adăugat faptul că şi oiconimul pomenit – Păpăuți ori Popăuți – evocă o posibilă aspirație spre o religiozitate mai fervență a descălecătorilor satului ce va purta acest nume.

Intervenția arheologică de salvare făcută la Păpăuți ne-a prilejuit o comunicare implicită cu oamenii locului, de la care am aflat că în sectorul *La Mănăstire* au mai fost cazuri când intervențiile în sol dădeau la iveală oase umane. Informația dată ne permite să avansăm presupunerea că obiectivul funerar cercetat de noi ar putea face parte dintr-un cimitir suprapus de localitatea actuală. De notat însă că în memoria colectivă a comunității păpăuțene, din câte cunoaştem, nu se regăseşte amintirea unei asemenea necropole. În orice caz, odată semnalată existența prezumtivă a unui cimitir vechi în porțiunea apuseană din vatra Păpăuților, vom reține că pentru stabilirea exactă a realităților arheologice din teren sunt necesare noi recunoaşteri de suprafață, cercetări non-distructive şi săpături metodice.

Informația privind descoperirea la Păpăuți a unui mormânt de înhumațe a parvenit la Agenția Națională Arheologică în data de 1 noiembrie 2015, fiind transmisă de dl Ion Mihalachi, director interimar al gimnaziului din localitate, care ne-a pus la dispoziție şi câteva fotografii cu scheletul scos la lumină prin săparea unui şanț pentru apeduct de către un localnic, pe nume Alexandru Şenchevici. A doua zi arheologii Eugen Mistreanu, Ion Noroc şi Vlad Ivanov au efectuat o deplasare la fața locului pentru o informare mai detaliată asupra descoperirii anunțate şi precizarea situației arheologice din teren. În urma acestei documentări s-a constatat distrugerea completă a unui momânt de înhumație, putând fi recuperate doar oasele scheletului uman şi făcute câteva observații privind adâncimea, orientarea şi forma gropii sepulcrale. Totodată, s-a realizat necesitatea unei intervenții operative într-o zonă aflată la distanța de circa 10 m spre vest, unde în malul vestic al şanțului săpat au fost observate câteva oase umane de la labele picioarelor aparținând altui mormânt, notat cu nr. 2.

Mormântul 1 **(Fig. 2)** avea groapa de formă rectangulară, cu lungimea de 1,80 m, lățimea de 0,45-0,50 m şi adâncimea de circa 0,7 m de la suprafața actuală a solului. Pe o adâncime de 0,15-0,20 m, groapa a fost săpată în roca calcaroasă. După informația oferită de Alexandru Şenchevici, scheletul era orientat cu craniul spre vest, fiind depus pe spate, cu picioarele întinse şi cu poziția brațelor neprecizate, neavând niciun fel de inventar. Potrivit determinărilor antropologice[14], scheletul aparține unei femei în etate cu vârsta la deces de peste 60 de ani. Tipul antropologic prezintă elemente mediteranoide în amestec cu caractere est-europoide.

Mormântul 2 **(Fig. 3)** era orientat pe direcția vest-est şi avea groapa de formă aproximativ rectangulară în plan, cu lungimea de 1,70 m, lățimea de 0,75-0,80 m şi adâncimea de 0,70-0,80 m de la nivelul actual de călcare a solului. Groapa funerară a fost săpată în sol, ajungând până la roca calcaroasă. Deasupra scheletului s-a păstrat o scândură de lemn, care acoperea probabil defunctul. Scheletul, atribuit unei femei bătrâne cu vârsta de peste 60 de ani, era aşezat pe spate, cu picioarele întinse şi mâinile îndoite şi puse pe piept. Tipul antropologic al scheletului prezintă elemente est-europoide în amestec cu caractere alpinoide.

Mormântul era lipsit de inventar. Notăm însă că în solul de umplutură al gropii s-au găsit o fusaiolă fragmentară de lut şi câteva fragmente de vase ceramice modelate cu mâna, atribuite culturii getice din sec. V-III î.Hr., precum şi mai multe cioburi de vase lucrate la roata rapidă din evul mediu târziu.

Piesa de lut ars de la fusul de tors **(Fig. 4, 1)** şi fragmentele de vase lucrate cu mâna găsite în umplutura gropii şi la suprafața solului, dintre care unele decorate cu brâuri alveolate **(Fig. 4, 2)**, atestă existența în punctul *La Mănăstire* a unei aşezări getice deschise databile în sec. V-III î. Hr., bine cunoscut fiind faptul că

[13] Ciocanu 2013, 651; Щегловъ 1898, 547-550.

[14] Examinarea antropologică a scheletelor a fost efectuată de dna dr. Angela Simalcsik.

Fig. 3. Mormântul 1 (foto Ion Mihalachi).

Fig. 4. Mormântul 2. Vedere cu bârna de lemn deasupra scheletului.

Fig. 5. Mormântul 2.

această microzonă de pe cursul miljociu al râului Nistru este foarte bogată în situri traco-getice din prima şi a doua epocă a fierului (mil. I î.Hr.).

Referitor la ceramica lucrată la roată, ţinând cont de structura pastei, ornamentaţie şi funcţionalitate, aceasta se împarte în două categorii. Prima categorie, care este predominantă, cuprinde vase din pastă nisipoasă, de întrebuinţare curentă, roşiatice sau negre-cenuşii, iar a doua – recipiente mai fine, executate dintr-o pastă compactă de culoare roşiatică, deseori smălţuite. Repertoriul ceramicii de uz comun include cu precădere borcane sau oale cu torţi, unele decorate la exterior, pe partea superioară a corpului, cu benzi de linii orizontale de culoare alb-gălbuie pictate cu caolin **(Fig. 4, 4-9)**. Sortimentul vaselor fine este mai bogat, cuprinzând castroane şi străchini, ce erau

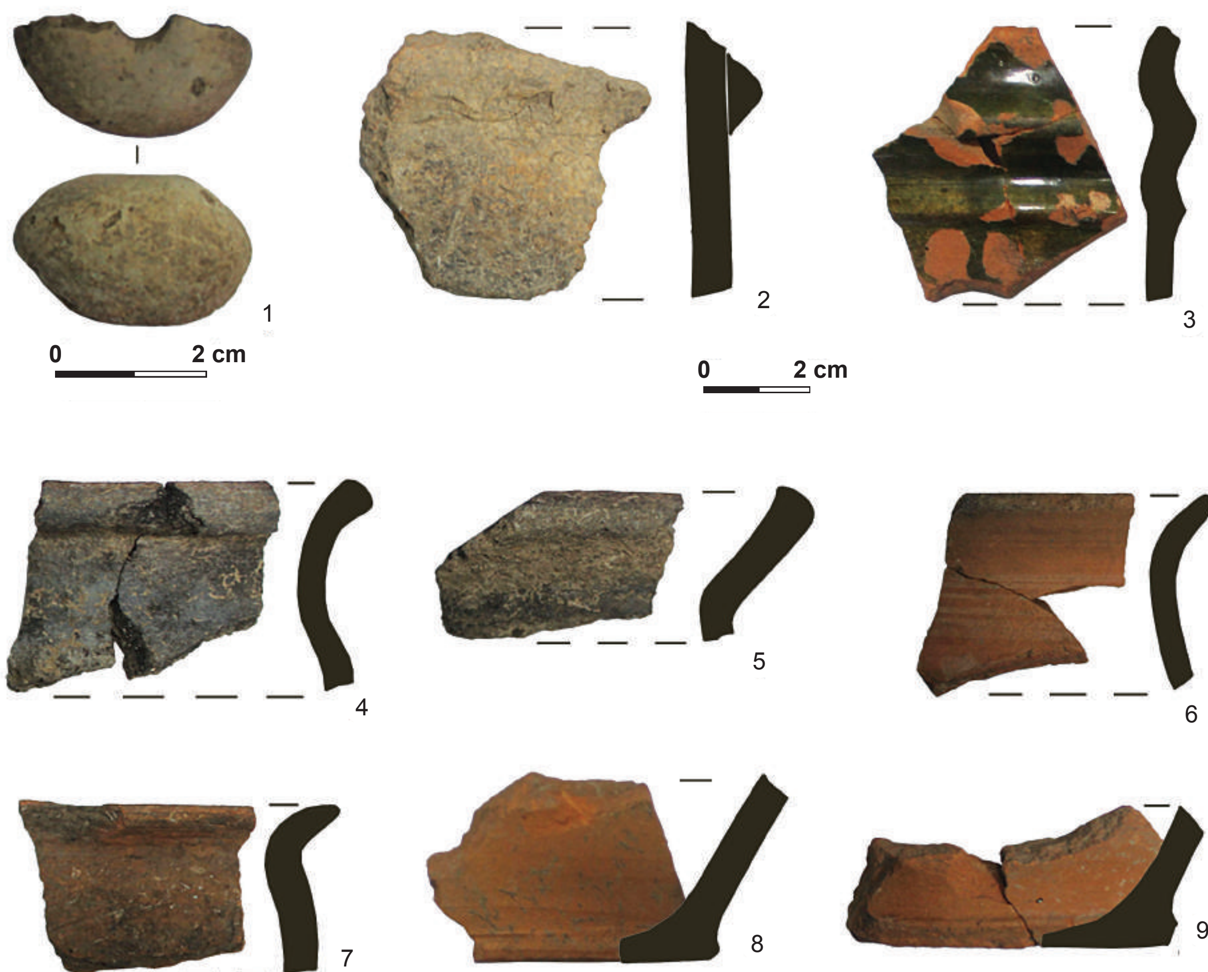

Fig. 4. Fusaiolă de lut (1) şi fragmente de vase lucrate cu mâna (2) şi la roată (3-9).

acoperite în interior cu smalț de diferite culori, şi căni sau ulcioare, între care şi un fragment din partea superioară a unui exemplar, acoperit la exterior cu email verde **(Fig. 4, 3)**. Olăria de uz curent şi smălțuită la care ne referim este caracteristică epocii medievale târzii şi moderne (sec. XVII-XIX). Cât priveşte vestigiile ceramice de la Păpăuți, ele se datează în sec. XVII-XVIII, constituind un *terminus post quem* pentru încadrarea cronologică a celor două înmormântări.

Corobârând toate datele de ordin istoric, toponimic, arheologic şi antropologic prezentate mai sus, putem presupune că mormintele de înhumație descoperite recent la Păpăuți aparțin schitului de maici ce-a existat în punctul *La Mănăstire* la sfârşitul sec. XVIII şi la începutul veacului următor. Evident, pentru verificarea acestei ipoteze sunt necesare săpături arheologice de o oarecare întindere, fie ele de salvare, preventive sau sistematice.

SUMMARY

DOCUMENTATION AND ARCHAEOLOGICAL CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE PĂPĂUȚI VILLAGE (REZINA DISTRICT)

This article presents some documentation data on medieval and modern history of the village Păpăuți and of the monastic settlement that existed on its territory, as well as the results of an archaeological rescue intervention at two burial tombs discovered by chance in the point *La Mănăstire/At Monastary*. The documentary information reveals the period of the village and hermitage of nuns formation, the material situation of the peasants and religious congregations and their demographic situation. Apart from historical clues, the existence of a monastic center in Păpăuți is confirmed by toponymics evidences. Probably, two burial tombs, assigned to two elderly women, belong

to the monastery of nuns that existed here in the last part of the XVIII century and in the early part of the XIX century. Funerals tombs were approximately rectangular, being oriented west-east, and the skeletons were placed on their back with legs straight and hands put on the chest. To date these extremely important complexes there are wheel-made pottery fragments, some glazed, characteristic of the late Middle Ages and the modern era, discovered in the filling of the tomb pit.

РЕЗЮМЕ

НЕСКОЛЬКО ПИСЬМЕННЫХ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ ПО ИСТОРИИ СЕЛА ПЭПЭУЦЬ РЕЗИНСКОГО РАЙОНА

В статье анализируются несколько письменных источников, относящихся к позднесредневековой и современной истории села Пэпэуць и местного монастыря, а также результаты ограниченных спасательных археологических раскопок, проведенных в урочище *У Монастыря*, где случайно были обнаружены два погребения. Документальные данные освещают период основания села и женского монастыря, материальное состояние крестьянского и монашеского сообществ, а также их демографическое положение. Помимо исторических информаций, функционирование в с. Пэпэуць монастыря подтверждается и топонимическими свидетельствами. Скорее всего, оба захоронения, со скелетами двух женщин преклонного возраста, относятся к этому монастырю, существовавшему здесь во второй половине XVIII и в начале XIX в. Погребальные ямы были прямоугольными, с ориентировкой на запад-восток, а скелеты лежали на спине, с вытянутыми ногами и расположенными на груди руками. Для датировки этих комплексов особое значение имеют фрагменты гончарных керамических сосудов, некоторые из них покрытые эмалью, характерные для позднего средневековья и нового времени, которые были обнаружены в заполнении ямы одного из захоронений.

BIBLIOGRAFIE

Berechet 1928: Şt. Berechet, *Mănăstirea Căpriana*. In: Comisiunea Monumentelor Istorice. Secţia din Basarabia. Anuar. II (Chişinău 1928), 91-103.

Chirtoagă, Palii 2004: I. Chirtoagă, M. Palii, *O nouă sursă pentru elucidarea evoluţiei populaţiei din Basarabia în sec. al XIX-lea*. RIM, 3 (59), 2004, 111-122.

Ciocanu 2013: S. Ciocanu, *Schitul Păpăuţi*. In: Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice. Coord. acad. Andrei Eşanu (Chişinău 2013), 651.

Eşanu ş.a. 2003: A. Eşanu, V. Eşanu, N. Fuştei, V. Pelin, I. Negrei, *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX).* In: Studiu istoric, documente, cărţi, inscripţii şi alte materiale (Chişinău 2003).

Istrati 2010: *Condica vistieriei Moldovei din anul 1803*. Editat de C. Istrati (Iaşi 2010).

MEF, VII-II: *Moldova în epoca feudalizmului. Volumul VII. Partea II. Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774* (Chişinău 1975), 198-199.

Mihalachi 2013: I. Mihalachi, *Consideraţii cu privire la istoria localităţii Păpăuţi*. In: Buletin ştiinţific al tinerilor istorici. Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale anuale a tinerilor cercetători. Serie nouă, II (VII) (Chişinău 2013), 283-284.

Mihalachi 2014: I. Mihalachi, *Numărul şi structura socială a populaţiei satului Păpăuţi, r. Rezina*. In: Conferinţa ştiinţifică internaţională „Tineretul si globalizarea. Probleme şi oportunităţi" (Chişinău 2014), 173-178.

Poştarencu 2009: D. Poştarencu, *Contribuţii la istoria modernă a Basarabiei II* (Chişinău 2009).

Tabuncic, Vornic 2013: S. Tabuncic, V. Vornic, *Toponimele din arealul plasei Rezina, judeţul Orhei, în anul 1941*. In: Conferinţa ştiinţifică internaţională „Republica Moldova între Est şi Vest. Opţiunile tineretului la etapa actuală" (Chişinău 2013), 294-325.

Артемьевъ 1861: *Списки населенныхъ мѣстъ Россійской Имперіи. III. Бессарабская Область. Обработанъ А. Артемьевымъ по свѣдѣніямъ 1859 года* (Санкт Петербургъ 1861).

Бутовичъ 1916: В.Н. Бутовичъ, *Матеріалы для этнографической карты Бессарабской губерніи* (Кіевъ 1916).

Егуновъ 1878: А.Н. Егуновъ, *Бессарабская губернія въ 1870-1875 годах. I. Переченъ населенныхъ мѣстъ.* (Кишиневъ 1878).

Халиппа 1907: И. Халиппа, *Свѣдѣнія о состояніи церквей Бессарабіи въ 1812-1813 г.г.* В сб.: Труды Бессарабской губернской ученой архивной коммиссіи. Томъ третій (Кишиневъ 1907), 231-296.

Щегловъ 1898: Д. Щегловъ, *Объ упраздненныхъ монастыряхъ Бессарабіи*. Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости. Отделѣ неоффиціальный, № 17, Кишиневъ, 1 сентября 1898, 547-550.

03.11.2016

LISTA ABREVIERILOR

AB	Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie şi geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru, Chişinău
AM	Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie, Iaşi
AMT	Acta Musei Tutovensis, Muzeul „Vasile Pârvan", Bârlad
ANA	Agenția Națională Arheologică, Chişinău
ANRM	Arhiva Națională a Republicii Moldova, Chişinău
APRM	Arheologia Preventivă în Republica Moldova, Chişinău
CA	Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, Bucureşti
CAANT	Cercetări Arheologice în Aria Nord Tracă, Bucureşti
Luminătorul	Luminătorul. Revista Bisericii din Basarabia, Chişinău
MA	Memoria Antiqvitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț
MCA	Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti
MNIM	Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chişinău
MORM	Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Chişinău
RA	Revista Arheologică, Institutul Patrimoniului Cultural, Chişinău
RIM	Revista de Istorie a Moldovei, Institutul de Istorie, Chişinău
RSIABC	Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericeşti din Chişinău, Chişinău
Stratum plus	Stratum plus, Şcoala Antropologică Superioară, St.-Peterburg-Chişinău-Odesa-Bucureşti
Tyragetia	Tyragetia, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chişinău
АИМ	Археологические исследования в Молдавии, Кишинев
АКМ	Археологическая карта Молдавии, Кишинев
АО	Археологические открытия, Москва
Изв. МФ АН СССР	Известия Молдавского филиала АН СССР, Кишинев
КСИА	Краткие сообщения Института Археологии АН СССР, Москва
МАСП	Материалы по археологии Северо-Западного Причерноморья, Одесса
МИА	Материалы и исследования по археологии СССР, Москва-Ленинград
Труды ГИКМ	Труды Государственного историко-краеведческого музея МССР, Кишинев

DATE DESPRE AUTORI

Agulnicov Serghei, cercetător ştiinţific la Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei; autor şi coautor a cca 150 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei preistorice, inclusiv trei monografii; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: agulnikov-budjak@mail.ru

Bodean Sergiu, cercetător ştiinţific la Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei; autor şi coautor a cca 30 de lucrări ştiinţifice în domeniul epocii eneolitice, inclusiv a unei monografii; Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt 1, MD 2001; e-mail: arheo25@mail.ru

Ciobanu Ion, doctorand, arheolog, cercetător ştiinţific la Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, autor şi coautor a peste 30 lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: ciuhal@yahoo.com; archaeologymoldova@gmail.com

Ciobanu Larisa, arheolog, cercetător ştiinţific, Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, autor şi coautor a cca 55 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii romane, inclusiv două monografii; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: ciobanu.lora@yahoo.com

Matveev Sergiu, doctor în istorie, conferenţiar universitar la Departamentul Istoria Românilor, Universală şi Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova; autor şi coautor a cca 90 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii fierului şi romane, inclusiv o monografie; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie şi Filosofie, str. Alexe Mateevici, 60, MD 2009; e-mail: sssmatveev@yahoo.com

Mistreanu Eugen, doctorand, arheolog, cercetător ştiinţific la Sectorul de Arheologie şi Istorie Veche, Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei; autor şi coautor a şapte lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei preistorice; Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei, str. 31 august 1989, 121a, MD 2012; e-mail: eugenmistreanu@gmail.com

Munteanu Octavian, doctor în istorie, conferenţiar universitar, Catedra Istorie Universală, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. Spectrul de cercetări se axează pe problemele legate de cea de a doua epocă a fierului în estul şi sud-estul Europei, accentul fiind pus, în special, pe istoria geţilor şi pe migraţia populaţiilor germanice în silvostepa est-carpatică; Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă”, str. I. Creangă 1, MD 2069; e-mail: ocmunteanu@gmail.com

Noroc Ion, master în patrimoniu cultural, specialist principal la Serviciul Documentare şi Evidenţă a Patrimoniului Arheologic în cadrul Agenţiei Naţionale Arheologice; autor şi coautor a 8 lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei preistorice. Agenţia Naţională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: ionnoroc@mail.ru

Popovici Sergiu, doctorand, director general-adjunct al Agenției Naționale Arheologice, autor şi coautor a peste 60 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii eneoliticului şi a epocii bronzului; Agenția Națională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: sergiupopovici1986@gmail.com

Tabuncic Sergiu, doctor în istorie, cercetător ştiinţific coordonator al Institutului de Istorie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei; autor şi coautor a cca 80 de lucrări ştiinţifice în domeniul istoriei şi arheologiei medievale, inclusiv o monografie şi o planşă cu harta aşezărilor Ţării Moldovei din secolul XV; Institutul de Istorie, str. 31 August 1989, 82, MD 2012; e-mail: tabuncic2005@yahoo.com

Vornic Vlad, doctor în istorie, conferenţiar cercetător, director general al Agenţiei Naţionale Arheologice; autor şi coautor a peste 100 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii romane şi medievale, inclusiv două monografii şi două cataloage; Agenţia Naţională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: vornic.vlad@yahoo.com; vornic.vlad1971@gmail.com

Casa editorial-poligrafică „Bons Offices”
mun. Chişinău, str. Feredeului 4/6, MD-2005
tel/fax.: 500-894; tel.: 500-895, 500-578
e-mail: ion@bons.md